

NAJZNAČAJNIJI HRVATI U POLJSKOJ U PRVOJ POLOVICI I SREDINOM XX. STOLJEĆA

Jagodar, Josip

Doctoral thesis / Disertacija

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet hrvatskih studija**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:111:162255>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-03-20**

Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies](#)

Sveučilište u Zagrebu

Hrvatski studiji

Josip Jagodar

**NAJZNAČAJNIJI HRVATI U POLJSKOJ U
PRVOJ POLOVICI I SREDINOM XX.
STOLJEĆA**

DOKTORSKI RAD

Zagreb, 2019.

Sveučilište u Zagrebu

Hrvatski studiji

Josip Jagodar

**NAJZNAČAJNIJI HRVATI U POLJSKOJ U
PRVOJ POLOVICI I SREDINOM XX.
STOLJEĆA**

DOKTORSKI RAD

Mentor:

prof. dr. sc. Ivana Vidović Bolt

Zagreb, 2019.

University of Zagreb

University Department of Croatian Studies

Josip Jagodar

**THE MOST SIGNIFICANT CROATS IN
POLAND IN THE FIRST HALF AND
MIDDLE OF THE XX CENTURY**

DOCTORAL DISSERTATION

Supervisor

Ivana Vidović Bolt, PhD, Full professor

Zagreb, 2019

MENTORICA

Ivana Vidović Bolt rođena je u Splitu 1973. godine. Redovita je profesorica na Katedri za poljski jezik i književnost Odsjeka za zapadnoslavenske jezike i književnosti Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Kao lektor hrvatskoga jezika radila je na Sveučilištu u Varšavi u ak. god. 1999./2000. Na Sveučilištu u Zagrebu 2004. stekla je naziv doktorice znanosti iz znanstvenoga područja humanističkih znanosti, polje filologija. U znanstveno-nastavno zvanje redovite profesorice izabrana je 2015. Nositeljica je i izvoditeljica više obveznih i izbornih kolegija na studiju Poljskoga jezika i književnosti. Nositeljica je po jednoga kolegija na poslijediplomskim doktorskim studijima Glotodidaktike, Hrvatske kulture, Interkulture filologije u interkulturnom kontekstu i Lingvistike Sveučilišta u Zagrebu. Od 2011. do 2014. bila je predsjednica Hrvatskoga filološkog društva. Od 2018. hrvatska je predstavica u Komisiji za slavensku frazeologiju Međunarodnoga slavističkog komiteta. Njezin znanstveni, stručni i nastavni rad usmjeren je na područje frazeologije i frazeodidaktike, leksikologije, ovladavanja hrvatskim i poljskim kao drugim i stranim jezikom, traduktologije i sociolingvistike. Objavila je sveučilišni udžbenik *fleksija.pl/* Promjenjive vrste riječi u poljskom jeziku, znanstvenu monografiju *Životinjski svijet u hrvatskoj i poljskoj frazeologiji I.*, konverzijski priručnik hrvatskoga za Poljake te više od 60 znanstvenih radova u Hrvatskoj i inozemstvu. Sudjelovala je s više od 50 izlaganja na hrvatskim i inozemnim konferencijama i kongresima. Suautorica je Rječnika hrvatskih animalističkih frazema (2017), nagrađenog Godišnjom nagradom Filozofskoga fakulteta u 2017. godini. Urednica je i suurednica šest zbornika znanstvenih i stručnih radova. Održala je nekoliko pozvanih predavanja i plenarnih izlaganja na međunarodnim znanstvenim skupovima. Organizirala je i/ili bila članicom više organizacijskih i programskih odbora nekoliko međunarodnih znanstvenih skupova i kongresa. Bila je znanstvena novakinja te suradnica-istraživačica na četirima nacionalnim znanstvenim projektima MZO-a (voditeljica D. Sesar i N. Pintarić), suradnica na projektu N. Pintarić Komparativnoslavističke lingvokulturalne teme Hrvatske zaklade za znanost (HRZZ 2014-2018) i na međunarodnom projektu *Międzykontynentalny dialog o frazeologii* (Białystok, Poljska i Kwansei Gakuin University, Japan) te voditeljica četiriju projekata potpora znanstvenim istraživanjima Sveučilišta u Zagrebu. U više je navrata boravila na stipendijama i ljetnim školama u Poljskoj i Italiji.

ZAHVALE

Doktorski studij ne bih završio bez pomoći svojih roditelja – Marka i Marije. Zahvaljujem im na svemu što su učinili tijekom mog života, jer su bili uz mene od osnovne škole, financirali moje školovanje i pružali mi ljubav. Sestre Kristina i Viktorija bile su mi na raspolaganju, pomagale kad god sam ih molio za pomoć i radovale se mojim uspjesima. Djevojka Leona je uvijek bila uz mene, od početka do kraja doktorskog studija. Hvala joj na razumijevanju, ljubavi i potpori koju mi je pružila tijekom studija. Posebno zahvaljujem mentorici prof. dr. sc. Ivani Vidović Bolt na velikoj pomoći oko prijavljivanja na stipendije i na svim savjetima i uputama koje mi je davala tijekom istraživanja i pisanja doktorske disertacije. Pomogla mi je u znanstvenim istraživanjima svojim znanjem, poznanstvima i velikim entuzijazmom kojim me poticala da idem uvijek naprijed i da ne odustajem. Posebno joj hvala što me povezala s prof. dr. hab. Magdalenom Dyras, direktoricom Slavenskog filološkog instituta Jagelonskog sveučilišta koja mi je pomogla u vrijeme dok sam boravio u Krakovu kao stipendist Zaklade kraljice Jadwige. Od početka studija u kontaktu sam s dr. sc. Slavenom Kaleom koji mi je pomogao doći do literature i dao mi kontakte Poljaka koji se bave hrvatsko-poljskim vezama, pa mu i ovim putem zahvaljujem za pomoć. Hvala i svim zaposlenicima arhiva i instituta u Hrvatskoj, Poljskoj i Srbiji koji su mi omogućili da dođem do arhivske građe i napišem ovu disertaciju. Posebnu zahvalu upućujem Općini Oriovac i Brodsko-posavskoj županiji na sufinanciranje putovanja u Poljsku i studijskog posjeta Beogradu.

SAŽETAK

Tema doktorskoga rada su najznačajniji Hrvati koji su živjeli ili boravili na području Poljske u prvoj polovici i sredinom XX. stoljeća. Na početku rada navode se najznačajniji Hrvati koji su boravili u Poljskoj od srednjeg vijeka do 1918. godine. U nastavku se obrađuje politička situacija na području današnje Hrvatske i Poljske u vrijeme nakon Prvog svjetskog rata, međuratnom razdoblju i razdoblju nakon Drugog svjetskog rata do šezdesetih godina XX. stoljeća. Osim političke situacije, spomenuti su diplomatski odnosi između Poljske i Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca/Kraljevine Jugoslavije i najvažniji međudržavni ugovori. Budući da su u međuratnom razdoblju osnovana mnoga poljsko-hrvatska društva i lige na području Poljske, u radu se obrađuju društva i lige iz Krakova, Poznanja, Lavova, Varšave, Katowica i drugih mjesta u Poljskoj. U nastavku rada ističu se pojedini Hrvati koji su svojim zalaganjima i aktivnostima povezali Hrvate i Poljake u književnom i društvenom smislu, a ponešto i političkom i gospodarskom. Najveća pozornost u radu posvećena je životu i djelovanju Julija Benešića, Miroslava Krležie, Ive Andrića i Vilima Frančića s naglaskom na osobne i poslovne poveznice s Poljacima, poljskim jezikom i poljskom kulturom. Njihova je korespondencija analizirana u posebnom poglavlju nakon kojeg su spomenuti Hrvati koji su bili povezani s Poljskom i Poljacima pa su važni za hrvatsko-poljske veze u prvoj polovici i sredinom XX. stoljeća. Među njima se izdvajaju pojedini književnici, jezikoslovci, studenti, novinari, profesori, znanstvenici, vojnici, sportaši i drugi.

Ključne riječi: Poljska, Hrvatska, hrvatsko-poljske veze, Hrvati, prva polovica i sredina XX. stoljeća, Julije Benešić, Miroslav Krleža, Ivo Andrić, Vilim Frančić

SUMMARY

Poland is a country in which Croats lived in history, while some were remembered because written documents and articles about them were preserved and even today can be explored about them. There are legends and records stating that the Croats had moved to this area of Croatia from the territory of today's Poland and that the Polish forebear lived in Croatia. At the beginning of the work are mentioned Croats who lived or stayed in the area of Poland before the 20th century and thus became accountable for maintaining the ties and establishing new relations between Croats and Poles in cultural, literary, linguistic, economic, political, military, social, religious and in other regards. This paper analyzes the Croats most responsible for linking with Poland and the Poles in the cultural sphere, especially the spread of literary, linguistic and other related topics in the field of today's Poland and the relations of individuals who, through their efforts and private correspondence, spread Croatian literature or translated works of Croatian writers into Polish and the works of Polish writers into Croatian language, thus creating new Croatian-Polish links. At the beginning of the work, Croatian-Polish relations are shown, and Croats quoted, which were linked to Poland, the legends about the immigration of Croats from the area of today's Krakow and the relocation of Lech from the surroundings of Krapina to the area of today's Poland. In the course of the paper, the political situation in the territory of today's Croatia and Poland from 1918 to 1939 is analyzed, and the most important political and economic events, diplomatic relations and the activities of honorary consuls of the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes / Kingdom of Yugoslavia in Poland are stated. The Consulate General of the Republic of Poland in Zagreb and the intergovernmental treaties signed in the interwar period are described. The paper deals with the activity of a dozen Polish-Yugoslav societies and Leagues which are in the territory of Poland. The tasks of the societies and the leagues was to organize various activities for the Poles and Croats and to organize lectures and courses of the Croatian language in the field of Poland. The most important writers and linguists who have established contacts and improved the Croatian-Polish relationship in the interwar period have a special place in the paper: Julije Benešić, Miroslav Krleža, Ivo Andrić and Vilim Frančić. Julije Benešić is the most famous Croat who has held many lectures on Polish writers and was a Polish language lecturer at the University. The work emphasizes Benešić's travel to Poland in relation to study and business, especially from 1930 to 1938, when he attended Warsaw as a delegate of the Ministry of Education of the Kingdom of Yugoslavia and started the Yugoslav Library (Polish: Biblioteka Jugosłowska). In addition, Miroslav Krleža and his dramas are treated, for which he

became famous in Poland, in particular *Gospoda Glembayevi*, which has been performed tens of times in Polish theaters. Krleža's great contribution to the development of Croatian-Polish relations is evident through meetings with the directors of certain theaters, which resulted in further performances of his dramas at the Polish theater halls. Ivo Andrić studied at the Jagelian University in Krakow and then started learning the Polish language and to get to know Polish culture and literature. The paper analyzes Andrić's cooperation with the Poles during his diplomatic career, especially in the period 1939/1940. while serving as Ambassador of the Kingdom of Yugoslavia to Berlin. His engagement in the liberation of professors and employees of the Jagelian University of Krakow, closed in the concentration camps of Dachau and Oranienburg, was emphasized. Vilim Frančić was important because he was a professor at many schools and lecturers at the Jagelian University in Krakow. Frančić distinguished himself as a translator, author of the article, organizer of Serbian-Croatian language courses and as a lecturer on various topics related to the Kingdom of Yugoslavia and Yugoslav literature.

The paper analyzes and interprets correspondence between Julije Benešić, Vilim Frančić, Ivo Andrić and Miroslav Krleža, and at the end of the work are treated Croats important for the Croatian-Polish relations in the first half and middle of the twentieth century, which have established new relations with their activities with Poles: Zdenka Marković, Josip Hamm, Ivan Esih, Slavko Batušić and many others, mentioning cultural events related to theater and film art, lectures and radio shows, articles in magazines, festivals, exhibitions, congresses and balls in which Croats took part or who were devoted to Croatian culture, literature or other social events that linked the Croatian and Polish cultures.

Keywords: Poland, Croatia, Croatian-Polish relations, Croats, first half and middle of 20th century, Julije Benešić, Miroslav Krleža, Ivo Andrić, Vilim Frančić

SADRŽAJ

UVOD	1
1. HRVATI U POLJSKOJ DO 1918. GODINE	5
2. POLITIČKA SITUACIJA NA PODRUČJU DANAŠNJE HRVATSKE OD 1918. DO 1939. GODINE.....	14
2.1. Politička situacija u Poljskoj od 1918. do 1939. godine.....	20
3. DIPLOMATSKI ODNOSI POLJSKE I KRALJEVSTVA SRBA, HRVATA I SLOVENACA/KRALJEVINE JUGOSLAVIJE	28
3.1. Počasni konzulati Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca/Kraljevine Jugoslavije u Poljskoj	28
3.2. Generalni konzulat Republike Poljske u Zagrebu	33
3.3. Međudržavni ugovori	34
3.4. Hrvatska i Hrvati u izvještajima poljskih diplomata u Hrvatskoj i jugoslavenskih u Poljskoj	36
3.5. Pomoć Hrvata poljskim izbjeglicama u Drugom svjetskom ratu i preseljenje Poljaka nakon Drugog svjetskog rata	38
4. AKTIVNOSTI POLJSKO-JUGOSLAVENSKIH DRUŠTAVA U POLJSKOJ.....	40
4.1. Poljsko-jugoslavensko društvo u Krakovu	42
4.2. Poljsko-jugoslavensko društvo u Poznanju	43
4.3. Poljsko-jugoslavenska liga u Lavovu	47
4.3.1. Poljsko-jugoslavensko društvo u Lavovu	49
4.4. Poljsko-jugoslavensko društvo u Varšavi i ostala događanja u Varšavi	51
4.5. Poljsko-jugoslavenska društva u Katowicama, Łodzi, Białystoku, Częstochowi i Društvo prijatelja Jugoslavije u Vilniusu	54
5. JULIJE BENEŠIĆ	57
5.1. Biografski podatci o Juliju Benešiću	57
5.2. Benešić – književnik i jezikoslovac.....	62
5.3. Benešićev urednički rad.....	69
5.4. Benešićev pjesnički opus.....	70
5.5. Benešićev prevoditeljski značaj.....	72
5.5.1. Biblioteka Jugosłowiańska	73
5.6. Aktivnosti povezane s poljskim jezikom i kulturom	78
5.7. Benešićevi boravci u Poljskoj.....	82
5.7.1. Liga poljsko-jugoslavenskih društava u Poljskoj i Društvo mladih Slavena	85

5.7.2. Potkomisija za proučavanje pitanja povezanih s uzajamnim znanstvenim, obrazovnim i umjetničkim odnosima Kraljevine Jugoslavije i Republike Poljske.....	86
5.7.3. Benešićeva predavanja i tečajevi srpskohrvatskog jezika u Poljskoj.....	87
5.8. Posjeti Poljaka Hrvatskoj povezani s Julijem Benešićem	92
6. MIROSLAV KRLEŽA I NJEGOVE VEZE S POLJSKOM.....	95
6.1. Biografski podatci o Miroslavu Krleži	95
6.2. Percepcija Krležine drame u Poljskoj i njegovi romani	97
6.3. Krležin posjet Poljskoj 1932. godine.....	99
7. IVO ANDRIĆ I NJEGOVE VEZE S POLJSKOM.....	101
7.1. Biografski podaci o Ivi Andriću	101
7.2. Andrićeve poveznice s Poljskom.....	104
7.3. Andrićevi boravci u Poljskoj	107
7.4. Korespondencija Ive Andrića i Zdenke Marković	108
8. VILIM FRANČIĆ I HRVATSKO-POLJSKE VEZE.....	111
8.1. Biografski podaci o Vilimu Frančiću	111
8.1.1. Frančićev rad u vrijeme Prvog i Drugog svjetskog rata.....	112
8.1.2. Frančićeve aktivnosti nakon Drugog svjetskog rata	115
8.2. Prevoditeljske aktivnosti, članci i predavanja	115
8.3. Jezični tečajevi, kongresi, izleti i susreti s Hrvatima.....	117
8.4. Gramatika i pravopis Vilima Frančića.....	119
9. MEĐUSOBNA KORESPONDENCIJA JULIJA BENEŠIĆA, IVE ANDRIĆA, MIROSLAVA KRLEŽE I VILIMA FRANČIĆA.....	122
9.1. Andrićeva pisma Benešiću i Benešićeva pisma Andriću	122
9.2. Krležina pisma Benešiću	127
9.3. Krležina pisma Andriću i Andrićeva pisma Krleži	129
9.4. Benešićeva pisma Vilimu Frančiću i jedno Frančićevo pismo Benešiću.....	130
9.5. Frančićeva pisma Andriću i Andrićeva pisma Frančiću.....	134
10. HRVATI U POLJSKOJ OD 1918. DO 1960.....	137
10.1. Umjetnici i njihov doprinos razvoju hrvatsko-poljskih kulturnih veza.....	137
10.2. Ostali književnici i jezikoslovci u Poljskoj	140
10.2.1. Zdenka Marković i poveznice s poljskom kulturom.....	140
10.2.2. Josip Hamm i lektorat poljskog jezika u Zagrebu.....	142
10.2.3. Ivan Esih i Slavko Batušić u Poljskoj	143

10.2.4. Didak Burić, Krešimir Georgijević, Joža Skok, Vjekoslav Kaleb, Gustav Krklec, Antun Barac i Josip Badalić	144
10.3. Učenici, studenti, profesori, znanstvenici, diplomati, novinari i drugi Hrvati u Poljskoj.....	146
10.4. Hrvati i poljska vojska.....	148
10.5. Sportski susreti reprezentacija Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca/Kraljevine Jugoslavije i Republike Poljske.....	151
ZAKLJUČAK	155
IZVORI	159
LITERATURA.....	181
Članci iz novina i mjesečnika	181
Knjige i članci u znanstvenim časopisima i zbornicima radova.....	189
ŽIVOTOPIS	204

UVOD

Poljska je zemlja u kojoj su Hrvati ostavili značajan trag boraveći u njoj dulje ili kraće vrijeme, a pojedini su ostali zapamćeni zahvaljujući sačuvanim pisanim dokumentima i člancima. Dosadašnja istraživanja o Hrvatima u Poljskoj najmanje su obrađivala tematiku Hrvata koji su na području Poljske živjeli ili boravili u prvoj polovici i sredinom XX. stoljeća, pa će se ovim radom pokušati upotpuniti ta praznina.¹

Postoje legende i zapisi u kojima se navodi da su Hrvati na ovdašnji prostor Hrvatske doselili upravo s područja današnje Poljske i da je praotac Poljaka živio na području Hrvatske (Batowski 1945: 2, Benešić 1948: 109, Kale 2014: 146, Rudkowska i Kale 2017: 613 i dr.) te se otada razvijaju društvene, političke, kulturne i druge veze između Poljske i Hrvatske.

Kako bi se mogle istražiti hrvatsko-poljske veze u XX. stoljeću, potrebno je spomenuti koji su Hrvati živjeli ili boravili na području Poljske prije XX. stoljeća i time postali zaslužnima za održavanje tadašnjih veza i uspostavljanje novih odnosa među Hrvatima i Poljacima u kulturnom, književnom, jezičnom, gospodarskom, političkom, vojnom, društvenom, religijskom i drugom pogledu. U radu će se analizirati Hrvati najzaslužniji za povezivanje s Poljskom i Poljacima u kulturnom pogledu, posebice širenju književnih, jezikoslovnih i drugih srodnih tema na području današnje Poljske i odnosi pojedinaca koji su svojim zalaganjima i privatnom korespondencijom promovirali hrvatsku književnost i/ili prevodili djela hrvatskih književnika na poljski jezik te djela poljskih književnika na hrvatski jezik i time uspostavljali nove hrvatsko-poljske veze.

Rad će biti usmjeren na dva kulturna i politička centra u Poljskoj: Varšavu i Krakov i kronološki će prikazati i tumačiti poveznice Hrvata s Poljacima i Poljskom.

U prvom poglavlju prikazat će se hrvatsko-poljske veze i istaknuti Hrvati koji su bili povezani s Poljskom te spomenuti zapisi legendi o doseljavanju Hrvata s područja današnjeg Krakova i o preseljenju Lecha iz okolice Krapine na područje današnje Poljske. Biskupi i svećenici službovali su na dvorovima poljskih kraljeva, a u Poljsku su dolazili pjesnici, plemići i znanstvenici, pa je u radu posebna pozornost usmjerena na Andriju Dudića, Tomu Budislavića, Jurja Križanića, Josipa Ruđera Boškovića, Stjepana Zanovića, Ljudevita Gaja, Josipa Jurja Strossmayera, Josipa Jelačića, Antona Lipoščaka i druge.

¹ Budući da tema Hrvata koji su boravili u Poljskoj u prvoj polovici XX. stoljeća nije dovoljno istražena, bilo je potrebno provesti istraživanje u Poljskoj i Hrvatskoj te Srbiji jer je u prvoj polovici XX. stoljeća Hrvatska bila unutar Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca i Kraljevine Jugoslavije, a glavni grad bio je Beograd. Tijekom istraživanja, odobrene su mi dvije stipendije: CEEPUS-ova stipendija za doktorande za boravak u Varšavi od 15. srpnja do 13. kolovoza 2018. godine te stipendija *Fundusza Królowej Jadwigi* (Fondacije kraljice Jadwige) za boravak u Krakovu od 3. do 29. studenog 2018.

U drugom poglavlju analizirat će se politička situacija na području današnje Hrvatske i Poljske od 1918. do 1939. godine: najvažniji politički i gospodarski događaji; svi važniji predsjednici država i premijeri te donesene odluke, ustavi i najvažnije odrednice ustava koje su obilježile društveno-pravni poredak Države Slovenaca, Hrvata i Srba, Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca te Kraljevine Jugoslavije i Banovine Hrvatske te Republike Poljske na području današnje Poljske i dijelova koji danas ne pripadaju Poljskoj (zapadna Galicija i Litva), različite terorističke organizacije i pokušaji atentata na političare, istaknute političke stranke te političari koji su povijesno važni zbog donesenih i provedenih odluka.

Treće poglavlje analizirat će diplomatske odnose dviju država kroz djelovanje počasnih konzulata Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca/Kraljevine Jugoslavije na području Poljske i počasnih konzula koji su službovali u Poljskoj. U nastavku poglavlja bit će riječi o Generalnom konzulatu Republike Poljske u Zagrebu i međudržavnim ugovorima koji su potpisani u međuratnom razdoblju. Posebna pozornost posvetit će se dokumentima poljskih diplomata iz Hrvatske i jugoslavenskih diplomata iz Poljske jer sadržavaju informacije koje dosad nisu objavljene. Posljednji odlomak poglavlja bavit će se razdobljem Drugog svjetskog rata i kraćeg razdoblja nakon rata, a u njemu će se istaknuti pomoć Hrvata poljskim izbjeglicama i sustav potpora u mjestima u kojima su Poljaci bili smješteni na području Hrvatske.

U četvrtom poglavlju tematizirat će se aktivnosti desetak poljsko-jugoslavenskih društava i liga na području Poljske. Zadaće društava i liga bile su organizacija različitih aktivnosti za Poljake i Hrvate, pa će se posebno istaknuti djelatnosti poznanjskog, lavovskog i varšavskog društva, mnoga predavanja i tečajevi hrvatskog jezika na području Poljske i organizacije putovanja u Hrvatsku.

Sljedeća četiri poglavlja, ključna u ovom radu, detaljno će obrađivati najznačajnije književnike i jezikoslovce koji su uspostavili kontakte i poboljšali hrvatsko-poljske veze u međuratnom razdoblju: Julija Benešića, Miroslava Krležu, Ivu Andrića i Vilima Frančića te njihove napore u poboljšavanju hrvatsko-poljskih kulturnih veza. U petom poglavlju posebno će se istaknuti rad Julija Benešića koji je u Zagrebu održao mnoga predavanja na temu poljskih književnika i bio lektorom poljskog jezika na Sveučilištu u Zagrebu. U posebnom potpoglavlju spomenut će se Benešićeva putovanja u Poljsku vezana uz studij i posao, osobito razdoblje od 1930. do 1938. godine kada je u Varšavi boravio kao delegat Ministarstva prosvjete Kraljevine Jugoslavije i pokrenuo Jugoslavensku knjižnicu (polj. *Biblioteka Jugosłowskańska*). Zasebna potpoglavlja obradit će Benešićev značaj kao urednika časopisa, autora članaka, feljtona, prevoditelja, pjesnika i jezikoslovca.

U šestom poglavlju navest će se značaj Miroslava Krleže i spomenuti njegovi najvažniji biografski i bibliografski podatci. Istaknut će se Krležine drame kojima se proslavio u Poljskoj, posebice *Gospoda Glembayevi*, koja je izvedena više desetaka puta u poljskim kazalištima. Posebna pozornost usmjerit će se i na suradnju s Julijem Benešićem i Zofijom Nałkowskom. Krležin veliki doprinos razvoju hrvatsko-poljskih odnosa uočljiv je kroz susrete s ravnateljima pojedinih kazališta koji su rezultirali novim izvedbama njegovih drama na kazališnim daskama u Poljskoj.

Sedmo poglavlje posvetit će se Ivi Andriću, studentu Jagelonskog sveučilišta u Krakovu, koji je ondje studirao nekoliko mjeseci prije početka Prvog svjetskog rata 1914. godine i tada započeo s učenjem poljskog jezika i upoznavanjem poljske kulture i književnosti. U radu će se analizirati Andrićeva suradnja s Poljacima tijekom njegove diplomatske karijere, posebno u razdoblju 1939./1940. dok je obavljao dužnost veleposlanika Kraljevine Jugoslavije u Berlinu. Opisat će se njegov angažman u oslobađanju profesora i zaposlenika Jagelonskog sveučilišta u Krakovu zatvorenih u koncentracijskim logorima Dachau i Oranienburgu. U nastavku će se tematizirati tri Andrićeva posjeta Poljskoj nakon Drugog svjetskog rata (1948. i 1964.), a u posljednjem potpoglavlju analizirat će se Andrićeva korespondencija sa Zdenkom Marković.

O Vilimu Frančiću bit će riječi u osmom poglavlju. Na početku poglavlja spomenut će se njegovi biografski podatci i selidba u Poljsku u kojoj je živio do kraja života. U nastavku će se istaknuti njegove aktivnosti u Prvom i Drugom svjetskom ratu, profesorska uloga u mnogim školama i lektorat na Sveučilištu u Krakovu. U zasebnom potpoglavlju obradit će se Frančićev rad kao prevoditelja, autora članaka, organizatora tečajeva srpskohrvatskog jezika te predavača o različitim temama vezanim uz Kraljevinu Jugoslaviju i jugoslavensku književnost i organizaciju izleta u Hrvatsku. Na kraju poglavlja spomenut će se Frančićev rad kao jezikoslovca, njegova gramatika i pravopis koji su objavljeni u Poljskoj sredinom XX. stoljeća.

U devetom poglavlju analizirat će se i interpretirati korespondencija Julija Benešića, Vilima Frančića, Ive Andrića i Miroslava Krleže. Dosad je samo manji dio korespondencije objavljen, a veći dio je neistražen, pa će se u ovom dijelu rada više pažnje posvetiti analizi pisama, dopisnica i razglednica koje je Ivo Andrić poslao Juliju Benešiću, Miroslavu Krleži i Vilimu Frančiću te pisma koja je Julije Benešić poslao Ivi Andriću. Miroslavu Krleži i Vilimu Frančiću. Iz korespondencije se može iščitati o kojim su temama pisali Julije Benešić, Vilim Frančić, Ivo Andrić i Miroslav Krleža te će se njima upotpuniti informacije koje dosad nisu spomenute u literaturi. U ostalim će se poglavljima obraditi korespondencija Slavka Batušića,

Zdenke Marković i drugih Hrvata koji su posjećivali Poljsku ili u njoj boravili u prvoj polovici i sredinom XX. stoljeća.

U desetom poglavlju rada su u središtu Hrvati važni za hrvatsko-poljske veze u prvoj polovici i sredinom XX. stoljeća, koji su svojim djelovanjem uspostavljali nove odnose s Poljacima.² Zasebnim će se potpoglavljima spomenuti značaj Zdenke Marković, Josipa Hamma, Ivana Esiha, Slavka Batušića i mnogih drugih te kulturni događaji vezani uz kazališnu i filmsku umjetnost, predavanja i radijske emisije, članke u časopisima, festivale, izložbe, kongrese i balove u kojima su sudjelovali Hrvati ili koji su bili posvećeni hrvatskoj kulturi i književnosti, odnosno nekom drugom društvenom događanju koji je povezivao hrvatsku i poljsku kulturu. Posljednje potpoglavlje završit će analizom sportskih uspjeha i susreta reprezentacija Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca/Kraljevine Jugoslavije i Republike Poljske u međuratnom razdoblju.

Na kraju rada navest će se korišteni izvori i literatura. Pojedini su autori djelomice obrađivali povijest hrvatsko-poljskih veza i odnosa te spominjali teme hrvatsko-poljskih poveznica u XIX. stoljeću i drugoj polovici XX. stoljeća. Nema radova koji tematiziraju isključivo hrvatsko-poljske odnose u prvoj polovici i sredinom XX. stoljeća te su upravo stoga važni izvori i arhivska građa koja je prikupljena iz arhiva i knjižnica u Hrvatskoj³, Poljskoj⁴ i Srbiji⁵. Rad u arhivima bio je mukotrpan, ali su pronađeni brojni dokumenti dosad neobjavljeni, a koji su korišteni u pisanju ovog rada. Za potrebe ovog rada pregledano je više od sto kutija arhivske građe i više od dvjesto članaka i knjiga. Većina građe je korištena u ovom radu, a arhivski su izvori navedeni brojkom koja predstavlja redosljed po kojem su navedeni u popisu izvora.

² Spomenuti su umjetnici: Tomislav Krizman, Josip Turkalj, Ivo Kerdić, Krešimir Baranović, Lovro Matačić, Milan Horvat, Darko Lukić, Anica Zubović; književnici i jezikoslovci: Zdenka Marković, Josip Hamm, Ivan Esih, Slavko Batušić, Krešimir Georgijević, Vjekoslav Kaleb, Gustav Krklec; znanstvenici: Mijo Mirković, Vale Vouk, Franjo Ivaniček, Franjo Bučar, Eduard Miloslavić; diplomati: Ivo de Giulli, Pero Zanella, barun Dragutin Kulmer, Prvislav Grisogono; novinari: Grga Zlatoper i Marko Fotez; vojnici: Stanisław Władysław Maczek i Mirosław Ferić.

³ Hrvatski državni arhiv u Zagrebu, Državni arhiv u Osijeku, Arhiv Odsjeka za povijest hrvatske književnosti Zavoda za povijest hrvatske književnosti, kazališta i glazbe HAZU, Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu, Gradska knjižnica u Slavanskom Brodu i Muzej grada Iloka.

⁴ Archiwum Akt Nowych u Varšavi, Biblioteka Polskiej Akademii Nauk u Varšavi, Biblioteka Narodowa u Varšavi, Biblioteka Uniwersytetu Warszawskiego u Varšavi, Biblioteka Jagiellońska u Krakovu i Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego u Krakovu.

⁵ Arhiv Jugoslavije u Beogradu, Arhiv Srpske akademije nauka i umetnosti u Beogradu, Matica srpska u Novom Sadu.

1. HRVATI U POLJSKOJ DO 1918. GODINE

Kako bi se pokazala važnost Hrvata koji su do kraja Prvog svjetskog rata bili u kontaktu s Poljskom i Poljacima, u ovom će se poglavlju spomenuti osobe koje su obilježile međusobne odnose dvaju naroda.

Hrvatsko-poljske veze postoje od naseljavanja Hrvata i Poljaka na područja današnje Republike Hrvatske i Republike Poljske, a u znanstvenoj i stručnoj literaturi spominje se nekoliko legendi o podrijetlu Hrvata i Poljaka iz kojih se mogu iščitati poveznice dvaju naroda. Posebno vrijedi spomenuti rad Julija Benešića *Hrvatsko-poljske prijateljske veze*, objavljen u Zagrebu 1948. godine, u kojem Benešić (1948: 109) zapisuje legendu po kojoj su Hrvati na današnje prostore doselili s Karpata. Po njemu je nekadašnja hrvatska domovina bila u Beskidima i na gornjoj Visli kod Krakova i Sandomira, stoga taj dio naziva *Hrobacija*. Benešićevu teoriju, prema kojoj su Hrvati na područje današnje Hrvatske doselili s područja današnje Poljske, potvrđuje i Henryk Batowski (1945: 2) u članku *Poljsko-jugoslavenske veze* (polj. *Stosunki polsko-jugosłowiańskie*). Benešić (1960: 128) u svom dnevniku spominje da su Kašubi u pojedinim znanstvenim člancima nazivani *Karwati*⁶ pa se s razlogom pita jesu li se Hrvati na današnje prostore doselili s obale Baltičkog mora. Uz taj je zapis dodao da su *biali Chorbać*⁷ bili seljaci nastanjeni južno od Krakova i da su u istočnim Karpatima živjeli crveni Hrvati (*Isto*). Franjo Geiser (1918: 1, 1918: 4) je u novinama *Berliner Zeitung* objavio članak o Hrvatima u kojem je spomenuo Poljsku i naveo da je Krakov utemeljio knez Bijeke Hrvatske nakon što je pobijedio „neman” na Vardskom brdu pokraj Krakova.

Legendu o Čehu i Lehu,⁸ koji su se zbog nemira u zemlji iselili iz Krapine, zabilježio je papa Pio II, tadašnji biskup Trsta 1447. godine. U legendi se navodi da su se braća Čeh i Leh preselila na sjever zajedno sa svojim narodima: Čeh se naselio oko rijeke Labe, a Leh oko Visle⁹ (Benešić 1948: 109). U literaturi se spominje i legenda o trojici dalmatinske braće: Čehu, Lehu i Rusu, prema kojoj su tri brata napustila Dalmaciju i otišla u druge krajeve gdje su zavladao trima moćnim slavenskim narodima koji i danas nose njihova imena: Česi, Lesi

⁶ Šišić (1925: 237) spominje da u poljskom jeziku riječ *karwat* znači kratak mač.

⁷ Mužić (2010: 267) navodi da je car Porfirogenet definirao područje na kojem se nalazila Bijela Hrvatska: „leži madžarskoj zemlji na sjeveru, franačkoj na istoku, bavarskoj na sjeveroistoku”. O bijelim Hrvatima pisao je Ferdo Šišić (1925: 239–248, 456–457) i spomenuo da je Pavel Šafařík Veliku ili Bijelu Hrvatsku smjestio na istok Češke do Visle i od Krakova preko Tatri do istočne Galicije. Pop Dukljanin je donju Dalmaciju (lat. *Croatia Alba, quae et inferior Dalmatia dicitur*) nazivao bijelom Hrvatskom i razlikovao je od crvene Hrvatske ili gornje Dalmacije (lat. *Croatia Rubra, quae et superior Dalmatia dicitur*).

⁸ *Kroniku Galla Anonima* i legendu o Čehu i Lehu spominje Stanisław Korzeniowski u prikazu poljsko-jugoslavenskih kulturalnih odnosa koji je poslao Ivi Andriću 1964. godine (1: 22).

⁹ Poljski povjesničar Widajewicz (1952: 50) povezuje prvotno ime Poljaka *Lech* sa župom Lika u Hrvatskoj iz vremena Ilira i vladavine Konstantina Porfirogeneta.

(današnji Poljaci) i Rusi (Durković-Jakšić 1977: 220–221, Rudkowska, Kale 2017: 613). Šišić (1925: 182–183) bilježi da je poljski kanonik Długosz (umro 1480.) zapisao da su Slaveni došli najprije u Panoniju iz koje su se poslije selili u druge slavenske zemlje. Dalmacija, Srbija, Slavonija, Hrvatska i Bosna pripadale su Janovim sinovima, braći Lehu i Mehu, koji su živjeli u gradu Psari na visokoj hridini, ispod koje je tekla rijeka Huj. Toga grada nije bilo u XV. stoljeću, a ime je sačuvano zahvaljujući selu Psari, koje se nalazilo u dolini rijeke. Budući da su se Slaveni počeli međusobno svađati, Leh i Meh su se sa svojim obiteljima odselili na sjever i ondje osnovali poljsku i češku državu. Nakon njih odselio je i brat Rus koji je osnovao rusku državu. Češki ljetopisac Hájek (umro 1553.) zapisuje da su oba brata, Leh i Meh, „vladala u Hrvatskoj kao knezovi, Leh na gradu Krapini, a Čeh na Psarima nad potokom imenom Krupa.” (Isto: 182–183).

Teorije o dolasku Hrvata s područja Krakova djelomično žive i danas jer se iz dostupnih dokumenata može iščitati da su Hrvati na području Poljske bili prisutni od X. stoljeća. Prema mišljenju Józefa Nowackog, prve poveznice među Poljacima i Hrvatima sežu u X. stoljeće jer je tada prvi poznanijski biskup Jordan preselio iz Dalmacije (iz benediktinskog samostana iz Zadra) u Poljsku. Zadar je u to vrijeme bio „misionarski centar za čitavo slavensko područje” (Ostojić 1967: 650). Jordan je djelovao od 965. do 968. kao misionar, potom je zaređen za prvog poznanijskog biskupa i tu je dužnost obnašao od 968. do 984. Četrdesetak godina nakon Jordana, oko 1001., u Poljsku je došao dalmatinski svećenik Antun koji je bio sljedbenik sv. Romualda i 1003. postao opat novog samostana kod Miedzyrzecza u poznanijskoj biskupiji. Svećenik Antun značajan je jer je krstio sestru prvog poljskog kneza Mieszka (Ostojić 1967: 650–652).

Benešić bilježi da je u XII. stoljeću nepoznati hrvatski plemić¹⁰, za kojeg se smatra da je bio u krvnom srodstvu s kraljevskom obitelji, emigrirao na dvor poljskog kralja Bolesława Krivoustog i ondje sastavio kroniku *Kronika Galla Anonima*¹¹ o junačkim djelima i poljskoj povijesti oko 1110. godine (Benešić 1948: 109). Kronika se i danas spominje u radovima povjesničara koji se bave proučavanjem hrvatsko-poljskih veza u ranijim razdobljima (npr. Agičić 1999: 202, Milanović 2018: 2).

Treba istaknuti da su Hrvati i Poljaci tijekom povijesti bili povezani zajedničkim vladarima, tj. kraljevima koji su vladali današnjim područjem Poljske i Hrvatske. Prvi zajednički vladar bio je kralj Ludovik Veliki iz dinastije Anžuvina, potom Vladislav

¹⁰ U literaturi se ne navodi ime i prezime hrvatskog plemića, jedino Benešić (1948: 109) bilježi da je plemić „možda i kraljević” došao u Poljsku u doba kralja Slavića nakon smrti kralja Zvonimira.

¹¹ Benešić (1960: 237, 238) koristi naziv „kronika Gallusa” i zapisuje da je Wojciech Kętrzyński 1909. godine utvrdio da je anonimni autor južni Slaven jer dobro poznaje hrvatske krajeve.

Vranski iz dinastije Jagela. Oni su na prostorima današnje Hrvatske vladali u XIV. i XV. stoljeću (Agičić 1999: 202, Milanović 2018: 1–2). Krvnim ih je srodstvom povezivala kraljica Jadwiga, unuka bosanskog bana Stjepana II. Kotromanovića (Benešić 1960: 23) i supruga poljskog kralja Vladislava II. Jagele. Vladislav i Jadwiga značajni su za hrvatsko-poljske veze jer su pozvali benediktince glagoljaše¹² iz praškog samostana Emaus da osnuju novi samostan u Poljskoj. Benediktincu su prihvatili njihov poziv i 1380. godine osnovali samostan u Oleśnici u Šleskoj, a 1390. samostan sv. Križa u Kleparzu, predgrađu Krakova (Rudkowska i Kale 2017: 613, Milanović 2018: 3).

Na području Poljske bilo je nekoliko isusovačkih redovnika s područja današnje Hrvatske koji su djelovali na poljskom dvoru i obavljali različite dvorske i diplomatske službe. Bernardino Gallo¹³ iz Zadra bio je tajnik u službi kraljevića kardinala Friderika Jagele na kraljevskom dvoru u Krakovu, a Franjo Nigretić s Korčule tajnik Sigismunda I. Staroga (Rudkowska i Kale 2017: 614). Šibenski biskup i trogirski arhiđakon Ivan Štafilčić dugo je godina obnašao dužnost papinskog poslanika na dvoru poljskog kralja Sigismunda I. pa mu je poljski kralj dodijelio status poljskog plemića 1512. godine (Kale 2014: 146).

Poljski autor¹⁴ Kasper Miaskowski zapisao je u svojim djelima da su se na poljskom dvoru u XV. stoljeću mogle čuti i narodne pjesme Južnih Slavena, među kojima su sigurno bili i Hrvati (1: 22). Njegov zapis nadopunjuje Julije Benešić (1948: 109) i navodi da su u XVII. stoljeću na poljski dvor dolazili guslari s područja današnje Hrvatske te Korčulani koji su u Krakovu plesali morešku.

U XV. stoljeću hrvatski su plemići počeli odlaziti u Krakov na studij, pa i Agičić (1999: 203) navodi da je stotinjak Hrvata studiralo u Krakovu u drugoj polovici XV. i početkom XVI. stoljeća te da je među njima bio i Juraj Frankopan (1459.–1520.). Krakov je u tom razdoblju bio odredište koje su posjećivali velikaši, među kojima i hrvatski banovi Matko Talovac i Petar Berislavić te papinski legat Tomo Niger, humanist Vinko Pribojević¹⁵, pjesnik Mihovil Vrančić i teolog Juraj II. Drašković.

Za vrijeme vladavine kralja Ivana Zapolje (1526.–1540.), kraljevi izaslanici Stjepan Brodarić i Anton Vrančić posjetili su Krakov i ondje dogovorili suradnju s Poljacima (Milanović 2018: 9–10, Rudkowska i Kale 2017: 614). Agičić (1999: 204) bilježi da je u XVI. stoljeću u Poljskoj živio i radio putopisac i leksikograf Bartolomej Georgijević, kojeg su

¹² Benediktinski glagoljaši bili su porijeklom s otoka Pašmana i Senja (Milanović 2018: 2).

¹³ Milanović (2018: 3) navodi da se Bernardino prezivao Gallellus.

¹⁴ O Hrvatima su u srednjem vijeku pisali i poljski pjesnici, a najpoznatiji među njima je pjesnik Jan Kochanowski, koji je u XV. stoljeću u svojim pjesmama spominjao srijemsko vino i slavio hrvatske junake (1: 22).

¹⁵ Više o Nigerovom i Pribojevićevom boravku u Poljskoj u: Milanović (2018: 7–8).

Osmanlije zarobili u bitci na Mohačkom polju 1526. godine, te Petar Pavao Vergerije i Pavao Skalić. Treba istaknuti da je u XVI. stoljeću hrvatski redovnik Juraj Utješnović bio prior samostana u najpoznatijem poljskom svetištu u Częstochowi (Kolarić 1998: 122). U tom je razdoblju na krakovskom sveučilištu Rimsko pravo predavao Jeronim Bucić iz Kotora (Rudkowska i Kale 2017: 614).

U XVI. su se stoljeću Hrvati s Poljacima sastajali i na Sveučilištu u Padovi (Esih 1931: 18), gdje su Poljake upoznawali s poezijom Marka Marulića, Marina Držića i Šiška Menčetića i koja je postala uzor poljskoj poeziji XVI. stoljeća. U istom je stoljeću u Poljskoj boravio i Tomo Budislavić (1545.–1608.), poznati dubrovački liječnik koji je dio života proveo kao kanonik u Krakovu. Krakovski biskup Piotr Myszkowski imenovao ga je svojim osobnim liječnikom i biskupskim kanonikom, a kralj Stjepan Bathory dodijelio mu je titulu poljskog plemića i naslov kraljevskog liječnika. Sebe je Budislavić okarakterizirao kao Bosanca po milosti Božjoj „rodom Dubrovčanin, a prisvojeni Poljak” (2: 35, Kale 2014: 147, Rudkowska i Kale 2017: 614).

Sljedeći Hrvat kojeg treba istaknuti je Andrija Dudić Orehovički (polj. Andrzej Dudycz) o kojem je sačuvano dosta podataka. Dudić je rođen 1533. u Budimu, a od 1565. živio je na poljskom dvoru kao izaslanik cara Maksimilijana II. Nakon nekoliko godina službe, 14. lipnja 1574. car Maksimilijan II. potvrdio je njegovo plemstvo i izmijenjeni obiteljski grb te potvrdio Dudićeve poljsku plemićku titulu i njegov ugled u poljskom društvu i na poljskom dvoru. Dudić se kao diplomat bavio i znanstvenim radom. Napisao je nekoliko radova iz područja filozofije, teologije, fizike, astronomije i medicine. Umro je u Wrocławu 23. veljače 1589. godine (Agičić 1999: 204, Szymański 2001: 59–60, 67). Rudkowska i Kale (2017: 614) bilježe da je Dudić, kao i Franjo Trankvil Adreis, bio habsburški agent u Poljskoj, ali o tome nema više podataka osim njihovih zapisa.

Juraj Križanić (1617.–1683.) jedan je od najpoznatijih Hrvata koji su boravili u Poljskoj u XVII. stoljeću.¹⁶ Križanić se tijekom života zalagao za ujedinjenje katoličke crkve s pravoslavnom pa je bio u zatočeništvu u Rusiji. Po njegovom su tumačenju svi Slaveni bili jedan narod koji je govorio jednim jezikom. Dio života Križanić je proveo u Poljskoj, a Bogusławski (1935: 3–5) opisuje Križanićevo prvo putovanje u Poljsku. Križanić je 1646. godine putovao u Moskvu preko Beča i Varšave, ali je stigao samo do Smolenska kod biskupa Parczewskog i ondje čekao priliku da nastavi put u Rusiju. Budući da mu Rusi nisu dopustili

¹⁶ Pojedini su Poljaci pisali o Hrvatima u XVII. stoljeću. Hieronim Morsztyn izdao je knjigu *Svjetska raskoš* (polj. *Światowa rozkosz*) 1606. godine, a u 26. stihu sedmog poglavlja (polj. *Siódma panna*) navodi „hrabre Hrvate” (Morsztyn 1995: 27) koji su se borili protiv Turaka, kao i Poljaci. Tim je stihom htio naglasiti da su Hrvati bratski i prijateljski narod Poljacima i da oba naroda brane kršćanstvo od osmanlijskih napada.

ulazak u Moskvu, vratio se s biskupom u Varšavu gdje je posjetio moskovskog veleposlanika Gierasima Dochturova i objasnio mu da želi ići u Rusiju studirati slavenske jezike, a ne širiti propagandu. Veleposlanik mu je dopustio da nastavi put pa je Križanić došao u Moskvu, ali se tamo nije dugo zadržao, nego se ubrzo vratio u Poljsku, a potom u Rim. Godine 1651. ponovno je pokušao doći do Moskve, ali su mu crkvene vlasti zabranile dolazak, pa je napustio Rim i preko Przemysła i Lavova došao ruskom caru Alekseju Mihajloviču gdje se zaposlio kao pisar i jezikoznanac na njegovu dvoru. Križanić je tada mogao slobodno proučavati ruski jezik u Moskvi, do 1661. godine, kad je poslan u Tobolsk u Sibiru gdje je bio uvjetno slobodan jer iz Tobolska nije mogao otići bez careva dopuštenja. U Tobolsku se zalagao za oslobođenje Hrvata, Srba i Bugara od stranih vladara i ujedinjenje u veliko slavensko carstvo pod ruskim vodstvom. Nakon što je rusko prijestolje preuzeo Fiodor Aleksijevič, car je Križaniću dopustio odlazak u Moskvu, odakle je otišao u Poljsku 1676. godine. Sljedeće je godine Križanić boravio kod dominikanaca u poljskom Wilnu, a 1681. otišao je u Varšavu (Banac 1984: 71–72). Benešić (1948: 104, 109) spominje da je Križanić u Poljskoj proveo pet godina i poginuo u službi vojnog kapelana zajedno s poljskim kraljem Janom Sobieskim 1683. godine u bitci s Turcima kod Beča. Hamm (1948: 186) smatra da je Križanić najveći hrvatski i slavenski panslavist koji se borio za ujedinjenje svih Slavena na čelu s Rusima.

Na poljskom dvoru službovao je i Josip Gall oko 1733. godine. Gall je bio osobni ispovjednik poljskog kralja Augusta III. (Kale 2014: 147) te jedan u nizu svećenika-redovnika hrvatskog podrijetla koji su ispovijedali poljske kraljeve i obnašali crkvene dužnosti.

Za Poljsku je posebno vezan Josip Ruđer Bošković (1711.–1787.) koji se 1762. godine vraćao iz Carigrada preko Moldavije, Bugarske i Poljske. U Poljsku je stigao preko Lavova i neko vrijeme boravio u Varšavi. Svoje dojmove s putovanja svakodnevno je zapisivao u *Dnevnik putovanja iz Carigrada u Poljskoj*¹⁷, koji je na hrvatskom jeziku objavljen tek 1951. godine. Bošković u dnevniku opisuje kako su njega i engleskog veleposlanika dočekali u Zaleszczyku, dvorcu Stanisława Poniatowskog, odakle su nastavili put prema Lavovu i Krakovu nakon nekoliko dana. Bošković se razbolio na putu do Lavova i mjesec dana liječio u samostanu u Kamenec-Podol'skij. Nakon jednomjesečnog oporavka otputovao je u Varšavu gdje su ga dočekali Kazimierz i Stanisław August, sinovi pokojnog Stanisława

¹⁷ Dnevnik je objavljen najprije na francuskom jeziku 1764., potom na njemačkom 1769., a Bošković ga je osobno uredio i tiskao 1784. godine na talijanskom jeziku, na kojem ga je i pisao. Na srpskom je jeziku dnevnik objavljen 1937. godine (Durković-Jakšić 1977: 18).

Poniatowskog.¹⁸ Iz Poljske je Bošković planirao nastaviti put prema Sankt Petersburgu, ali se zbog bolesti vratio u Italiju preko Krakova i Austrije, a nakon povratka u Hrvatsku dopisivao se s kraljem Stanisławom Augustom (Durković-Jakšić 1977: 18–20). Boškovića su Poljaci smatrali istaknutim znanstvenikom pa su ga nazvali jugoslavenskim Kopernikom u jednom članku u časopisu *Ruch Słowiański* iz 1937. godine.¹⁹

U XVIII. je stoljeću Stjepan Zanović (1751.–1786.) putovao po raznim krajevima Europe, a s Poljacima se prvi put susreo u Budvi 1774., kad je upoznao kneza Karola Radziwiłła s kojim se kasnije dopisivao. Godine 1775. Zanović je otputovao u Beč, potom u Varšavu kako bi se približio poljskom kralju. Budući da mu nije bilo dopušteno boraviti na poljskom dvoru, povezo se s litavskim knezom Michałom Ogińskim i na kneževom dvoru u Słonimu otkrio cijenjene i stare knjige o kojima je kasnije pisao. Zanoviću to nije bio jedini boravak u Poljskoj, nego je u više navrata ondje boravio i razgovarao s Poljacima o filozofiji, poeziji, umjetnosti, glazbi i kazalištu (Durković-Jakšić 1977: 33–35). U Poljskoj je 1780. godine boravio i Stjepanov brat Miroslav Zanović, koji se preselio u Litvu. Miroslav je oko 1785. tiskao knjigu na hrvatskom jeziku *Misli i popijevke gospodina kneza Mirislacue Zannowicha* u privatnoj tiskari Michała Ogińskog.²⁰

Hrvati su nastavili posjećivati Poljsku i tijekom XIX.²¹ stoljeća. Posebno valja istaknuti Ljudevita Gaja (1809.–1872.) koji je upoznao Andrzeja Kucharskog i s njim se družio za vrijeme studija u Grazu potkraj 1828. godine. Nakon što je upoznao Stanisława Dunina-Borkowskog, na poklon je dobio knjigu Joachima Lelewela *Poljska povijest* na poljskom jeziku iz koje je Gaj mogao pročitati najvažnije događaje iz povijesti Poljske.

¹⁸ Potonji je okrunjen za poljskog kralja 1764. godine (op. a.).

¹⁹ Članak koji je 1937. godine tiskan u časopisu *Ruch Słowiański* naslovljen je *Rudjer Josip Bošković (*1711 – 1787) „Jugosłowiański Kopernik“* (1937 (3): 55). Iste je godine tiskan i članak o Ruđeru Boškoviću u časopisu *Przegląd polsko-jugosłowiański* pod naslovom *Rugjer Bošković* (1937 (3): 34–35).

²⁰ Više o životu Miroslava Zanovića u: Durković-Jakšić (1977: 35–36).

²¹ Tijekom XVIII. i XIX. stoljeća Poljaci su putovali po hrvatskim zemljama, osobito po Dalmaciji te su o tome pisali u svojim knjigama i upoznavali Poljake s Hrvatima i hrvatskom kulturom. Knez Aleksandar Sapieha (1773.–1812.) putovao je Kvarnerom i Dalmacijom 1802./1803. godine (Benešić 1948: 107, 110; Čučić 2003: 8–10). Nakon povratka s putovanja objavio je putopis na poljskom jeziku u Wrocławu 1811. godine u kojem opisuje da je na putovanju posjetio Rijeku, Senj, Rab, Zadar, Kotor, Šibenik, Krk, Knin, Vrljiku, Cetinu, Duvno, Mostar, Stolac i Dubrovnik. U Dubrovniku je Sapieha došao do rukopisa Gundulićeva *Osmana*, ponio ga u Poljsku i poklonio Varšavskom društvu prijatelja znanosti (više u: Durković-Jakšić 1977: 61–73, 148–150, Pogonowski 1929: 12–15). Sapiehin posjet hrvatskim zemljama bio je zapažen i kod Hrvata jer Esih (1931: 5–7) spominje da je Marko Bruerović napisao pjesmu posvećenu knezu Sapiehi.

Michał Bobrowski (1785.–1848.) boravio je u Dalmaciji od kolovoza do rujna 1820. godine i o Hrvatima i hrvatskoj kulturi pisao rektor u Sveučilištu u Vilniusu. U pismima se posebno posvetio pravoslavnim Morlacima koji su sačuvali staroslavenske izraze u svojem dijalektu. U jednom je pismu naveo da su Morlaci Slaveni – Lesi, koji su se naselili uz more. Tijekom boravka u Hrvatskoj, Bobrowski se družio s Franjom Marijom Apendini u Dubrovniku i Pavlom Kačićem Miošićem u Splitu, a posjetio je i Zadar te Šibenik. Iz Dalmacije je Bobrowski otišao u Rim te iz vatikanske knjižnice prepisao *Ljetopis popa Dukljanina* koji je proučavao nakon svog povratka u Poljsku (Durković-Jakšić 1977: 143–145).

Budući da je Gaj poznao i druge Poljake, naučio je poljski jezik i s hrvatskim ga usporedio u knjizi *Kratka osnova horvatsko-slavenskog pravopisanja* u kojoj poljski jezik naziva „Lehski” (Gaj 1983: 12, 22). Gaj je nekoliko godina poslije surađivao i s Adamom Gorczyńskim, Waclawom Aleksandrom Maciejowskim i Feliksom Bentkowskim. Godine 1840. godine, Gaj je preko Poznania došao do Varšave, odakle je nastavio put u Rusiju. Svoje dojmove bilježio je u dnevniku iz kojeg se može iščitati da je u Varšavi posjetio mnoga mjesta i znance među kojima i Franciszeka Zacha (Durković-Jakšić 1977: 220–227).

S Poljacima je u prvoj polovici XIX. stoljeća surađivao i Josip Juraj Strossmayer (1815.–1905.). Strossmayer je upoznao poljskog kneza Konstantyna Adama Czartoryskog i Jerzyja Lubomirskog na jednom od slavenskih balova u Beču gdje je Strossmayer čuo program grupe koja se okupljala oko Hotela „Lambert”²² i zainteresirao za njihovu koncepciju južnoslavenstva, čija je prvotna vizija bila potreba da se svi Južni Slaveni okupe oko Kraljevine Srbije. Nakon što je shvatio da Poljaci žele ujedinjenje Južnih Slavena pod okriljem Srbije, Strossmayer se od njih udaljio jer je zastupao ideju da se svi Južni Slaveni trebaju okupiti oko Hrvata. U kasnijem razdoblju svog života Strossmayer je upoznao pravoslavnog svećenika iz Poljske Hipolita Terleckog, koji je posjetio Đakovo, a surađivao je i s Henrykom Wyzinskim i Zygmuntom Miłkowskim (pseudonim Teodor Tomasz Jeż) (Žurek 2006: 17–20, 49–58). O Strossmayeru se pisalo u poljskom časopisu *Ruch Słowiński* 1937. godine, povodom 122. obljetnice njegova rođenja pa se iz navedenog konteksta može zaključiti da su Strossmayerov rad i zalaganje za južnoslavensko pitanje bili poznati u Poljskoj (*Rocznica* 1937: 79).

U drugoj polovici XIX. stoljeća Hieronim Feldmanowski objavio je 1867. godine u Poznaniu knjigu pod naslovom *Hrvatske pjesme* (polj. *Pieśni kroackie*) i u nju uvrstio hrvatske pjesme prevedene na poljski jezik (Benešić 1948: 108). Na početku knjige Feldmanowski zapisuje opće podatke o Hrvatima²³ te pjesmu *Hrvatska domovina*. Iz knjige se može iščitati da su mu se posebno svidjele narodne pjesme i pjesnici koji su pisali pjesme domoljubne tematike: Ivan Mažuranić, Petar Preradović, Ivan Kukuljević Sakcinski, Mirko

²² Hotel „Lambert” naziv je za skupinu diplomata i političara koja se okupila oko poljskog kneza Adama Jerzyja Czartoryskog sa sjedištem u Beču. Članovi grupe zalagali su se za stvaranje „autonomne federacije turskih Slavena pod formalnom upravom Porte” (Žurek 2006: 632). Politika grupe okupljene oko hotela „Lambert” bila je prosrpski orijentirana, a bila je najaktivnija četrdesetih godina XIX. stoljeća.

²³ Feldmanowski (1867: 9) tvrdi da su Hrvati jedno od slavenskih plemena koje je pripadalo skupini južnoslavenskih naroda. U plemenu je bilo oko milijun i pol Hrvata od kojih je oko pola milijuna prešlo na islam pod turskom vlasti, a 800 000 na rimokatoličku vjeru pod habsburškom vlasti. U nastavku navodi da se prostor na kojem Hrvati žive nalazio između Jadranskog mora do rijeke Save, zajedno sa Slavonijom. Glavni grad je Zagreb (Agram) i u njemu je tada živjelo oko 20 000 ljudi, a luka Rijeka (Fiume) na Kvarneru bila je glavna luka. Od gradova spominje glavne utvrde u Vojnoj krajini: Brod na Savi, Gradišku, Petrovaradin i Zemun (*Isto*).

Bogović, Antun Mihanović, Stanko Vraz, Jure Tordinac i drugi. Feldmanowski je pjesme podijelio u četiri skupine: obredne pjesme, religiozne pjesme, junačke pjesme i ljubavne pjesme. U knjizi je pisao o hrvatskom jeziku i navodio primjere turcizama i drugih tuđica, a na kraju knjige spomenuo je dvije pjesme, imitacije narodnih pjesama, kako bi prikazao način stvaranja narodnih pjesama (Feldmanowski 1867).²⁴

U Poljskoj su u XIX. stoljeću službovali i hrvatski vojnici. Godine 1814. hrvatski su vojnici bili dio Prve graničarske pukovnije francuske vojske i branili su poljsku utvrdu Glogów. Šibenčanin Ivan Simonić bio je jedan od zapovjednika-guvernera aleksandrovske *citadele*, a njegovo tijelo pokopano je u varšavskoj katedrali sv. Jana. Ban Josip Jelačić službovao je u Łańcutu, podmaršal Đano Čanić u Krakovu kao načelnik Glavnog stožera pješadije, a feldmaršal Anton Lipošćak bio je vojni guverner Poljske do 1918. (Rudkowska i Kale 2017: 615). Urednik časopisa *Hrvatsko pravo* navodi Antona Lipošćaka generalom pješadije, kao i generalnim guvernerom Poljske i zapovjednikom domobranske „vražje divizije” (*Razne vijesti* 1918: 4).

Krakov je krajem XIX. i početkom XX. stoljeća bio važno intelektualno središte u kojem su studirali i boravili Hrvati. Krakov su posjećivali i ondje boravili: Franjo Rački, Milan Begović, Ivan Gostiš, Stjepan Ivšić, Stjepan Radić, August Harambašić, Ksaver Šandor Gjalski, Andrija Maurović, Nikola Andrić, Ivo Vojnović, Iso Velikanović, Dragutin Prohaska, Milutin Cihlar-Nehajev, a na Jagelonskom sveučilištu studirali su: svećenik Tadej Beljan, Vicko Dračevac, Aleksander Drechsler, Vojmir Durbešić-Grobnički (Barcik i dr. 1999: 181, 831, 834–835, 883), Jan Gergovich, Ivan Gostiša, Hugo Grosser, Stanisław Hanicki, Adolf Jakšić, Franjo Jurak, Radovan Košutić (Barcik i dr. 2006: 320, 466, 560, 689, 916, 1082), svećenik bernardinac Bonifacije Majič, Milutin Mudrinić, Stjepan Musulin (Barcik i dr. 2011 (a): 70, 571, 584), Mauricij Obershon, Aleksandar Oswald, Zdenko Portik (Barcik i dr. 2011 (b): 11, 139, 552), Miroslav Sakač (Barcik i dr. 2011 (c): 21). Branko Dreschler-Vodnik (1879.–1926.) diplomirao je slavistiku u Krakovu 1903. godine (Benešić 1985: 501, Grabowski 1958: 110), a Stjepan Musulin (1885.–1969.) studirao je slavistiku i klasičnu i prevodio s poljskog jezika. Njegov najpoznatiji rad je *Poljaci u Gundulićevu „Osmanu”* (Benešić 1985: 501).²⁵

²⁴ Feldmanowski je napisao više članaka o Hrvatima i hrvatskim zemljama u poljskom tisku u drugoj polovici XIX. stoljeća. Njih je obradio Ivan Esih u knjizi *Poljsko slavenofilstvo s osobitim obzirom na poljsko-hrvatske odnose* (1931: 14–35).

²⁵ Više je Poljaka pisalo o Hrvatima i hrvatskoj kulturi u drugoj polovici XIX. i početkom XX. stoljeća. Većinom su to bili poljski intelektualci koji su zavoljeli hrvatsku kulturu i pružali pomoć hrvatskim studentima i intelektualcima koji su boravili u Poljskoj, među njima se ističu dvojica profesora slavistike za koje se smatra da su najviše pomagali Hrvatima u vrijeme njihova studija i boravka u Poljskoj. Jedan od njih je Bronisław

Hrvati su studirali i u Lavovu, npr. odvjetnik Grga Budislav Angjelinović, Marin Bego, Mate Dvorničić te veterinari Bogoslav Ljevačić i Nikola Ritzoffy. Fizičar Ignjat Martinović predavao je fiziku na lavovskom sveučilištu u drugoj polovici XVIII. stoljeća.²⁶

U dostupnim izvorima spominje se i Vjekoslav Prpić, poduzetnik i vlasnik vinarije u Lavovu, koju je otvorio pomoću braće Didolića. Do Prvog svjetskog rata Prpić je bio imućan čovjek, koji je kasnije s ruskom vojskom otišao u Rusiju i zbog toga izgubio imovinu u Poljskoj. Iz Rusije se vratio u Zagreb, odakle je potraživao svoju imovinu u Poljskoj.²⁷

Hrvati su tijekom povijesti odlazili u Poljsku na školovanje, službovanje ili su posjećivali Poljsku uspostavljajući kontakte s Poljacima i upoznavajući poljsku kulturu. Krakov i Lavov bila su mjesta u kojima su Hrvati studirali i stjecali znanja i prijateljstva koja su potom širili po Hrvatskoj. Tijekom povijesti, hrvatski i poljski znanstvenici razmjenjivali su mišljenja, a političari propagirali političke ideje pa su se i na taj način dva naroda povezivala, što je nastavljeno i tijekom XX. stoljeća.

Grabowski (1841.–1900.) poznati poljski slavist, dramatičar i romanopisac, koji je u časopisu *Poljski tjedan* (polj. *Tydzień Polski*) objavljivao prijevode hrvatskih književnika. Esih (1931: 22–23) navodi da je Grabowski „nesumnjivo najveći prijatelj Hrvata među Poljacima”. Drugi je profesor Marian Zdziechowski (1861.–1938.), slavist s Jagelonskog sveučilišta u Krakovu u čijem su se domu okupljali studenti koji su dolazili na studij u Krakov s područja današnje Hrvatske, među kojima su bili Julije Benešić i Ivo Andrić. Nakon smrti Zdziechowskog, Tadeusz Stanisław Grabowski objavio je članak *Jedan od najsvjetlijih duhova slavenstva* u časopisu *Ruch Słowiański* (*Jeden* 1939: 93–102). Početkom XX. stoljeća u Krakovu je osnovan *Klub Słowiański* (hrv. *Slavenski klub*) koji je imao veliku ulogu u njegovanju hrvatsko-poljskih veza jer su se u njemu okupljali Slaveni koji su međusobno promovirali svoje jezike i kulture, a snažnije povezivanje Hrvata i Poljaka u Krakovu započelo je 1907. godine kada je Tadeusz Stanisław Grabowski na Jagelonskom sveučilištu pokrenuo lektorat hrvatskog i češkog jezika (Bobrownicka 1983: 190).

²⁶ Više o studentima u Krakovu i Lavovu u: Lis (2017: 116), Kale (2014: 147–148), Rudkowska i Kale (2017: 615), Paździerski (2004: 21).

²⁷ Julija Benešića o ovom je slučaju izvijestio odvjetnik Živko Bertić i zamolio ga da pokuša utjecati na poljske vlasti kako bi Prpiću isplatili odštetu u iznosu od 24 666 zlatnih kruna (3).

2. POLITIČKA SITUACIJA NA PODRUČJU DANAŠNJE HRVATSKE OD 1918. DO 1939. GODINE

Kako bi se prikazalo razdoblje od 1918. do 1939. godine, tijekom kojeg su značajni Hrvati boravili u Poljskoj, osvrnut ćemo se na zbivanja koja su se događala na području današnje Hrvatske u tom razdoblju.

Ključni događaj novog razdoblja hrvatske povijesti sjednica je Hrvatskog sabora održana 29. listopada 1918. godine. U Saboru je tada najveću političku moć imala Hrvatsko-srpska koalicija na čelu sa Svetozarom Pribičevićem. Sabor je tog dana donio odluku da Kraljevina Hrvatska, Slavonija i Dalmacija prekida sve državno-pravne odnose s Kraljevinom Ugarskom i Carevinom Austrijom i proglasio Državu Slovenaca, Hrvata i Srba na cijelom etnografskom području tih naroda. Država Slovenaca, Hrvata i Srba zamišljena je kao zajednica ravnopravnih južnoslavenskih naroda, a Narodno vijeće²⁸ Slovenaca, Hrvata i Srba²⁹ bilo je središnje političko tijelo Države Slovenaca, Hrvata i Srba sa sjedištem u Zagrebu i imalo je središnji odbor. Predsjednik odbora bio je Slovenac Anton Korošec, a zamjenici Svetozar Pribičević i Ante Pavelić³⁰. Budući da je integritet Države Slovenaca, Hrvata i Srba bio upitan zbog političkih pretenzija susjednih država, predstavnici Države Slovenaca, Hrvata i Srba započeli su pregovore s predstavnicima Kraljevine Srbije i Kraljevine Crne Gore oko mogućeg povezivanja u novu državnu tvorevinu. Nakon što je postignut dogovor predsjednik Narodnog vijeća Anton Korošec, predsjednik srbijanske kraljevske vlade Nikola Pašić i predsjednik Jugoslavenskoga odbor Ante Trumbić potpisali su Ženevsku deklaraciju 9. studenog 1918. godine. Nakon nekoliko dana Nikola Pašić povukao je svoj potpis s Deklaracije i tada je došlo do problema jer su talijanske snage zauzele Istru, Kvarner, Rijeku i dio Dalmacije, a srbijanska vojska Baranju, Bačku i Banat.³¹ Narodno vijeće Slovenaca, Hrvata i Srba moralo je brzo reagirati jer je gubilo upravu nad svojim teritorijem (Goldstein 2008: 25–26).

Središnji odbor Narodnog vijeća Slovenaca, Hrvata i Srba rijetko se sastajao, a Pavličević (2000: 316–317) navodi da su se odluke donosile na Predsjedništvu gdje je glavnu riječ imao Svetozar Pribičević, koji je bio protiv ravnopravnosti Hrvata i Srba u novoj državi s

²⁸ Narodno vijeće osnovano je u Zagrebu 5. listopada 1918. godine (Giza i Gmitruk 2002: 32).

²⁹ Narodno vijeće Slovenaca, Hrvata i Srba nastalo je od narodnih vijeća u Hrvatskoj, Sloveniji, Bosni i Hercegovini, Bačkoj i Banatu (Pavličević 2000: 312).

³⁰ O Anti Paveliću pisano je nakon njegove smrti u časopisu *Ruch Slowiański*, a u članku se spominju crtice iz političkog života i navodi da je on „jedan od najvećih hrvatskih političara i domoljuba” i da je primio poljsko odlikovanje *Polonia Restituta* (*Nekrologi* 1938: 59–60).

³¹ Podgorička je skupština 26. studenog 1918. godine donijela odluku o ujedinjenju Crne Gore s Kraljevinom Srbijom u Kraljevinu Srbije i Crne Gore (Batowski 1928: 7).

Kraljevinom Srbijom. Nakon rasprave članova Središnjeg odbora Narodnog vijeća izglasan je Naputak delegatima o uvjetima ujedinjenja 24. studenog 1918. godine. Naputak je sadržavao elemente federalističkog ustroja nove države. Izaslanici Narodnog vijeća Slovenaca, Hrvata i Srba otišli su u Beograd 30. studenog 1918., ali nisu poštivali Naputak, nego je Ante Pavelić pred regentom Aleksandrom I. Karađorđevićem pročitao Adresu kojom je omogućeno proglašavanje Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca³² 1. prosinca 1918. godine.

Hrvati se nisu slagali s proglasom o ujedinjenju jer je delegacija Države Slovenaca, Hrvata i Srba izmijenila uvjete oko ujedinjenja pa su u Zagrebu organizirani prosvjedi. Pripadnici dviju pukovnija izišli su na ulice 5. prosinca 1918. godine prosvjedujući protiv vlasti, potom je žandarmerija nasilno rastjerala prosvjednike. Tom je prilikom ubijeno trinaest, a ranjeno sedamnaest domobrana i građana³³ i taj se sukob u hrvatskoj povijesti naziva „prosinačkim žrtvama”. Nakon nemira postrojbe Narodnog vijeća sjedinjene su sa srbijanskom vojskom. Nova je vlada sastavljena 18. prosinca 1918. na čelu sa srbijanskim radikalom Stojanom Protićem, potpredsjednikom vlade Antonom Korošcem, ministrom unutarnjih poslova Svetozarom Pribičevićem te ministrom vanjskih poslova Antom Trumbićem i hrvatskim banom Ivanom Palečekom. Ujedinjenjem su ukinuti pojedini odjeli banske vlade, od jedanaest odjela koji su ranije djelovali u Zagrebu, ostala su samo tri: unutarnji poslovi, uprava i bogoštovlje. Prvi izbori za Narodnu skupštinu Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca održani su 1. ožujka 1919. godine i tada je izabrano 298³⁴ članova skupštine.³⁵

Nova je država bila raznolika u gospodarskom, kulturnom i političkom smislu³⁶ jer je Srbija bila nerazvijenija od Slovenije i Hrvatske, pa je počeo jačati gospodarski pritisak na Sloveniju i Hrvatsku zbog razvoja Srbije i Crne Gore. Taj se pritisak osjetio i u promjeni novčane jedinice³⁷, agrarnoj reformi i kolonizaciji Srba (tzv. „solunaša”³⁸) na područja Bačke,

³² Kraljevstvo Srba, Hrvata i Slovenaca imala je oko 11 900 000 stanovnika, na površini oko 248 000 km². U sastav Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca ušle su: Kraljevina Srbija i Crna Gora, austrijska Kraljevina Kranjska i dijelovi Kraljevine Štajerske i Koruške, Kraljevina Dalmacija, Hrvatska i Slavonija, Vojvodina, Bosna i Hercegovina te teritorij pod upravom zajedničkog austro-ugarskog Ministarstva financija (Božić i dr. 1973: 403).

³³ Čalić (2013: 98, 106–107) navodi da je samo u Hrvatskoj i Crnoj Gori „ponegdje bilo oružanog otpora” oko ujedinjenja u Kraljevstvo Srba, Hrvata i Slovenaca i da su samo Slovenci i Hrvati bili „ogorčeni” što nova država nije bila ustrojena po federalističkom, nego po unitarističkom sustavu.

³⁴ Izabrana su 84 člana iz Srbije, 24 iz Makedonije, 62 iz nekadašnje Banske Hrvatske, Slavonije i Međimurja, 4 iz Istre, 12 iz Dalmacije, 42 iz Bosne i Hercegovine, 24 iz Vojvodine i 32 iz Slovenije (4: 3).

³⁵ O ujedinjenju Države Slovenaca, Hrvata i Srba s Kraljevinom Srbijom i Crnom Gorom iscrpnije u: Pavličević (2000: 312–333), Perić (1997: 212–217), Tanner (2010: 118–120), Walkiewicz (2000: 29–38), Goldstein (2008: 26–33).

³⁶ O prilikama u Kraljevstvu Srba, Hrvata i Slovenaca u: Benson (2005: 36–99).

³⁷ Nakon ujedinjenja omjer austrijske krune i srbijanskog dinara bio je 1 : 1. Nedugo nakon toga 2 : 1, a kasnije je bio 4 : 1 u korist srbijanskog dinara, koji je postao službenom valutom Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca.

Banata, Srijema, Slavonije i Baranje (5: 33–42), uvedene su fizičke kazne, žandarsko batinjanje, fizička nasilja u vojsci³⁹ te srpski jezik kao službeni jezik.

Treba spomenuti da je u studenom 1919. godine u Zagrebu boravio Poljak Włodzimierz Bobiński koji je širio boljševičku propagandu i osnovao Rusku obavještajnu agenciju (rus. *Ruska obavjestna Agencja*)⁴⁰. Bobiński je sa svojim „drugovima” obišao Split i Dubrovnik jer je na području Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca bilo dosta ruskih vojnika i časnika koji su došli u svojstvu izbjeglica nakon Prvog svjetskog rata.

Tijekom 1920. godine u Hrvatskoj nisu bili zadovoljni načinom na koji su se Srbi odnosili prema drugim narodima, poglavito Hrvatima. Rapalskim ugovorom od 12. studenog 1920. i dodatkom iz siječnja 1924. godine Italiji su pripali pojedini dijelovi današnje Hrvatske (Batowski 1928: 8), stoga je došlo do novog vala nezadovoljstva stanjem u državi. U to je vrijeme počela jačati Hrvatska pučka seljačka stranka na čelu⁴¹ sa Stjepanom Radićem⁴² jer su radićevci javno izražavali nezadovoljstvo stanjem u državi pa su neki od njih bili zatvoreni.⁴³ Stranka je 1920. godine preimenovana u Hrvatsku republikansku seljačku stranku.

Potkraj prosinca 1920. godine donesena je Obznana kojom je zabranjen politički rad Komunističke partije Jugoslavije. Nedugo zatim, 28. lipnja 1921. godine, donesen je Vidovdanski ustav⁴⁴ kojim je uvedeno unitarno-centralističko uređenje države te se o svemu odlučivalo u Beogradu, a 2. kolovoza izglasan je Zakon o zaštiti države. U Hrvatskoj su tada raspuštene sve nacionalne i nacionalno-vjerske organizacije, započeli su progoni intelektualnih, javnih i znanstvenih djelatnika te članova političkih stranaka. Teror se smanjio kad je Hrvatska republikanska seljačka stranka ojačala i postala drugom političkom strankom u Kraljevstvu.⁴⁵ Zbog političke suradnje s radikalima i promjenom političkog programa⁴⁶,

³⁸ „Solunaši” su srbijanski i crnogorski vojnici koji su se borili na solunskom bojištu u Prvom svjetskom ratu.

³⁹ Hrvati (*Kroaty*) su vojsku služili većinom u Makedoniji, a poljski veleposlanik Okęcki spominje da su Hrvati većinom niži časnici, a Srbi viši časnici i na većim položajima. Mladi su časnici „posrbljeni” i nametnuta im je ideja jednakosti u vojnim školama (6: 4).

⁴⁰ Agenciju je vodio Milan Dečak koji je bio odvjetnik, predsjednik društva *Sokol* i član udruženja *Ruski Kružok*. Njegov brat Mirko bio je suradnik u časopisu *Obzor* i podržavao Poljake jer je oženio Poljakinju. Osim *Ruskog Kružoka* (predsjednik Iso Velikanović), u Zagrebu je djelovalo i društvo *Rusko Kolo* (predsjednik gosp. Leopold). *Kružok* je bio više politički orijentiran, u boljševičkoj ideji, a *Kolo* je gajilo ideju panslavizma i zbližavanja s Poljacima, Ukrajincima i baltičkim zemljama (7).

⁴¹ O političkim strankama i njihovim aktivnostima u razdoblju 1918.–1939. pisao je Jareb (1995: 19–81). Najviše je pozornosti u knjizi posvećeno seljačkoj stranci braće Radića, koju je nakon smrti Stjepana Radića preuzeo Vladko Maček. O Hrvatskoj seljačkoj stranci u Poljskoj je pisao Batowski (1928: 12–13).

⁴² Politička karijera Stjepana Radića prokomentirana je u časopisu *Ruch Słowiański* nakon Radićeve smrti (*Nekrologia* 1928: 52). Ondje je navedeno da je Radić bio veliki Hrvat koji se zalagao za povezivanje s drugim Slavenima i prijateljski se odnosio prema Poljskoj.

⁴³ Uhićenje i oslobođenje Stjepana Radića te jačanju njegove stranke, bila je tema koju je poljski veleposlanik Okęcki u svojim izvještajima navodio kao „hrvatsko pitanje” (8–9).

⁴⁴ O „Vidovdanskom ustavu” u: Banac (1984: 403–405), Goldstein (2008: 57–60).

⁴⁵ O uhićenju članova Hrvatske republikanske seljačke stranke i političkoj situaciji na području Hrvatske izvještavao je Generalni konzul Republike Poljske u Zagrebu Mikołaj Samson-Himmelstjerna (10–12).

stranka je promijenila ime u Hrvatsku seljačku stranku 26. ožujka 1925. godine (14, Goldstein 2008: 63–64). Budući da je Hrvatska seljačka stranka ušla u vladu, Hrvati su dobili četiri mjesta u vladi koja je imenovana u kolovozu 1925. godine. Pavle Radić postao je ministar agrarne reforme, Benjamin Šuperina ministar pošte i telegrafa, Ivan Krajač ministar trgovine i industrije te Nikola Nikić ministar šuma i rudnika. Stjepan Radić imenovan je ministrom prosvjete 19. rujna 1925. (15–16), a zbog nesloge s koalicijskim partnerima, Hrvatska seljačka stranka napustila je koaliciju u veljači 1926. godine. Na izbore 1927. godine izišla je u Seljačko-demokratskoj koaliciji zajedno sa Svetozarom Pribičevićem.⁴⁷

Sredinom lipnja 1928. otpravnik poslova u Veleposlanstvu Republike Poljske u Beogradu Michał Kwapiszewski navodi da je stanje u Kraljevstvu Srba, Hrvata i Slovenaca bilo „kaotično” (24). Budući da je politička situacija u Kraljevstvu Srba, Hrvata i Slovenaca bila neodrživa, Radić je početkom lipnja 1928. predložio podjelu Kraljevstva na četiri političke cjeline: Srbiju, Makedoniju, Sloveniju i Jadransko-podunavsku oblast. Kako su Srbi njegov prijedlog shvatili kao prijatnu, srpski radikal Puniša Račić ubio je Pavla Radića i Đuru Basaričeka i ranio Ivana Pernara, Milana Grandu i Stjepana Radića u Narodnoj skupštini 20. lipnja 1928. Nakon tragedije u Beogradu, u Zagrebu je 21. lipnja došlo do nereda tijekom kojih su četiri osobe ubijene, a nekoliko desetaka je ranjeno.⁴⁸ U srpnju 1928. Seljačko-demokratska koalicija tražila je raspisivanje novih izbora jer je situacija u Kraljevstvu i dalje bila nemirna.⁴⁹ Budući da mandatar general Stevan Hadžić nije uspio sastaviti vladu, za novog je predsjednika vlade izabran Anton Korošec⁵⁰ (28–32). Stjepan Radić umro je 8. kolovoza 1928. godine, a nakon njegove smrti produbila⁵¹ se politička kriza u Kraljevstvu. Kralj Aleksandar Karađorđević uveo je diktaturu 6. siječnja 1929. godine i za predsjednika vlade i ministra unutarnjih poslova imenovao generala Petara Živkovića, a 20. lipnja 1929. godine veliki je zagrebački župan zabranio sve manifestacije i okupljanja zbog straha od izbijanja nereda (42).

⁴⁶ Sporazum Hrvatske seljačke stranke i Narodne radikalne stranke potpisan je u Beogradu 16. lipnja 1925. godine (13).

⁴⁷ Više o političkoj situaciji nakon izbora za Narodnu skupštinu 1927. godine u izvještajima tajnika Veleposlanstva vanjskih poslova Republike Poljske Stefana Fiedler-Albertija i veleposlanika Zdzisława Okęckiego, potom otpravnika poslova Michała Kwapiszewskog, koji je na dužnost stupio 11. veljače 1928. i bio do početka 1929. (17–23).

⁴⁸ U svom izvješću otpravnik poslova Michał Kwapiszewski detaljno opisuje kako je došlo do ubojstva (25).

⁴⁹ O situaciji u Zagrebu i Hrvatskoj pisao je Generalni konzul iz Zagreba Jerzy Barthel-Weydental u dvama izvješćima u kojima spominje svoj razgovor sa Stjepanom Radićem kad je prebačen u Zagreb (26–27).

⁵⁰ Najiscrpnije u: Goldstein (2008: 86–91).

⁵¹ O političkoj krizi u Kraljevstvu Srba, Hrvata i Slovenaca u Poljskoj izvještavali su Ministarstvo vanjskih poslova Republike Poljske Michał Kwapiszewski i generalni konzul iz Zagreba Jerzy Barthel-Weydental. Njihova su izvješća bila važna jer su utjecala na diplomatske odnose dviju zemalja (33–41).

Početak listopada 1929. Kraljevstvo Srba, Hrvata i Slovenaca podijeljeno je na 9 banovina, a država je promijenila naziv u Kraljevina Jugoslavija.⁵² Sjedište Savske banovine bilo je u Zagrebu, a za bana je imenovan Josip Šilović (43: 14., usp. Mazower 2004: 30). U Hrvatskoj je zbog uvođenja diktature bilo nekoliko bezuspješnih pokušaja otpora jer je vlast upotrebljavala represiju kako bi spriječila sve koji su se odupirali diktaturi. Zbog toga je zabranjen rad političkih stranaka i organizacija.⁵³

U siječnju 1931. u Zagrebu su pojedine skupine započele s terorističkim akcijama kojima su htjeli destabilizirati Kraljevinu Jugoslaviju⁵⁴. Kralj Aleksandar pokušao je promijeniti političku situaciju u Kraljevini pa je nametnuo novi ustav 3. rujna 1931. po kojem je sve odluke Skupštine i Senata morao potpisati kralj. Ustavom⁵⁵ je bio određen i novi način izbora zastupnika u Narodnu skupštinu, koji se nije svidio pojedinim strankama pa su organizirani prosvjedi (52–54). Nakon donošenja novog ustava, srpski političari Aca Stanojević, Miloš Trifunović i Ljubomir Davidović došli su u Zagreb kako bi dobili potporu Vladka Mačeka i nagovorili ga da potpiše zahtjev za kraljevom abdikacijom, što je Maček odbio. Kralj je dekretom od 3. prosinca 1931. godine uveo centralizam koji je stupio na snagu 3. siječnja 1932. godine (56). To je bio povod studentima da u Zagrebu organiziraju tri prosvjeda: 15. prosinca 1931., 10. siječnja i 6. ožujka 1932. godine. Tim su prosvjedima studenti poslali „nacionalističko-separatističku” (57) poruku vladi Kraljevine Jugoslavije da Hrvati ne podržavaju centralističku politiku nametnutu iz Beograda. Prosvjedi su se održali na Kazališnom trgu u Zagrebu u ožujku 1932. i ondje su prosvjednici sastavili Rezoluciju (*Isto*) koja je sadržavala sedam točaka. Rezolucijom se tražila „Slobodna i Nezavisna Država Hrvatska” koja bi se prostirala na području Hrvatske, Slavonije sa Srijemom, Dalmacije i

⁵² O promjeni naziva države detaljnije u: Benešić (1939: 17), Morawski (2013: 96), Goldstein (2008: 108–110).

⁵³ U vrijeme kad je zabranjen rad političkih stranaka, članovi Hrvatske stranke prava započeli su proturežimske akcije. Sredinom prosinca 1929. u Zagrebu su uhićene dvadeset i dvije osobe, a Vladko Maček je uhićen 22. prosinca. Suđenje uhićenima za planiranje napada na vlak u kojem je bilo hrvatsko izaslanstvo koje je putovalo u Beograd na prijem kod kralja trajalo je od 26. travnja do 15. lipnja 1930. godine (44). Veleposlanik Republike Poljske u Beogradu, Waclaw Babiński, u svojim je izvještajima navodio da se sudilo hrvatskim teroristima (45: 116, 46: 123, 47: 154).

⁵⁴ Postavljene su tri bombe koje su eksplodirale: jedna 3. siječnja u zgradi Banata, druga 4. siječnja na glavnom kolodvoru i treća 7. siječnja u carinskoj upravi. Za postavljanje bombi optuženi su najprije komunisti, potom hrvatski emigranti iz Italije koji su se borili protiv vlasti Kraljevine Jugoslavije (43: 19, 48: 43–44). Politička situacija i nemiri na području Savske banovine nisu se uspjeli promijeniti ni nakon pojave skupina koje su podržavale centralizam. Najpoznatija organizacija bila je „Mlada Jugoslavija”, čiji su članovi zastrašivanjima i drugim oblicima nasilja htjeli natjerati pojedine aktiviste na prihvaćanje politike Kraljevine Jugoslavije. To im nije uspijevalo pa su 18. veljače 1931. ubili poznatog hrvatskog povjesničara i političara Milana Šufflaya. Dva mjeseca poslije, u Zagrebu je započeo proces protiv pripadnika „terorističkih” organizacija koje su bile protiv službene politike, potom su eksplodirale četiri bombe u noći s 27. na 28. travnja (49–51). U to je vrijeme Ivo Perović imenovan banom Savske banovine (*Postavljanje* 1931: 3).

⁵⁵ Više o Ustavu u: 55, Goldstein (2008: 135–142).

Bosne i Hercegovine. Prosvjed se nije svidio vlastima pa je policija rastjerala studente i okončala prosvjede (58–60).

Kako bi se pokušao nametnuti pozitivan odnos prema Kraljevini Jugoslaviji, u Zagrebu je 22. svibnja 1932. osnovana Jugoslavenska akcija⁵⁶ koja nije zaživjela među Hrvatima jer je promovirala centralističko uređenje države. Zbog krizne situacije u Kraljevini Jugoslaviji, Seljačko-demokratska koalicija objavila je 7. studenog 1932. zaključak nazvan Zagrebačke punktacije kojima je naglasila da je „srbijanska hegemonija opasna za dalji razvoj naroda” (Pavličević 2000: 368). Maček je i ranije tražio da se promijeni ustroj Kraljevine Jugoslavije i da Kraljevina postane federalistički ustrojena ili personalna unija, a taj je stav prihvatio i Svetozar Pribičević, koji je htio da država bude ustrojena republički (62).

Porastom nezadovoljstva u Kraljevini Jugoslaviji, početkom tridesetih godina XX. stoljeća, izvan Hrvatske jačao je ustaški pokret. Vođa pokreta Ante Pavelić pobjegao je iz Kraljevine Jugoslavije najprije u Beč pa u Sofiju⁵⁷, odakle je planirao podići ustanak u Kraljevini Jugoslaviji. Iz Sofije se vratio u Beč, potom ga je Mussolini primio u Rimu nakon što je istjeran iz Austrije. Ustaški pokret pozivao se na pravašku tradiciju i učenje Ante Starčevića. Osim Italije, pokret je djelovao u Njemačkoj, Bugarskoj i Mađarskoj. Na području Hrvatske pokret je bio najaktivniji u Lici, gdje je osnovano sportsko udruženje „Viktorija”. Predsjednik udruženja bio je Andrija Artuković, a upravni odbor činilo je dvanaest članova, među kojima su vodeći bili Marko Došen, Josip Tomljenović, Nikola Orešković, Ivan Finić i Jure (Juca) Rukavina, koji su sudjelovali u Ličkom ustanku.⁵⁸ Ustaška je organizacija⁵⁹

⁵⁶ „Jugoslavenska akcija” nije bila politička stranka, nego organizacija koja je htjela prikupiti pozitivna mišljenja o Kraljevini Jugoslaviji i surađivati s vladom i drugim vladinim tijelima. Članovi akcije vjerovali su da jedino jugoslavenski unitarizam omogućuje razvoj jednakosti u državi (61).

⁵⁷ U Sofiji je Ante Pavelić s Gustavom Perčecom organizirao proturežimske prosvjede koji nisu postigli širi odjek, ali su zbog njih Pavelić i Perčec osuđeni na smrt u odsutnosti u Kraljevstvu Srba, Hrvata i Slovenaca. Leon Klimecki, zaposlenik poljskog veleposlanstva u Sofiji, poslao je opširan izvještaj da je Pavelića i Perčeca na kolodvoru u Sofiji dočekala makedonska mladež i članovi akademskog društva *Vardar*. Nakon hrvatske himne, Pavelića i Perčeca pozdravio je predsjednik Nacionalnog makedonskog odbora Stanišev, potom predsjednik društva „Vardar” Živko Gelev. Klimecki je obavijestio Ministarstvo vanjskih poslova Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca što se događalo u diplomatskim odnosima Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca i Bugarske nakon navedenog događaja (63: 142, 64: 217, 65).

⁵⁸ U Lici je 7. rujna 1932. došlo do sukoba mladića koji su nosili hrvatske zastave i žandarmerije. Generalni konzul Republike Poljske u Zagrebu, Roman Łazarski, poslao je izvještaj poljskom Ministarstvu vanjskih poslova u kojem je opisao da su mladići na otpustu nosili hrvatske zastave i da su im ih žandari htjeli oduzeti, nakon čega je izbio sukob pa su došli mladići koji su ubili nekoliko žandara. Budući da su vlasti tada poslale cijeli vojni kontingent na mladiće izbila je pobuna u nekoliko ličkih mjesta. Na kraju sukoba bilo je četrdeset i sedam ubijenih žandara i veći broj momaka, a nekoliko desetaka ljudi je uhićeno (66). U incidentu su sudjelovale ustaške organizacije koje su na prostor Like došle iz talijanskih dijelova i napale žandarmerijsku stanicu u Brušanima kraj Gospića. Nakon napada, dio napadača pobjegao je u Zadar, koji je u to vrijeme bio pod talijanskom vlašću. O ovome je izvijestio i pukovnik zrakoplovstva Ireneusz Starzyński, vojni ataše u Veleposlanstvu Republike Poljske u Beogradu (67).

⁵⁹ Ustaška organizacija imala je hijerarhiju koju je osmislio Gustav Perčec. Tabornik je bio vođa, a ustaše su bili članovi organizacije (64: 218).

tijekom 1932. godine imala nekoliko stotina članova u različitim općinama i dijelovima Kraljevine Jugoslavije (64, Goldstein 2008: 143–151). Zajedno s ustašama, seljaci su se pobunili protiv kralja pa Benešić (1960: 160) navodi da su varšavske novine 10. svibnja pisale da je kralj Aleksandar pobjegao iz Beograda i da je izbila „seljačka revolucija u Jugoslaviji, rat sa žandarima”, u kojoj su pojedini političari uhićeni zbog traženja uvođenja federativnog sustava.

Povećanjem napetosti i protudržavnih aktivnosti, 9. listopada 1934. godine, Veličko Georgijev Kerin, Bugarin iz Makedonije, izvršio je atentat na kralja Aleksandra Karađorđevića u Marseilleu⁶⁰. Nakon ubojstva kralja imenovano je Namjesništvo na čelu s knezom Pavlom Karađorđevićem, a vladu je nakon izbora preuzeo Milan Stojadinović i nasilnim putem počeo rješavati tzv. „hrvatsko pitanje”.⁶¹ Sporazum Cvetković-Maček donio je rješenje problema, a 26. kolovoza 1939. ustrojena je Banovina Hrvatska. Uredbom o Banovini Hrvatskoj, Banovina je preuzela upravu u jedanaest resora: poljoprivredi, trgovini, industriji, šumarstvu, rudnicima, građevinarstvu, socijalnoj politici, narodnom zdravlju, prosvjeti, tjelesnom odgoju i unutarnjim poslovima. Zakonodavnu je vlast ponovno dobio Hrvatski sabor, a upravnu ban koji je bio odgovoran kralju i saboru. Za bana je tada imenovan Ivan Šubašić.⁶²

2.1. Politička situacija u Poljskoj od 1918. do 1939. godine

U Poljskoj je politička situacija na početku 1918. godine bila složenija nego na području tadašnjeg Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca jer je Poljska bila podijeljena između Njemačke, Austro-Ugarske⁶³ i Rusije pa je trebalo ujediniti tri različita dijela i stvoriti „homogenu” državu.⁶⁴ Chojnowski (2003: 93) navodi da je poljska država nakon Prvog

⁶⁰ Atentat na kralja isplanirali su članovi ustaške organizacije i VMRO-a (Giza i Gmitruk 2002: 49, Mazower 2004: 31).

⁶¹ Treba spomenuti sibirjske, vrbiljansko-rušičke i senjske žrtve u razdoblju od 1935. do 1937. godine kada su žandari ubijali seljake i građane koji su nosili hrvatske zastave i izjašnjavali se protiv režima, osobito prije izbora. Kako bi im se pokušali oduprijeti, Hrvatska seljačka stranka osnovala je 1935. godine Hrvatsku građansku i seljačku zaštitu koja je nosila štapove, a od 1939. godine i oružje (Pavličević 2000: 375–376).

⁶² Više u: Čalić (2013: 120–164), Pavličević (2000: 336–389), Perić (1997: 220–233), Tanner (2010: 120–136), Walkiewicz (2000: 38–101), Goldstein (2008: 152–158, 171–175, 187–191).

⁶³ Poljaci su se krajem lipnja 1918. godine u parlamentu izjasnili protiv austrijske vlade i Nijemaca, a potom je nastala politička kriza jer se nije mogla sastaviti vladajuća većina u parlamentu. Nakon nekog vremena se kriza smirila jer su se početkom srpnja 1918. u Krakovu sastali jugoslavenski i češki zastupnici s poljskima koji su ih htjeli pridobiti da svojim glasovanjem omoguće „kratkotrajno zasjedanje carevinskog vijeća” (*Politički tjedan* 1918 (1): 4; 1918 (2): 3).

⁶⁴ O položaju Poljaka u podijeljenoj Poljskoj do 1918. godine pisao je Czubiński (2003: 9–39). U knjizi ističe da su Poljaci bili podijeljeni po političkom pitanju jer se dio Poljaka zalagao za pozitivizam (oni koji nisu imali osjećaj nacionalne pripadnosti), a drugi su bili lojalisti i konzervativci. Potkraj osamdesetih godina XIX. stoljeća počeo se razvijati i socijalizam, istovremeno s radničkim i narodnim pokretom, a veliku je ulogu u povezivanju poljskog naroda u to vrijeme imao kler Katoličke Crkve.

svjetskog rata nastala po uzoru na „francuski model iz vremena Treće Republike”. Ujedinjenje i ustroj nove države dogodio se prilično brzo jer poljski narod nikad nije izgubio osjećaj jedinstva i pripadnosti svojem narodu (Halecki 1983: 296). U vrijeme dok su bili pod okupacijom, Poljaci su se više puta bezuspješno pokušali osloboditi od stranih vladara, a konačan uspjeh zbio se pred kraj Prvog svjetskog rata, nakon objavljivanja četrnaest Wilsonovih točaka. Poljaci su se pozivali na trinaestu Wilsonovu točku koja je glasila: „Osnivanje slobodne poljske države s izlazom na more i priključenje Poljskoj onih teritorija koji su naseljeni Poljacima” (Dukovski 1999: 191).

Početak veljače 1918. godine, u Lavovu su članovi poljskog kluba potpisali rezoluciju kojom su tražili osnivanje Kraljevine Poljske koja je trebala okupiti sve Poljake koji su bili pod ruskom, austro-ugarskom i njemačkom upravom (*Političke bilješke* 1918: 3). U novu je državnu zajednicu trebalo uključiti sve manjine koje su živjele na području Poljske, osobito Ukrajinke, Židove, Nijemce⁶⁵, Litavce, Ruse i druge.⁶⁶ Mazower (2004: 62) navodi da se Odbor novih država zalagao da Poljska, „usprkos žestokim poljskim prosvjedima”, potpiše sporazum koji je jamčio prava svim manjinama i koji je podupirala Liga naroda kako bi se omogućila demokratizaciju poljskog društva i stvaranje nove nacionalne države s pravima nacionalnih manjina koje su živjele na područjima tadašnje Poljske. Proces stvaranja nove države započeo je 12. rujna 1917. godine, kad je osnovano Regentsko vijeće Poljskog Kraljevstva (polj. *Rada Regencyjna Królestwa Polskiego*)⁶⁷ sa sjedištem u Varšavi. Vijeće je preuzelo vlast na pojedinim dijelovima i započelo s pripremama za uspostavljanje Poljskog Kraljevstva nakon ponovnog ujedinjenja. U austrijskom je dijelu Poljske sastavljena Narodna vlada Vojvodstva Cieszyn (polj. *Rada Narodowa Księstwa Cieszyńskiego*) 19. listopada 1918., čiji je cilj bio pripojenje tog dijela poljskim zemljama. Nedugo nakon toga, 28. listopada, u Krakovu je formirana Poljska likvidacijska komisija (polj. *Polska Komisja Likwidacyjna*) koja je postala najutjecajnije političko tijelo na cijelom austrijskom dijelu Poljske. Komisiji su se pridružile sve stranke s tog područja i 4. studenog 1918. formirale okruge s odgovarajućim ministarstvima pa je Komisija djelovala neovisno o Regentskom

⁶⁵ S Njemačkom je potpisana Deklaracija o manjinama 6. studenog 1937. godine, ali ona nije bila nikakav međunarodni ugovor koji je obvezao Poljsku i Njemačku, nego je svaka država za sebe odlučivala na koji će način regulirati egzistencijalna pitanja manjine druge države (68: 244).

⁶⁶ Tymowski (1999: 120) navodi da je prema popisu stanovništva iz 1921. godine u Poljskoj živjelo 69% Poljaka, 14% Ukrajinaca, 8% Židova, 3,9% Bjelorusina, 3,8% Nijemaca, a 1,3% činili su Rusi, Česi i Litvanci.

⁶⁷ Poljsko Kraljevstvo bilo je marionetska država kojom su upravljali Nijemci i Austro-Ugarska nakon ujedinjenja njemačke i austro-ugarske generalne gubernije, a većina Poljaka nije je priznavala kao svoju državu (Czubiński 2003: 87–89).

vijeću.⁶⁸ U noći sa 6. na 7. studeni, u Lublinu je osnovana Privremena narodna vlada Poljske pod zaštitom poljske vojne organizacije, a za predsjednika vlade izabran je Ignacy Daszyński.

Nakon što je Józef Piłsudski oslobođen iz zatvora u Magdeburgu⁶⁹, 10. studenog 1918. došao je u Varšavu gdje mu je Regentsko vijeće ponudilo vrhovno zapovjedništvo nad vojskom⁷⁰, što je i prihvatio, potom i upravnu vlast 14. studenog 1918. Vlast Piłsudskog priznale su i druge teritorijalne jedinice na području Poljske (Tymowski 1999: 112–113, Czubiński 2003: 106). Piłsudski je 22. studenog 1918. godine predložio Dekret o najvišoj predstavničkoj vladi Republike Poljske, pa je za predsjednika vlade imenovan Jędrzej Moraczewski.⁷¹ U to je vrijeme Piłsudski obnašao dužnost Načelnika države (polj. *Naczelnik Państwa*) i imao ovlasti imenovati i raspustiti vladu i premijera, što je bio oblik diktatorske vlasti. Budući da Moraczewski nije imao veliku podršku političkih stranaka, morao je odstupiti 16. siječnja 1919. godine. Isti je dan imenovana nova vlada s Ignacyjem Paderewskim na čelu, ali je Paderewski smijenjen godinu dana poslije pa je 13. prosinca 1919. predsjednik vlade postao Leopold Skulski. Nakon njega, Władysław Grabski bio je predsjednik vlade od 23. lipnja do 24. srpnja 1920. Česte promjene predsjednika vlade bile su rezultat političke nestabilnosti.

Ustavotvorni Sejm sazvan je prvi put 10. veljače 1919. godine i otvorio ga je Piłsudski kao Načelnik države. Već je 20. veljače Sejm potvrdio Piłsudskom titulu Načelnika pa je on i nastavio voditi poljsku državu.⁷² Granice nove države definirane su Versajskim ugovorom i nisu uključivale Gdanjsk⁷³ koji je dobio status slobodnog grada pod nadzorom Lige naroda. U Poljskoj je nakon ujedinjenja djelovalo više desetaka političkih stranaka, među kojima su političku moć imali konzervativci, socijalisti i demokrati koji su djelovali u više stranaka.⁷⁴

⁶⁸ Više u: Brzoza i Sowa (2003: 13–21).

⁶⁹ Józef Piłsudski zatvoren je u vojnu utvrdu Magdeburg 1917. godine kao vojni časnik koji nije htio položiti prisegu njemačkom i austro-ugarskom vladaru. Agićić (2004: 113) navodi da je zbog tog Piłsudski postao popularan u poljskom narodu.

⁷⁰ Treba spomenuti da je u siječnju 1918. godine zapovjedniku pomoćnih poljskih četa Zygmuntu Ziolińskom dodijeljen čin generala i time je postao prvim generalom „nove države Poljske” (*Prvi poljački* 1918: 3).

⁷¹ Agićić (2004: 115) zaključuje da je nova Poljska Republika uspostavila napredan politički i društveni sustav jer su pravo glasa ubrzo dobile i žene, uvedeno je osmosatno radno vrijeme i mirovinsko osiguranje.

⁷² Više u Brzoza i Sowa (2003: 97–110), Gieysztor i dr. (1983: 641–645).

⁷³ Dana 5. kolovoza 1933. godine potpisana su dva sporazuma u Danzigu (polj. Gdańsk). Jedan je povezan s pravima poljske nacionalne manjine na školovanje na poljskom jeziku na području Slobodnog grada, a drugi za korištenje luke i pristaništa za poljske potrebe trgovine pomorskim putem. U izvještaju vanjskih poslova Kraljevine Jugoslavije navodi se da su nacisti željeli pripojiti Slobodni grad Njemačkoj i na taj način prijetili su Poljskoj i njezinim vanjskopolitičkim interesima. Protokoli o provedbi dvaju sporazuma potpisani su 18. rujna u Varšavi, a u listopadu 1935. godine došlo je do narušavanja dobrih odnosa zbog ekonomskih mjera koje je uveo Danzig, a koje nisu odgovarale Poljacima (69: 103, 70: 125, 71, 72: 209).

⁷⁴ Više u Brzoza i Sowa (2003: 74–90).

Prvi Ustav Republike Poljske⁷⁵ donesen je 17. ožujka 1921. i bio je demokratski i parlamentarni ustav⁷⁶.

Na većem dijelu Poljske ujedinjenje je proteklo mirno, samo je u nekim dijelovima došlo do oružanih sukoba nakon ujedinjenja (Brzoza i Sowa 2003: 24–29). Vojni sukob izbio je u zapadnoj Galiciji jer su ondje Ukrajinci proglasili Zapadnoukrajinsku Narodnu Republiku (polj. *Zachodnioukraińska Republika Ludowa*) i nasilno preuzeli vlast na tom području. Ukrajinci su na veći otpor naišli samo u Lavovu, gdje su Poljaci iz drugih okruga došli pomoći u obrani grada. Poljaci su imali uspjeha pa su u studenom 1918.⁷⁷ probili ukrajinsku blokadu i ušli u grad. Sukob se nastavio u proljeće 1919. godine, a razriješen je tek 1923. godine, kad je zapadna Galicija integrirana u poljsku državu.⁷⁸ Susjedne zemlje nisu prihvatile ujedinjenje Poljske jer je Poljska dobila pojedina područja za koja su smatrali da su njihova pa je i s njima došlo do sukoba. Česi su napali Poljsku 23. siječnja 1919. i sukob je trajao do 3. veljače 1919. Pitanje granice s Češkom riješeno je 28. srpnja 1920. godine, ali je ponovno došlo do problema 1938. godine. Poljsko-sovjetski rat započeo je 14. veljače 1919.⁷⁹ i trajao do 18. ožujka 1921. godine⁸⁰, a bilo je i sukoba s Nijemcima⁸¹. Problem oko graničnih pitanja s Litvom riješen je 15. ožujka 1923. (Czubiński 2003: 118–150, 153)

Politička situacija u Poljskoj bila je nestabilna zbog visokih cijena pa su često izbijali neredi jer su radnici organizirali štrajkove, a bilo je i nekoliko pokušaja atentata na

⁷⁵ O Ustavu u: Gieysztor i dr. (1983: 651–654), Halecki (1983: 198), Roszkowski (2004: 21, 23).

⁷⁶ Mazower (2004: 21–23) uspoređuje poljski ustav s ustavima Austrije, Litve, Grčke, Slobodne Države Irske, Španjolske, Rusije, Njemačke i Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca i navodi da su poljski i hrvatski pravници odbacili prijedloge zakona koji su se odnosili na očuvanje autonomije lokalne vlasti.

⁷⁷ Gieysztor i dr. (1968: 637) navode da su Ukrajinci 1. studenog okupirali Lavov i da su Poljaci dotada bili većinsko stanovništvo u gradu.

⁷⁸ Veliki dio Galicije bio je nastanjen Ukrajincima, koji su se opirali poljskoj vladi i tražili autonomiju. Većina istočne Galicije bila je protiv Poljske, a tijekom 1924. u novinama *Naše pravice* objavljena je vijest da su u Galiciji „Neprestani nemiri, koje prouzrokuje poljska nasilna vladavina, moraju naravno uzbuditi ruski narod, koji i onako nije naklonjen Poljacima”. Urednik novina komentira da Poljaci ne bi trebali biti u sukobu s Rusima jer su im oni „najčvršća garancija protiv agresivne Njemačke.” (*Napetost* 1924: 2).

⁷⁹ U brzojavu Ministarstva vanjskih poslova Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca upućenom kraljevskoj kancelariji navedeno je da su Poljaci na sjevernom bojištu zarobili oko 90 000 boljševika i da su boljševici jaki na južnom bojištu, tj. u Istočnoj Galiciji (73).

⁸⁰ Više u: Brzoza i Sowa (2003: 31–38), Gieysztor i dr. (1983: 645–649), Roszkowski (2004: 25–28).

⁸¹ Sredinom 1921. godine Nijemci i Poljaci nisu se mogli dogovoriti oko podjele Gornje Šleske. Vrhovno vijeće sastalo se u Parizu, ali nije došlo do dogovora jer su Englezi stali na stranu Nijemaca, a Francuzi na stranu Poljske. Urednik novina *Narodno jedinstvo* zaključuje da neće doći do rješenja mirnim putem, nego da će se „konačno riješiti oružanom silom između Poljaka i Nijemaca”. Do rješenja je došlo u listopadu iste godine kad je Vrhovno vijeće Lige naroda odlučilo da će Poljskoj pripasti Lublinec, Tarnowice, Königshütte, Katowice i Ples te okrug Bitom bez grada Bitoma, okrug Rybnik bez njegova zapadnog dijela i južni dio okruga Hindenburg. Središte vojvodstva postale su Katowice, a potkraj godine poljska vlada izdala je naredbu da se zatvore sve njemačke škole na području Poljske jer su svi školari koji nisu bili njemačke nacionalnosti isključeni iz „montanističke škole u Leobenu” (*Političke* 1921 (2): 4, 1921 (11): 3, *Domaće* 1921: 4).

Piłsudskog⁸². Izbori za članove Sejma održani su 4. prosinca 1922. Nakon izbora članovi su dobili pravo birati predsjednika Republike Poljske pa je Piłsudski odstupio s mjesta Načelnika države 7. prosinca 1922. i odustao od kandidature za predsjednika države (74). Za prvog predsjednika Republike Poljske izabran je Gabriel Narutowicz koji je bio predsjednik samo tjedan dana jer je ubijen 16. prosinca.⁸³ Nakon njegove smrti vladu je preuzeo Władisław Sikorski, a predsjednik Republike postao je Stanisław Wojciechowski (Tymowski 1999: 195). Pola godine poslije, 28. svibnja 1923., za predsjednika Vlade izabran je Wincenty Witos koji je, zbog mnogih problema koji su se pojavili u gospodarstvu i velike inflacije, na toj dužnosti ostao do kraja godine⁸⁴ (Roszkowski 2004: 36–40).

Budući da je Njemačka uvela zabranu izvoza i uvoza robe iz Poljske, istom mjerom uzvratila je i Poljska pa je 1925. godine izbio sukob s Njemačkom koji je trajao do 1930. godine.⁸⁵ U tom razdoblju bezuspješno se pokušavala provesti agrarna reforma, koja je stupila na snagu 28. prosinca 1925. godine.⁸⁶ Prije stupanja na snagu, u studenom iste godine, smijenjena je vlada Władysława Grabskog, a za novog premijera imenovan je Aleksander Skrzyński⁸⁷ koji je podnio ostavku 5. svibnja 1926. godine.⁸⁸ Tada je nastupila kriza vlasti u koju se umiješao Piłsudski koji je od predsjednika Stanisława Wojciechowskog tražio odlučnost u rješavanju političke krize i gospodarske situacije. Budući da Piłsudski nije bio zadovoljan djelovanjem Wojciechowskog, okupio je vojsku i zauzeo varšavsko naselje Pragu, s vojskom prešao Vislu i započeo sukob koji je trajao dva dana.⁸⁹ Zbog sukoba je vlada morala napustiti svoju zgradu na Belvederu i preseliti predsjednika u Wilanów 14. svibnja 1926. Kako je u to vrijeme počeo i opći štrajk, nastali su neredi i vojska je ponovno

⁸² U atentatu, koji se dogodio u rujnu 1921., nastradao je njegov zaštitar, a Piłsudski je ostao neozlijeđen (*Političke* 1921 (5): 3, 1921 (8): 2).

⁸³ Njegov ubojica Eligiusz Niewiadomski strijeljan je 31. siječnja 1923. godine na varšavskoj *Citadeli* (Brzoza i Sowa 2003: 114).

⁸⁴ Dolazilo je i do povremenih eksplozija na području Poljske, a jedna je eksplodirala u varšavskoj tvrđavi 13. listopada 1923. U brzojavu koji je stigao u Ministarstvo vanjskih poslova Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca navodi se da je u eksploziji ranjeno više od 500 ljudi., oko 40 poginulih, ali ta brojka nije bila konačna jer je još bilo tijela pod ruševinama. Za eksploziju je vlast u Poljskoj okrivila komuniste, a ljevica je tvrdila da je eksplozija prouzrokovana „nepažnjom” i da je vlast tu situaciju htjela iskoristiti u borbi protiv ljevičarskih stranaka (75).

⁸⁵ Poljska i Njemačka potpisale su Pakt o nenapadanju u Parizu 27. kolovoza 1928. godine i postigli dogovor da će ostala otvorenja pitanja i probleme dviju država rješavati drugim ugovorima i dogovorima. Potom su, 26. siječnja 1934. godine, potpisali Deklaraciju o miru koja je trebala biti na snazi deset godina, kojom se trebala poboljšati suradnja u političkom, ekonomskom i kulturnom smislu (76), ali Njemačka tu Deklaraciju nije poštivala i napala je Poljsku 1. rujna 1939.

⁸⁶ O pokušajima agrarne reforme u: Brzoza i Sowa (2003: 132–139).

⁸⁷ Veleposlanik Jevrem Simić obavijestio je Ministarstvo vanjskih poslova Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca da je Skrzyński uspio sastaviti vladu i da smatra da je ta vlada prijelazna i da neće dugo opstati (77).

⁸⁸ Iako je često dolazilo do smjena u vladi Republike Poljske, Halecki (1983: 298) smatra da su one bile uspješne po pitanju unutarnje politike i stupnju demokracije.

⁸⁹ U Izvještaju Ministarstva vanjskih poslova Kraljevine Jugoslavije ovaj se događaj naziva revolucijom (68: 103), a Chojnowski (2003: 94) naglašava da je taj čin bio državni udar.

intervenirala. U borbi štrajkaša i vojnika poginulo je oko 400 ljudi, a 900 ih je bilo teže ili lakše ranjeno. Predsjednik Wojciechowski podnio je ostavku nakon nereda, a Piłsudski je s Maciejem Ratajem sastavio novu vladu na čelu s Kazimierzom Bartelom. Piłsudski je postao ministrom vojske 15. svibnja 1926., a dva tjedna poslije izabran je za predsjednika Republike Poljske, ali je tu čast odbio pa je Ignacy Mościcki preuzeo dužnost predsjednika. Bartelova je Vlada smijenjena 24. rujna 1926. godine, što je rezultiralo nekolicinom političkih ubojstava.

Piłsudski je imenovan Predsjednikom Vlade 2. listopada 1926. i iste godine gospodarstvo je počelo postupno jačati jer je Vlada provodila određene mjere kojima je poboljšana gospodarska situacija. Na izborima održanima 1928. za novog maršala izabran je Ignacy Daszyński, a Piłsudski je raspustio Vladu 27. lipnja 1928. godine. Za premijera je ponovno izabran Bartel 5. prosinca 1929., koji je ranije bio smijenjen zbog političkih afera.⁹⁰ Nakon ponovne afere, za premijera je izabran Walery Jan Sławek 29. ožujka 1930., a njegova je vlada okarakterizirana kao „vlada jake ruke i borbe sa Sejmom”. U izvještaju Ministarstva vanjskih poslova Kraljevine Jugoslavije navedeno je da je politička situacija u Poljskoj u travnju 1930. godine bila „nejasna” jer je bila upitna promjena poljskog Ustava. Pojedine političke stranke htjele su nove izbore, a druge referendum na kojem su građani trebali odlučiti o promjenama poljskog Ustava.

U ožujku 1930. došlo je do pada proizvodnje i na pomolu je bila nova gospodarska kriza koja je izbjegnuta naporima države i poboljšanju veza s baltičkim zemljama te normalizacijom odnosa sa Sovjetima (78). Ipak, kriza je izbila početkom tridesetih godina XX. stoljeća kada je došlo do represije u pojedinim dijelovima zemlje i promjenama u sastavu Vlade. Nakon Sławeka, premijeri su bili Aleksandar Prystorowi (27. svibnja 1931. – 10. svibnja 1933.), Janusz Jędrzejewicz (10. svibnja 1933. – 13. svibnja 1934.)⁹¹ te Leon Kozłowski (15. svibnja 1934. – 28. ožujka 1935.). Suradnja Poljske s baltičkim državama unaprijeđena je potpisivanjem Konvencije o definiciji napada⁹² u Londonu 3. srpnja 1933. Konvencijom je Poljska poboljšala svoj položaj u odnosu na Njemačku koja je stvarala pritisak na zapadnoj granici Poljske. U isto je vrijeme država omogućavala manjinama da

⁹⁰ Više o poljskim premijerima u: Brzoza i Sowa (2003: 13–174), Gieysztor i dr. (1983: 655–661, 675–683), Roszkowski (2004: 52–55, 57–59).

⁹¹ U vrijeme dok je Janusz Jędrzejewicz bio premijer dogodile su se prve političke emigracije. Među emigrantima bio je i vođa Zemljoradničke stranke Wincenty Witos, bivši premijer Republike Poljske. Većina ljudi emigrirala je u Čehoslovačku, a dio je poslije otišao u Pariz (79: 168).

⁹² Konvenciju su potpisale Poljska, SSSR, Afganistan, Estonija, Latvija, Perzija, Rumunjska i Turska 3. srpnja, a sutradan SSSR i Turska s Malom Antantom (80).

osnivaju svoje stranke i da sudjeluju u vlasti pa je ukrajinska nacionalna manjina u srpnju 1933. godine bila okupljena oko stranke UNDO⁹³.

Zbog dugogodišnje političke krize i velikog broja stranaka, došlo je 1934. godine do sukoba radikalne nacionalističke stranke i stranke narodnih demokrata. Iste godine pripadnik Organizacije ukrajinskih nacionalista ubio je ministra Bronisława Pierackog. Benešić (1960: 237) je u svom dnevniku u lipnju 1934. naveo da se u Poljskoj „sprema strahovlada” zbog ubojstva Pierackog i da su Poljaci „osnovali koncentracione logore po uzoru talijanskom i njemačkom” u koje su planirali zatvoriti tisuće ljudi. U literaturi i dostupnim dokumentima nema drugih zapisa o postojanju logora, ali je represija iznjedrila novi Ustav Republike Poljske⁹⁴, koji je donesen 23. travnja 1935. Njime je ojačan položaj Predsjednika i Vlade, ali je ograničena snaga Sejma. Nakon smrti Piłsudskog⁹⁵ 12. svibnja 1935., vođenje zemlje preuzeo je Ignacy Mościcki, a vojsku Edward Rydz-Śmigły⁹⁶, koji je imenovan novim maršalom 10. studenog 1936. Vlada je i dalje bila nestabilna pa su se u dvije godine izmijenila tri premijera Walery Sławek (28. ožujka 1935.–12. listopada 1935.), Marian Zyndram-Kościałkowski (13. listopada 1935.–13. svibnja 1936.) i general Felicjan Sławoj Składkowski (15 svibnja 1936. –30 rujna 1939.). Zbog različitih opasnosti i političke situacije u Europi, poljska je vlada odlučila poboljšati nacionalnu obranu⁹⁷ koja je trebala odgovoriti na moguće opasnosti i sačuvati nezavisnost i nacionalnu sigurnost Poljske (81; Roszkowski 2004: 74–79).

U proljeće 1936. ponovno su izbili neredi i štrajkovi u cijeloj zemlji. Policija je silom pokušala spriječiti nered, a u akcijama je ubijeno nekoliko ljudi u Krakovu i Lavovu. Ti događaji poznati su pod nazivom „krvavo proljeće” (polj. *krwawa wiosna*). Nasilje zbog nezadovoljstva građana i seljaka agrarnom politikom i ekonomskom situacijom nastavljeno je tijekom 1937. godine.⁹⁸ Osim nezadovoljstva politikom, opozicijske stranke u Poljskoj pozivale su ljude na štrajk i bojkot jer su se protivile novom izbornom zakonu koji je trebao

⁹³ Stranka Ukrajinaca UNDO dobila je mjesto potpredsjednika Sejma nakon izbora u rujnu 1935. jer su podržali stranku koju je utemeljio Piłsudski (Brzoza i Sowa 2003: 224).

⁹⁴ Više o Ustavu u: Brzoza i Sowa (2003: 204–208), Roszkowski (2004: 72–73).

⁹⁵ Benešić u svom dnevniku (1960: 253) navodi: „Život se u gradu jedva primjetljivo promijenio. Izgleda, da je mnogima čak i odlanulo. Situacija je svakako veoma ozbiljna (...) Nema sumnje, da je to znatno oslabljenje „velevlasnog” položaja Poljske, a naročito konzervativnih krugova.”

⁹⁶ Edward Rydz-Śmigły do imenovanja maršalom obnašao je dužnost generalnog inspektora vojske.

⁹⁷ Urednik novina *Hrvatski branik* piše da je Poljska za vojsku potrošila 770 milijuna zlota, tj. 34% proračuna tijekom 1935. godine (*Od tjedna* 1936: 1).

⁹⁸ Više o nasiljima u: Brzoza, Sowa (2003: 220–229, 237–240), Gieysztor i dr. (1983: 687–706). Treba spomenuti kako su za tešku ekonomsku situaciju pojedine mase okrivljavale Židove, stoga je došlo do porasta antisemitizma u Poljskoj. Antisemitizam je u Poljskoj postajao sve veći problem, pa je 7. studenog 1937. godine, prema izvještaju Ministarstva vanjskih poslova Kraljevine Jugoslavije, na Kongresu poljskih legionara i vojnih organizacija usvojen zaključak da se „židovsko pitanje” mora riješiti emigracijom Židova (68: 243, 71).

biti ustrojen po uzoru na talijanski (71). Budući da se opozicijske stranke nisu mogle ujediniti, politička je situacija u Republici Poljskoj tijekom 1937. i 1938. ostala nepromijenjena, ali je prema izvještajima Ministarstva vanjskih poslova Kraljevine Jugoslavije, maršal Edward Rydz-Śmigły planirao uvesti diktaturu i totalitarizam (82: 314). Do uvođenja diktature nije došlo, a 1. rujna 1939. godine izbio je rat s Njemačkom jer su njemačke snage ušle u Poljsku i započele okupaciju⁹⁹, tj. „regermanizaciju Rajha prisvojenih krajeva” u prosincu 1939. Tada su započele deportacije Poljaka i Židova unutar Poljske, pa se u Krakovu sastala njemačko-sovjetska komisija koja je trebala izvršiti sporazum o iseljavanju stanovništva (Nijemaca, Ukrajinaca, Bjelorusa, i drugih) u pojedine zone unutar Poljske jer je Poljska nakon okupacije bila podijeljena na njemački i sovjetski dio (83: 347–348).

Političke situacije u Republici Poljskoj i Kraljevstvu Srba, Hrvata i Slovenaca/Kraljevini Jugoslaviji bile su slične, stoga su navedeni najvažniji događaji koji su obilježili povijest Poljske i Hrvatske unutar ranije navedenih država. Politička je situacija u međuratnom razdoblju bila često nestabilna i to je rezultiralo čestim smjenama predsjednika vlada i uvođenjima diktatura. Političke stranke često su koalirale, ali koalicije nisu dugo trajale zbog pojedinih političkih pitanja, osobito pitanja vezanih s problemom prava etničkih skupina. U Poljskoj je dolazilo do previranja u odnosima Poljaka s Nijemcima, Ukrajinacima i sovjeticima, a u Kraljevini Jugoslaviji sukobljavali su se Srbi s Hrvatima i Makedoncima. Obje su države u međuratnom razdoblju imale ekonomskih i gospodarskih problema, pa je dolazilo do gospodarskih kriza i sukoba unutar država, a vrhunac krize dosegnut je početkom Drugog svjetskog rata, kada je Poljska napadnuta, a nakon nekoliko mjeseci i Kraljevina Jugoslavija ušla u rat protiv Njemačke.

⁹⁹ U Poljskoj je za vrijeme Drugog svjetskog rata djelovao Savez za oružanu borbu (polj. *Związek Walki Zbrojnej*) koji je 1942. godine uključen u Zemaljsku armiju (polj. *Armia Krajowa*). O organizaciji i akcijama koje su provodili Savez za oružanu borbu i Zemaljska armija pisao sam u diplomatskom radu *Savez za oružanu borbu i Zemaljska armija u Poljskoj od 1939. do 1945. godine* (Jagodar 2015.). Više u: Koskodan (2011), *Armia Krajowa* (1990), Pełczyński (2007).

3. DIPLOMATSKI ODNOSI POLJSKE I KRALJEVSTVA SRBA, HRVATA I SLOVENACA/KRALJEVINE JUGOSLAVIJE

Hrvati i dio Poljaka bili su pod Austro-Ugarskom krunom do kraja Prvog svjetskog rata. Budući da su narodi unutar Austro-Ugarske Monarhije osjećali nesigurnost i neizvjesnost tijekom Prvog svjetskog rata, odlučili su se za samoodređenje naroda.¹⁰⁰ U zemljama Austro-Ugarske Monarhije počele su se okupljati nacionalne političke snage i osnivati narodna vijeća. U to se vrijeme aktivirao Jugoslavenski odbor¹⁰¹ i Poljski narodni odbor,¹⁰² koji su se zalagali za osamostaljenje južnoslavenskih naroda i Poljaka. Mazower (2004: 56) spominje da se u Rimu tijekom Prvog svjetskog rata sastao „antihabsburški Sabor ugnjetavanih nacionalnosti – Čeha, Hrvata, Slovenaca i Poljaka”. U Pragu se sredinom svibnja 1918. odvila manifestacija poljsko-češko-jugoslavenskog prijateljstva, a u Parizu su se sastali emigrirani predstavnici političara iz Poljske, Čehoslovačke i Jugoslavije 22. i 23. listopada, koji su bili protiv Austro-Ugarske Monarhije. Nakon završetka Prvog svjetskog rata i proglašenja Države Slovenaca, Hrvata i Srba, predsjednik Vijeća ministara Kraljevine Poljske Józef Świeżyński uputio je 3. studenog 1918. Narodnom vijeću Slovenaca, Hrvata i Srba pozdrave sa željom da u novonastaloj državi bude blagostanje (Morawski 2013: 102). Diplomatska suradnja dviju država nastavljena je u narednom razdoblju.

3.1. Počasni konzulati Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca/Kraljevine Jugoslavije u Poljskoj

Diplomatski odnosi Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca i Republike Poljske uspostavljeni su sredinom siječnja 1919. godine (Morawski 2013: 95, 99–102). Czesław Pruszyński upravljao je poljskim veleposlanstvom u Kraljevstvu Srba, Hrvata i Slovenaca od 16. siječnja 1919. godine (*Isto*: 111), a prvi poljski veleposlanik preuzeo je dužnost u Beogradu 19. rujna 1919. Otpravnik poslova Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca Jevrem Tadić stupio je na dužnost u Varšavi 29. listopada 1919. godine. Za prvog veleposlanika Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca u Republici Poljskoj imenovan je Jevrem Simić 14. veljače 1920. (Gulić 2015: 56).

¹⁰⁰ U novinama *Volja naroda* izašao je članak Branka Svobode *Sa praškog slavlja* (1918: 4–5) u kojem se navodi da su svi južnoslavenski narodi, Poljaci, Ukrajinci, Slovaci te Talijani i Rumunji unutar Austro-Ugarske Monarhije bili potlačeni narodi. U nastavku Svoboda zapisuje „Mržnjom tjerani još brže svršavaju svoj nacionalni posao.”

¹⁰¹ Više u: Goldstein (2008: 8–14) i *Enciklopedija 3* (1956: 693–694).

¹⁰² Više u: Gieysztor i dr. (1968: 638).

Na području Republike Poljske djelovalo je Veleposlanstvo Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca sa sjedištem u Varšavi, koje je krajem 1929. preimenovano u Veleposlanstvo Kraljevine Jugoslavije.¹⁰³ Prvi konzulat Kraljevstva Slovenaca, Hrvata i Srba otvoren je u Danzigu potkraj 1922. godine.¹⁰⁴ Budući da je postojala potreba za otvaranjem konzulata na području Republike Poljske, oni su otvoreni tijekom dvadesetih i tridesetih godina XX. stoljeća u Łódzi, Poznanju, Lavovu, Krakovu, Gdyni, a u Varšavi je imenovan počasni vicekonzul. Zadaća počasnih konzula bila je kulturno i intelektualno zbližavanje Poljske i Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca (potom Kraljevine Jugoslavije), poticanje ekonomske i gospodarske suradnje te promocija turizma. Jedan od diplomata Kraljevine Jugoslavije koji je radio u Veleposlanstvu u Varšavi bio je Hrvat Prvislav Grisogono, izvanredni veleposlanik i opunomoćeni ministar Kraljevine Jugoslavije od 25. listopada 1935. do 1937. (*Zmiany 1935*: 9, Mičić 2015: 82).

Prvi počasni konzulat Kraljevine Jugoslavije otvoren je u Danzigu¹⁰⁵ i djelovao je samo na području Slobodnog grada Danziga, a bio je podređen veleposlanstvu u Varšavi. Ukazom kralja Aleksandra, za počasnog konzula postavljen je Alfred Weinkrantz¹⁰⁶ na prijedlog Senata Danziga. Weinkrantz je podnio ostavku na mjesto počasnog konzula 25. siječnja 1932., potom je Generalni povjerenik Republike Poljske u Danzigu Stefan Lalicki predložio Hermanna Meyera za novog počasnog konzula 20. veljače 1932. On je ukazom kralja Aleksandra postavljen za počasnog konzula 21. studenog 1932. godine, a imenovanje je potvrdilo Ministarstvo vanjskih poslova Republike Poljske 25. veljače 1933.¹⁰⁷ (90–91). Budući da je Meyer sredinom rujna 1938. godine odselio iz Danziga u Pariz¹⁰⁸, za počasnog konzula predložen je Richard Thiemann 5. siječnja 1939., koji je odmah započeo obavljati poslove počasnog konzula iako su njegovo imenovanje odbacile poljske vlasti. Sredinom travnja 1939., Generalni povjerenik Republike Poljske u Danzigu predložio je Leona Gronkowskog na mjesto počasnog konzula jer su Poljaci htjeli da poziciju počasnog konzula

¹⁰³ Urednik časopisa *Narodno jedinstvo* kritizirao je Ministarstvo vanjskih poslova Srba, Hrvata i Slovenaca zbog toga što je u drugoj polovici 1921. godine savjetnik veleposlanstva Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca u Varšavi živio u Washingtonu, a kraljevski veleposlanik u Carigradu bio zadužen za Varšavu (*Nаша diplomacija* 1921: 3)

¹⁰⁴ U nepotpisanom dopisu upućenom Momčilu Ninčiću, ministru vanjskih poslova Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca, navodi se da je potrebno otvoriti „jedan konzulat od karijere” jer Republika Poljska u Kraljevstvu Srba, Hrvata i Slovenaca ima veleposlanstvo u Beogradu i tri konzulata (84).

¹⁰⁵ Adresa počasnog konzulata u Danzigu (današnjem Gdanjsku) bila je Langer Markt 12/13 (85, *Komunikaty* 1935: 15).

¹⁰⁶ Weinkrantz je bio direktor filijale Dresner Bank (86–87).

¹⁰⁷ Weyers Hallmann htio je 1933. godine postati počasni konzul Kraljevine Jugoslavije u Danzigu, ali nije imenovan na to mjesto (88: 23).

¹⁰⁸ Iz izvještaja Generalnog povjerenika Republike Poljske iz Danziga, Mariana Chodackog, Senat Slobodnog grada Danziga tražio je razrješenje Meyera s mjesta počasnog konzula u kolovozu 1937. godine (89).

preuzme Poljak, a ne Nijemac (92–95). Budući da je u rujnu 1939. godine izbio rat, nema podataka o tome je li Gronkowski imenovan počasnim konzulom u Danzigu.

Drugi počasni konzulat otvoren je u Poznanju¹⁰⁹ 23. siječnja 1930. na inzistiranje Trgovačko-industrijske komore iz Poznanja, preporukom Aleksandera Lednickog (98–99). Za prvog počasnog konzula imenovan je Marcel Scheffs¹¹⁰, direktor banke *Bank Kredytowy Ziemi* te potpredsjednik Unije banaka u Poznanju (100–101). Scheffs je preuzeo dužnost konzula 15. travnja 1930. godine i bio aktivan konzul jer je sudjelovao na svim sajmovima i drugim aktivnostima koje je organiziralo Poljsko-jugoslavensko društvo iz Poznanja. Treba istaknuti da jedino za počasni konzulat u Poznanju postoje dokumenti da je djelovao i nakon njemačke okupacije Poljske i Poznanja jer je Marcel Scheffs tražio službene potvrde Ministarstva vanjskih poslova Kraljevine Jugoslavije kao dokaz da je 1930. imenovan počasnim konzulom kako bi imao pravo na diplomatsku zaštitu i pomoć pod njemačkom okupacijom (102).

Počasni konzulat u Lavovu¹¹¹ otvoren je 10. lipnja 1934., a za počasnog je konzula imenovan Bronisław Wysoczański,¹¹² usprkos protivljenju pojedinih članova Poljsko-jugoslavenske lige iz Lavova (105). O konzulatu nema više sačuvanih podataka u dostupnim dokumentima.

Počasni konzulat u Krakovu¹¹³ osnovan je 7. srpnja 1934., a za počasnog konzula imenovan je poduzetnik iz Krakova Roman Grünwald.¹¹⁴ Budući da se počasni konzulat u

¹⁰⁹ Adresa počasnog konzulata u Poznanju najprije je bila Ulica Juliusza Słowackiego 59. Od siječnja 1935. počasni je konzulat bio smješten u ulici Wjazdowa 11, potom na adresi Aleja Marszałka Józefa Piłsudskiego 13 (95–96, *Komunikaty* 1935: 15).

¹¹⁰ Nakon imenovanja Marcela Scheffsa za počasnog konzula Kraljevine Jugoslavije, u travnju 1930., predsjednik Republike Poljske Ignacy Mościcki poslao je čestitku Veleposlanstvu u Varšavi i zaželio počasnom konzulu puno uspjeha u radu (97).

¹¹¹ Godine 1921. Jan Bardarz uputio je Ministarstvu vanjskih poslova Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca zamolbu za imenovanjem na mjesto trgovačkog zastupnika za Poljsku sa sjedištem u Lavovu (103). Iako je tada došlo nekoliko zamolbi da se Bardarza imenuje trgovačkim zastupnikom, nema dokumenata koji potvrđuju njegovo imenovanje. Prvi dokumenti koji spominju konzularno predstavništvo u Lavovu vezani su s osnivanjem počasnog konzulata, a kao adresa počasnog konzulata u Lavovu bila je navedena Pasaž Mikolascha (85, 104, *Komunikaty* 1935: 15).

¹¹² Iako je u listopadu 1932. godine Veleposlanstvo Kraljevine Jugoslavije poslalo zahtjev za otvaranjem počasnog konzulata u Lavovu i imenovanjem Bronisława Wysoczańskiego za počasnog konzula, veleposlanik Lazarević je u siječnju 1933. poslao Ministarstvu dopis u kojem navodi da Poljsko-jugoslavenska liga iz Lavova ne podržava Bronisława Wysoczańskiego za mjesto počasnog konzula. Lazarević je u dopisu iz svibnja naveo da se Bronisław Wysoczański imenuje počasnim konzulom bez obzira na ranije pritužbe. Wysoczański je 25. kolovoza 1935. godine dobio odlikovanje *Sveti Savo III. reda* (106–108, *Kronika* 1935 (9): 8).

¹¹³ O konzulatu u Krakovu razmišljalo se i ranije, što potvrđuje dopis Veleposlanstva Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca od listopada 1921. godine, u kojem se navodi važnost Krakova i potreba za otvaranjem „konzulata od karijere”. Tadašnji je prijedlog za konzula bio Frano Cvjetiša, koji je radio kao tajnik II. reda u Veleposlanstvu u Varšavi (109), ali do imenovanja nije došlo. Godine 1928. Arthur Wohl, bankar iz Krakova, uputio je molbu da ga se imenuje počasnim konzulom (110), a mišljenje je Ministarstvo vanjskih poslova tražilo od Veleposlanstva Kraljevine Jugoslavije u Varšavi. Wohl je dobio negativno mišljenje Veleposlanstva jer je naglašeno da je Wohl židovske vjeroispovijesti i da se obogatio za vrijeme i nakon rata (111). U istom dopisu, veleposlanik Lazarević

Krakovu ne spominje u izvješću Veleposlanstva Kraljevine Jugoslavije iz 1936. godine, može se pretpostaviti da tada više nije bio aktivan, što potvrđuje i dopis iz Veleposlanstva iz Varšave od siječnja 1939. godine u kojem se predlaže da se za počasnog konzula u Krakovu imenuje Marian Dąbrowski, osnivač i urednik lista *Ilustrowany Kuryer Codzienny* (114).

Počasni konzulat u Gdyni¹¹⁵ trebao je biti otvoren u srpnju 1933. godine, a za počasne konzule predloženi su bili Feliks Kollat, Jan Mack i Józef Kawczyński (115). Kako nijedan od predloženih nije dobio potrebnu suglasnost lokalnih poljskih vlasti, sva su tri kandidata odbijena. Postupak imenovanja počasnog konzula u Gdyni ponovno je pokrenut 14. lipnja 1934. kad je veleposlanik Kraljevine Jugoslavije Branko Lazarević¹¹⁶ dao pozitivno mišljenje za Feliksa Kollata na prijedlog zastupnika Milana Popovića (116), ali do imenovanja nije došlo. Treći pokušaj otvaranja počasnog konzulata u Gdyni pokrenut je 1936. godine, kad je za počasnog konzula predložen i imenovan Jan Dereziński 16. veljače 1937. godine (117).¹¹⁷ Nakon njegove smrti, u siječnju 1939., za počasnog konzula predloženi su umirovljeni pukovnik Karol Piasecki i Witold Jasiński (119), a potkraj travnja iste godine poljske su vlasti povukle kandidaturu umirovljenog pukovnika Karola Piaseckog. Bez obzira na povlačenje kandidature, Ministarstvo trgovine i obrta ponovno je kandidiralo Piaseckog u lipnju iste godine, zajedno s Witoldom Jasińskim i umirovljenim poručnikom fregate Konstantynom Jacyniczem (120–121). U literaturi i izvorima ne navodi se je li došlo do imenovanja jer je Poljska okupirana u rujnu 1939.

predložio je sljedeću konzularnu nadležnost za Poljsku: Veleposlanstvo u Varšavi – vojvodstva: Białystok, Łódź, Lublin, Nowogródek, Polesie, Varšava, Vilnius i Wołyń i srezove: Kozenice, Końskie, Opatów, Opoczno, Radom, Sandomierz, Stopnica i Wierzbnik iz vojvodstva Kielce; Konzulat u Krakovu – vojvodstva Krakov i Śląsk i srezove: Będzin, Częstochowa, Jędrzejów, Kielce, Miechów, Olkusz, Pińczów, Włoszczowa, Zawiercie iz vojvodstva Kielce; Konzulat u Lavovu – vojvodstva Lavov, Stanisławów i Tarnopil; Konzulat u Poznanju – vojvodstva Pomorze i Poznanj.

¹¹⁴ Grünwald je prije imenovanja za počasnog konzula bio počasni dopisnik Zavoda za unaprjeđivanje vanjske trgovine Ministarstva trgovine i industrije Kraljevine Jugoslavije Poljsko-jugoslavenskog društva u Krakovu i vlasnik tvrtke „Trgovačka kuća za eksport i import za Jugoslaviju” (112). Iako je imenovan počasnim konzulom 1934. godine, u lipnju 1936. ponovno je traženo mišljenje o Grünwaldu i tada je okarakteriziran kao „mračan jevrejski trgovac koji je tek pre nekoliko godina izašao iz redova jevreja koji hodaju u kaftanu (...)” i zbog toga je otpravnik poslova iz varšavskog veleposlanstva Kraljevine Jugoslavije dao negativno mišljenje o njegovu imenovanju jer je židovske vjeroispovijesti. Takvo je mišljenje predlagao Tadeusz Dyboski (113).

¹¹⁵ Gdynia je bila najveća poljska luka u vrijeme dok je Gdanjsk imao status Slobodnog grada pa je predloženo otvaranje počasnog konzulata u Gdyni zbog moguće trgovine Balitičkim morem.

¹¹⁶ Branko Lazarević (1883.–1968.) srpski je esejist, književni i kazališni kritičar. U vrijeme dok je Julije Benešić bio delegat Ministarstva prosvjete, Lazarević je bio veleposlanik Kraljevine Jugoslavije u Varšavi. Dužnost veleposlanika u Varšavi obnašao je od 1929. do 23. srpnja 1935. Službovao je i u Washingtonu, Chicagu, Pragu, Tirani, Ankari te Beču (*Kronika* 1929 (4): 179, Benešić 1985: 405, Gulić 2015: 63–64).

¹¹⁷ Dužnost počasnog konzula Dereziński je obavljao samo dvije godine jer je preminuo 14. siječnja 1939. godine (118).

Počasni konzulat u Łódzi¹¹⁸ osnovan je 24. prosinca 1936. godine, a počasnim je konzulom imenovan inženjer Leon Felix, predsjednik Poljsko-jugoslavenske trgovačke komore u Łódzi (123–124), koji je dužnost konzula preuzeo 28. travnja 1937. godine (125). Jedan od zaslužnijih Hrvata za njegovo imenovanje bio je Julije Benešić¹¹⁹, o čemu svjedoči korespondencija s Ivom Andrićem, tadašnjim zaposlenikom Ministarstva vanjskih poslova Kraljevine Jugoslavije (126–128).

Veleposlanik Kraljevine Jugoslavije Branko Lazarević uputio je prijedlog za osnivanjem počasnog konzulata u Bielsko-Białoj potkraj 1930. godine jer je Bielsko-Biała bila središte tekstilne industrije. Za počasnog je konzula bio predložen Gustav Tramer, industrijalac i trgovac koji je imao jugoslavensko i čehoslovačko državljanstvo (129). Isprva je prijedlog veleposlanika Lazarevića odbilo Ministarstvo vanjskih poslova Kraljevine Jugoslavije (130), ali ga je potom prihvatilo pa je Gustav Tramer ponovno predložen za počasnog konzula u Bielsko-Białoj u listopadu 1931. godine (131). Ministarstvo vanjskih poslova Republike Poljske¹²⁰ dalo je negativno mišljenje za isto imenovanje, stoga je Ministarstvo vanjskih poslova Kraljevine Jugoslavije odustalo od imenovanja, samim time i od osnivanja počasnog konzulata u Bielsko-Białoj.

Prijedlog osnivanja počasnog konzulata u Katowicama poslan je 10. srpnja 1929., a za počasnog je konzula predložen Jerzy Wojnar (133). Budući da tada konzulat nije bio osnovan, u listopadu 1937. predsjednik Poljsko-jugoslavenske lige iz Beograda, sveučilišni profesor Milan Nešić, ponovno je predložio osnivanje počasnog konzulata u Katowicama i prijedlog obrazložio činjenicama da su Katowice centar poljske industrije i da postoji velika mogućnost da se Katowice i Kraljevina Jugoslavija turistički povežu kako bi Poljaci iz Katowica mogli posjetiti Kraljevinu Jugoslaviju. Za počasnog je konzula predložio rudarskog inženjera Karola Oszeldu, koji je bio oženjen „Jugoslavenkom” (134). Prijedlog Poljsko-jugoslavenske lige prihvatio je veleposlanik Kraljevine Jugoslavije u Varšavi¹²¹ (135), ali nema podataka o tome je li počasni konzul stupio na dužnost.

O počasnom vicekonzulu u Varšavi pregovaralo se u siječnju 1938. godine kad je poslana kandidatura Franje Punčuha za počasnog vicekonzula (136). Ministarstvo vanjskih poslova Republike Poljske dalo je pozitivno mišljenje da se Punčuh imenuje počasnim

¹¹⁸ Zgrada počasnog konzulata u Łódzi nalazila se u Ulici Moniuszki 9 (122).

¹¹⁹ O Leonu Felixu i njegovoj povezanosti s Julijem Benešićem više će biti riječi u dijelu o Juliju Benešiću.

¹²⁰ U mišljenju od 11. siječnja 1932. godine navodi se da Tramer ima loše imovinske prilike i da je Čehoslovak te da ga zbog toga ne žele „imati za počasnog konzula u mestu ne dalekom od poljsko-čehoslovačke granice” (132).

¹²¹ U dokumentima nije navedeno je li taj počasni konzulat osnovan (op. a.).

vicekonzulom Kraljevine Jugoslavije u Varšavi pa je i imenovan 14. svibnja 1938. godine (137).

3.2. Generalni konzulat Republike Poljske u Zagrebu

Veleposlanstvo Republike Poljske u Kraljevstvu Srba, Hrvata i Slovenaca bilo je smješteno u Beogradu, a za prvog konzula-veleposlanika imenovan je Władysław Namysłowski. Republika Poljska imala je na području Hrvatske Generalni konzulat u Zagrebu¹²², koji se spominje u listopadu 1918. godine, a dužnost poljskog konzula tada je obnašao Stefan Šandor Ungar¹²³, dok je otpravnik poslova u konzulatu bio Marceli Szarota (Morawski 2013: 103–104). Sačuvano je nekoliko izvještaja konzulata iz Zagreba, a u jednom od njih, poslanom u travnju 1919., tajnik konzulata izvještava ministarstvo u Poljskoj da se u Leskovcu na području Srbije nalazi tristotinjak poljskih zatvorenika koji su se borili u IX. i XX. lavovskoj diviziji (139). U izvještaju od svibnja iste godine spominje se da je oko 660 poljskih zatvorenika u logorima diljem Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca i da su oslobođeni te se mogu vratiti u svoju domovinu. Dio zatvorenika nalazio se na području Makedonije i sudjelovao je u gradnji cesta i tračnica (140).

U lipnju 1919. iz konzulata je poslan izvještaj o stanju u Hrvatskoj i počecima širenja boljševizma u Zagrebu i Hrvatskoj (7, 141). U to je vrijeme generalni konzul u Zagrebu¹²⁴ bio Adam Karchezy, koji je krajem 1919. godine započeo s pripremama za osnivanjem Poljsko-jugoslavenskog kluba u Zagrebu s ciljem pokretanja tečajeva poljskog jezika.¹²⁵ Adam Karchezy bio je generalni konzul do 1920., kada je Generalni konzulat Republike Poljske u Zagrebu preuzeo Aleksandar Szczepański i tu dužnost obnašao do 1922. godine. Nakon Szczepańskiego, Sylwester Gruszka imenovan je generalnim konzulom i na tom je mjestu bio do 1923. godine, kad je konzulat preuzeo Mikołaj Samson-Himmelstjerna i njime upravljao do 1926. godine. Jerzy Barthel de Weydenthal obnašao je dužnost generalnog konzula u Zagrebu od 1927. do 1929., potom je u Zagreb došao Stefan Fiedler-Alberti¹²⁶ koji je na istoj

¹²² Počasni konzulat Republike Poljske bio je i u Sarajevu, a počasni je konzul bio Franjo Kruszelnicki (138).

¹²³ Šandor Ungar rođen je 1861. u Lavovu, a umro 20. svibnja 1920. u Zagrebu (Morawski 2013: 103–104).

¹²⁴ Šegota (1996: 39) spominje da je Poljska osnovala Generalni konzulat u Zagrebu 1. srpnja 1919. godine i da je konzul bio Adam Karchezy. Navodi da se Karchezy zalagao za osnivanje Jugoslavenskog kluba, koji je osnovan 19. listopada 1919. godine, a za predsjednika je izabran Julije Benešić. Klub je osnovan s namjerom širenja poljske kulture i zbližavanja dvaju naroda.

¹²⁵ U svom izvještaju Karchezy spominje da je pozvao Isu Velikanovića da mu pomogne u osnivanju Poljsko-jugoslavenskog kluba, ali se potonji nije odazvao njegovu pozivu (7: 23).

¹²⁶ Generalni konzulat u Zagrebu vodio je brigu o posjetiteljima iz Poljske koji su dolazili u posjet Hrvatskoj. U novinama je zabilježeno da je generalni konzul Stefan Fiedler-Alberti ugostio jednu grupu izletnika dok su bili u Zagrebu i s njima proveo dan. Posjetitelji iz Poljske posjetili su Sušak i Crikvenicu (*W jugosłowiańskiej* 1934: 1–

poziciji bio od 1929. do 1937., kad je Generalni konzulat preuzeo Wiktor Pol i vodio ga do 1939. godine (*Kronika* 1937: 11). Mieczysław Grabiński bio je generalni konzul u Zagrebu od studenog 1939. do travnja 1941. godine, kad ga je uhitio Gestapo i prevezao u Graz (Kucharski 1946).

Godine 1936. počasni konzulati Republike Poljske u Kraljevini Jugoslaviji postojali su u Ljubljani, Banja Luci, Splitu i Sušaku. U Splitu je počasnim konzulom imenovan inženjer Hranko Smodlaka, a na Sušaku Emanuel Dworski (143).

3.3. *Međudržavni ugovori*

Odnosi Poljske i Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca nisu bili izrazito dobri 1920. jer je javnost u Kraljevstvu Srba, Hrvata i Slovenaca bila na ruskoj strani po pitanju poljsko-ruskog ratnog sukoba (144). Politički su se odnosi popravili sredinom 1922. godine pa je u Varšavi sklopljen trgovinski ugovor Republike Poljske i Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca 23. listopada 1922.¹²⁷ godine (145).

U Poljsku je 8. listopada 1922. godine stigla delegacija Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca i posjetila tekstilne tvornice i tvornice strojeva za tekstilnu industriju u Bielsko-Bialoj. Nakon Bielsko-Białe posjetili su Lavov, Borysław, Drohobycz, Wieliczku, Krakov, Varšavu, Katowice, Vilnius, Łódź i Poznanj. Prilikom posjeta Lavovu poljski veleposlanik Zdzisław Okęcki uručio je lentu s odlikovanjem *Polonia Restituta* voditelju delegacije Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca Velizaru Jankoviću. U Varšavi je delegaciju primio maršal Józef Piłsudski s predsjednikom vlade Julianom Nowakom, a ugovor o suradnji potpisali su Henry Strasburger, Velizar Janković i Slavko Šećerov (146). Poljska delegacija je u Beogradu potpisala Konvenciju o pravnim odnosima državljana Poljske i Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca 4. svibnja 1923., a 9. svibnja potpisana je Konvencija o liječničkoj pomoći (Gulić 2015: 56).

Budući da su se odnosi Poljske i Čehoslovačke normalizirali, u travnju 1925. poboljšana je suradnju s Poljskom potpisivanjem trgovinskog ugovora i ugovora o arbitraži te protokola o likvidaciji otvorenih pitanja. Tada je veleposlanik i opunomoćeni ministar Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca u Varšavi Jevrem Simić predložio kralju Aleksandru da posjeti Varšavu u svibnju 1925. godine jer je taj trenutak smatrao dobrim za dolazak kralja u Poljsku (147). Do posjeta nije došlo, ali je od travnja do kolovoza 1925. pripreman tekst

2). U jednom od konzulovih izvještaja spomenuto je da kraljevski par ignorirao konzule prilikom posjeta Zagrebu od 25. siječnja do 4. veljače 1931. (142).

¹²⁷ Trgovinski ugovor spominje i Batowski (1928: 15).

Ugovora o prijateljstvu između Poljske i Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca.¹²⁸ Pakt prijateljstva i srdačne suradnje Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca i Republike Poljske potpisan je u Ženevi 18. rujna 1926. Tada je potpisan i Ugovor o izmirenju i arbitraži Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca i Republike Poljske (Gulić 2015: 59–60).

Kako bi se regulirali diplomatski i konzularni poslovi Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca i Republike Poljske, u Beogradu je 6. ožujka 1927. godine potpisana Konzularna konvencija (149). Iste su godine predstavnici poljskih industrijalaca posjetili Kraljevstvo Srba, Hrvata i Slovenaca radi upoznavanja industrije i uspostavljanja novih kontakata za buduću suradnju.

U Varšavi je 1929. godine osnovana Poljsko-jugoslavenska trgovačka komora, a prva sjednica komore održana je na inicijativu bivšeg poljskog ministra Mariana Szydłowskog 27. svibnja 1929. godine. Na sjednici je izabran upravni odbor komore, s jedinim jugoslavenskim predstavnikom u odboru bio je trgovac Momčilo Janković¹²⁹ (152).

Poljski i jugoslavenski novinari potpisali su Antantu poljsko-jugoslavenske štampe u Varšavi 7. kolovoza 1929. godine. Dogovoreno je da će novinari surađivati u „propagandi i odbrani zajedničkih nacionalnih interesa”. Suradnja novinara nastavila se i poslije pa je u Beogradu održan kongres 7. lipnja 1931. na kojem su dodijeljena državna odlikovanja zaslužnim novinarima (73).

Ministar vanjskih poslova Kraljevine Jugoslavije Vojislav Marinković boravio je u Varšavi i Krakovu od 2. do 4. prosinca 1931. godine i ondje se susreo s predsjednikom Republike Poljske Ignacyjem Mościckim i ministrom vanjskih poslova Augustom Zaleskim. Za vrijeme posjeta u Varšavi je potpisan Ugovor o kulturnim odnosima kojim je dogovorena suradnja na području znanosti, školstva i umjetnosti i omogućeno povezivanje intelektualaca iz Kraljevine Jugoslavije i Republike Poljske¹³⁰ (153).

U nastavku će se spomenuti značajni ugovori koji su potpisani od 1932. godine. Sporazum o suradnji gospodarskih komora Kraljevine Jugoslavije i Poljske potpisan je u Beogradu u prosincu 1932. godine (Kulikowski 1934: 3). Konvencija o turizmu Kraljevine Jugoslavije i Republike Poljske potpisana je u Beogradu 13. srpnja 1934. (Gulić 2015: 63), a

¹²⁸ Prvu verziju Ugovora predložila je Poljska, a nakon toga je Kraljevstvo Srba, Hrvata i Slovenaca predložilo dopune. Nakon dopuna, Poljska je poslala novu verziju ugovora koji je bio napisan na francuskom jeziku *Traité d'amitié entre la Pologne et le Royaume des Serbes, Croates et Slovenes*. Ugovor je imao sedam članaka (148)

¹²⁹ Momčilo Janković bio je suvlasnik trgovine „Jugoslavija”. On je bio inicijator da Komora za trgovinu, obrt i industriju iz Zagreba pošalje dopis Ministarstvu vanjskih poslova Kraljevine Jugoslavije u kojem se navodi problem nepostojanja atašea za trgovinu ili konzula (150). Na njihov je dopis stigao odgovor iz Ministarstva da razmatraju to pitanje i da će nekoga imenovati taj položaj ako bude postojala potreba (151).

¹³⁰ Benešić (1960: 152, 180) u svom dnevniku navodi da je ministarski savjet iz Beograda prihvatio poljsko-jugoslavensku kulturnu konvenciju u travnju, a skupština ratificirala 11. studenog 1932. godine.

trgovinski sporazum u Federativne Narodne Republike Jugoslavije i Republike Poljske u Beogradu 16. siječnja 1946. (Pavlović 2015: 176).

Konvencija o kulturnoj saradnji Federativne Narodne Republike Jugoslavije i Republike Poljske potpisana je u Varšavi 16. ožujka 1946. (1948: 18–20), a dva dana poslije potpisan je Ugovor o prijateljstvu i uzajamnoj pomoći Jugoslavije i Poljske. Ugovor su potpisali predsjednik Federativne Narodne Republike Jugoslavije Josip Broz Tito i predsjednik vlade Republike Poljske Edward Osóbka-Morawski¹³¹. Posljednji dokument koji će biti spomenut u ovom dijelu je Sporazum vlade Federativne Narodne Republike Jugoslavije i Republike Poljske o izgradnji tvornice baruta na području Jugoslavije koji je potpisan u Varšavi 21. siječnja 1948, ali do izgradnje tvornice nije došlo zbog rezolucije Informbiroa i novonastale političke situacije (Pavlović 2015: 178).

3.4. Hrvatska i Hrvati u izvještajima poljskih diplomata u Hrvatskoj i jugoslavenskih u Poljskoj

Zadaća diplomata, koji su na dužnostima u veleposlanstvima i konzulatima svoje države u inozemstvu, zastupanje je državnih interesa. Zbog toga su diplomati svakodnevno slali izvještaje u matične zemlje i obavještavali o situaciji u državi u kojoj su službovali. U nastavku će se predstaviti nekoliko sačuvanih izvještaja. U izvješću veleposlanika Republike Poljske iz Beograda (154) navodi se da je 3. svibnja 1925. u Zagrebu obilježen poljski praznik Dan Ustava (polj. *Święto Konstytucji*) prigodnim programom u Glazbenom zavodu. Tim povodom predsjednik Poljsko-jugoslavenskog društva Fran Ilešić¹³² pročitao je prigodan govor nakon kojeg je održan koncert i izvođene skladbe poljskih skladatelja. Programu su prisustvovali svi konzuli koji su imali urede u Zagrebu, zagrebački nadbiskup Antun Bauer, župan zagrebačke oblasti Ivan Zucco te visoki vojni dužnosnici iz Zagreba. Poljski generalni konzul u Zagrebu Mikołaj Samson-Himmelstjerna dijelio je prisutnima brošuru *Suvremena Poljska* i na taj način promovirao Poljsku (*Isto*).

U redovnom izvješću Ministarstvu vanjskih poslova Republike Poljske (155), poljski veleposlanik iz Beograda Zdzisław Okęcki izvijestio je da su Hrvati, dok su bili opozicija u Narodnoj skupštini u Beogradu, uvijek nastupali protiv Poljske i zaključuje da Hrvati šire rusku propagandu, osobito Stjepan Radić, koji je promijenio svoju retoriku nakon ulaska u koaliciju s Nikolom Pašićem 1925. godine, kada je prestao propagirati rusofilске ideje. Iste su godine i ostali političari u Hrvatskoj počeli mijenjati svoju retoriku glede Poljske pa su počeli

¹³¹ Više u: Benešić 1948: (112–113), Sokulski (2014: 346), Pavlović (2015: 173).

¹³² Više o Franu Ilešiću u: *Kronika* (1938: 2, 28).

raditi na ponovnom uspostavljanju dobrih odnosa s Poljskom (156). Svoj je izvještaj Okęcki zaključio nadom u poboljšanje *polsko-kroackih* odnosa (157).

Prema brzojavu Veleposlanstva Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca iz Varšave, Marija Wojciechowska, supruga predsjednika Republike Poljske Stanisława Wojciechowskog, trebala je boraviti u Dubrovniku zbog bolesti i preporuke liječnika da ode na jug zbog klime, stoga se odlučila na Dubrovnik (158).¹³³

Iz izvještaja poljskih diplomata može se iščitati da su povodom 25. obljetnice smrti biskupa Josipa Jurja Strossmayera Veleposlanik Republike Poljske u Beogradu Waław Babiński, tajnik veleposlanstva Heinrich Malhomme i predstavnik za tisak Ksawery Glinka posjetili Đakovo¹³⁴ 11. svibnja 1930. godine (159).

Poljski su diplomati pratili i kulturnu zagrebačku scenu, pa su se ponekad uključivali u kulturni život Zagreba i promovirali poljsku književnost i kulturu. Filmska umjetnost bila je jedan od načina promocije poljske kulture pa je u Zagrebu organizirano nekoliko projekcija poljskih filmova. Film *Iz teškog doba Poljske 1797.–1916.* prikazan je u Zagrebu 1918. ili 1919. Dugo vremena nakon toga poljski filmovi nisu prikazivani u zagrebačkim kinima, stoga je generalni konzul Roman Łazarski organizirao gledanje filma o treniranju konja sokolskog udruženja iz Poljske. Film je prikazan 7. svibnja 1927. u dvorani „Jugoslavenski Sokol” u Zagrebu povodom poljskog praznika 3. svibnja i 60. obljetnice postojanja društva „Sokol” u Poljskoj. Generalni konzulat iz Zagreba pokušao je organizirati prikazivanje filma *Huragan* u prosincu 1929., ali je Komisija za cenzuru tvrtki „Pan film” zabranila prikazivanje filma (160). Na odluku o zabrani reagirao je Julije Benešić i Generalni konzulat Republike Poljske u Zagrebu (161), no njihova reakcija nije bila dovoljna jer Komisija nije promijenila svoje mišljenje.¹³⁵ Trebalo je proći nekoliko godina kako bi se ponovno u zagrebačkim kinima počeli prikazivati poljski filmovi. Film *Walc Pożegnalny* prikazan je u zagrebačkom kinu¹³⁶ pod pokroviteljstvom Stefana Fiedlera Albertija, tadašnjeg Generalnog konzula u Zagrebu, povodom 125. obljetnice rođenja Frédéricica Chopina 18. veljače 1935. godine (162: 16).

Pojedini su Poljaci bili gosti i zagrebačke radio-stanice, pa je u izvještajima zabilježeno gostovanje Jakóba Kołodzieja koji je na radiju održao predavanje povodom desete obljetnice poljske pobjede nad boljševicima 5. studenog 1930. (163: 183).

¹³³ U dokumentima nije navedeno je li Marija Wojciechowska zaista i došla u Dubrovnik u travnju 1925. godine i koliko je dugo ondje boravila.

¹³⁴ Đakovo je toga dana posjetilo oko 300 hodočasnika iz Beograda i okolice, među kojima su bili predstavnici grada Beograda te Veleposlanstva Čehoslovačke Republike iz Beograda.

¹³⁵ Budući da film *Huragan* ima nekoliko scena s prosvjedima, smatram se da je Komisija odlučila zabraniti film kako ne bi poticala prosvjede i ohrabivala ljude da iziđu na ulice (op. a.).

¹³⁶ U izvorima se ne navodi ime kina u kojem je film prikazan.

3.5. Pomoć Hrvata poljskim izbjeglicama u Drugom svjetskom ratu i preseljenje Poljaka nakon Drugog svjetskog rata

Početak rujna 1939. njemačke su vojne snage počele zauzimati dijelove Poljske. Tada su brojni Poljaci migrirali iz Poljske i tražili sklonište u drugim državama. Budući da jugoslavenske vlasti nisu htjele organizirati prihvata poljskih izbjeglica na području Kraljevine Jugoslavije, početkom Drugog svjetskog rata članovi Društva prijatelja Poljske iz Zagreba tražili su od Veleposlanstva Republike Poljske u Bukureštu osnivanje posebnog odbora koji je trebao pomoći okupiranim Poljacima 18. rujna 1939. Odbor je organiziran nakon odobrenja iz Bukurešta, a za pročelnika odbora imenovan je Andrija Štampar¹³⁷. Javna akcija prikupljanja pomoći za Poljake u Kraljevini Jugoslaviji nije bila dopuštena iz političkih razloga, stoga su članovi odbora privatno prikupljali pomoć i Poljacima nudili utočište i zaštitu na području Banovine Hrvatske i Kraljevine Jugoslavije. Članovi društva *Ognisko Polskie* iz Zagreba organizirali su prihvatnu stanicu na glavnom zagrebačkom kolodvoru i izbjeglicama dijelili čaj i hranu, a smještaj je bio osiguran u dvama prenoćištima (Crveni križ i Radnička cesta). Hamm (1948: 191–192) navodi da je u jednom prenoćištu do 21. studenog 1939. godine prespavalo 500 Poljaka i da su se brojne organizacije, tvrtke i privatne osobe uključile u humanitarnu akciju i donirale namještaj, hranu, odjeću i druge potrepštine. U pojedinim su se krojačnicama prekrajale i bojale vojne odore u civilnu odjeću. Pojedini izvori (1: 27) navode da se prekrojilo oko petsto vojnih uniformi, nabavilo obuće za oko 30 000 osoba, a odjeće za 13 000 ljudi.

Tijekom 1940. godine u Zagreb je dnevno dolazilo sedamdesetak Poljaka, a početkom 1940. poljskih je izbjeglica bilo i u Splitu (Koljanin 2015: 146). U jednom izvještaju (164) navodi se da je od 25. svibnja do 13. kolovoza 1940. godine iz Mađarske u Banovinu Hrvatsku prebjeglo 1095 poljskih izbjeglica. Na području Kraljevine Jugoslavije bilo je 750 poljskih izbjeglica o kojima se brinulo poljsko veleposlanstvo, a ilegalno je u Kraljevinu Jugoslaviju ušlo oko tisuću poljskih vojnika i časnika koji su u grupama dolazili do Beograda, odakle su u skupinama po sedamdeset vojnika transportirani prema Palestini (*Isto*).

Budući da je dio izbjeglica ostao na području Kraljevine Jugoslavije duže vrijeme, Artur Potocki preuzeo je dio organizacijskih obaveza i brinuo se kako bi Crveni križ iz Poljske i Kraljevine Jugoslavije pomogao izbjeglicama i osigurao im hranu, odjeću i

¹³⁷ Sveučilišni profesor Andrija Štampar bio je član Društva prijatelja Poljske i 1940. godine izabran u upravni odbor kao pročelnik Sekcije za pomoć izbjeglicama. Njega je kasnije uhitio Gestapo. Štamparu je predsjednik Narodne Republike Poljske Bolesław Bierut uručio odlikovanje *Polonia Restituta* prilikom posjeta Jugoslaviji 22. listopada 1946. (Hamm 1948: 191–192, 195).

medicinsku skrb (165). Potocki je djelovao unutar Poljskog komiteta za zbrinjavanje izbjeglica koji je vodio brigu o Švicarskom domu za poljsku djecu smještenom u Crikvenici (u njemu je bilo 23 Poljaka te stanovnici Hotela „Slavija”), izbjegličkim centrima u Novoj Gradiški (36 Poljaka), Leskovcu (43 Poljaka i 6 Židova s poljskim državljanstvom) i Jagodini (44 Poljaka). U Kuršumlijskoj Banji bili su većinom poljski Židovi (njih 66) te je o njima brinuo Savez Jevrejskih veroispovednih opština. Prihvatni centri bili su i u Zagrebu (23 Poljaka), Banjoj Luci (8 Poljaka), selu Jadovica kod Prnjavora (2 Poljaka), Sušaku (2 Poljaka), Bledu (4 Poljaka), Vukovaru (3 Poljaka), Makarskoj (4 Poljaka), Herceg Novom (2 Poljaka), Dubrovniku (4 Poljaka), Stubičkim Toplicama (1 Poljak), Petrogradu (1 Poljak), selu Hrvaćanima (1 Poljak), Valjevu (1 Poljak), Soko Banji (3 Poljaka), Kragujevcu (1 Poljak), Čačku (11 Poljaka), Sarajevu (10 Poljaka), Žakanju (5 Poljaka), Petrinji (1 Poljak), Majdan Peku (1 Poljak) i Đevđeliji (1 Poljak) (166).

Nakon Drugog svjetskog rata na području Jugoslavije živjelo je oko 30 000 Poljaka čiji su se preci naselili na područje Jugoslavije (većinom u Bosanskoj Posavini oko Prnjavora i Stare Gradiške). Korzeniewski (1948: 62–63) navodi da je nakon rata potpisan Protokol o preseljenju Poljaka iz Jugoslavije u Poljsku te je deseteročlana komisija, sastavljena od pet Poljaka i pet Jugoslavena, započela organizaciju prijevoza za preseljenje Poljaka u Poljsku. Preseljenje je trajalo osam mjeseci, od 28. ožujka do 3. studenog 1946. godine i u tom su razdoblju organizirana 32 prijevoza vlakovima iz Poljske kojim je preseljeno 2930 obitelji, tj. oko 15 301 osoba, a posljednji je vlak otišao iz Jugoslavije 17. rujna 1947. Poljacima je bio omogućen prijevoz alata i određenog broja grla stoke koju su stekli u Jugoslaviji. Poljaci s područja Kraljevine Jugoslavije naselili su se pretežno u Bolesławiecu i okolnim mjestima, a na području Jugoslavije tada je drastično smanjen broj pripadnika poljske nacionalnosti (*Isto*).

4. AKTIVNOSTI POLJSKO-JUGOSLAVENSKIH DRUŠTAVA U POLJSKOJ

U Poljskoj su se održala mnoga kulturna, znanstvena, sportska i zabavna događanja tijekom prve polovice i sredinom XX. stoljeća, a u raznovrsne programe uključivali su se brojni hrvatski umjetnici, književnici, znanstvenici, političari i drugi Hrvati koji su pozivani na različita događanja, festivale, izložbe, koncerte i kongrese. Djela hrvatskih književnika čitana su u eterima poljskih radija i komentirana u poljskim časopisima u kojima su predstavljani radovi pojedinih književnika te njihova važnost za europsku i svjetsku kulturnu baštinu. Dramski tekstovi hrvatskih književnika uvježbavani su i odigravani na kazališnim daskama diljem Poljske, glazbeni su umjetnici često pozivani na nastupe i bili cijenjeni među poljskom publikom. Skladbe hrvatskih umjetnika svake su godine početkom prosinca izvođene na obilježavanju dana ujedinjenja Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca/Kraljevine Jugoslavije.

Najveći broj manifestacija i programa organizirala su poljsko-jugoslavenska društva i druge organizacije poljsko-jugoslavenskog prijateljstva koje su na području Poljske bile aktivne od početka dvadesetih godina XX. stoljeća do početka Drugog svjetskog rata. Organizacije su okupljale Poljake i druge osobe koje su poznavale kulture naroda Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca ili studente s područja Kraljevine Jugoslavije.

Poljsko-jugoslavensko akademsko kolo osnovano je u Varšavi u ožujku 1924. godine. Cilj Kola bilo je okupljanje studenata i pomoć studentima iz Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca koji su studirali u Varšavi. Predsjednik akademskog kola bio je Mieczysław Klasa, potpredsjednici Vladimir Nikolić i Bolesław Rosolak, a tajnik Zbigniew Dąbrowski. Kolo je ubrzo nakon osnutka organiziralo putovanje u Kraljevstvo Srba, Hrvata i Slovenaca u kojem je sudjelovalo pedesetak studenata i desetak profesora varšavskog sveučilišta. Za putovanje su načinjeni prigodni promotivni materijali kojima su studenti u Kraljevstvu Srba, Hrvata i Slovenaca prezentirali Poljsku u desetak posjećenih gradova¹³⁸, među kojima su bili Dubrovnik, Split i Zagreb.

Godine 1925. u Poljskoj je djelovalo pet poljsko-jugoslavenskih organizacija: Poljsko-jugoslavenske lige u Lavovu, Katowicama i Krakovu, Poljsko-jugoslavensko društvo u Poznanju i Društvo prijatelja Jugoslavije u Varšavi. Tada se počelo razmišljati o povezivanju organizacija u Ligu poljsko-jugoslavenskih društava čije je sjedište trebalo biti u Varšavi (Klasa 1925: 24, *Liga* 1925: 25). Liga isprva nije osnovana, nego je do osnivanja došlo početkom tridesetih godina XX. stoljeća.

¹³⁸ Posjetili su i Suboticu, Novi Sad, Sremske Karlovce, Beograd, Sarajevo, Ljublanu, Bled, Budimpeštu i Beč.

Julije Benešić došao je 1930. godine u Varšavu kao delegat ministarstva prosvjete¹³⁹ i odmah se povezoao s poljsko-jugoslavenskim društvima i drugim organizacijama kojima je cilj bio povezivanje Poljske i Kraljevine Jugoslavije. Prvo službeno druženje na kojem je Benešić sudjelovao u svojstvu delegata bila je *Jadranska večer* (polj. *Wieczór adriatycki*), koju je organiziralo Društvo prijatelja Jugoslavije¹⁴⁰ (polj. *Stowarzyszenie Przyjaciół Jugosławii*) iz Varšave 12. ožujka 1930. godine. Na druženju se promoviralo Jadransko more kao destinacija koju Poljaci trebaju posjetiti i tom je prigodom Benešić upoznao mnoge Poljake s kojima se nakon toga susretao i družio (Benešić 1960: 2). U istom je mjesecu, 23. ožujka, svećenik Waclaw Kneblewski sazvaao Kongres poljsko-jugoslavenskih društava¹⁴¹ u Poljskoj na kojemu je okupio četrdesetak osoba različitih zanimanja iz više poljskih gradova. Tada je Benešić upoznao vodeće članove poljsko-jugoslavenskih društava i pristao održati tečaj hrvatskog jezika za članove Društva iz Varšave od 30. travnja 1930. (*Isto*: 4). Tečaj je polazilo deset profesora sa sveučilišta, srednjih škola i „dame” (*Isto*: 13). Budući da je Benešić bio zadovoljan odazivom na tečaj, održavao je slične tečajeve do 1938. godine, kad je otišao iz Poljske (162: 16).

Godine 1930. u Varšavi se pojavila ideja o Poljsko-čehoslovačko-jugoslavenskom književnom sporazumu čiji su idejni začetnici bili Poljaci: komediograf, publicist i ravnatelj gradskog kazališta Stefan Krzywoszewski i književnik Mieczysław Smolarski¹⁴² te Čeh Václav Dresler (Paździerski 2009: 16, 83). Ideja se pojavila prilikom održavanja Kongresa PEN-kluba u Varšavi 19. lipnja 1930. Na Kongres su došli jugoslavenski predstavnici iz Zagreba Dragutin Domjanić, Milan Ćurčin, Juraj Andrassy i Rudolf Maixner.¹⁴³ U raspravi je prihvaćena ideja o osnivanju Poljsko-čehoslovačko-jugoslavenskog književnog sporazuma sa sjedištem u Varšavi (Benešić 1960: 23–24). Kako su Poljaci inzistirali na književnom sporazumu, održan je sastanak 5. siječnja 1931. na kojem su se trebali odrediti ciljevi

¹³⁹ Benešić je nazvan „kulturni ataše” u dopisu iz Ministarstva vanjskih poslova Kraljevine Jugoslavije (123).

¹⁴⁰ Društvo prijatelja Jugoslavije osnovano je 17. ožujka 1925. godine u gradskoj vijećnici u Varšavi. Predsjednik komisije za osnivanje bio je Tadeusz Hilarowicz, a za predsjednika Društva bio je izabran Zygmunt Cybichowski, dopredsjednike Tadeusz Hilarowicz i Franciszek Czubalski. U upravnom odboru Društva bili su predsjednik najvišeg suda Aleksander Mogilnicki, Wiktor Porzeziński, tajnik Jósef Rafacz i blagajnik Ludwik Hirszfild (*Stowarzyszenie* 1925: 26, *Kronika* 1929 (2): 85). Društvo je 17. prosinca 1928. organiziralo svečanu akademiju povodom obljetnice ujedinjenja Kraljevine Jugoslavije, a glavni organizator bio je Zygmunt Cybichowski. Tijekom svečane akademije veleposlanik Milanković održao je kratak govor, potom su bila izlaganja, među kojima treba istaknuti predavanje Jerzyja Pogonowskog o slavenskoj ideji u Gundulićevoj poeziji (*Kronika* 1929 (1): 34).

¹⁴¹ Sudjelovala su društva iz Poznanja, Katowica, Krakova, Lavova i Varšave (Benešić 1960: 4).

¹⁴² Smolarski je bio predsjednik Udruge poljskih književnika (polj. *Zrzeszenie Beletristow Polskich*) i zamolio je Benešića za prijevod njegovih knjiga na hrvatski jezik. Budući da Benešić nije imao vremena, zamolio je Zdenku Marković da ona prevede dvije knjige Smolarskog na hrvatski jezik (167).

¹⁴³ U pismu Josipa Badalića Juliju Benešiću od 21. svibnja 1930. navedeno je da će na Kongres doći Dragutin Domjanić (predsjednik) i Juraj Andrassy (tajnik) jugoslavenskog PEN-kluba. Trebali su doći i Milan Ćurčin, Branimir Livadić, Josip Horvath i Josip Badalić (168), ali nisu iz nepoznatih razloga.

sporazuma, a sastanku je prisustvovao i Benešić koji je u svom dnevniku zapisao da smatra kako taj književni sporazum nije potreban i da je to „komedija” jer se književnim sporazumom ne može ništa napraviti (*Isto*: 50).

Drugi Kongres poljsko-jugoslavenskih društava i privrednih organizacija organizirao je Zavod za unapređivanje vanjske trgovine Ministarstva trgovine i industrije Kraljevine Jugoslavije, a održao se od 29. travnja do 3. svibnja 1931. godine. Tada su u Poljsku došli brojni izaslanici iz Kraljevine Jugoslavije te obišli Poznanj, Gdynju, Varšavu i Krakov. Među izaslanicima iz Kraljevine Jugoslavije bili su Nikola Andrić, Slavko Batušić, Ksaver Šandor Gjalski, Milan Bogdanović, Miloš Crnjanski, Dragutin Domjanić, Zdenka Marković, Branislav Nušić, Veljko Petrović, Isidora Sekulić i Ljubo Weisner¹⁴⁴ (Paździerski 2009: 17). Na Kongresu su pročitana tri referata¹⁴⁵ koji su imali za cilj poboljšanje gospodarskih odnosa Kraljevine Jugoslavije i Republike Poljske (170). Za vrijeme Kongresa, 30. travnja 1931. godine, potpisan je Poljsko-češko-jugoslavenski književni sporazum koji je stupio na snagu 27. lipnja 1933. godine. Jugoslavensku stranu Sporazuma službeno su zastupali Julije Benešić, Milan Ćurčin, Zdenka Marković i Veljko Petrović, a Julije Benešić i Veljko Petrović imenovani su stalnim jugoslavenskim predstavnicima za pitanja Sporazuma (Paździerski 2004: 32–33).

4.1. Poljsko-jugoslavensko društvo u Krakovu

Najstarija Poljsko-jugoslavenska liga u Poljskoj osnovana je u Krakovu 1922. godine.¹⁴⁶ Budući da o njoj nema podataka do 1932. godine, treba istaknuti Benešića (1960: 148) koji u svom dnevniku navodi da se 13. ožujka 1932. godine održala inauguracijska sjednica Poljsko-jugoslavenskog društva u Krakovu kojoj su prisustvovali brojni uzvanici s Jagelonskog sveučilišta. Na inauguracijskoj je sjednici Benešić održao predavanje o Jurju Križaniću (*Isto*). O aktivnostima Društva nema previše podataka u dostupnoj literaturi, a iz časopisa i dokumenata iščitava se da je predsjednik Društva bio profesor Jagelonskog

¹⁴⁴ Ljubo Weisnera spominje Paździerski (2004: 32) i navodi da su na Kongres bili pozvani Vladimir Nazor, Dragutin Prohaska, Ivo Andrić, Milan M. Rakić, Branko Lazarević, Oto Župančić, Fran Goverak i Ivan Esih, ali da se nisu odazvali (Paździerski 2009: 16–17). Benešić (1960: 68) je u svom dnevniku zapisao da su na Kongres pristigli Zdenka Marković, Veljko Petrović, Josip Lakatoš, Valdemar Lunaček, Josip Turkalj, Franjo Braum, Milan Ćurčić, Radovan Brenčić, Branislav Vojnović i dosta jugoslavenskih književnika. Treba istaknuti kako je Milan Ćurčić bio predsjednik Lige Poljsko-jugoslavenskog društva iz Sarajeva (169).

¹⁴⁵ Nazivi referata su *O merama za unapređivanje trgovinskih odnosa Poljske i Jugoslavije*, *O saobraćajnim vezama* i *O razvijanju turističkih veza između Poljske i Jugoslavije*, a u dokumentu nije navedeno tko je napisao referate.

¹⁴⁶ O djelovanju Poljsko-jugoslavenske lige iz Krakova od 1922. do 1932. godine nema podataka u literaturi ni dokumentima, ali se može pretpostaviti da je Liga organizirala nekoliko aktivnosti godišnje, kao i ostala društva u Poljskoj (op. a.).

sveučilišta Franciszek Walter, a jedan od potpredsjednika Slovenac Vojeslav Molè (*Z ruchu* 1935 (3): 12). U upravnom odboru društva bio je predsjednik Lige poljsko-jugoslavenskih društva Tadeusz Dyboski, sveučilišni profesor i narodni zastupnik iz Krakova. U vrijeme kad se trebao imenovati počasni konzul u Krakovu, predsjednik Lige Dyboski dao je negativno mišljenje za imenovanje Romana Grünwalda počasnim konzulom Kraljevine Jugoslavije u Krakovu, ali je Grünwald, bez obzira na njegovo mišljenje, imenovan počasnim konzulom (113). Budući da je u Krakovu studiralo više desetaka studenata s područja Kraljevine Jugoslavije, može se zaključiti da je Društvo organiziralo pojedine aktivnosti, ali one do danas nisu istražene zbog nedostatka izvora.

4.2. Poljsko-jugoslavensko društvo u Poznanju

O Poljsko-jugoslavenskom društvu u Poznanju ima dosta izvora, pa je poznato da je Društvo osnovano u svibnju 1923.¹⁴⁷ godine. Povod osnivanju Društva u Poznanju bio je veliki broj Poljaka koji su se u Poznanj vratili s područja Bosne i Hercegovine. Povratnici su htjeli razmjenjivati svoja iskustva o životu i radu u Kraljevstvu Srba, Hrvata i Slovenaca, a u tom je razdoblju u Poznanju studiralo i tridesetak studenta iz Jugoslavije koji su bili zainteresirani za uključivanje u rad Društva. Društvo je imalo potporu tadašnjeg gradonačelnika Kazimierza Nieća koji je bio osobno povezan s Bosnom. Članovi koji nisu bili povratnici iz Bosne prihvaćali su interkulturalnost i htjeli su kroz rad Društva upoznati kulture naroda s područja Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca. Za prvog predsjednika Društva u Poznanju izabran je prof. Henryk Ułaszyn,¹⁴⁸ koji je sastavio statut Društva. Potpredsjednik je bio K. Kolszewski¹⁴⁹, tajnica Zofia Kawecka, a knjižničar Kazimierz Nieć (*Towarzystwo* 1925: 26, *Z życia* 1937: 7–8). Tijekom 1923. i 1924. godine Društvo je organiziralo sedam predavanja o poveznicama Republike Poljske i Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca, o temama iz književnosti, jeziku, znanosti i putovanja po Kraljevstvu Srba, Hrvata i Slovenaca. Prvo predavanje u organizaciji Društva održao je Henryk Ułaszyn o odnosima Poljaka, Hrvata i Srba. Jedno od predavanja bilo je i predavanje Kazimierza Wieseja o Boškovićevoj filozofiji

¹⁴⁷ Skarżyński (2012: 204) piše da je Poljsko-jugoslavensko društvo u Poznanju osnovano 1922. godine, pozivajući se na Ułaszynov tekst koji glasi: „Kada sam 1922. godine sa ženom doselio u Poznanj jer sam bio pozvan da budem profesor na slavenskoj filologiji Sveučilišta u Poznanju (...) nije bilo u Poznanju niti jednog poljsko-slavenskog društva (...) Sljedeće sam godine, u mojem stanu, u razgovoru s lektorom srpsko-hrvatskog, Zofijom Kaweckim (...) Odlučili smo iskoristiti tu situaciju i osnovati Poljsko-jugoslavensko društvo”. Iz navedene tvrdnje vidljivo je da je Društvo osnovano 1923. godine (Ułaszyn 2010: 430). Ułaszyn (2010: 431) tvrdi da je to bilo prvo Poljsko-jugoslavenskog društvo u Poljskoj, ali da je iste godine osnovano još društava.

¹⁴⁸ Henryk Ułaszyn (1874.–1956.) studirao je na Jagelonskom sveučilištu i bio pod jakim utjecajem slavista Jana Baudouina de Courtenaya i Mariana Zdziechowskog. Ułaszyn je jedan od utemeljitelja Poljsko-jugoslavenskog društva i Slavenskog društva u Poznanju (Skarżyński 2012: 199, 204).

¹⁴⁹ Ne navodi se ime Kolszewskog (op. a.).

(*Towarzystwo* 1925: 26). Ułaszyn (2010: 431) u svojim zapisima bilježi da je Društvo iz Poznania godišnje organiziralo četiri predavanja o etnologiji, jezikoslovlju i književnosti Kraljevstvu Srba, Hrvata i Slovenaca. Józef Gardulski održao je dva predavanja o dalmatinskim gradovima 5. i 13. prosinca 1928. godine. Prvo je predavanje posvetio području od Sušaka do Splita, a u drugom je opisao Split, Dubrovnik, Cetinje i Mostar. Tijekom putovanja po Dalmaciji i Hercegovini snimio je 170 fotografija, a odabrane je pokazao slušačima (*Kronika* 1929 (1): 35).

Treba istaknuti i suradnju poljskih i hrvatskih umjetnika koji su se rado odazivali pozivima iz Poznania. U Poznaniu je potkraj 1929. godine održan *Sveslavenski festival* na kojem je nastupilo Hrvatsko pjevačko i glazbeno društvo „Kuhač” iz Osijeka. Društvo je po povratku u Osijek organiziralo izvedbu oratorija *Quo vadis* 3. ožujka 1930., a pokrovitelj programa bio je poljski veleposlanik u Beogradu Waclaw Babiński (171). Tijekom 1929./1930. u dokumentima se navodi da su u Poznaniu organizirane dvije izložbe *Opća Poljska zemaljska izložba* od 16. svibnja 1929. (172–173) i *Međunarodna izložba prijevoza i turizma* (6.–21. srpnja 1930.) (174), ali nema podataka jesu li na izložbama izlagali Hrvati.¹⁵⁰

Društvo iz Poznania bilo je aktivno i u vrijeme kad je Benešić došao u Varšavu (Benešić 1985: 410) pa je i sam Benešić prisustvovao nekim sastancima Društva. Prvi sastanak¹⁵¹ Lige poljsko-jugoslavenskih društava održan je 18. listopada 1930., a Benešić je na sastanak doputovao sa svećenikom Waclawom Kneblewskim. U Poznaniu su ih dočekali predstavnici poljsko-jugoslavenskih društava, među kojima je bio i general Aureli Serda-Teodorski,¹⁵² tadašnji predsjednik Poljsko-jugoslavenskog društva iz Poznania (Benešić 1960: 30–31). Na sastanku je Benešić upoznao mnogo članova Društva iz Poznania pa je nakon dva mjeseca, 14. prosinca 1930., ponovno posjetio Poznaniu povodom *Jugoslavenske akademije* kojom se obilježila godišnjica ujedinjenja Kraljevine Jugoslavije. Benešić je isticao da je poznanijsko Društvo aktivnije od drugih koja su tada djelovala na području Poljske (*Isto*: 45).

U nastavku će se navesti aktivnosti koje su organizirali članovi Društva iz Poznania. Društvo je organiziralo Konferenciju poljsko-jugoslavenskih društava 2. travnja 1933. godine, kojoj su prisustvovali članovi poljsko-jugoslavenskih društava iz Krakova, Lavova, Poznania,

¹⁵⁰ Budući da su organizatori uputili pozivnice Veleposlanstvu Kraljevine Jugoslavije, može se pretpostaviti da se netko iz Kraljevine Jugoslavije odazvao, stoga je moguće da je među izlagačima bilo i Hrvata, ali u dokumentima nisu sačuvani popisi izlagača (op. a.).

¹⁵¹ Benešić je poslao dopisnicu Zdenki Marković nakon sjednice poljsko-jugoslavenske Lige i obavijestio je da će se Kongres poljsko-jugoslavenske Lige održati početkom svibnja 1931. godine (175).

¹⁵² Aureli Serda Teodorski bio je general poljske vojske, rođen 1860. u Tarnówu, a umro 1943. na Sušaku. Imao je bogatu vojnu karijeru, a jedno je vrijeme služio u Lici. Godine 1936. preselio se na Sušak gdje je i umro, a za života je primio nekoliko odlikovanja, među kojima i jugoslavensko. Bio je predsjednik Poljsko-jugoslavenskog društva u Poznaniu i prvi počasni predsjednik Društva (više u: *Prezesi* 1934: 1–2, D).

Varšava i Łodzi te predstavnici jugoslavenskog veleposlanstva, poljsko-jugoslavenskog novinarskog dogovora i trgovačke komore (*Kronika* 1933: 61–62). Od 11. do 16. rujna 1933. godine u Poznanju je održan Sveslavenski liječnički kongres kojem je prisustvovalo šezdeset liječnika iz Kraljevine Jugoslavije koji su posjetili Poznanj, Gdynju i Varšavu, kao i Sveslavenski kongres željezničara na kojem je sudjelovalo i trideset željezničara iz Kraljevine Jugoslavije (70). Budući da nisu navedena imena sudionika dvaju kongresa, može se pretpostaviti da su među njima bili i Hrvati. Članovi Društva su svake godine organizirali nekoliko predavanja, izleta i drugih kulturnih događanja. Potpredsjednik društva Józef Woźniak¹⁵³ održao je predavanje *Jugoslavija kao turistička zemlja* (polj. *Jugosławja jako kraj turystyczny*) 25. veljače 1934. godine.

Društvo je organiziralo i tečajeve „*Jugosłowiańskiego*” jezika. Sačuvani su podatci da je tečaj 1934. i 1935. godine vodila lektorica Stanisława Anسیونówna, tadašnja knjižničarka u Društvu, a konzultacije za polaznike tečaja održavao je Józef Woźniak. Četveromjesečni tečaj jezika vodila je Zofia Kawecka od siječnja 1936. Osim tečajeva u organizaciji Društva, Zofia Kawecka vodila je tečajeve na Sveučilištu u Poznanju¹⁵⁴ od 1921. do 1939. godine.¹⁵⁵

Članovi Društva organizirali su prikazivanje dviju kazališnih predstava hrvatskih književnika u Poljskom kazalištu u Poznanju. Najprije je izvedena Vojnovićeva drama *Gospođa sa suncokretom* (polj. *Pani ze słonecznikiem*)¹⁵⁶ 16. prosinca 1933. (*Wielkie święto* 1934: 7), potom Begovićeva komedija *Bez trećega* (polj. *Bez trzeciego*) 7. ožujka 1936. (Benešić 1960: 267).

Svake je godine Društvo iz Poznanja organiziralo svečane akademije povodom ujedinjenja Kraljevine Jugoslavije. Julije Benešić bio je izaslanik veleposlanika Branka Lazarevića na akademiji održanoj 2. prosinca 1934. (*Isto*: 243, 245). Sljedeće godine Društvo je organiziralo akademiju 1. prosinca, a u programu je Stanisław Pawłowski pročitao referat *Jugoslavija na Jadranu* (polj. *Jugosławja nad Jadranem*) (*Akademja* 1935: 16), potom su

¹⁵³ Józef Woźniak rodio se u Travniku 1897. godine, a pravo doktorirao na Jagelonskom sveučilištu u Krakovu. Od 1918. do 1921. bio je aktivan u vojsci, potom je radio kao sudac u Krakovu. Godine 1927. preselio se u Poznanj gdje je sudjelovao u osnivanju Poljsko-jugoslavenskog društva, a poslije je izabran za počasnog člana i potpredsjednika društva. Woźniak je organizirao nekoliko ekskurzija po Jugoslaviji tijekom 1934. i 1935. godine za članove Poljsko-jugoslavenskog društva iz Poznanja (*Prezesi* 1934: 2–3, *Komunikaty* 1934: 15). Predsjednik Društva bio je od 27. travnja 1934. do 1939. godine.

¹⁵⁴ Zofia Kawecka predavala je 1925. godine osnovnu i višu razinu srpskohrvatskog jezika na Sveučilištu u Poznanju, a sa studentima na višoj razini obrađivala je Mažuranićev ep *Smrt Smail-age Čengića* (*Kronika* 1925: 22). Posjetila je Hrvatsku 1922. godine i opisala svoje doživljaje iz rodnog mjesta braće Radića (Kuntarić 1973: 9).

¹⁵⁵ Više u: *Kronika* (1934 (1): 11, 13), *Komunikaty* (1936: 15), *Komunikaty* (1938: 15), Kuntarić (1973: 8).

¹⁵⁶ Tom je prilikom počasni konzul u Poznanju Marcel Scheffs dodijelio tri jugoslavenska odlikovanja: gradonačelniku Poznanja Cyrylu Ratajskom, sudcu Józefu Woźniaku i redatelju Tadeuszu Powidzkom (*Wielkie święto* 1934: 7).

izvedene skladbe Jakova Gotovca *Na noćištu* i *Naišo Erbez*, otpjevana Barbarina pjesma iz djela Luje Šafraneka Kavića *Medvedgradska kraljica* i recitirane pjesme Ante Dukića *Izvor* (polj. *Źródło*) i *Hram* (polj. *Chram*) (*Z ruchu* 1935 (12): 14).

U Poznanju je od veljače 1934. do svibnja 1937. godine tiskan mjesečnik *Przegląd polsko-jugosłowiański*, koji je od svibnja 1937. do lipnja 1939. izlazio kvartalno (*Z ruchu* 1937 (5): 80). U časopisu su objavljivani članci o Hrvatskoj i Jugoslaviji, poljsko-jugoslavenskim društvima koja su djelovala u Poljskoj, najvažnijim događajima u Kraljevini Jugoslaviji i Poljskoj te Poljacima koji su boravili u Kraljevini Jugoslaviji. Cilj časopisa bio je zbližavanje i poticanje suradnje Poljaka i naroda koji su živjeli u Kraljevini Jugoslaviji, poglavito Hrvata, te boljeg povezivanja slavenskih naroda (usp. *Nasz cel* 1934: 1). U prvom broju časopisa navodi se da je Zagreb najelegantnije mjesto u Kraljevini Jugoslaviji (*Smak* 1934: 5).

Od 1936. do 1939. godine članovi Društva organizirali su više desetaka događaja na kojima su se mogla čuti predavanja o poznatim Hrvatima i izvedbe hrvatskih skladatelja. U Poznanju je organizirana *Večer poljskih i jugoslavenskih božićnih pjesama* 26. siječnja 1936., a 15. veljače organiziran je *Godišnji jugoslavenski bal* u salonu hotela „Bazar” (*Komunikaty* 1936: 15–16). Početkom svibnja izvedena je Zajčeva skladba *Tiho noći* (*Z ruchu* 1936 (5): 78–79), a istog je mjeseca¹⁵⁷ ravnatelj Velikopolskog muzeja održao predavanje o djelima Ivana Meštrovića (*Z ruchu* 1936 (6): 93–94). Skladba Krešimira Baranovića *Umarły leśniczy* i pjesma mlinara iz Gotovčeve opere *Ero s onog svijeta* izvedena je 28. veljače 1937., a skladbe Blagoje Berse *Dušni dan*, Josipa Hatzea *Ti*, te pojedine skladbe Ivana Zajca i Zlatka Grgoševića izvedene su u Poznanju 14. studenog 1937. (*Z ruchu* 1937 (3): 47). Skladbe Vjekoslava Rosenberga-Ružića *Barkarolę* i Josipa-Štolcera Slavenskog *Južnoslavenske pjesme i plesovi* izvedene na svečanoj akademiji 5. prosinca 1937. (*Z ruchu* 1937 (7): 110–111).

Od siječnja do prosinca 1938. poznanjsko je Poljsko-jugoslavensko društvo organiziralo pet glazbenih večeri (30. siječnja, 27. veljače, 27. ožujka, 30. travnja i 4. prosinca), a u glazbeno-vokalnim dijelovima programa izvedene su skladbe Jakova Gotovca, Božidara Širole, Josipa Hatze, Ivana Zajca, Franje Dugana, Božidara Širole, Krešimira Baranovića i Borisa Papandopula (*Z ruchu* 1938 (1, 2), 13–14; 30, 1939: 11, Czyżykowska 1936: 174–175).

¹⁵⁷ *Međunarodni sajam* organiziran je u Poznanju od 26. travnja do 3. svibnja 1936. (176)

Društvo je organiziralo vokalno-instrumentalne večeri i u proljeće 1939. (29. siječnja, 19. veljače, 16. travnja i 6. svibnja), a na prvoj večeri (*XXXV. vokalno-glazbenoj večeri*) izvedene su skladbe Jakova Gotovca i Ivana Zajca. Na drugoj večeri Hardy¹⁵⁸ je održao predavanje o sinjskim alkarima i Sinju u Dalmaciji (*Z ruchu* 1939 (1): 11–12), a na trećoj je Kazimierz Tasiemski govorio o Ivanu Gunduliću povodom tristote obljetnice Gundulićeve smrti. Na posljednjoj glazbeno-vokalnoj večeri Anna Rydlewska recitirala je ulomak iz drame Ive Vojnovića *Smrt majke Jugovičke* (*Z ruchu* 1939 (2): 32).

Broj članova Poljsko-jugoslavenskog društva iz Poznanja mijenjao se svaki tjedan jer su pojedini članovi dolazili, a drugi odlazili. Lis (2017: 118) navodi da je poznanjsko Društvo uvijek imalo najviše članova, a broj članova je od 1936. godine bio u stalnom opadanju.¹⁵⁹

4.3. Poljsko-jugoslavenska liga u Lavovu

U Lavovu¹⁶⁰ je osnovano treće Poljsko-jugoslavensko društvo na prostoru Poljske. Lis (2017: 119) navodi da je prvotno ime društva bilo Poljsko-jugoslavenska liga u Lavovu, a kasnije je preimenovano u Poljsko-jugoslavensko društvo. Njegov zaključak potvrđuje članak u časopisu *Kultura Słowiańska* iz 1925. godine gdje autor piše da je Poljsko-jugoslavenska liga osnovana 1. prosinca 1923., na dan ujedinjenja Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca, kad su se utemeljitelji okupili u gradskoj vijećnici u Lavovu i, zajedno s članovima Akademskog društva jugoslavenske mladeži, osnovali Poljsko-jugoslavensku ligu radi uzajamnog pomaganja i povezivanja u znanosti, umjetnosti, turizmu i drugim područjima. U to je vrijeme više desetaka studenata s područja Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca studiralo u Lavovu na Akademiji veterinarske medicine pa su na Akademiji osnovali Akademsko društvo jugoslavenske mladeži. Vodeća osoba akademskog društva bio je Ivo Svetec, jedan od utemeljitelja Lige.

Prvi sastanak upravnog odbora Poljsko-jugoslavenske lige iz Lavova održan je u siječnju 1924. godine i tada je izabrano predsjedništvo u sastavu: predsjednik Jan Kasproicz i potpredsjednici rektor Akademije veterinarske medicine Zygmunt Markowski i bivši

¹⁵⁸ U izvorima se ne navodi ime gosp. Hardyja (op. a.).

¹⁵⁹ Opadanje je vidljivo u sljedećim brojkama: u veljači 1936. bilo je 750 članova, 708 članova u ožujku 1937., 679 u svibnju 1937., a u srpnju 1939. oko 120 članova (*Z ruchu* (1936: 46), *Ze Zjazdu* (1937: 38), *Z ruchu* (1937 (5): 79), Powidzki (1939: 104)).

¹⁶⁰ Prva hrvatska drama, odigrana u Poljskoj nakon Prvog svjetskog rata, bila je *Požar strasti* Josipa Kosora. Premijerno je izvedena povodom obilježavanja poljsko-jugoslavenskog bratstva u Velikom kazalištu u Lavovu 16. ožujka 1922. godine. Na premijeri je bio prisutan Vilim Frančić i veleposlanik Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca Jevrem Simić (Frančić 1922: 1; 1923: 3).

generalni konzul iz Zagreba Adam Karchezy.¹⁶¹ Liga je djelovala u jedanaest odbora: organizacija, unutarnji odnosi, financije, komunikacija, poslovni/trgovinski odnosi, obrazovanje, mediji, umjetnost, znanost, sport i promidžba.¹⁶² Budući da Liga na početku nije imala svoje prostorije, članovi su se okupljali u hotelu „George” i ondje organizirali čajanke. Predsjednik Jan Kasprowicz podnio je ostavku početkom 1926., potom je za predsjednika izabran Adam Karchezy¹⁶³ koji je dužnost predsjednika obnašao pet godina. Od članova Lige treba istaknuti Wandu Pogonowski, tajnicu Lige iz Lavovu, koja je na toj dužnosti bila od 1924. do 1928. godine i istaknula se prijevodom *Hasanaginice* Milana Ogrizovića. *Hasanaginica* je osam puta izvođena u Velikom kazalištu u Lavovu 1924. godine zbog velikog interesa javnosti. U veljači 1924. Wanda Pogonowski održala je predavanje *O jugoslavenskoj umjetnosti* (polj. *O sztuce jugosłowiańskiej*), a 1927. godine čitala je prijevod *Šume Striborove* Ivane Brlić-Mažuranić na jednom programu u Lavovu (Marković 1976: 333).

Liga je organizirala i jezične tečajeve. Tečaj „jugoslavenskog” jezika vodio je Jerzy Pogonowski u gimnaziji „Jordana” u Lavovu tijekom 1924. godine (*Liga* 1925: 25). Zalaganjem Tadeusza Lehra-Spławińskiego, na Sveučilištu Jana Kazimierza u Lavovu otvoren je lektorat srpskohrvatskog jezika, a prvi lektor bio je Franjo Crnek¹⁶⁴ koji je na toj poziciji radio do 1928. godine (*Isto*).

Članovi Lige organizirali su pet predavanja o povijesti Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca, o južnoslavenskim jezicima te književnosti i umjetnosti na prostoru Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca, u veljači 1924. (*Isto*). Tijekom 1925. godine organizirana su predavanja¹⁶⁵ u Tarnopolu, Przemyślu, Stanisławowu, Samborzu, Stryju i Sokalu. Predavanje *Hrvatsko i dalmatinsko primorje* održao je Bolesław Czuruk, a iste godine pripremana je bajka Ivane Brlić-Mažuranić¹⁶⁶ *Šuma Striborova* s glazbenom pozadinom Božidara Širole i

¹⁶¹ Ostali članovi glavnog odbora bili su Tadeusz Lehr-Spławiński, Roman Leszczyński, Aleksander Medyński, Jerzy Pogonowski, Bolesław Czuruk, Adam Popović, Dušan Stefanović i Kasper Weigel (*Liga* 1925: 25).

¹⁶² Svaki je odbor imao svoje zadatke koji su pojašnjeni u članku *Liga* (1925: 25).

¹⁶³ Kralj Aleksadar odlikovao je Adama Karchezyja odlikovanjem *Sveti Savo III. reda* zbog napora i zalaganja u povezivanju Poljske i Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca (*Wiadomości osobite* 1929 (2): 95).

¹⁶⁴ Na popisu lektora sa Sveučilištu Jana Kazimierza iz akademske godine 1925./1926. i 1926./1927. navedeno je da je lektor srpskohrvatskog jezika Franjo Crnek, ne Antonio Crnek kako je objavljeno u časopisu *Kultura Słowiańska* (*Skład* 1927: 31).

¹⁶⁵ Organizirani su i izleti po Kraljevstvu Srba, Hrvata i Slovenaca, osobito današnjoj Hrvatskoj. Aleksander Medyński organizirao je putovanje po Dalmaciji 1925. godine. Drugo su putovanje organizirali Franjo Crnek i Stanisław Papierkowski na otok Hvar 1928., a na putovanje je išlo trideset studenata viših učilišta iz Lavova. Putovanje na Hvar organizirano je i 1930. (Papierkowski 1933: 103–105).

¹⁶⁶ O Ivani Brlić Mažuranić pisalo se u časopisu *Ruch Słowiański*. Prvi put književnica Ivana Brlić Mažuranić se u časopisu spominje kad je primljena u Jugoslavensku akademiju znanosti i umjetnost (*Różne wiadomości* 1937: 162), a drugi put kad je umrla 21. rujna 1938. Tada je tiskan kratki tekst o njezinu stvaralaštvu, a ona je nazvana *hrvatskim Andersenom* (polj. *Chorwacki Andersen*) (*Chorwacki Andersen* 1938: 192).

slikokazima Zore Borelli (*Liga* 1925: 25). Liga je organizirala i premijeru Vojnovićeve drame *Maškarata ispod kuplja* povodom ujedinjenja Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca 1. prosinca 1925. godine.

U Lavovu su se održala tri sajma u razdoblju od 1925. do 1928., na koja su bili pozvani i predstavnici iz Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca. Treba spomenuti *V. Istočni velesajam*¹⁶⁷ održan od 5. do 15. listopada 1925. (179), *Sportsku izložbu* od 3. do 16. lipnja 1927. (180) i *Sajam sjemena* održan od 2. do 5. veljače 1928. (181) jer postoji mogućnost da su na nekim od tih sajmova izlagali i Hrvati, ali popisi izlagača nisu sačuvani.

U radu Lige istaknuo se i fra Didak Burić¹⁶⁸, lektor srpskohrvatskog jezika na Sveučilištu u Lavovu od 1928. do 1931. (Papierkowski 1933: 103–105).

4.3.1. Poljsko-jugoslavensko društvo u Lavovu

Benešić u svom dnevniku Poljsko-jugoslavensko društvo u Lavovu prvi put spominje 1933. godine,¹⁶⁹ kad navodi da je od 16. do 20. lipnja 1933. boravio u Lavovu povodom desete obljetnice osnutka tamošnjeg Društva (usp. Benešić 1960: 201, 1985: 410, *Z ruchu* 1937: 95). Budući da je i 1933. godine Društvo iz Lavova bilo jako aktivno, ulica Wierzbowa nazvana je Gundulićeva ulica¹⁷⁰ (polj. *Ulica Gundulicia*).

Predsjednik Poljsko-jugoslavenskog društva u Lavovu bio je rektor Akademije veterinarske medicine Stanisław Niemczycki od 1931. godine koji je dobio odlikovanje Kraljevine Jugoslavije *Sveti Savo III. reda* 25. kolovoza 1935. zbog svojih zasluga u povezivanju dviju država (*Kronika* 1935 (9): 8). Društvo je 1933. godine imalo 183 člana (Liwoczyński 1933: 107) i isprva se Društvo nije uključilo u rad Lige poljsko-jugoslavenskih društava, nego je u Ligu pristupilo tek u ožujku 1934. godine. Broj članova Društva rastao je iz godine u godinu i krajem veljače 1936. bilo ih je 148 (*Z ruchu* 1936: 46), u ožujku 1937.

¹⁶⁷ Na navedenom je velesajmu bio rezerviran veliki paviljon za izlagače iz Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca od 7. do 10. rujna 1925. godine. Na otvorenju sajma bio je savjetnik Mihajlović u ime Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca (177–178).

¹⁶⁸ Fra Didak Burić molio je Benešića za pomoć kako bi dobio potrebne dokumente za studij i stipendiju u Krakovu. Buntić je radio u Lavovu na slavenskom seminaru i primijetio da je hrvatski jezik nedovoljno zastupljen u tom seminaru i molio Benešića da mu pošalje nekoliko udžbenika da bi mogao više pažnje posvetiti poučavanju hrvatskog jezika (182). Više o Buriću u poglavlju *Didak Burić, Krešimir Georgijević, Joža Skok, Vjekoslav Kaleb, Gustav Krklec, Antun Barac i Josip Badalić*.

¹⁶⁹ Benešić je surađivao s članovima Poljsko-jugoslavenske Lige 1932. godine, a u vrijeme kad je Miroslav Krleža posjetio Lavov, Benešić je ondje održao predavanje (Liwoczyński 1933: 106).

¹⁷⁰ Stanisław Papierkowski objavio je članak (1933: 84–89) o Ivanu Gunduliću 1933. godine. Na početku članka spomenuo je Dubrovačku Republiku i odnose s Talijanima, potom naveo Gundulićev životopis i njegovo književno stvaralaštvo. Na kraju članka dodao je odlomak Gundulićeva *Osmana* na hrvatskom jeziku i prijevodu na poljski jezik.

godine 152 člana. Na skupštini Društva, održanoj 14. svibnja 1937., izabrano je vodstvo Društva. Predsjednik je ostao Stanisław Niemczycki, za potpredsjednike su izabrani Bolesław Czuruk i Karol Trawiński, za rizničara Adam Karchezy, a tajnika Marian Jakóbiec (*Ze Zjazdu 1937: 38, Z ruchu 1937: 95*).

U organizaciji Društva održano je predavanje Zbigniewa Schneigerta *Objektivom po Jugoslaviji* (polj. *Objektywem po Jugosławji*) 21. studenog 1934. (*Z ruchu 1935 (2): 12*), a 25. siječnja 1936. organizirano je predavanje Marije Huberówne *U zimi o suncu* (polj. *W zimie o słońcu*) u kojem je autorica govorila o svojem boravku u Dubrovniku, Lokrumu, Zagrebu, Splitu, Sarajevu i Beogradu (*Pirgo 1936: 29–30*).

Budući da je Lavov bio gospodarski i industrijski razvijen grad, jugoslavenski počasni konzul pozivao je Hrvate i hrvatska društva da se odazovu na izložbe koje su ondje otvarane. *Izložba uzoraka jugoslavenske robe* otvorena je 4. svibnja 1935., zahvaljujući počasnom konzulu u Lavovu Bronisławu Wysoczańskom. Njegov su poziv prihvatili Poljsko-jugoslavenska komora iz Lavova, Trgovački muzej, društvo „Putnik” te Poljsko-jugoslavensko društvo iz Zagreba (183). Barun Dragutin Kulmer, savjetnik Veleposlanstva Kraljevine Jugoslavije u Varšavi, otvorio je izložbu koja je trajala do 12. svibnja. *XV. Istočni velesajam* održan je od 31. kolovoza do 15. rujna iste godine i na kojem su izlagali i hrvatski izlagači: Stjepan Znić iz tvrtke „Veletrgovine vina” iz Splita i predstavnici „Prvog dalmatinsko-trgovačkog društva” iz Dubrovnika (184–185, *Pirgo 1935: 6–7*).

Društvo iz Lavova izdavalo je časopis *Ruch Słowiański* od 1928. godine. U časopisu su tiskani i članci vezani uz hrvatsku književnost i kulturu. U dostupnim izvorima sačuvan je članak Mieczysława Małeckog *O kolijevci hrvatske književnosti* koji je tiskan u siječnju 1929. godine. Małecki (1929: 8–12) navodi da je Dalmacija, točnije okolica grada Splita, kolijevka hrvatske književnosti od XV. stoljeća i da su na tom području djelovali hrvatski pisci Marko Marulić, Hanibal Lucić, Petar Hektorović, Martin Benetović i drugi književnici XVII. stoljeća. Autor spominje da su hrvatski pisci stvorili književnost na „talijanskim temeljima” i da se književnost stvarala na Jadranu od Sušaka do Dubrovnika te u Istri, o čemu svjedoče mnogi spomenici i književni zapisi od srednjeg vijeka.

U istom je časopisu u travnju 1929. predstavljen hrvatski filozof i etnopsiholog Vladimir Dovniković (1888.–1956.). U članku se navode njegova najpoznatija filozofska djela objavljena do kraja 1928. godine (*Wiadomości osobite 1929 (4): 188*).

Oswald Balzer objavio je članak pod nazivom *Sjećanje na Mažuranića i Kadleca* (Balzer 1929: 193–202) i u njemu predstavio život i rad hrvatskog leksikografa, pisca, pravnika, povjesničara, predsjednika banskog stola i člana JAZU-a Vladimira Mažuranića

(1845.–1928.). Balzer u radu spominje i djelovanje češkog profesora Karola Kadleca te navodi njihove doprinose razvoju slavistike (*Isto*).

Članak *Grgur (Grzegorz) iz Nina* objavio je Franjo Crnek potraj 1929., povodom otkrivanja spomenika Grugura Ninskog, akademskog kipara Ivana Meštrovića, u Splitu. U članku Crnek navodi kratku povijest Ilira i područja na kojima su živjeli na području današnje Dalmaciji te značaj kršćanstva i pokršćavanja Hrvata (*Grgur* 1929: 358–367). Na kraju članka naveo je zasluge splitskog biskupa Grgura iz Nina i njegov značaj za hrvatski narod.

U drugoj polovici 1937. poljskim čitateljima predstavljen je hrvatski pjesnik i prevoditelj Ante Cettineo. Zdzisław Kempf objavio je članak *Ante Cettineo – Dalmatyński poeta morza* (1937: 132–137) u kojem piše da je Cettineo omiljen književnik u Italiji i Češkoj, a da je na poljski jezik prevedeno samo nekoliko njegovih pjesama. U nastavku članka bilježi Cettineove najpoznatije zbirke i opisuje njegovu pjesničku filozofiju, posebno motiv boli i morske motive. Na kraju članka navodi šest Cettineovih pjesama u prijevodu Antonia Brosza (*Isto*).

Potkraj 1937. godine Wiktor Bazielič objavio je članak u kojem je predstavio rad Ante Dukića. U članku spominje Dukićev životopis, književni rad i njegova najpoznatija djela (*Ante Dukić* 1967: 225–226).

Posljednji članak koji spominje Hrvate naslovljen je *Jubilej hrvatskog katolicizma* (polj. *Jubileusz katolicyzmu Chorwackiego*) i tiskan je u časopisu *Ruch Słowiański* sredinom 1939. godine, povodom 1300. obljetnice izbora Ivana IV. (640.–642.) za papu. U članku (*Jubileusz* 1939: 86) autor navodi da je papa Ivan IV. rodom iz Dalmacije i da je za vrijeme njegova pontifikata u Hrvatskoj osnovana biskupija u Solinu, potom biskupije u Trogiru, Kotoru, Kninu i Biogradu. Autor spominje da su se Hrvati pokrstili u VII. stoljeću i zakleli na vjernost Svetoj Stolici koja je Hrvatsko Kraljevstvo uzela pod svoju zaštitu. Na kraju članka navodi da je četrnaest hrvatskih biskupa na čelu s nadbiskupom Alojzijem Stepincem odaslalo zajedničku poslanicu vjernicima i istaknuli vjernost Hrvata Katoličkoj crkvi povodom 1300. obljetnice (*Isto*).

4.4. Poljsko-jugoslavensko društvo u Varšavi i ostala događanja u Varšavi

O Poljsko-jugoslavenskom društvu koje je djelovalo u Varšavi nema zapisa prije 1930. godine. Iz dostupne literature i izvora može se zaključiti da je od 1925. godine u Varšavi izlazio časopis *Kultura Słowiańska*, podnaslova „dvojednik posvećen širenju novosti o životu slavenskih naroda”. O časopisu nema puno podataka i nije sačuvano puno primjeraka, a u

primjerku iz ožujka 1925. godine objavljeni su prijevodi pjesama hrvatskih književnika: *Pejzaž* (polj. *Pejzaż*) i *Putovanje* (polj. *Podróż*) Ive Andrića, *Litanija* (polj. *Litanja*) Julija Benešića (preveo Vilim Frančić), *Novi život* (polj. *Nowy żywot*) Gustava Krkleca (preveo Vilim Frančić), *Bunt* (polj. *Bunt*) i *Vid* (polj. *Wid*) Bože Lovrića, *Molitva* (polj. *Modlitwa*) i *Ove sive večeri* (polj. *W ów wieczór szary*) Vladimira Nazora (*Molitvu* je preveo Vilim Frančić) (*Z literatury* 1925 (10–11): 17–19). Osim pjesama, u časopisu su predstavljani hrvatski književnici Ivo Andrić, Julije Benešić, Gustav Krklec, Vladimir Nazor, Božo Lovrić u rubrici *Na marginama književnog djela* (polj. *Na marginesie części literackiej*) (*Isto*: 26).

Ranije spomenuta Wanda Pogonowski posjećivala je i Varšavu gdje je 1929. godine čitala prijevod *Šume Striborove* Ivane Brlić-Mažuranić. Godine 1930. prevela je i čitala djelo Milana Begovića *Pustolov pred vratima* i ponovila svoje predavanje *O jugoslavenskoj umjetnosti*, koje je prvi put izlagala u Lavovu 1924. godine (Marković 1976: 333).

Prvi konkretniji podatci o radu Poljsko-jugoslavensko društvo iz Varšave spominju da je Društvo organiziralo predavanje Stefana Pieniązke *Solin – slavenski Pompeji* 26. ožujka 1930. (Benešić 1960: 5). Skupština Društva, kojoj je prisustvovao i Benešić, održana je 9. travnja. Budući da je živio u Varšavi, Benešić je surađivao s članovima Društva i održavao tečajeve hrvatskog jezika. U svom dnevniku navodi da je krajem listopada 1930. dogovorio da će održati tri tečaja hrvatskog jezika (*Isto*: 9), koji su se održavali u sedam termina po dva sata. Prvi je tečaj trajao od kraja listopada do Božića 1930. (*Isto*: 32), drugi od siječnja do Uskrsa 1931., a treći od Uskrsa do ljetnih praznika 1931.

Na poljskim radio-postajama mogli su se čuti ulomci djela ili citati iz pjesama hrvatskih književnika. Varšavski je radio 10. ožujka 1936. prenosio treći čin opere *Ero s onog svijeta* Jakova Gotovca (186–187) te su i na taj način slušatelji radija mogli uživati u hrvatskoj skladbi.

U dnevniku *Kurjer Warszawski* tiskan je prijevod Šenoine pjesme *Junakinja Soka* (prijevod iz 1877.) 24. siječnja 1932. (Benešić 1960: 131).

U Varšavi je početkom studenog 1933. održana izložba primjeraka poljske književnosti na kojoj je bilo izloženo i dvadeset i jedno Benešićevo djelo, tj. njegovi prijevodi poljske književnosti na hrvatski jezik (*Isto*: 213). U privatnoj gimnaziji „sw. Wojciecha” uređena je poljsko-jugoslavenska izložba¹⁷¹ slika i knjiga zahvaljujući Janu Nowińskom, a na

¹⁷¹ U Varšavi su od 1934. do 1937. godine održane četiri izložbe: *I. izložba za promoviranje mlijeka i mliječnih proizvoda* (29. rujna–15. listopada 1934.) (188), *Izložba cesta* (7.–22. listopada 1935.) (189), *Industrijska izložba* (23. srpnja–11. listopada 1936.) (190) i *X. međunarodna fotografska izložba* (25. rujna–3. studenog 1937.) (191) pa su pozivnice za te izložbe stigle u Kraljevinu Jugoslaviju, ali nije navedeno je li tko iz Hrvatske izlagao na tim izložbama.

otvorenju izložbe održan je kraći koncert i recitacija na poljskom i srpskohrvatskom jeziku 12. veljače 1934. (*Isto*: 226).

Budući da o Društvu nema informacija u dostupnim dokumentima, ne može se sa sigurnošću tvrditi tko je bio prvi predsjednik Društva. Iz izvora se može iščitati da je za predsjednika Poljsko-jugoslavenskog društva u Varšavi izabran zamjenik predsjednika Republike Poljske Antoni Bogucki 1935. godine (*Z ruchu* 1935 (2): 12). Iste je godine organizirana i proslava ujedinjenja Kraljevine Jugoslavije na kojoj su prisustvovala i dva Hrvata: veleposlanik i opunomoćeni ministar Kraljevine Jugoslavije Prvislav Grisogono te Julije Benešić (*Z ruchu* 1935 (12): 13).

Članovi Društva organizirali su i čajanke za članove društva i građane kako bi privukli što više slušatelja. Na jednoj od njih čajanki je Olgierd Krukowski održao predavanje *Rat i mir na Jadranu* (polj. *Wojna i pokój nad Jadranem*) početkom travnja 1935. (*Z ruchu* 1935 (4): 11–12). Krukowski je govorio o bitci za Klis i Kamjanecu Podiljskom te usporedio bitke za dvije tvrđave na karnevalskoj večeri 12. veljače 1936. Druženju je bio prisutan i Lovro Matačić koji je u to vrijeme boravio u Varšavi (*Siennicka* 1936 (b): 27–28).

U Društvu je krajem veljače 1936. bilo oko četrsto članova (*Z ruchu* 1936: 46) te su članovi Društva organizirali proslavu ujedinjenja Kraljevine Jugoslavije 1936. i 1937. godine (Benešić 1960: 278, 297), a u prigodnom je programu recitirana pjesma Silvija Strahimira Kranjčevića *Moj dom* 3. prosinca 1937. (*Isto*: 297).

Do početka i tijekom Drugog svjetskog rata nema podataka o radu Društva, a nakon 1945. u Varšavi je osnovano Društvo poljsko-jugoslavenskog prijateljstva (polj. *Towarzystwo Przyjaźni Polsko-Jugosłowiańskiej*), koje je u Oficirskom domu (polj. *Dom Oficerskiego*) u Varšavi organiziralo prikazivanje filma *Maršal Tito u Hrvatskoj* 28. i 29. svibnja 1948.¹⁷² Iste se godine u Poljskoj prikazivao film *Slavica* Vjekoslava Afrića, a 1956. filmovi *Sinji galeb* Branka Bauera i *U oluji* Vatroslava Mimice. Budući da se Poljacima svidio Bauerov film, sljedeće su godine prikazivali njegova dva filma: *Milioni na otoku* i *Ne okreći se, sine* te film *Djevojka i hrast* Kreše Golika (Małczak 2013: 733, 735–736).

Desetljeće nakon završetka Drugog svjetskog rata, 14. kolovoza 1956., na Radio Varšavi pročitana je ulomak iz Andrićeve knjige *Na Drini ćuprija* (192), a 27. studenog iste godine emitirano je djelo Stjepana Perovića *Zrno pijeska* u prijevodu Haline Kalite (Małczak 2013: 736).

¹⁷² Tada je prikazana i kronika *Balkanijada* i dokumentarni film *Smotra mladosti* (Małczak 2013: 110).

4.5. Poljsko-jugoslavenska društva u Katowicama, Łodzi, Białystoku, Częstochowi i Društvo prijatelja Jugoslavije u Vilniusu

Poljsko-jugoslavensko društvo iz Katowica djelovalo je od 1925. godine, a o aktivnostima Društva svjedoče zapisi u Benešićevu dnevniku gdje autor (Benešić 1960: 212) navodi da je Društvo osnovano 27. listopada 1933.¹⁷³ godine. Jedan od tajnika društva bio je i Vilim Frančić, koji je od 1934. godine vodio tečaj srpskohrvatskog jezika za izviđače i 25 odraslih osoba (*Isto*: 247). Društvo se zalagalo da se u rujnu 1934. premijerno izvede drama Ive Vojnovića¹⁷⁴ *Smrt majke Jugovičke* (polj. *Śmierć matki Jugowiciów*) (*Z ruchu* 1934 (3): 12), ali je drama izvedena tek 6. veljače 1935.¹⁷⁵

Skupština Društva iz Katowica održana je 25. ožujka 1935. godine, i na njoj je za predsjednika izabran Kazimierz Nieć, a Vilim Frančić reizabran je za tajnika društva. Na sjednici upravnog odbora, održanoj 30. ožujka iste godine, odlučeno je da se unutar Društva oformi odbor za zabave u koji su izabrani: voditeljica odbora Anna Oszeldowa, Maria Znatowicz-Szczepańska, Imielowa,¹⁷⁶ Vilim Frančić i Wiktor Bazielić¹⁷⁷ (*Z ruchu* 1935 (4): 13). Društvo je bilo aktivno u organizaciji predavanja i glazbenih programa pa je 20. svibnja 1936. organiziralo *Večer jugoslavenskih pjesama i glazbe*, tijekom koje su izvedene Zajčeve skladbe *Lastavica* i *U boj, u boj* (Bazielić 1936: 93). Dvije godine zaredom, 1. prosinca 1936. i 1937., organizirane su svečane akademije povodom osamnaeste i devetnaeste obljetnice ujedinjenja Kraljevine Jugoslavije, a programima su prisustvovali članovi Društva i predstavnici političkog, vojnog i civilnog društva iz Katowica. Tijekom programa recitirana je Nazorova pjesma *Zatvorena nebesa* (polj. *Zamknięte niebiosy*), izvedene su Gotovčeve skladbe *Susret*, *Naišo Erbez* i *Koleda* te Tijardovićeve pjesma *Daleko m'e moj Split* (Stoiński 1936: 189–190, *Z ruchu* 1937: 110). Društvo je u veljači 1936. brojilo stotinjak članova (*Z ruchu* 1936: 44–45, 78–79), a u ožujku 1937. oko 120. (*Ze Zjazdu* 1937: 39, Marković 1976: 330).

Poljsko-jugoslavensko društvo u Łodzi¹⁷⁸ Benešić spominje u svom dnevniku 12. prosinca 1933. kada navodi da je Društvo organiziralo svečanu akademiju u gradskoj vijećnici

¹⁷³ Esih (1979: 155) navodi da je Frančić bio tajnik društva u Katowicama od osnutka 1926. do 1938. godine.

¹⁷⁴ Vilim Frančić objavio je članak o dramama Ive Vojnovića u Varšavi 1925. godine (*O dramacie* 1925: 6–7).

¹⁷⁵ O premijeri predstave izvjestio je tadašnji Generalni konzul u Zagrebu Stefan Fiedler Alberti u svom izvještaju (161: 16).

¹⁷⁶ Ne navodi se ime Imelowe (op. a.).

¹⁷⁷ Wiktor Bazielić rođen je 1892. godine u mjestu Stary Sącz, a umro 1963. godine i pokopan u Krakovu. Bio je dugogodišnji član Poljsko-jugoslavenskog društva u Katowicama i prevoditelj s hrvatskog na poljski jezik. Agičić (2011: 218) navodi da se Bazielić dopisivao s Marinom Begom, Antom Dukićem, Miroslavom Krležom, Milanom Begovićem, Ivanom Brlić-Mažuranić, Ivanom Esihom i Julijem Benešićem.

¹⁷⁸ O Poljsko-jugoslavenskom društvu iz Łodzi nema podataka u literaturi i dokumentima (op. a.).

(Benešić 1960: 219). Svečana akademija organizirana je i 19. listopada 1934., povodom tragične smrti kralja Aleksandra I. Karađorđevića. Tadašnji predsjednik Društva bio je Stanisław Chomicz (*Z ruchu* 1934 (11): 13). Iako nema više zapisa u literaturi i izvorima, može se pretpostaviti da je Društvo organiziralo i druge aktivnosti koje ovdje nisu spomenute.

U literaturi i dostupnim izvorima nije navedeno kada je osnovano Poljsko-jugoslavensko društvo u Białystoku, ali se u jednom članku navodi da je Društvo bilo aktivno 1934. godine (*Z ruchu* 1934 (9): 22). Tadašnji predsjednik Društva bio je zamjenik vojvode Stanisław Michałowski, potpredsjednici su bili inspektor Antoni Rączaszek, kustos Zygmunt Gąsiorowski i ravnatelj Aleksy Dura, tajnik režiser Łucjan Duczyński, a zamjenik tajnika Machay¹⁷⁹. Na sastanku Društva, u rujnu 1934., odlučeno je da će se 17. prosinca obilježiti jugoslavenski praznik ujedinjenja Kraljevine Jugoslavije i organizirati svečana akademija na kojoj je bilo planirano izlaganje Julija Benešića. Nigdje se ne navodi je li Benešić održao predavanje. U jednom je članku zabilježeno da je vojvoda Białystoka, general Stefan Paślawski, 8. listopada 1934. odlikovan jugoslavenskim odlikovanjem *Bijeli orao sa zvijezdom* za zasluge u povezivanju Republike Poljske i Kraljevine Jugoslavije i podrške Društvu iz Białystoka (*Z ruchu* 1934 (9): 22–23).

Posljednje poljsko-jugoslavensko društvo, o kojem postoje pisani tragovi, djelovalo je u Częstochowi. Društvo je krajem veljače 1936. godine brojilo stotinjak članova, a na sastanku delegata Lige poljsko-jugoslavenskih društava u Varšavi 23. veljače 1936. godine prisustvovao je predsjednik Društva iz Częstochowe Marian Madeyski¹⁸⁰. U to su vrijeme potpredsjednici društva bili Biłuchowki te Matula¹⁸¹, a tajnik Borys Górewicz (*Z ruchu* 1936: 44–45).

U Vilniusu je djelovalo Društvo prijatelja Jugoslavije (polj. *Towarzystwo Przyjaciół Jugosławii*), koje je okupljalo simpatizere Hrvatske i Jugoslavije. U Benešićevu je dnevniku zabilježen samo jedan događaj povezan s Društvom jer je održao predavanje u Vilniusu 26. svibnja 1937., koje je organiziralo Društvo prijatelja Jugoslavije u suradnji s Društvom književnika (polj. *Związkiem Literatów*). Nakon Benešićeva predavanja, Antoni Bogusławski¹⁸² čitao je narodne pjesme, potom je održan kraći koncert (Benešić 1960: 291–292). U Vilniusu je organiziran *Sjeverni sajam* od 19. kolovoza do 3. rujna 1939. (193), a iako

¹⁷⁹ Ne navodi se ime profesora Machaya (op. a.)

¹⁸⁰ Marian Madeyski izabran je za glavnog tajnika Lige poljsko-jugoslavenskih društava u Poljskoj u ožujku 1937. (*Ze Zjazdu* 1937: 40).

¹⁸¹ Ne navode se imena potpredsjednika društva (op. a.)

¹⁸² Antoni Bogusławski (1889.–1956.) poljski je pjesnik, prevoditelj i novinar, član Društva prijatelja Jugoslavije i predsjednik uprave Poljskog doma na Jadranu, a 1925. godine putovao je po Jugoslaviji i održao predavanja u Beogradu, Zagrebu i Ljubljani (Benešić 1985: 412).

nije sačuvan popisa osoba koje su iz Kraljevine Jugoslavije išle u Vilnius na sajam, može se pretpostaviti da je među njima bilo i Hrvata.

Osim navedenih društava i liga iz Varšave, Krakova, Lavova, Poznanja, Vliniusa, Katowica, Łódži, Białystoka i Częstochowe, poljsko-jugoslavenska društva postojala su u Gdyni, Torunju i Grudziądzu¹⁸³, ali o njima nema zapisa u dostupnoj literaturi i dokumentima.

Budući da je 1. rujna 1939. godine započeo Drugi svjetski rat u kojem je Poljska okupirana, do 1946. godine nema podataka o aktivnostima poljsko-jugoslavenskih društava u Poljskoj. U literaturi se navodi da je 1946. godine u Poljskoj djelovalo pet društava poljsko-jugoslavenskog prijateljstva: u Krakovu, Katowicama, Poznanju, Varšavi i Łódži (Małczak 2013: 105). U ožujku 1946. u Poljskoj je održana *Slavenska večer* posvećena Vladimiru Nazoru, a društva su tijekom 1947. godine brojila oko trideset tisuća članova. U Beogradu je potpisan Sporazum o kulturnoj saradnji između Narodne Republike Poljske i Federativne Narodne Republike Jugoslavije 6. srpnja 1956. (2013: 84, 87, Sokulski 2014: 346).

Poljsko-jugoslavenska društva i lige na području Poljske okupljale su akademski obrazovane građane, poduzetnike i studente koji su htjeli bolje upoznati hrvatsku i druge kulture s područja Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca/Kraljevine Jugoslavije. Zbog toga su članovi društava i liga organizirali brojna predavanja, izložbe, tečajeve i posjete Hrvatskoj. Ne zna se koliko je točno bilo članova društava, ali je poznato da je više stotina Poljaka posjetilo Hrvatsku i sudjelovalo u aktivnostima koje su organizirali članovi društava u Krakovu, Poznanju, Varšavi, Lavovu, Katowicama, Łodzi, Białystoku, Częstochowi, Vilniusu i drugim mjestima koja su povremeno posjećivali i hrvatski književnici, znanstvenici, umjetnici i poduzetnici.

¹⁸³ Društva su spomenuta u: Lis (2017: 117), *Kronika* (1934 (1): 12), *Z ruchu* (1936: 44–45).

5. JULIJE BENEŠIĆ

Najistaknutiji Hrvat u povezivanju Poljske i Hrvatske u međuratnom razdoblju bio je Julije Benešić, hrvatski polonofil, jezikoslovac, pjesnik, urednik, prevoditelj, autor više desetaka članaka i feljtona. Benešić je studirao u Poljskoj, vodio lektorat poljskog jezika na zagrebačkom sveučilištu, preveo više od stotinu djela poljskih književnika na hrvatski jezik, a zaslužan je i za izvedbe nekoliko poljskih drama u zagrebačkom kazalištu u vrijeme dok je bio intendant Narodnog kazališta u Zagrebu. Od 1930. do 1938. godine bio je delegat Ministarstva prosvjete Kraljevina Jugoslavije u Varšavi i u tom razdoblju povezao je mnoge Hrvate s Poljacima i mnoge Poljake s Hrvatima. Surađivao je s poljskim književnicima, političarima, studentima i drugima te napisao gramatiku i rječnik kojima je pomogao poljskim studentima u učenju hrvatskog jezika. Benešić je urednik nekoliko knjiga i zbornika radova u kojima su objavljeni tekstovi koji spominju Poljsku, Poljake i Hrvate u Poljskoj. Pokrenuo je *Jugoslavensku knjižnicu* (polj. *Biblioteka Jugosłowska*) u Varšavi i u njoj objavio nekoliko djela hrvatskih književnika. Za svoje zasluge primio je mnoga jugoslavenska i poljska odlikovanja.

5.1. Biografski podatci o Juliju Benešiću

Julije Benešić rođen je 1. ožujka 1883. godine u Iloku,¹⁸⁴ a preminuo je 19. prosinca 1957. godine u Zagrebu. Osnovnu školu pohađao je u Iloku (1889.–1893.), a gimnaziju u Osijeku (1893.–1901.) gdje je počeo pisati prve literarne radove 1897. godine kad se angažirao u časopisu *Javor*¹⁸⁵ u kojem je čitao i objavljavao svoje radove potpisujući ih pseudonimom *J. B. Strzeharski* i *Eduard*.¹⁸⁶ Nakon nekoliko mjeseci Benešić je postao tajnik društva „Javor” (Benešić 1943: 298) i tu je funkciju obnašao do 1901. godine.¹⁸⁷ Osim u *Javoru*¹⁸⁸, od 1901. objavljavao je radove u časopisu *Nova zvijezda* pod pseudonimima *J. B. Strzeharski*, *St. Strzeharski*, *J. B. St.*, *Eduard*, „*E*” i „*W*” (Paździerski 1975: 383). U

¹⁸⁴ Benešić je u *Autobiografiji* (1943: 294–295) zapisao: „Bio sam najmlađi od četiri sina našega oca. Pepa je bio za 30 godina od mene stariji (...) Brat Tonča, na dvadeset godina stariji (...) Franja je bio treći brat, za 6 godina od mene stariji.” Batorović (1990: 34) navodi da je Julije Benešić bio najmlađe dijete obitelji Stjepana i Mace (rođene Barošević) te da je imao dva brata: Antuna (javni bilježnik u Iloku) i Franju (književnik).

¹⁸⁵ U *Autobiografiji* (1943: 298) Benešić spominje da je osječki „Javor” bio „gimnazijsko literarno-tamburaško društvo” i služio „kao poprište za mlade ambicije, odušak dječacima koji su mislili da mogu istupiti pred svoje druge kao deklamatori ili kao pisci crtica i pjesama.”

¹⁸⁶ B. Brlečić-Vujić (2004: 87) zaključuje da je Benešić koristio pseudonime *Leo* u časopisu *Jeka* i *Julije B. Stošić* u časopisu *Vienac*, a u *Enciklopediji 1* (1980: 561) autor natuknice spominje da mu je jedan od pseudonima bio i *Roman Stachiewicz*.

¹⁸⁷ Detaljnije o Benešićevu radu u „Javoru” u: Marijanović (1973: 12, 1975: 11–22).

¹⁸⁸ Paździerski (1975: 383) smatra da je najaktivnije razdoblje njegove djelatnosti u „Javoru” bilo od 1898. do 1901. godine „kada postaje njegov arhivni i autoritativni član”.

gimnazijsko je vrijeme Benešić povremeno odlazio u školsku knjižnicu gdje se prvi put susreo s poljskom književnošću i tako počeo otkrivati Poljsku. Posudio je knjigu Ignacyja Krasickog *Pan Podstoli* u prijevodu Adolfa Vebera-Tkalčića u kojem je našao citate *Psaltira* Jana Kochanowskog.¹⁸⁹ Paździerski (2004: 13) smatra da je Kochanowski Benešiću „otvorio oči za plemensku i jezičnu srodnost dvaju slavenskih naroda (...)” i da je bio „dovoljan da potakne čitav mehanizam neophodan za prihvaćanje određenog medija – za *fatalan početak ljubavi*”. Budući da mu se svidjela poljska književnost, počeo je učiti poljski jezik krajem 1898. kao učenik petog razreda gimnazije.¹⁹⁰

Benešić se nije zadovoljio učenjem poljskog jezika samo iz jezičnih priručnika, nego se odlučio dopisivati s Poljacima. Zapisao je: „Kada sam bio u šestom razredu (u Osijeku), već sam se toliko odvažio, da sam prvih dana travnja 1899. godine sastavio na poštanskoj dopisnici tekst: *Do kolegów uczniów VI klasy gimnazjalnej: Jestem Chorwatem i pragnę nauczyć się po polsku za pośrednictwem korespondencji, bo tutaj nikt po polsku nie umie. Proszę o odpowiedź, któryby z kolegów zechciał ze mną korespondować. Nawzajem mogę dawać wskazówki, jak można nauczyć się po chorwacku.*”¹⁹¹ (Benešić 1934: 8–9). U gimnaziji je Benešić čitao prijevode djela poljskih književnika, a kad je bolje savladao jezik, čitao je djela Stanisława Przybyszewskog, Henryka Sienkiewicza, Adama Mickiewicza i Juliusza Słowackog u izvorniku (Benešić 1943: 299, Paździerski 2004: 13). Čitao je poljske časopise¹⁹², a neki od njih su: poznanjski *Wielkopolanin*, varšavska *Gazeta Polska* te *Tygodnik Ilustrowany* (Paździerski 2004: 13–14). Zahvaljujući čitanju djela poljskih književnika i dopisivanju s Poljacima, savladavao je poljsku gramatiku i obogatio rječnik poljskim riječima, o čemu svjedoči pismo bratu Franji od 27. lipnja 1899., u kojem navodi da poljski već zna „na pol perfektno” (Paździerski 1975: 385). S korespondentima se dopisivao na poljskom jeziku, a oni su mu pisali o poljskoj kulturi, povijesti, književnosti i ispravljali njegove gramatičke i pravopisne pogreške.¹⁹³ Kad je naučio dovoljno dobro izražavati se na

¹⁸⁹ U svojoj *Autobiografiji* Benešić (1943: 297) je zapisao: „Nabavio sam poljsku gramatiku, jer me na to ponukao hrvatski prijevod didaktičkog djela *Pan Podstoli* od Krasickog, u kojem su se nalazili neki stihovi Kochanowskog u poljskom originalu”.

¹⁹⁰ Benešić (1934: 7) navodi da je poljski jezik učio pomoću njemačke gramatike B. Mannassewitscha, *Grammatik der Polnischen Sprache für den Selbstunterricht* izdane u tisku A. Hartlebena.

¹⁹¹ hrv. „Kolegama učenicima VI. razreda gimnazije: Hrvat sam i želim naučiti poljski dopisivajući se jer ovdje nitko ne zna poljski. Molim odgovor, tko bi se od kolega htio sa mnom dopisivati. Zauzvrat mogu davati upute kako naučiti hrvatski.”

¹⁹² Benešić (1943: 298) piše da je besplatno primao poljske novine iz Poznania i Varšave.

¹⁹³ U gimnazijsko je vrijeme Benešiću zanimacija bila skupljanje razglednica i dopisivanje s nepoznatim vršnjacima. U to se vrijeme dopisivao s vršnjacima iz Škotske, Rouena, Magdeburga, Londona, Rima i Czerniowca (Benešić 1943: 297). Odustao je od dopisivanja na engleskom jeziku jer mu je engleska gramatika bila teška i prihvatio je dopisivanje na poljskom koje se s vremenom pretvorilo u „neprikriveno polonofilstvo” (Kuna 2008: 78). Benešić je prvo pismo u Poljsku poslao 1898. godine i stupio u kontakt s Wicentowiczem iz

poljskom jeziku, Benešić je napisao tekst *Iz Osijeka* (polj. *Z Osieka*) i poslao ga u Poljsku kako bi ga objavili u časopisu. Tekst je tiskan u časopisu *Wielkopolanin* u Poznanju, 2. listopada 1900. godine zahvaljujući korespondentu Kazimierzu Pauseu (Paždzierski 1975: 387).

Nakon završene gimnazije otišao je na studij medicine u Beč 1901. godine, potom na putovanje i studij u Sankt Petersburg.¹⁹⁴ Ponovno se vratio u Beč i upisao slavistiku 1902. godine, a poslije prešao u Krakov¹⁹⁵ na studij geografije, povijesti i slavistike. Dio studija proveo je na sveučilištima u Pragu i Zagrebu (Benešić 1943: 300–301). Benešić se za vrijeme studija u Krakovu povezoao i dopisivao sa slavistima Tadeuszom Stanisławom Grabowskim¹⁹⁶, Helenom de Franqueville d'Abancourt, Janom Magierom, poljsko-hrvatskim modernistom Henrykom Glückom¹⁹⁷, litavsko-poljskim piscem Józefom Albinom Herbaczewskim te komediografom Włodzimierzom Perzyńskim (Paždzierski 2004: 23).¹⁹⁸ U Krakovu je 1907.¹⁹⁹ diplomirao povijest i zemljopis (195, Barcik i dr. 1999: 188, *Leksikon* 2000: 63), potom se vratio u Zagreb gdje je morao polagati profesorski ispit.²⁰⁰

Czerniowieca, ali se s njim Benešić kratko dopisivao jer je pisao na poljskom i pravio velike pogreške. Budući da mu je Wicentowicz napisao da više ne piše na poljskom, to ga uvrijedilo i odlučio je prekinuti dopisivanje s njim (Benešić 1934: 8, Pintarić 2004: 128). U *Autobiografiji* Benešić (1943: 297) navodi da se od šestog razreda dopisivao s kolegama iz Krakova, Lavova, Łodzi, Poznanja, Torunja, Płocka, Stanisławowa, Vilnusa, Lublina i Varšave. Paždzierski (2004: 14) navodi da se Benešić dopisivao s ukupno četrnaest đaka iz Poljske: po četiri iz Varšave i Poznanja, dva iz Krakova i Łodzi te s jednim đakom iz Torunja i Lavova. Iako su ga poljski kolege nagovarali da upiše studij filozofije u Krakovu, Benešić se odlučio za studij medicine u Beču, ali kako je imao poteškoća na studiju medicine, vratio se u Ilok. Više o dopisivanju u: Paždzierski (1981a: 1–13).

¹⁹⁴ Batorović (1990: 34) i Grabowski (1958: 112) spominju da je Julije Benešić završio jedan semestar u Sankt Petersburgu, a isto potvrđuje i Benešić u *Očitovanju* poslanom ravnateljstvu Kraljevske realne gimnazije u Zagrebu. Ondje navodi: „Za svoj studij na sveučilištu izabrao sam slavistiku u najširem značenju te riječi, - učio sam dakle slavenske jezike i proučavao slavenske književnosti, pa sam u tu svrhu proveo veći dio sveučilišnih studija u Petrogradu, Pragu, a osobito u Krakovu, gdje sam ostao pet polugodišta.” (194).

¹⁹⁵ Više o studiju u Krakovu u potpoglavlju *Benešićevi boravci u Poljskoj*.

¹⁹⁶ Tadeusz Stanisław Grabowski (Dobromil kraj Przemysła, 15. siječnja 1881. – Krakov, 22. siječnja 1975) studirao je u Zagrebu, Pragu, Beču, Beogradu, Sofiji, Sankt Petersburgu, Moskvi, Kazanju i Kijevu. Doktorirao je 1910. na Sveučilištu u Beču temom *Silvije Kranjcevic und seine Dichtung*. Bavio se hrvatskom književnošću moderne i napisao djelo *Suvremena Hrvatska* (polj. *Współczesna Chorwacja, I-II*, 1905–1908.) i *Lirika Mihovila Nikolića* (polj. *Liryka Mihovila Nikolicia*, 1906.) (Živančević 1961: 292, A)

¹⁹⁷ Henryk Glück (Krakov, 1881. – Beč, 25. veljače 1929.) poljski je književni kritičar i esejist, bosanskohercegovačkog podrijetla (1854.–1907.). Studij prava završio je u Krakovu 1905., potom službovao u austrijskoj diplomaciji u Kninu, Zadru, Dubrovniku i Sarajevu. Nakon raspada Austro-Ugarske otišao je u Poljsku i ondje promicao hrvatsku književnost, posebno djela starijih dubrovačkih književnika i upoznao poljsku javnost s novijom hrvatskom književnosti, osobito djelima Ive Vojnovića. Radio je i kao ekonomist, publicist i bio je direktor jednog ugljenokopa u njemačkoj Šleskoj (Grabowski 1958: 110, B)

¹⁹⁸ Pisma se čuvaju u Arhivu Odsjeka za povijest hrvatske književnosti Zavoda za povijest hrvatske književnosti, kazališta i glazbe HAZU.

¹⁹⁹ Iste je godine Benešić služio vojni rok u Trstu (Mihanović 1993: 11).

²⁰⁰ Bratulić (1996: 11) navodi da je Benešić više volio zemljopis, ali je profesorski ispit morao polagati iz povijesti 24. travnja 1913. (196).

Benešić je radio kao profesor povijesti, geografije i materinskog jezika u realnoj gimnaziji²⁰¹ i višoj trgovačkoj školi²⁰² u Zagrebu od 1908. do 1915.²⁰³, a 17. lipnja 1915. imenovan je učiteljem Kraljevske trgovačke akademije u Zagrebu (194, Frančić 1958 (b): 133). Početkom 1915. pozvan je u vojsku²⁰⁴ i otišao je na vojnu obuku u trinaestu²⁰⁵ „povoznu” diviziju 4. veljače (201–202). Jemrić (2013: 37) navodi da Benešić zbog kratkovidnosti²⁰⁶ nije mogao proći cijelu obuku pa je radio kao pisar u terenskoj vojarni, a devet mjeseci poslije prebačen je u zemaljsku vladu, u Odjel za bogoštovlje i nastavu (204).

Od 5. studenog 1917. do 1920. godine radio je kao referent Ministarstva prosvjete (205), tajnik Kraljevske hrvatsko-slavonske vlade za Hrvatsku i Slavoniju (od 16. veljače 1920.) (206–207)²⁰⁷ i nadzornik glazbene i glumačke škole (od 4. listopada 1920.)²⁰⁸ (208–209). U ministarstvu se bavio poslovima vezanim s kazalištem pa je 18. svibnja 1921. imenovan intendantom Narodnog kazališta u Zagrebu i više od četiri godine proveo je na toj dužnosti. Dana 24. veljače 1926. (210) razriješen je dužnosti intendanta (Mihanović 2003: 62) zbog neslaganja s tadašnjim ministrom prosvjete Stjepanom Radićem pa je do 26. travnja 1926.²⁰⁹ radio kao profesor Glumačke škole u Zagrebu. Intendantom Narodnog kazališta u Zagrebu ponovno je imenovan 26. travnja 1926. i tu je ostao do 28. veljače 1927. godine (usp. 212). Dolazak u kazalište Benešić je komentirao riječima: „Ovo kazalište pozvano je da bude naše kazalište, tj. da donosi ono što mi produciramo” (Matković 1985: 88) i te su riječi obilježile njegovih šest godina intendanture. Odlazak iz kazališta komentirao je riječima: „Odlazim iz ove kuće bez želje da se u nju vratim, mada sam s njom živio i kao prevodilac i kritičar i referent i upravnik više od dvadeset godina.” (*Isto*: 90, Banović 2009: 209).

Nakon što je otišao s mjesta intendanta Narodnog kazališta u Zagrebu, Benešić je mislio da će iste godine otputovati u Poljsku jer mu je to bilo ranije obećano. U pismu

²⁰¹ Benešić (1943: 303) je zapisao da je 1908. godine postao „namjesnim učiteljem u zagrebačkoj realnoj gimnaziji.”

²⁰² Realnoj gimnaziji bila je pripojena viša trgovačka škola. U kraljevskoj realnoj gimnaziji Benešić je predavao od 1. rujna 1908. godine, a u višoj trgovačkoj školi od 20. siječnja 1910. (196–198).

²⁰³ Ljeti je Benešić putovao po Europi, u kolovozu 1912. godine boravio je u Ženevi, a 1913. u Kölnu (199–200).

²⁰⁴ Benešić je dekretom obaviješten da mu se čuva njegovo radno mjesto i primanja profesora za vrijeme aktivnog služenja vojske (201).

²⁰⁵ Od 15. veljače do 15. studenog 1915. godine Benešić je služio vojsku u 13. „trainskoj diviziji A. U. vojske” (196).

²⁰⁶ Zbog kratkovidnosti je otpušten iz vojske tijekom služenja redovnog vojnog roka u 97. pješačkoj pukovnici u Trstu, prije 1908. godine (203).

²⁰⁷ Hećimović (2004: 174) navodi da je Benešić od 1917. do 1921. godine radio kao vladin tajnik i referent za umjetnost i da je bio zadužen za kazalište.

²⁰⁸ Mihanović (2003: 61) tvrdi da je Povjereništvo za prosvjetu i vjere u Hrvatskoj i Slavoniji posebnim dekretom 4. listopada 1920. povjerilo Benešiću nadzor nad Hrvatskom glazbenom školom i Glumačkom školom u Zagrebu.

²⁰⁹ U to je vrijeme Miroslav Krleža pisao Juliju Benešiću i pozivao ga da se vrati u „beli Zagreb” iz „dalekog istoka drage nam domovine”. Moguće je da je u vrijeme pisanja pisma Benešić bio u Iloku (211).

pomoćniku ministra napisao je 1. ožujka 1927. sljedeće: „Želio sam od gimnazijskih dana da dođem u Poljsku, u Krakovu sam kao student proveo tri godine, za Poljskom me je vuklo srce i prije njenog uskrsnuća, a pogotovo iza godine 1918. Godinama nastojim da onamo dođem, gotovo bih rekao: da se onamo vratim i evo napokon, odlaskom iz Narodnog kazališta omogućeno mi je i obećano moje izaslanje u tu obećanu zemlju Poljsku. – Zahvaljujem Vam, gospodine pomoćniče za današnje telefonsko saopćenje o toj stvari i molim Vas, da se zauzmete, da što prije dođe do ostvarenja tog plana.” (Gerner 2004: 58). No, Benešić nije odmah otišao u Poljsku, nego je radio kao profesor Druge velike gimnazije u Zagrebu (od 26. veljače 1927.) i Prve državne realne gimnazije (od 13. kolovoza 1927.) (113–114), potom u Prosvjetnom inspektoratu u Zagrebu od 12. studenog 1927., a 14. rujna 1929. imenovan je prosvjetnim inspektorom zagrebačke oblasti do povratka Ivana Kasumovića (215–219). Bio je zaposlen kao profesor u državnoj muškoj učiteljskoj školi od 10. rujna 1930., a 7. studenog 1930. prebačen je u Prosvjetni odjel Banske uprave u Zagrebu (196). Morao je biti zaposlen na području Kraljevine Jugoslavije jer je to bio jedini način da mu Ministarstvo isplati plaće za vrijeme službovanja u Poljskoj.

U Poljsku je otišao kad je imenovan delegatom Ministarstva prosvjete Kraljevine Jugoslavije u Varšavi 1930. godine (217) i ondje je ostao do 1938. godine. Nakon povratka iz Varšave zaposlio se u Prosvjetnom odjeljenju Kraljevske banske uprave²¹⁰, a od 3. studenog 1939. nekoliko mjeseci radio je kao upravitelj Narodnog kazališta u Zagrebu (219–220). Do mirovine, 4. kolovoza 1940., bio je zaposlen kao urednik na *Hrvatskoj enciklopediji* a poslije umirovljenja bio je suradnik na *Enciklopediji Jugoslavije* u Jugoslavenskoj akademiji znanosti i umjetnosti od 1950. do 1957. godine (Batorović 1990: 34).

Benešić je u svojoj karijeri obnašao niz profesionalnih dužnosti, od kojih treba istaknuti mjesto tajnika Društva hrvatskih književnika (od 1911. do 1920.²¹¹), potpredsjednika Društva hrvatskih književnika (1920. godine) i odbornika Matice Hrvatske²¹² (od 1920. do 29.

²¹⁰ U Prosvjetnom odjeljenju Benešić se trebao baviti uređivanjem i izdavanjem *Jugoslavenske knjižnice*. Po odluci ministra prosvjete Dimitrija Magaraševića, mogao je povremeno odlaziti u Varšavu i pratiti izdavanje navedene Knjižnice (218). Ni u jednom sačuvanom dokumentu nije navedeno da je Benešić odlazio u Poljsku u vezi Knjižnice, a dva mjeseca poslije bio je zaposlen kao intendat u Narodnog kazališta u Zagrebu i više se Knjižnicom nije bavio.

²¹¹ Benešić je trebao biti jedan od urednika *Hrvatskoga biografskog rječnika* u pripremi JAZU-a. Predsjednik JAZU-a Tomo Maretić napisao je 1916. godine molbu Visokoj kraljevskoj hrvatsko-slavonsko-dalmatinskoj zemaljskoj vladi da odobre jednogodišnji dopust Juliju Benešiću kako bi pomagao u uređivanju navedenog Rječnika, ali je vlada odbila taj prijedlog zbog nedostatka učitelja (221).

²¹² Benešić je kao odbornik Matice Hrvatske pisao molbu Povjereništvu za prosvjetu i vjere 16. lipnja 1920. da od 22. lipnja do početka srpnja 1920. otputuje u Prag na svesokolski splet i da ondje zastupa Maticu Hrvatsku (222).

rujna 1922. godine) (223, Paždzierski 2004: 23). Bio je kazališni recenzent *Narodnih novina*²¹³ od 1908. do 1915., glavni urednik časopisa *Savremenik* od 1917. do 1918.,²¹⁴ urednik edicija Društva hrvatskih književnika od 1912. do 1922.²¹⁵, urednik *Godišnjaka Hrvatskog narodnog kazališta* 1926. godine i glavni urednik časopisa *Književnik* 1928. godine (Paždzierski 2004: 23, usp. 224). Nekoliko brojeva bio je odgovorni urednik časopisa *Vienac* 1944. godine i jedan od osnivača časopisa *Nova Evropa*, koji je izlazio u Zagrebu od 1920. godine (Brlobaš 2014: 124).

Za mnogobrojne je zasluge Benešić primio nekoliko odlikovanja: jugoslavensko odlikovanje *Sveti Savo III. reda* (2. veljače 1923.) (225–226), bugarsko odlikovanje za zasluge i časnički *Križ*, čehoslovačko odlikovanje *Bijeli Lav* (227–228: 3), te poljska odlikovanja o kojima će kasnije biti riječi. Ostale dužnosti bit će spomenute u nastavku rada.

5.2. Benešić – književnik i jezikoslovac

U bogatoj profesionalnoj karijeri Julije Benešić bio je pjesnik, autor memoara, feljtona, putopisa, članaka o književnosti te književni i kazališni kritičar.²¹⁶ Napisao je više desetaka članaka objavljenih u mnogim časopisima, a dio članaka povezan je s njegovim boravcima u Poljskoj i oni su izvor informacija iz kojih se iščitavaju njegove misli o pojedinim poljskim piscima, poljskoj književnosti i gradovima koje je posjetio. Benešić je bilježio svoje dojmove na putovanjima u Poljsku i objavljivao ih u hrvatskim novinama kako bi upoznao hrvatsku javnost o događajima i aktivnostima u Poljskoj, pa su njegovi članci izvor za istraživanje hrvatsko-poljskih kulturnih i književnih veza.

U razdoblju od 1903. do 1907. godine napisao je više od trideset tekstova u kojima se bavio tematikom poljske književnosti i kulture, najčešće prikaze djela pojedinih pisaca i tekstova posvećenih zbivanjima na području poljsko-hrvatske kulturne uzajamnosti. U travnju i srpnju 1904. počeo je objavljivati svoje referate (Paždzierski 2004: 20). Benešić se istaknuo i kao pisac feljtona u kojima je pokazao povezanost s rodnim zavičajem i zainteresiranost za Poljsku. Vučetić (u: Benešić i dr. 1969: 12) navodi da su Benešićevi feljtoni pisani „s realističkim smislom za pojedinosti i podatak, a njihov se kriticizam odražava čas kao tiho

²¹³ U *Narodne novine* Benešić je dospio po preporuci Ive Vojnovića (Pejaković 2003: 20).

²¹⁴ Benešić je XII. godište *Savremenika* uređivao s Branimirom Viznerom 1917. godine, a sam je bio urednik XIII. godišta 1918. godine. (Brlobaš 2014: 127).

²¹⁵ Od 1912. do 1913. godine uređivao je izdanja Društva hrvatskih književnika s Vladimirom Gudelom. Šime Vučetić navodi da je Benešić sam uređivao izdanja od 1913. do 1920. godine, tj. od broja 13. do 54. (Benešić i dr. 1969: 7).

²¹⁶ Benešić je objavio i: *Nekoliko bilježaka o Iloku, Tajanstveni stranci, Pjesme, feljtoni i članci i Iza zastora* (*Leksikon* 2000: 64).

izrečeni prigovor, čas kao prigušena ironija”. Svoje feljtone i članke Benešić je objavio u knjizi *Razgovori*²¹⁷ 1922. godine i knjizi *Kritike i članci* 1943. godine.²¹⁸

Dio članaka iz knjige *Razgovori* tematski je povezan s Poljacima i Poljskom. U prvom članku *Preko Karpata* Benešić opisuje putovanje u Poljsku i navodi pojedinosti o putu iz Budimpešte do Krakova, bilježi ljude koji se izmjenjuju u vagonu te izgled poljskih gradova: Cieszyna, Chrzanówa i Krzeszowica, a na kraju članka ukratko opisuje ulazak vlaka u Krakov, na glavni kolodvor (Benešić 1922 (b): 28–32). Drugi članak pod naslovom *Krakov* nastavak je članka *Preko Karpata* i u njemu Benešić pojašnjava da Krakov i Lavov nisu isti gradovi. Spominje da je u mladosti precrtavao plan grada Krakova iz Meyerova leksikona i opisuje znamenitosti Krakova: Rynek, Wawel, mnogobrojne crkve i izgled građevina. U nastavku članka Benešić daje kratak pregled povijesti Krakova i opisuje židovsku četvrt Kazimierz, glavni trg i Sukiennice, lokal „Hawelka”, Planty, narodno kazalište, predstave koje je pogledao u kazalištima te ponašanje Poljaka i stranaca u Krakovu (Benešić, 1922 (b): 33–54, Benešić 1994: 47–63). Članak *Nesavremeni razgovor* Benešićev je razgovor s kolegom iz Poljske iz vremena kad je studirao. Razgovor tematizira stavove Poljaka i Hrvata u vezi s Rusima i ćirilicom te iznosi oprečna mišljenja (Benešić 1922 (b): 171–177). Četvrti članak naslovljen je *Opet u Poljsku*²¹⁹ i u njemu opisuje putovanje s pjevačkom skupinom „Lisinski” s kojom je posjetio Prag i Krakov. U Krakov je putovao vlakom, što mu je dalo priliku opisati Židove koji su se s njim nalazili u odjeljku. Izgled Krakova Benešić je usporedio s predratnim izgledom, a nakon Krakova u članku je spomenuo putovanje u Varšavu, češko-poljske odnose i odnose Poljaka s Rusima. Na kraju članka Benešić daje osvrt o profesoru kojeg je susreo u Krakovu i koji mu je govorio o novom poretku u Europi (Benešić 1922 (b): 188–210).

Benešić u knjizi *Kritike i članci*²²⁰ daje doprinos razvoju književne kritike i djela poznatih poljskih književnika. U kritici *St. Przybyszewski: Zlatno runo* osvrće se na pojam

²¹⁷ U knjizi *Razgovori* (1922.) nalaze se članci: *Po srijemskim knjižnicama*, *Beogradski dojmovi*, *Preko Karpata*, *Krakov*, *Od Zagreba do Montblanca*, *Jedan dan u Osijeku*, *Put u ratno doba*, *Za vrijeme medjučina*, *Prvi, 50 godina*, *Pusti razgovori*, *O hrvatskom ritmu*, *Manira*, *O čitanju*, *Naše slavenofilstvo*, *Slavenska uzajamnost*, *Geografski položaj*, *Raspojasana Slavonija*, *Nesavremeni razgovor*, *Debata o tri slova* i *Opet u Poljskoj*.

²¹⁸ Knjigu *Kritike i članci* objavio je Hrvatski izdavački leksikografski zavod u nizu *Suvremeni hrvatski pisci* (peta knjiga). U njoj je Benešić objavio četrdesetak radova pisanih i objavljivanih u *Narodnim novinama*, *Hrvatskom pokretu*, *Obzoru*, *Novostima*, *Književnom tjedniku*, *Savremeniku*, *Književniku*, *Hrvatskoj reviji* i drugima u razdoblju od 1900. do 1942. godine (Samardžija 2010:77).

²¹⁹ Članak je završen u prosincu 1920. godine.

²²⁰ U *Kritikama i člancima* Benešić (1943) je objavio članke: *Godine 1795., monolog*, *Hasanaginica*, *Milan Ogrizović*, *Hasanaginica*, *Wilhelm Meyer-Förster*, *Stari Heidelberg*, *Oscar Wilde*, *Idealan muž*, *St. Przybyszewski*, *Zlatno runo*, *Japanska poezija*, *Hanako*, *Gostovanje gđe. Irene Solske*, *Gostovanje gđe. Wande Siemaszkowe*, *Gđa. Wanda Simeszkowa u Sablastima*, *70-godišnjica Kukuljevićeve junačke igre Juran* i *Sofija*, *Hir*, *Stanislav Przybyszewski*, *umjetnost gole duše*, *Henryk Ibsen*, *Mali Eyolf*, *Bernard Shaw*, *Candida*, *Zygmunt*

moralnosti kod Stanisława Przybyszewskog i uspoređuje ga s Ibsenom. Navodi da Ibsen vjeruje u neku moralnu svrhu, dok Przybyszewski o tome ništa ne piše. U nastavku članka Benešić pojašnjava da su Poljaci dobro prihvatili dramu Przybyszewskog i da je poznat autor u Poljskoj (Benešić 1943: 30–33). Članci *Gostovanje gđe. Irene Solske*, *Gostovanje gđe. Wande Siemaszkowe* i *Gđa. Wanda Siemaszkowa u Sablastima* tematiziraju poljske glumice Irenu Solsku i Wandu Siemaszkowu i njihove dramske izvedbe u predstavama na gostovanjima u Zagrebu. Benešić smatra da su odlično odigrale svoje uloge u više predstava i posebno ističe njihove glumačke kretnje (*Isto*: 39–47). U članku *Stanislaw Przybyszewski*, podnaslovljenom *Umjetnost gole duše*, Benešić navodi da je Przybyszewskom duša „alfa i omega umjetnosti” (*Isto*: 57) i njome umjetnik ne može upravljati. Napominje da se Przybyszewski rodio u kujavskom kraju i stvorio pogled na umjetnost sukladno tmurnom kraju iz kojeg potječe, a povezan je sa spolnošću i odnosima prema spolnosti (*Isto*: 57–62). Članak *Zygmuntu Krasinskom* objavljen je povodom stote obljetnice pjesnikova rođenja i u njemu Benešić prikazuje povijest obitelji Krasinski i obiteljske odnose te život Zygmunta Krasinskog: razdoblje studiranja i književnu karijeru, zdravstveno i duševno stanje te smrt (*Isto*: 69–81).

Poviest grieha od Žeromskoga kritika je u kojoj Benešić na početku navodi razlike realizma koji prikazuje Émile Zola i onog koji opisuje Stefan Žeromski. Benešić naglašava da Žeromski izmišlja nove riječi i piše četirima različitim stilovima: lirskim, realističnim, novinarskim i humorističnim te da je njegov jezik „bujan i bogat-barokni” (*Isto*: 118–125).

U Benešićevu članku *Henryk Sienkiewicz*²²¹ ukratko je opisan život i književni rad Henryka Sienkiewicza i naglašena njegova važnost za poljsku i svjetsku književnost. Na kraju članka Benešić spominje da su Sienkiewiczova djela prevedena na trideset jezika, a jedan od njih je i hrvatski (*Isto*: 129–134). Članak *O Stanislawu Wyspianskom*²²² započinje opisom Krakova i njegove okolice te vitraja koje je naslikao poljski umjetnik Stanisław Wyspiański. U nastavku članka Benešić prikazuje etape književnog stvaralaštva Wyspiańskog s navodima

Krasinski, Monsieur le Bargy, Nacionalizam i patriotizam u književnosti, Rieč i ljepota u književnosti, nekoliko dojmova s predavanja, Nad grobom A. G. Matoša, Lovinčeve Purpurne noći, Franu Galoviću, A. Čehov, Trešnjik, Poviest grieha od Žeromskoga, Proslava Šekspirove uspomene, Henry Sienkiewicz, O Stanislawu Wyspianskom, Pismo iz Krakova, Pismo iz Czenstohowe, Zadnji razgovor s dragim i plemenitim Jerolimom, Hipokrizija (namijenjeno dvojici-trojici prijatelja), Juljusz Slowacki, Pogreb Slowackoga, O Vladimiru Lunačeku I (kazališni kritičar), II (kritičar), III (drug i književnik), Devet godina glumačke škole, Reymontovi Seljaci, Selo Lipce, Njezino preosveštenstvo kritika, Književne nagrade, A. Bruckner o hrvatskoj književnosti, 400-godišnjica Jana Kochanowskoga, Nekoliko rieči o Osmanu, Sedamdeseta godišnjica Ise Velikanovića, Velikanović je umro, Fran Galović i Autobiografija.

²²¹ Članak o Henryku Sienkiewiczu objavljen je osam godina poslije u novinama *Naše pravice*, autora Stjepana Mrazovića (*Henrik* 1924: 1–2).

²²² Članak je objavljen u uvodu prijevoda *Boleslava Smjelog* u izdanju Matice hrvatske (1919.).

iz njegovih djela, a na kraju navodi popis koja su djela Wyspiańskog prevedena na hrvatski jezik (*Isto*: 135–157).

Benešić je u knjigu *Kritike i članci* uvrstio i dva pisma koja je poslao tijekom boravka u Poljskoj 1922. godine. Prvo pismo naslovljeno je *Pismo iz Krakova*, a drugo *Pismo iz Czenstochowe*. Benešić je 25. srpnja 1922. godine poslao pismo iz Krakova i u njemu naveo pojedinosti o političkom stanju u Poljskoj i Europi koje je čitao u novinama te opisao predstave koje je odgledao u krakovskim kazalištima i židovskoj četvrti. Na kraju pisma zapisao je notni zapis *hejnala*²²³ (*Isto*: 158–164). *Pismo iz Czenstochowe* datirano je 28. srpnja 1922. i u njemu Benešić spominje da je posjetio Częstochowu. Ondje se nije išao pomoliti, nego iz „dužne, obvezatne radoznalosti” (*Isto*: 165) kako bi vidio što se ondje nalazi. U Częstochowi se uvjerio da Gospin lik nije „velika poljska Majka Božja Bistrička” (*Isto*: 165), nego da je razvijen industrijski grad. U nastavku pisma opisao je Gospinu sliku te izgled crkve (*Isto*: 165–169).

Članak *Juljus Slowacki* posvećen je velikom poljskom književniku Juliusz Słowackom, rođenom 1809. u Poljskoj, preminulom 3. travnja 1849. u Parizu. U članku Benešić zapisuje da su 26. lipnja 1927. godine književnikovi posmrtni ostaci prevezeni u Varšavu, potom u Krakov. U nastavku članka bilježi na koji je način Słowacki proveo svoj život i predstavlja njegov bogat književni opus (*Isto*: 180–189). *Pogreb Slowackoga* članak je napisan u Krakovu 30. lipnja 1927. u kojem Benešić opisuje kako je s Aleksandrom Szczepańskim putovao u Krakov na polaganje posmrtnih ostataka Słowackog u grobnicu na Wawelu. U članku navodi s kime se sve susreo i dočarava izgled Krakova, pogrebnu povorku koja je nosila lijes te govor poljskog predsjednika Józefa Klemensa Piłsudskog (*Isto*: 190–197).

U sljedećim se člancima Benešić dotaknuo poljskog nobelovca Władysława Stanisława Reymonta i djela *Seljaci* za koje je Reymont dobio Nobelovu nagradu za književnost. U prvom članku *Reymontovi Seljaci* Benešić prikazuje povijest obitelji Reymont i detaljnije analizira Reymontovu biografiju i djela koja je napisao. Posebno ističe Nobelovu nagradu koju je primio 1925. godine. Benešić navodi Reymontove izjave o pisanju djela i karakteristike romana podijeljenog u četiri sveska: *Jesen*, *Zima*, *Proljeće* i *Ljeto* (Benešić 1943: 219–231). Članak koji se nastavlja na Reymontove *Seljake* naslovljen je *Selo Lipce*. Benešić je s kolegom Wacekom putovao u selo Lipce koje je Reymont opisao u svom romanu

²²³*Hejnal* je melodija u F-duru koju svaki puni sat svira trubač s tornja crkve Uznesenja Blažene Djevice Marije u Krakovu u znak sjećanja na trubače koji su upozoravali mještane Krakova na opasnosti od neprijatelja kada su se približavali gradu (op. a.).

Seljaci i o tome napisao članak u kojem pojašnjava na koje se načine može doći iz Varšave do sela Lipce. Opisuje idilične prizore koji su mu se urezali u pamćenje i uspoređuje ih sa Srijemom, a drvorede s Relkovićevim *Satirom* i Posavinom. Benešić se razočarao dolaskom u Lipce jer selo nije bilo idilično kako ga je Reymont opisao u romanu, stoga zaključuje da je autor koristio idilične opise poljskih sela i uvrstio ih pod ime Lipce (*Isto*: 232–245). U članku *400. godišnjica Jana Kochanowskog (1530.–1930.)* Benešić piše o proslavi 400. godišnjice rođenja Jana Kochanowskog u organizaciji Poljske akademije znanosti i umjetnosti u Krakovu (*Isto*: 265). Na početku skupa 6. lipnja 1930. održana su brojna predavanja o Kochanowskom. U nastavku članka Benešić opisuje biografske podatke Jana Kochanowskog i citate iz njegovih djela, među kojima ističe: „A ako je kome otvoren put u nebesa, to je onima, koji domovini služe (...)” (*Isto*: 268). Tim je člankom Benešić htio dokazati da je Kochanowski bio domoljub koji je pisao poljskim jezikom, stoga ga Benešić smatra „osnivačem” poljskog književnog jezika (*Isto*: 265–274).

Benešić je napisao i nekoliko članaka o jezikoslovnim temama, što svjedoči o njegovoj želji da opiše jezik i jezične pojave koje postoje u hrvatskom jeziku. Objavio je četiri rada koja se bave jezičnom tematikom: *Nesuvremeni razgovor (Ćeretanje)*²²⁴ (1917.), *Debata o tri slova* (1921.), *Glas protiv ankete* (1954.) i *Pravopis i jezik (Kozerija o korektorima)* (1951.). U navedenim člancima i feljtonima Benešić izražava svoja promišljanja o jeziku te stavove o pojedinim jezičnim temama (Brlobaš 2008: 65–74).

Za potrebe lektorata u Varšavi²²⁵ Benešić je napisao *Gramatiku hrvatskog ili srpskog jezika* (polj. *Gramatyka języka chorwackiego czyli serbskiego*), normativni priručnik za Poljake. Na *Gramatici* je radio nekoliko godina, što potvrđuje zapis u dnevniku od 27. siječnja 1932. godine: „Moram početi raditi na gramatici hrvatskog jezika za svoje buduće učenike, srednjoškolce” (Benešić 1960: 133). Postupak recenziranja i korekture trajao je od 1936. do 1939.²²⁶ godine kad je *Gramatika* otisnuta u Zagrebu u dvije tisuće primjeraka. Benešić (1939: 5) u predgovoru navodi da je njegova *Gramatika* „powstala z potrzeb praktycznych; ułożyłem ją jako lektor tego języka na Uniwersytecie Józefa Piłsudskiego i jako wykładowca tegoż języka na kursach Stowarzyszenia Młodych Słowian w Warszawie. Celem moim było napisać krótki podręcznik dla słuchaczy uczęszczających na lektorat i na kursy

²²⁴ Bratulić (1996: 11). navodi da je članak u časopisu *Savremenik* bio naslovljen *Savremeni razgovori*.

²²⁵ Bratulić (1993: 201) smatra da je Benešićev rad na lektoratu zahtijevao „domišljatosti i lukavstva” jer je htio da studenti što bolje nauče hrvatski jezik.

²²⁶ Na koricama stoji da je tiskana 1937. godine.

(...)”²²⁷ Bila je namijenjena studentima, prevoditeljima i turistima,²²⁸ koji su se zanimali za učenje hrvatskog jezika, a napisana je „hrvatskosrpskim ili srpskohrvatskim jezikom”, uz komentar „znam da taj naziv nije ispravan, jer nema hrvatskosrpskog ni srpskohrvatskog naroda” (Benešić 1939: 17, Pintarić 2004: 105). Na kraju *Gramatike* dodan je hrvatsko-poljski rječnik (polj. *Słownik chorwackoserbsko-polski*) s oko 18 000 natuknica (Benešić 1939: 417–843, Samardžija 2004: 79). *Gramatika*, osim rječnika, sadrži i razlikovni rječnik hrvatsko-poljskih lažnih prijatelja, izbor književnih tekstova te razlikovni rječnik srbizama i kroatizama (Benešić 1939, Brlobaš 2006: 135). U predgovoru Benešić (1939: 6) navodi cilj koji je htio postići *Gramatikom*: „Zamiarem moim, jak powiedzałem, było napisać gramatykę łatwą, o ile można sprostać takim zadaniu, nawet ciekawą i interesującą. Tego celu, niestety, nie osiągnąłem przy najlepszych chęciach.”²²⁹ Troškove tiskanja *Gramatike*, u iznosu od 116 000 predratnih dinara, Benešić je plaćao tiskari do 1945. godine jer je tako odlučilo Ministarstvo nastave. Da bi povratio uloženi novac, Benešić je 1946./1947. godine poslao 500 primjeraka Slavenskom odboru u Varšavi i 1000 primjeraka izdavačkoj kući *Czytelnik*²³⁰ 1948. godine.

Osim *Gramatike*, Benešić je sastavio i pet rječnika: *Hrvatsko-poljski rječnik* (1949.), *Rječnik hrvatskoga književnog jezika od preporoda do Ivana Gorana Kovačića* (1985.), *Rječnik iločkoga govora*, *Poljsko-hrvatski rječnik* i *Hrvatskosrpsko-poljski rječnik* (1939.), koji je tiskan zajedno s *Gramatikom*. Tri Benešićeva rječnika objavljena su djelomično ili u potpunosti, dok je *Rječnik iločkoga govora* neobjavljen, a *Poljsko-hrvatski rječnik* zametnut.

Samardžija (2010: 39) smatra da je Benešićev leksikografski rad njegov najvažniji doprinos hrvatskom jezikoslovlju zbog navedenog broja napisanih rječnika. Benešić (1960: 56) je u svom dnevniku zapisao: „Stvorio sam odluku, koja me davno kopa i kopka: napisati poljsko-hrvatski i hrvatsko-poljski rječnik.” Već je tad, 30. siječnja 1931., Benešić odlučio napisati poljsko-hrvatski i hrvatsko-poljski rječnik kako bi promovirao hrvatski jezik, ali je tek u vrijeme Nezavisne Države Hrvatske započeo sa slaganjem *Hrvatsko-poljskog*

²²⁷ hrv. „nastala iz praktičnih potreba; napravio sam ju kao lektor tog jezika na Sveučilištu Józefa Piłsudskog i kao predavač tog jezika na tečajevima Društva mladih Slavena u Varšavi. Cilj mi je bio napisati kratki udžbenik za slušaće koji su pohađali lektorat i tečajeve (...)”.

²²⁸ Turisti iz Poljske su, po Benešićevim riječima, posjećivali Jadransku obalu od Sušaka, Crikvenice i Kraljevice do Splita, Dubrovnika i Kotora te od Krka, Raba i Hvara do Šolte i Korčule (Benešić 1939: 6, Pintarić 2004: 105).

²²⁹ hrv. „Moja je namjera, kao što sam rekao, bila napisati jednostavnu gramatiku, ako je uopće moguće ispuniti takav zadatak, čak i zanimljivu. Taj cilj, nažalost, nisam postigao usprkos najboljim namjerama.”

²³⁰ Prema tvrdnjama Paździerskog (2004: 40, 44) Benešiću nije bio isplaćen honorar zbog problema s izdavačkom kućom *Czytelnik*, što potvrđuje i Benešićevo pismo Frančiću od 29. rujna 1951. u kojem navodi: „Ima li štogod u Varšavi, kod Czytelnika, koji ima 1000 mojih *Gramatika*, ne znam, a, čini se, da je službena dužnost ne plaćati nikome ništa iz Jugoslavije.” (236).

*rječnika*²³¹, koji je objavljen u izdanju Nakladnog zavoda hrvatske u 2500 primjeraka 1949. godine (Vidović Bolt 2018: 689). Pouzdan temelj *Rječnika* Benešić je postigao aneksnim rječnikom objavljenim u njegovoj *Gramatici* (Samardžija 2008: 85), od 417. do 843. stranice (Benešić 1939: 417–843). Hećimović (2004: 175, 194) navodi da je Benešićev *Hrvatsko-poljski rječnik* svojim „sustavno sprovedivim naglašavanjem godinama bio jedini pouzdani oslonac dramskim umjetnicima”, a Benešić (1949: VI) zapisuje: „Ovaj hrvatsko-poljski rječnik sadržava jezično blago hrvatske književnosti, uglavnom iz razdoblja unatrag 100 godina (...), no u ovom će se rječniku ipak naći i po koja pokrajinska riječ, zatim ne jedna kovanica ili silom nametnuta riječ, od kojih su mnoge danas u živom govoru zaboravljene, no čitalac će ih sresti u knjigama onog vremena, kad su nastale.” Benešić je u *Rječniku* objavio 66 170 natuknica (Benešić 1948: 1304, Vidović Bolt 2018: 690).

Rječnik hrvatskoga književnog jezika od preporoda do Ivana Gorana Kovačića Benešić nije uspio izdati za života²³² (Brlobaš 2014: 239–240), a prvi svezak uredio je Josip Hamm²³³ 1985. godine. Nakon smrti Josipa Hama, ostalih jedanaest svezaka uređivali su Milan Moguš i Josip Vončina i dvanaesti svezak izdali 1990. godine pa je dosad *Rječnik* objavljen od *A* do *rzati*.²³⁴ Trinaesti svezak pripremao je Slavko Mihalić, ali ga nije dovršio pa je njegov posao od 2008. do 2010. godine nastavio Josip Vončina. Zamišljeno je da se rad na dovršenju *Rječnika* temelji na provođenju smjernica koje su određene 1948. i kojim su postavljena dva zahtjeva: „da se rječnik završi kao da ga je završavao sam Benešić, ali da se ne ponavljaju pogreške nedosljedne obrade.” (Filipović Petrović 2012: 116). Benešićev je *Rječnik* trebao biti rječnik jezika hrvatske književnosti „kao zbornik citata iz djela ponajboljih hrvatskih pisaca²³⁵ koji su stvarali tijekom burnoga stogodišnjeg razdoblja u povijesti hrvatske književnosti i hrvatskoga jezika” (Nikolić-Hoyt 2010: 60–61, 63).²³⁶

²³¹ O pojedinim rječničkim natuknicama pisala je Vidović Bolt (2018: 688–695).

²³² Sabljak (1977: 9) za *Rječnik* tvrdi da je „sinteza Benešićeva pedesetogodišnjeg bavljenja leksikografskim i književnim pitanjima”.

²³³ Bratulić (1993: 205) navodi da su se Josip Hamm i Julije Benešić prvi put susreli u Varšavi 1930. godine.

²³⁴ Više u: Pranjko (2004: 69–71).

²³⁵ Nikolić-Hoyt (2010: f 6., 63–64) nabroja pisce: Antun Mihanović (r. 1796.), Nikola Tommaseo, Stanko Vraz, Dimitrije Demeter, Antun Nemčić, Stjepan Ilijašević, Ivan Mažuranić, Mirko Bogović, Ivan Kukuljević Sakcinski, Mate Vodopić, Petar Preradović, Ivan Trnski, Grga Martić, Janko Tombor, Adolfo Veber-Tkalčević, Ivan Perkovac, Ilija Okrugić, Janko Jurković, Luka Botić, Mihovil Pavlinović, August Šenoa, Vilim Korajac, Lavoslav Vukelić, Ivan Dežman, Josip Eugen Tomić, Ferdo Becić, Franjo Marković, Ivan Zahar, Franjo Ciraki, Andrija Palmović, Eugen Kumičić, Hugo Badalić, Rikard Jorgovanić, Ante Kovačić, Ksaver Šandor-Gjalski, Jovan Hranilović, Ivo Vojnović, Josip Kozarac, Nikola Tordinac, Fran Mažuranić, Vjenceslav Novak, Rikard Katalinić-Jeretov, Jure Turić, August Harambašić, Janko Leskovar, Josip Draženović, Edhem Mulabdić, Silvije Strahimir Kranjčević, Ante Tresić-Pavičić, Osman-Aziz-Ivan Miličević i Osman Hadžić, Iso Velikanović, Vladimir Tresčec, Tugomir Alaupović, Viktor Car Emin, Branimir Livadić, Milkan Lovinac-Milko pl. Vukelić, A. G. Matoš, Dinko Šimunović, Ivana Brlić-Mažuranić, Živan Bertić, Vladimir Vidrić, Dragutin Domjanić, Milan Begović, Vladimír Nator, Franjo Horvat-Kiš, Milan Ogrizović, Andrija Milčinić, Ivan Krnic, Mihovil Nikolić, Josip Kosor, Joza Ivakić, Adam Kostelić, Hugo Sedlaček, Milutin Cihlar Nehajev, Iso Cepelić, Marin

Dijalektalnu je leksikografiju Benešić obogatio nedovršenim *Rječnikom iločkoga govora* pa ga Samardžija (2010: 39) smatra jednim od prvih hrvatskih dijalektalnih rječnika po vremenu kad je nastao.

Benešićev *Poljsko-hrvatski rječnik* dosad nije objavljen. Nigdje u arhivima i literaturi ne navodi se gdje se nalazi, a Benešić ga spominje u svojoj knjizi *Kritike i članci* (1943: 305) u *Bibliografiji*, navodeći da je *Rječnik*: „u poslu”. Sačuvana su i pisma u kojima Benešić navodi da ga planira objaviti²³⁷, a Vidović Bolt (2018: 697) piše „Može se naslutiti da sudbina toga rječnika nije potpuno nepoznata”, ali ne navodi konkretne podatke jer nisu potvrđeni.

5.3. Benešićev urednički rad

Benešić se dokazao i svojim priređivačkim i uredničkim radom, kojim je uredio i objavio velik broj djela hrvatske književnosti te sedamdesetak djela poljske književnosti, o čemu svjedoči njegova bogata ostavština. Od 1912. do 1919. godine uredio je 52 knjige Društva hrvatskih književnika i niz drugih knjiga.²³⁸ Matković (1968: 9) navodi da je Benešić bio vrstan urednik: „A on je radio sam, vječno u svom momačkom stanu, okružen knjigama i mačkama, osamljen kao pustinjač a opet tako živo prisutan u našoj kulturi.” Treba istaknuti da je Benešić 1939. uredio antologiju *Poljska lirika*,²³⁹ koju je objavio u Zagrebu iste godine. Antologija sadrži prijevode šest pjesama pjesnika Mikołaja Reja, Jana Kochanowskog i Mikołaja Sępa Szarzyńskog iz XVI. stoljeća, dvije pjesme iz XVII. stoljeća pjesnika Jana Andrzeja Morsztyna, šest pjesama iz XVIII. stoljeća pjesnika Stanisława Morsztyna, Ignacyja

Bego, Božo Lovrić, Niko Andrijašević, Zdenka Marković, Mato Hanžeković, Ivan Kozarac, Mate Koščina, Fran Galović, Mihovil Pavlek Miškina, Vilko Gabarić, Nikola Polić, Niko Bartulović, Danko Angielinović, Tin Ujević, Slavko Kolar, Miroslav Krleža, August Cesarec, Ahmet Muradbegović, A. B. Šimić, Gustav Krklec, Luka Perković, Dobriša Cesarić, Slavko Batušić, Đuro Sudeta, Nikola Šop, Hasan Kikić, Vjekoslav Kaleb, Dragutin Tadijanović, Alija Nametak, Petar Šegedin, Ivan Dončević, Olinko Delorko, Ranko Marinković, Ivan Goran-Kovačić (r. 1913.). Osim spomenutih autora preuzete su i zbirke narodnih pjesama Matice Hrvatske, Luke Ilića Oriovčanina i zbirke narodnih pripovijetki Mijata Stojanovića te *Narodno blago* Marcela Kušara.

²³⁶ Danas se radi na dovršetku *Rječnika* u sklopu projekta koji vodi Anja Nikolić-Hoyt koja naglašava da Benešić nije htio svojim *Rječnikom* nametati neke nove jezične norme, nego je htio opisati riječi iz „neprikladnih izvora” (Nikolić-Hoyt 2013: 153).

²³⁷ U dvama pismima poslanima Vilimu Frančiću, Benešić 1948. navodi da *Poljsko-hrvatski rječnik* neće biti gotov još tri godine (237), a 1951. godine spominje da nema vremena urediti skupljeni materijal za *Poljsko-hrvatski rječnik* (236).

²³⁸ Objavio je djela Antuna Gustava Matoša od osme do sedamnaeste knjige, deset knjiga Frana Galovića, deset knjiga Augusta Harambašića, sedam knjiga Rikarda Jorgovanovića i pet knjiga Ante Kovačića (Batorović 1990: 36).

²³⁹ *Poljska lirika* bila je na početku zamišljena kao *Europska lirika* jer je Nikola Andrić zamolio Benešića da prevede nekoliko poljskih pjesama da bi ih mogao uvrstiti u knjigu *Europska lirika*. Kasnije je predložio naslov *Slavenska lirika* i ona je trebala obuhvati rusku, poljsku, ukrajinsku i čehoslovačku liriku. No, prevoditelji su odustali od prijevoda na tim jezicima, stoga je izdana *Poljska lirika* (229–234). Benešić je predlagao da se knjiga zove *Česko-poljska lirika* jer je planirao prevesti i urediti nekoliko čeških pjesnika, a Nikola Andrić mu je u jednom pismu odvratio da se antologija može zvati *Poljska i čehoslovačka lirika* i poticao ga da prevede što više poljskih pjesama i pjesnika kako bi poljska lirika bila dominantna (234).

Krasickog, Stanisława Trembeckog i Franciszeka Karpińskog, trideset i jednu pjesmu iz XIX. stoljeća pjesnika Aleksandra Fredra, Adama Mickiewicza, Juliusza Słowackog, Zygmunta Krasińskog, Teofila Lenartowicza, Adama Asnyka, Jana Kasprowicza, Kazimierza Przerwa-Tetmajera i Leopolda Staffa i osamnaest pjesama iz XX. stoljeća pjesnika Edwarda Leszczyńskog, Antonia Bogusławskog, Juliana Tuwima i Kazimierza Wierzyńskog. Benešić je najvećim dijelom zaslužan i za prijevod s poljskog jezika²⁴⁰ (Benešić 1939.). U predgovoru ističe da se poljska književnost razlikuje od ostalih jer je ona „oduvijek odraz političkih i društvenih prilika poljskog naroda” i „nacionalna u potpunom značenju te riječi” te da je poljska književnost vodila narod u svim „krizama, borbama i u društveno-evolutivnim fazama poljske historije” (Benešić 1939: 3). Nikola Andrić pomogao je Benešiću promovirati navedenu antologiju. U korespondenciji Andrić (235) navodi: „Smisli krasnu reklamu za Polj. liriku. Sve, što znači najbolje o knjizi, napiši, a ja ću onda prepisati i poslati novinama. Moraš mi pomoći u tom teškom poslu, jer sam ja već sustao, pošto 32 godine pišem reklame za knjige, koje nitko ne kupuje i ne čita (...)”.

5.4. Benešićev pjesnički opus

Benešić je pisao pjesme od gimnazijskih dana. Budući da ih je objavljivao pod pseudonimima, može se zaključiti da ih je tijekom školovanja pisao u tajnosti, a od 1906. godine pod pravim imenom. O svojim je stihovima Benešić pisao Zdenki Marković 1917. godine (238): „Evo Vam šaljem na ogled i na uvid ove stihove, kojih u cjelini nije još nitko čitao. Po formi ćete poznati, da su spremni za štampu, no nisu definitivno pregledani, jer ne znam, gdje bih ih štampao i da li bih ih uopće štampati dao. Ne očekujem od Vas nikakvih konvencionalnih pohvala ni komplimenata, jer su mi ti stihovi doista dalji, strani, oni me se i ne tiču više, ma da nisam svoje naravi promijenio od onda do danas. Oni su svi tkani na jedno brdo i zato su jednolični, neki dosadni, a neki nejasni. To što su nejasni, krive su oči čitateljeve, a ne moje. Za mene su jasni, jer znam, o čemu te riječi govore, koja sam i što sam mislio. Da je tako, dokazuju braća ovih stihova (imam ih u ladici još jedanput toliko), no ti su doista samo za mene ne samo bili pisani, već su i ostali za mene ili za vatru. Oni nemaju formu za javnost, nemaju opremu za ulicu i bestidno su iskreni, infamno zavisni i bezdano – moji. To su moji razgovori sa sobom, koji se čuvaju – a najčešće i ne čuvaju na papiru.

²⁴⁰ Julije Benešić preveo je 46 pjesama, Iso Velikanović dvanaest, Franjo Marković tri, a Tomo Maretić i Petar Preradović po jednu pjesmu (Benešić 1939: 221–223). Više o *Poljskoj lirici* u: Frančić (1955: 87–91), *Enciklopedija 1* (1980: 561), *Leksikon* (2000: 63).

Koliko sam ih napisao da sebe porazgovorim, a napisane, pročitane i nepročitane, bacio u peć.” Na kraju pisma je nadodao „Molim da mi to vratite, jer je jedino, što imam.”

Svoje pjesme objavio je Benešić u zbirci *Istrgnuti listovi* 1922. godine, a na početku navodi razloge takvog naziva: „Istrgnuti ste iz dnevnika, koji je bio pisan samo u ljubavi i jačoj još mržnji, u samoći; istrgnuti ste, a iza vas ostade još rpa papira ispisana zgrčenim slovima trijumfa i očaja. Kakvu imate vrijednost za druge, ne hajem, za mene ste imali cijenu najmilijih uspomena. Sada ste mi tuđi i daleki kao što je dalek trag, što ga je ostavila Zemlja onih dana i onih noći.” (Benešić 1922 (a): 7). Benešićeva rana lirika prožeta je ljubavnim, pejzažnim i zavičajnim stihovima u kojima iskazuje svoje osjećaje i deklarativno izražava svoja mišljenja, a pisana je slobodnim stihom (Bratulić 1996: 10). Vučetić (u: Benešić i dr. 1969: 8–10) zaključuje da se Benešić svojom „trubadursko-pejzažno-meditativnom lirikom pokazuje smjernim pjesnikom” i naglašava da je Benešić počeo pisati slobodnim stihom već 1901. godine. Brešić (2003: 90) navodi da je Benešićev stil formiran u ozračju „neoromantičarske strane naše moderne”²⁴¹ i da je najčešće pisao pjesme tematizirane ljubavlju prema zavičaju, pejzažu i ženama.

Pjesme objavljene u zbirci *Istrgnuti listovi* napisane su u više europskih gradova u koje je Benešić putovao u razdoblju od 1902. do 1921. godine. U Krakovu je Benešić napisao šesnaest pjesama, a one su: *Iščekivanje* (11. listopada 1903.), *Proljetna pjesma* (28. svibnja 1904.), *U vrtu želja mojih* (31. svibnja 1904.), *Tajna* (27. svibnja 1904.), *Konac* (14. lipnja 1904.), *Pred kapijom* (29. prosinca 1906.), *Zastor* (29. prosinca 1906.), *Na novu godinu* (1. siječnja 1907.), *Susret* (20. veljače 1907.), *Litanija* (9. lipnja 1907.), *U parku* (28. lipnja 1907.), *Novi cvijet* (2. srpnja 1907.), *Kod Drobnera* (7. srpnja 1907.), *Germanka* (11. srpnja 1907.) i *Na prozoru* (11. srpnja 1907.) (Benešić 1922 (a): 12–16, 58–70). Osim Krakova, Benešić je pisao pjesme u Iloku²⁴², Pragu²⁴³, Ljubljani²⁴⁴, Zagrebu²⁴⁵, Virovitici²⁴⁶, Osijeku²⁴⁷,

²⁴¹ U navedeno razdoblje Brešić svrstava: Silivija Strahimira Kranjčevića, Ivu Vojnovića, Antu Tresića-Pavičića, Antuna Gustava Matoša, Vladimira Vidrića, Dragutina Domjanića, Milana Begovića, Vladimira Nazora, Ljubu Weisnera, Janka Polića Kamova, Frana Galovića i dr. (*Pjesnici* 2003: 10). U *Leksikonu* (2000: 63) se navodi da Benešić nije pripadao nijednom književnom pravcu i da je on kasni romantičar.

²⁴² U Iloku su napisane pjesme: *Kod čitanja* (28. prosinca 1902.), *Eros* (26. srpnja 1904.), *Ukor* (16. prosinca 1905.), *U očaju* (30. srpnja 1906.) i *Na Dunavu* (1907.) (Benešić 1922 (a): 11, 20–22, 26–27, 56–57, 74).

²⁴³ U Pragu su napisane pjesme: *Pjesma o čežnji* (lipanj 1906.), *Molitva* (29. lipnja 1906.), *Momenat* (1. srpnja 1906.), *Odlazak* (12. srpnja 1906.) i *Povratak* (26. lipnja 1920.) (Benešić 1922 (a): 28–50, 52, 85–87).

²⁴⁴ Benešić je u Ljubljani napisao pjesme *Posljednje večer* (15. srpnja 1906.) (Benešić 1922 (a): 53).

²⁴⁵ U Zagrebu su napisane pjesme: *Kamenom idolu* (19. veljače 1905.), *Balada* (15. srpnja 1906.), *Sni* (9. ožujka 1913.), *Zrno* (2. ožujka 1913.), *Odlazak* (26. travnja 1918.), *Pokajanje* (27. lipnja 1919.), *San* (4. veljače 1920.) i *Kosa* (15. prosinca 1920.) (Benešić 1922 (a): 24–25, 54–55, 75–76, 78–84, 88–89).

²⁴⁶ U Virovitici je Benešić napisao pjesme *Lov* (19. srpnja 1904.), *Točak-voda* (19. srpnja 1904.) i *Svadba* (19. srpnja 1904.) (Benešić 1922 (a): 17–19).

²⁴⁷ U Osijeku su napisane dvije pjesme: *Germanki* (30. svibnja 1901.) i njegova najpoznatija pjesma *Osijek* (1. veljače 1921.) (Benešić 1922 (a): 9–10, 90–94).

Beču²⁴⁸, Košicama²⁴⁹ i Vukovaru²⁵⁰. Jedino pjesma *Mjesečina* nije datirana i nije navedeno mjesto gdje je napisana. (Benešić 1922 (a), Pavličić 2003: 289).

Treba napomenuti da je Benešić antologijski pjesnik jer je njegova pjesma *Osijek* uvrštena je u Stamaćevu *Antologiju hrvatskog pjesništva* (2007: 386–389). Osim zbirke iz mladosti, napisao je i zbirku pjesama pod nazivom *Fili, kanconijer ili pjesmarica* u koju su uvrštene pjesme napisane u razdoblju od 1940. do 1945. godine. Zbirka je objavljena posthumno, 1965. godine (Brlenić-Vujić i Varga-Oswald 2008: 89), a isprepletana je spomenutom antologijom *Poljska lirika*.

5.5. Benešićev prevoditeljski značaj

Benešić je tijekom studija počeo prevoditi s njemačkog, ruskog, a najviše s poljskog jezika (Jembrih i Tomas 2013: 3). U tom je razdoblju preveo dvadeset i tri djela. Prvi Benešićevi prijevodi s poljskog jezika su pjesme *Uspomena* (18. travnja 1899.), *Dvije riječi* (23. travnja 1899.), *Krimski soneti* (30. rujna 1899.), balada *Ljiljani* (2. studenog 1899.) te *Očev povratak* (11. studenog 1899.) poljskog pjesnika Adama Mickiewicza (Paździerski 1975: 383–384). Iako je na početku prevodio poeziju, tijekom života Benešić je najviše prevodio prozna djela, a njegovi prijevodi romana Henryka Sienkiewicza *Na polju slave* i Józefa Weyssenhoffa *Podfilipski* objavljeni su već 1906. godine. Osim proznih naslova, Benešić je preveo pet poljskih drama, od kojih su samo dvije uvježbane i postavljene na zagrebačku scenu zahvaljujući pomoći Nikole Andrića i Branka Drechslera-Vodnika (Paździerski 2004: 20).

Vučetić (u: Benešić i dr. 1969: 7) Benešića smatra „našim najznačajnijim polonistom” jer je preveo mnoga djela poljskih književnika i popularizirao poljsku kulturu i pisce u Hrvatskoj. Njegovu tvrdnju potvrđuju podaci koji bilježe da je Benešić od 1908. do 1914. preveo oko dvadeset i pet poljskih scenskih djela od kojih je čak dvadeset prikazano na kazališnim scenama, najčešće u Zagrebu, Osijeku, Beogradu i Somboru. Prva izvedena predstava, koju je preveo Benešić, bila je *Moral gospođe Dulske* Gabriele Zapolske, premijerno izvedene 1908. godine. U to su vrijeme objavljeni i prijevodi dviju drama i traktat Stanisława Wyspiańskog *Hamlet* (Paździerski 2004: 24). Budući da je Benešić dobro poznao djela poljske književnosti, za prijevode je odabirao djela poznatih poljskih autora, među kojima je bio i nobelovac Henryk Sienkiewicz i njegov roman *U pustinji i prašumi* koji

²⁴⁸ U Beču je napisana pjesma *Brodolom* (7. veljače 1905.) (Benešić 1922 (a): 23).

²⁴⁹ U Košicama je Benešić napisao pjesmu *Na kolodvoru* (17. srpnja 1907.) (Benešić 1922 (a): 71–72).

²⁵⁰ U Vukovaru je napisana pjesma *Zaborav* (20. srpnja 1907.) (Benešić 1922 (a): 73).

je Benešić preveo pod naslovom *U žarkoj Africi*. Kako je bio zadovoljan svojim prijevodom, pokušao je poslati autoru jedan primjerak u Poljsku, ali nije uspio. Na kraju članka *Henryk Sienkiewicz* Benešić (1968: 80) navodi da je „Lijepo vezani primjerak poslan u travnju 1914. autoru u Varšavu, no vratio se s granice iza pet mjeseci jer ga nije propustila cenzura. Čekao sam mir da mu ga pošaljem, no – evo, umro je i neću mu ga moći poslati da mu zahvalim na ljubeznom pismu i dopuštenju da djelo prevedem. To mi je jedini dar od njega.” Benešić je u svojoj ostavštini ostavio više od sto prijevoda djela poljskih književnika (Frančić 1958 (a): 181–188), a Kuna (2008: 78) bilježi da je Benešić u trideset godina preveo šezdeset djela poljskih književnika s poljskog na hrvatski jezik.²⁵¹

5.5.1. Biblioteka Jugosłowiańska

Benešić je 8. prosinca 1930. godine pokrenuo ediciju *Jugoslavenska knjižnica* (polj. *Biblioteka Jugosłowiańska*), koja je izlazila do 1938. godine.²⁵² Nakon što je 1930. godine došao u Varšavu, raspitivao se kako bi mogao financirati i izdavati ediciju *Knjižnice* jer u Poljskoj nije bilo puno prijevoda jugoslavenskih književnika. U svibnju 1930. našao je poziciju 258 u državnom proračunu Kraljevine Jugoslavije koja je glasila: „Školske i kulturne veze s inostranstvom, širenje naše književnosti i umjetnosti, potpora našim kulturnim ustanovama u inostranstvu, prevodi naše književnosti na strane jezike, narodna prosvjeta u vezi s inostranstvom, nacionalne komisije za intelektualnu saradnju i dr.” (235). Na toj je poziciji bilo 200 000 dinara te se Benešić nadao da bi iz toga fonda mogao dobiti nešto novca.²⁵³ U rujnu 1930. posjetio je Lama, književnog savjetnika knjižare Trzaska-Ewert i Michalski, koji ga je savjetovao oko tiska edicije, koja je poslije zaživjela.

Benešićev plan bio je izdati devetnaest svezaka djela jugoslavenskih književnika, ali ih je izdao samo trinaest zbog financijskih problema, njegova odlaska iz Poljske i ratnih okolnosti. U sklopu *Knjižnice* objavljena su najreprezentativnija djela južnoslavenske književnosti u obliku antologije poezije i proze, povijesti, književnosti i umjetnosti. Benešić se izdavanjem edicije istaknuo kao sposoban urednik jer je osobnim kontaktima uspio financirati osamdeset posto sredstava za tisak, koje je dobivao od privatnih industrijalaca, među kojima su bili Leon Halbmillion²⁵⁴, Leon Felix²⁵⁵ i Henryk Kułakowski²⁵⁶ (Październi

²⁵¹ Više o Benešićevu prevoditeljskom radu u: Frančić (1958 (a): 133–139).

²⁵² Benešić (1960: 36) je zapisao da razmišlja koji naziv dati ediciji. Dvourumio se između *Pisarze Jugosłowiańscy* i *Biblioteka Jugosłowiańska*, te se odlučio za drugi naziv.

²⁵³ Benešić je tražio pomoć ministra financija Milorada Đorđevića i 1933. godine, što potvrđuje pismo u kojem ministar financija Milorad Đorđević javlja Benešiću da je primio njegove tri knjige (239).

²⁵⁴ Leon Halbmillion rođen je u Bogdanovcima u blizini Vinkovaca 23. listopada 1879. U Poljskoj je imao šećeranu u mjestu Mizoczu u blizini sovjetske granice, a za izdavanje *Knjižnice* darovao je 200 £ (54 864 dinara)

2004: 31–32). Osim privatnika, i pojedine institucije Kraljevine Jugoslavije pratile su i podupirale rad *Knjižnice*,²⁵⁷ ali ta sredstva nisu bila dovoljna za izdavanje cijele edicije. U edicijama *Knjižnice* Benešić je izdao i djela hrvatskih autora: Ivana Gundulića, Mikše Pelegrinovića, Ivana Mažuranića, Ive Vojnovića i Miroslava Krležu te narodne pjesme (Kuna (2008: 79)).²⁵⁸

Budući da je cilj *Knjižnice* bilo prevođenje hrvatskih književnika na poljski jezik, Benešić je 5. siječnja 1931. godine objavio u *Obzoru* članak *Jugoslavenski pisci u poljskom prijevodu* i nadao se da će mu se javiti hrvatski književnici sa svojim prijedlozima književnih djela koja bi se mogla prevesti na poljski jezik. Prvi se javio Peroslav Paskiević-Čikara, „mjesto svih zagrebačkih literata” (Benešić 1960: 386) s prijedlogom da se na poljski prevedu Šenoini *Diogenes* i *Seljačka buna*, Kumičićeva djela *Urota* i *Jelkin bosiljak* te Nazorova pjesma *Hrvatska korablja*. Sljedeći se javio Franjo Sudarević, koji je poslao autorsku pripovijetku *Java ili san*, nakon njega Dinko Šimunović s prijedlogom da se na poljski prevede njegov *Alkar*. Benešiću se nije svidio niti jedan prijedlog, stoga je sam odlučio koja

8. prosinca 1930. u Jugoslavenskom veleposlanstvu u Varšavi, potom je davao manje ili je izbjegavao Benešićeve upite o novcima te tražio državna odlikovanja koja je i dobio: *Sveti Savo III. reda* u siječnju 1932. i *Sveti Savo II. reda* u srpnju 1932. Od 8. prosinca 1932. do 1. travnja 1935. Halbmillion je dao ukupno 23 444,60 zlota (Benešić 1955: 129–139, 1960: 414, usp. 240). U pismu Juliju Benešiću, Slavko Batušić navodi da je od 19. do 24. srpnja 1938. godine posjetio Pariz i obećao Benešiću da će potražiti Halbmilliona u Parizu (241). Halbmillion je bio važan i Ministarstvu prosvjete Kraljevine Jugoslavije jer pomoćnik ministra Đoko Kovačević piše: „Molim vas, javite mi šta se konkretno može učiniti da se g. Leon Halbmilion ponova odobrovolji za izdavanje Jugoslovenske biblioteke.” (192).

²⁵⁵ Inženjer Leon Felix bio je poduzetnik iz Łódzi koji je posredstvom novinara Henryka Passiermanna, tajnika Poljsko-jugoslavenskog društva u Łódzi, 2. svibnja 1934. obećao dati 5000 zlota za Benešićevu *Knjižnicu* (Benešić 1960: 233–235). Od lipnja 1934. do ožujka 1935. isplatio je 5000 zlota (Isto: 251), a u veljači 1936. 1000 zlota (Isto: 266). Benešić navodi da je Felix pomagao njegovu *Knjižnicu* kako bi postao počasnim jugoslavenskim konzulom u Łódzi. Benešić je Felixu 14. srpnja 1936. uručio odlikovanje *Sveti Savo III. reda* (Isto 1960: 274), a Felix je 12. ožujka 1937. dao Benešiću 1000 (Isto: 287) i 500 zlota 16. srpnja 1938. (Isto: 307). Ukupno je Leon Felix za Benešićevu *Knjižnicu* dao 8000 zlota od 12. travnja 1934. do 17. studenog 1937. (Isto: 414).

²⁵⁶ Cirlić-Straszyńska (1996: 24) tvrdi da su Benešićeve mecene bili Max Kohn iz Łodzi i tvrtka Solvay. Max Kohn je bio počasni švedski konzul u Łodzi koji je u Widzewie u blizini Łodzi imao tvornicu s 14 000 radnika. Benešiću je 10. ožujka 1936. godine uručio 1000 zlota za njegovu *Knjižnicu* (Benešić 1960: 267–268), a Benešić ga je 16. i 17. srpnja 1936. posjetio u njegovoj tvornici gdje mu je Kohn uručio još 1000 zlota, a poštom poslao 1000 zlota 23. studenog 1936. Kohn je 23. siječnja 1937. obećao da će godišnje uplaćivati 4000 zlota za *Knjižnicu*. a od 10. ožujka 1936. do 12. studenog 1937. Benešiću je uplatio ukupno 4800 zlota (više u: Benešić 1960: 274–276, 278, 282, 414). Henryk Kułakowski rođen je 1883. u Varšavi, a preminuo 1945. u Sovjetskom Savezu (Chestyakov). Od 1930. bio je direktor belgijske tvrtke „Društvo Solvay” u Poljskoj i obećao je 26. lipnja 1937. dati Benešiću 5000 zlota za njegovu *Knjižnicu*, što je i učinio 5. i 15. srpnja 1937. godine kad je uplatio po 2500 zlota. Dana 3. ožujka 1938. dao je još 1000, a 29. srpnja 1938. godine 3000 zlota (Benešić 1960: 293–294, 301).

²⁵⁷ Jugoslavensko ministarstvo trgovine i industrije uplatilo je Benešiću ukupno 6219,20 zlota (9. rujna 1936. i 27. kolovoza 1937.); Ministarstvo prosvjete u Beogradu 2784 zlota (2. rujna 1938.) te Banska uprava Zagreb 2320 zlota (2. rujna 1938.) (Benešić 1960: 414–415).

²⁵⁸ Djela hrvatskih književnika koja su objavljena u Benešićevoj *Knjižnici* su: *Smrt Smail-age Čengića* (I. Mažuranić.), *Novele* (I. Cankar), *Osman i Dubravka* (I. Gundulić), *Jeđupka* (M. Pelegrinović), *Stari grijesi* (I. Vojnović), *Novele* (I. Andrić) i neke narodne pjesme uvrštene u antologiju jugoslavenske narodne poezije (Samarđžija 2010: 92). U IV. tomu Benešić je objavio djelo *Ciganka* Andrije Čubranovića, ne Pelegrinovićevu *Jeđupku* (Benešić 1938, dodatak).

će djela objavljivati u svojoj *Knjižnici*, a ponekad se savjetovao sa svojim prijateljima i veleposlanikom Brankom Lazarevićem.

Prvo djelo izdano u *Knjižnici* bilo je *Smrt Smail-age Čengića* (polj. *Śmierć Smail-agi Čengića*) Ivana Mažuranića. Benešić i bojničnik Antoni Bogusławski preveli su dijelove epa, a Milutin Cihlar Nehajev napisao je uvod o Ivanu Mažuraniću. Benešić je knjigu tiskao u izdavačkoj kući *Dom książki polskiej* u 2200 primjeraka, a troškovi knjige bili su oko 2017,50 zlota (Benešić 1960: 406, Kawecka 1934: 12).

Druga knjiga tiskana u *Knjižnici* su *Novele* (polj. *Nowele*) Ivana Cankara. Vojeslav Molè preveo je *Novele*, a Antoni Bogusławski pregledao prijevod i ispravio ga. Na knjizi su radile i Pelagija Michalska te Hanna Protasowicka, koje su prepisivale novele i uvod. Druga knjiga iz Benešićeve edicije tiskana je u istoj izdavačkoj kući *Dom książki polskiej* u 2200 primjeraka, a troškovi knjige bili su oko 3577 zlota (Benešić 1960: 406, Kawecka 1934: 12).

*Gorski vijenac*²⁵⁹ (polj. *Górski wieniec*) Petra II. Petroviča Njegoša treća je knjiga izdana u *Knjižnici*. Njegoševu knjigu uredio je Julije Benešić, uvod je pripremio veleposlanik Branko Lazarević, a preveo Henryk Batowski. Czesław Jastrzębiec-Kozłowski prepravio je prijevod i prepisao djelo te pripremio knjigu za tisak u tiskari *Bracia Koziańscy*. Njegoševa knjiga tiskana je u 2200 primjeraka, a troškovi knjige bili su oko 3753,75 zlota (Benešić 1960: 407, Kawecka 1934: 12–13).

Četvrta knjiga objavljena u *Knjižnici* je *Osman* Ivana Gundulića. *Osmana*²⁶⁰ je preveo Czesław Jastrzębiec-Kozłowski²⁶¹, a prepisala ga je Natalija Zbucka. U pripremu knjige uključio se i Antoni Bogusławski, koji je prepravio prijevod. Milan Rešetar napisao je Uvod, koji je preveo Józef Pollak, a Halina Nowaczyńska prepisala je pojedine dijelove knjige. *Osman* je tiskan u izdavačkoj kući *Dom książki polskiej* u 2800 primjeraka, a trošak je bio oko 10 463,75 zlota (Benešić 1960: 407–408, *Biblijografja* 1934: 12, Kawecka 1934: 13).

Peto izdanje *Knjižnice* bila je *Nečista krv* (polj. *Nieczysta krew*) Borislava Stankovića, u prijevodu Wiktora Bazieliča. Antoni Bogusławski doradio je Bazieličev prijevod zajedno s Czesławom Jastrzębiecom-Kozłowskim, koji je i prepisao djelo. Jerzy Babiński uključio se u urednički posao knjige te usporedio prijevode i doradio ih. Uvod za knjigu napisao je veleposlanik Branko Lazarević, a Joanna Nowaczyńska ga je prepisala. Knjigu je tiskala ista

²⁵⁹ Grudzień (2018: 71) navodi da se „Prijevod tog remek-djela smatra (...) vrhuncem poljsko-crnogorskih međuratnih veza”, stoga je Benešić važan i za povezivanja Poljaka i Crnogoraca u međuratnom razdoblju.

²⁶⁰ Jedan primjerak knjige Benešić je poslao Josipu Hammu (242).

²⁶¹ Czesław Jastrzębiec-Kozłowski dobio je odlikovanje *Sveti Savo III. reda* za prijevod Gundulićeva *Osmana* (*Kronika* 1934 (11): 10).

izdavačka kuća kao i prethodnu u 1500 primjeraka, a trošak je bio oko 3275 zlota (Benešić 1960: 408–409, Czuruk 1936: 127–128).

Dubravka (polj. *Dubrawka*) Ivana Gundulića i *Jeđupka* (polj. *Cyganka*) Mikše Pelegrinovića objavljene su u šestoj knjizi *Knjižnice*. Oba je djela preveo Czesław Jastrzębiec-Kozłowski, a prepisala Halina Nowaczynska. Uvod je napisao Mihovil Kombol, a preveo ga Waclaw Parkott²⁶². Knjigu je tiskala izdavačka kuća *Dom książki polskiej* u 1500 primjeraka, a trošak je bio oko 1621,98 zlota (Benešić 1960: 409, Kawecka 1935: 10).

Sedma knjiga izdana u *Knjižnici* roman je Stevana Sremca *Pop Ćira i pop Špira* (polj. *Pop Cyryl i pop Spirydjon*), u prijevodu Muhameda Kulenovića i prijepisu Haline Nowaczyńske. Waclaw Parkott prepravio je prijevod, a Czesław Jastrzębiec-Kozłowski ga je stilski doradio i prepisao dio teksta. Knjigu je ilustrirao Petar Križanić, a tiskala izdavačka kuća *Biblioteka Polska* u 1500 primjeraka. Trošak izdavanja bio je oko 6552,27 zlota (Benešić 1960: 409–410).

Osmo izdanje *Knjižnice* knjiga je Ive Vojnovića *Stari grijesi* (polj. *Stare Grzechy*) u prijevodu Marije Znatowicz-Szczepańsku i doradi Czesława Jastrzębiec-Kozłowskog. Józef Gołąbek napisao je Uvod, a knjigu je objavila izdavačka kuća *Biblioteka Polska* u 1500 primjeraka. Trošak izdavanja knjige bio je oko 2028,02 zlota (Benešić 1960: 410, Paździerski 1971: 459).

Deveti naslov bila je knjiga *Ljepota Jugoslavije* (polj. *Uroda Jugosławii*) Haline Siennicke. Knjigu je tiskala izdavačka kuća *Biblioteka Polska* u 2500 primjeraka, a trošak je bio 6423,31 zlota (Benešić 1960: 411, *Bibljoğrafja* 1937: 29). Knjigu je sufinancirao Odsjek za turizam Ministarstva trgovine i industrije Kraljevine Jugoslavije na prijedlog Julija Benešića.²⁶³

Deseta knjiga u Benešićevoj ediciji su *Novele* (polj. *Nowele*) Ive Andrića. *Novele* je prevela Maria Znatowicz-Szczepańska, Antoni Bogusławski je pregledao prijevod, a Nikola Mirković napisao uvod. Knjiga je tiskana u 1500 primjeraka, a trošak knjige bio je 2252,81 zlota. O izdavanju knjige pisano je u časopisu *Ruch Słowiański* (Benešić 1960: 411, *Słowiański* 1937: 120).

Jugoslavenska narodna poezija (polj. *Jugosławiańska poezja ludowa*) jedanaesta je knjiga izdana u ediciji *Knjižnice*. Na knjizi je radilo desetak suradnika i prevoditelja pjesama,

²⁶² Waclaw Parkott odlikovan je odlikovanjem *Sveti Savo V. reda* za studije o prijevodima i rukopisima Gundulićeva *Osmana* (*Kronika* 1934 (11): 10).

²⁶³ Nečitak je potpis tko je iz Ministarstva poslao pismo 12. veljače 1937. (243).

a tiskana je u 1500 primjeraka. Trošak izdavanja knjige bio je 7507,05 zlota (Benešić 1960: 411–412).

Dvanaesta knjiga izdana u *Knjižnici* je *Gramatika hrvatskog ili srpskog jezika* (polj. *Gramatyka języka chorwackiego czyli serbskiego*).²⁶⁴ *Gramatika* je tiskana u 2000 primjeraka, a tiskala ju je Zemaljska tiskara iz Zagreba. Trošak izdavanja knjige bio je 6037,31 zlota, a račun tiska 115 835 dinara. Do 15. srpnja 1942. Benešić je platio 59 835 dinara, a 56 000 isplaćivao je do 1945. godine (Benešić 1960: 412–413).

Posljednja izdana knjiga u ediciji bila je knjiga *Hrvatski bog Mars* (polj. *Chorwacki bóg Mars*) Miroslava Krležę.²⁶⁵ Knjigu je preveo Antoni Opęchowski, a Czesław Jastrzębiec-Kozłowski popravio je prijevod. Od 1931. do 1938. godine Benešić je za pripremu knjige potrošio 871,30 zlota te navodi: „račun tiskare nepoznat, knjiga izašla tik pred rat, u Zagrebu postoje svega tri primjerka” (Benešić 1960: 413).

Ostale knjige nisu tiskane, ali će biti navedene da se pokaže kojim se još knjigama bavio Julije Benešić. Četrnaesta knjiga trebala je biti *Umjetnost u Jugoslaviji* (polj. *Sztuka w Jugosławiji*), a za prijevod knjige Vojeslav Molè dobio je predujam od 250 zlota 1938. godine.

Za *Antologiju jugoslavenske poezije*, koja je trebala biti petnaesta knjiga, Benešić je potrošio 1262,39 zlota na prijevode i prijepise pjesama.

Najskuplja knjiga koja nije bila tiskana, koju je Benešić pripremao, bila je *Povijest Jugoslavena* (polj. *Historia Jugosłowian*). Za troškove knjige Benešić je potrošio 3479,20 zlota. Najveći honorar za pisanje knjige dobio je Ferdo Šišić, koji nije dovršio knjigu do svoje smrti 1940.

Sedamnaesta knjiga trebala je biti *Antologija hrvatskih novela*, a *Antologija srpskih novela* osamnaesta. Devetnaesta je knjiga trebala biti *Povijest hrvatske i srpske književnosti*, ali one nisu bile niti pripremljene do kraja (Benešić 1960: 413–414).

O recepciji djela koja su tiskana u ediciji *Knjižnice*, Benešić je sastavio popis svih članaka koji su pisali o njegovim izdanjima (usp. *Isto*: 415–418). Benešićev je rad spomenut i u pojedinim izvještajima Generalnog konzula Republike Poljske iz Zagreba Stefana Fiedlera Albertija koji navodi da su o Benešićevu radu pisale novine u Kraljevini Jugoslaviji (291: 10). Benešić (1951: 105, 1960: 386) je zapisao da je od ratnih stradanja spašena samo *Gramatika* koja je tiskana u Zagrebu, a 17 000 knjiga uništeno je u skladištu *Biblioteke Polske* u Varšavi prilikom bombardiranja u kolovozu 1944. godine.

²⁶⁴ O *Gramatici* više u poglavlju: *Benešić – književnik i jezikoslovac*.

²⁶⁵ O prijevodu više u poglavlju: *Percepcija Krležine drame u Poljskoj i njegovi romani*.

5.6. Aktivnosti povezane s poljskim jezikom i kulturom

Nakon povratka sa studija iz Poljske i zapošljavanja u Zagrebu 1908. godine, Benešić je aktivno djelovao u širenju poljske književnosti i poučavanju poljskog jezika u Zagrebu. Paździerski (2004: 27) spominje da je Benešić 18. siječnja 1912. održao predavanje o Zygmuntu Krasińskom i tako započeo niz aktivnosti povezane s promocijom poznatih Poljaka, poljskom kulturom i književnošću. Benešić je održao predavanje o Stanisławu Wyspiańskom u zagrebačkom Proljetnom salonu u Zagrebu 16. prosinca 1917. godine.

Budući da je postojalo zanimanje za osnivanjem organizacije civilnog društva koje bi promoviralo poljsku kulturu i poljski jezik u Hrvatskoj, pojavila se ideja za osnivanjem društva pod nazivom Poljsko ognjište (polj. *Ognisko Polskie*).²⁶⁶ Benešić je jedan od osnivača i članova Ognjišta, osnovanog u Zagrebu²⁶⁷ 1912. godine (Paździerski 1979: 241), preteče Poljsko-jugoslavenskog kola utemeljenog u Zagrebu 22. travnja 1921. godine. Cilj Poljsko-jugoslavenskog kola²⁶⁸ bilo je povezivanje s poljskim narodom te ispravljanje pogrešnih dojmova o Poljskoj iz vremena kad se Kraljevstvom Srba, Hrvata i Slovenaca širio ruski utjecaj. Na osnivačkoj skupštini Kola bili su mnogi uglednici iz Zagreba, među njima i Julije Benešić, tadašnji lektor poljskog jezika na Sveučilištu u Zagrebu. Jedan od utemeljitelja Kola bio je Fran Ilešić (1: 26, 247: 1).

Benešić je sudjelovao i u osnivanju Poljsko-jugoslavenskog društva 9. prosinca 1922. godine²⁶⁹ (Hamm 1948: 188, Šegota 1996: 39), ali je u Društvu ostao samo do 28. veljače

²⁶⁶ U jednom izvještaju generalni konzul Republike Poljske iz Zagreba, Roman Łazarski, obavještava veleposlanika Republike Poljske u Beogradu da *Ognisko Polskie* iz Zagreba 1930. godine slavi svoj desetu obljetnicu (usp. 244), a Hamm (1948: 189) navodi da je *Ognisko* osnovano 16. studenog 1929. U lipnju 1936. predsjednik *Ogniska* bio je Alfred Laski (*Z ruchu* 1936 (6): 93). U izvještaju koji je Generalni konzul Stefan Fiedler Alberti poslao poljskom Ministarstvu vanjskih poslova 11. siječnja 1936. navodi se da je Udruženje Poljaka (polj. *Związek Polaków*) u Zagrebu osnovano 19. listopada 1929. godine i da u njemu djeluju Poljaci i Jugoslaveni iz Zagreba i okolice. Iste je godine veliki zagrebački župan potvrdio njegov statut i društvo je dobilo pravni okvir, a 1934. u naziv su dodali *Ognisko Polskie* i u tom je razdoblju udruženje brojilo 901 člana. Godine 1935. predsjednik je bio Leon Tobolski, direktor tvrtke, a potpredsjednici Alfred Łaski i Roman Kowalik. Tajnik je bio Witold Łobzowski, rizničar Aleksander Gutentag, a zamjenik rizničara Adam Koziołkowski (245 : 1–3).

²⁶⁷ *Ognisko Polskie* imalo je dodatak nazivu – Društvo uzajamne pomoći. Društvo je organiziralo izložbu poljske grafike 1925. godine, a zalagali su se za promociju poljske kulture u Hrvatskoj, pa su u pismu generalnom konzulu u Zagrebu naveli da ne postoji kulturna propaganda Poljske na području Jugoslavije i da planiraju organizirati izložbu poljskih slikara u Zagrebu te su od generalnog konzula tražili tehničku i financijsku pomoć. Predsjednik društva bio je Józef Cholewa, a tajnik Roman Kowalik 1930. godine (246).

²⁶⁸ Generalni konzul u Zagrebu je u to vrijeme bio Aleksandar Szczepański, koji je na kraju izvješća napisao da bi bilo poželjno u Varšavi osnovati Jugoslavensko-poljsko kolo s kojim bi Poljsko-jugoslavensko kolo iz Zagreba moglo surađivati (247: 3).

²⁶⁹ Na osnivačkoj sjednici bio je prisutan i tadašnji generalni konzul u Zagrebu Sylwester Gruszka, a za predsjednika Društva izabran je Fran Ilešić. Nakon što je Ilešić podnio ostavku na tu dužnost, zamijenio ga je Adolf barun Cuvaj, a potpredsjednik društva bio je Josip Hamm. Plan društva, potkraj 1935., bilo je osnivanje podružnica na Sušaku, u Karlovcu, Varaždinu, Osijeku i Banjaluci (248: 2). Društvo je 1936. godine promijenilo naziv u Društvo prijatelja Poljske. Za predsjednika je tada izabran Nikola Andrić, a za tajnika Josip Hamm (*Z ruchu* 1936 (1): 13, 1936 (12): 188). Njih su dvojica podnijeli ostavke na svoja mjesta 1938. godine zbog

1923. godine jer se sukobio s pojedinim članovima društva (Paździerski 2004: 23). Društvo je kasnije brojilo oko osamdeset članova (1: 26). Benešić je i jedan od osnivača Poljskog kola 1924. godine koje je bilo nastavak Poljsko-jugoslavenskog kluba. Poljsko je kolo djelovalo kao zasebna sekcija Društva hrvatskih književnika u Zajednici slavenskih društava te je s povremenim prekidima postojalo do Drugog svjetskog rata. Na drugoj izbornoj skupštini Poljskog kola, održanoj 15. svibnja 1929., Benešić je izabran za predsjednika upravnog odbora (Šegota 1996: 40) i na toj je dužnosti ostao do odlaska u Poljsku 1930. godine²⁷⁰ (usp. 227: 3).

Tijekom 1925. Benešić je nastavio s nizom predavanja o poznatim poljskim književnicima i njihovim djelima te je održao predavanje o Stefanu Żeromskom 7. prosinca 1925. O poljskoj lirici predavao je u auli Sveučilišta u Zagrebu pred mnogim predstavnicima iz javnog života, znanosti i kulture u veljači 1926., a do kraja godine održao je predavanje o Władysławu Stanisławu Reymontu i njegovim *Seljacima*. Sljedeće predavanje održao je 22. ožujka 1928. i u njemu govorio o djelu *Švicarska* (polj. *Szwajcaria*) Juliusza Słowackog. Nakon tjedan dana, Benešić je u Klubu intelektualaca govorio o Juliuszu Kaden-Bandrowskom, a 21. svibnja 1928. o Stanisławu Przybyszewskom na Sveučilištu u Zagrebu. Predavanje pod nazivom *Letimičan pregled poljske književnosti* održao je 4. lipnja 1928., a predavao je i o znanstveniku Zygmuntu Oknińskom i poznanjskoj izložbi (Paździerski 2004: 23, 27). U posljednjem predavanju tijekom 1928. godine Benešić je govorio o Władysławu Stanisławu Reymontu povodom obilježavanja Dana neovisnosti, 11. studenog (249–250: 19–21, *Kronika* 1929 (1): 36), a putem zagrebačkog radija govorio je o *Kratkom pregledu poljske književnosti* 4. srpnja 1928. U predavanju je obradio poljsku književnost od njezinih početaka do vremena Juliusza Kadena-Bandrowskog (*Kronika* 1928: 91).

Matković (1985: 98) naglašava Benešićevu ulogu tijekom Drugog svjetskog rata²⁷¹ i navodi da je na početku rata umirovljenik Benešić postao „neslužbeni poljski konzul, čiji stan u Zagrebu bijaše pretvoren u prihvatnu stanicu za nebrojene anonimne poljske emigrante”. Budući da je Benešić imao mnogo kolega i prijatelja u Poljskoj iz razdoblja dok je ondje studirao i radio kao delegat Ministarstva prosvjete Kraljevine Jugoslavije, vjerojatno je

neslaganja sa središnjim odborom iz Beograda koji nije podupirao rad Društva u Zagrebu. Na skupštini održanoj 1940. godine za predsjednika je izabran Nikola Andrić i tada je predložena promjena naziva u Društvo prijatelja poljskoga naroda, ali je njihov prijedlog banska vlast Banovine Hrvatske 25. srpnja 1940. godine odbila (1: 26–27, Hamm 1948: 188–192).

²⁷⁰ U svom izvještaju (249) o broju poljsko-jugoslavenskih društva u Kraljevstvu Srba, Hrvata i Slovenaca, Veleposlanstvo Republike Poljske iz Beograda poslalo je dopis da na dan 22. veljače 1930. godine na području Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca djeluju samo tri društva: Poljsko-jugoslavenski klub u Beogradu, *Ognisko* u Zagrebu i Udruženje prijatelja Poljske u Splitu.

²⁷¹ Razdoblje od 1928. do 1939. godine bit će detaljnije obrađeno u sljedećim poglavljima.

nekome od njih Benešić pomagao tijekom 1939. i početkom 1940. godine. Paździerski (2004: 41) navodi da je Benešić primao izbjeglice uz pomoć Ive Andrića²⁷² i omogućio povratak Vojoslava Molèa i Jelke Štulhofer-Nowińskiej u Jugoslaviju.²⁷³ Na osnovi kontakata i suradnje koju je Benešić imao s Vilimom Frančićem, može se zaključiti da je Benešić u vrijeme rata pomagao i njemu, ali o tome nema sačuvanih dokumenata.

Benešić je bio jedan od osnivača i potpredsjednik Društva za kulturnu suradnju Hrvatske s Poljskom, koje je osnovano 21. travnja 1946. godine. Prigodom otvorenja prostorija Društva kod Kamenitih vrata 25. svibnja 1946., Benešić je održao predavanje o zaslugama Czesława Jastrzębieca-Kozłowskog u promociji Jugoslavije (Hamm 1948: 194–195). Iste je godine organizirao književne večeri i različite priredbe vezane za Poljake i njihove delegacije. Od 15. listopada 1946. do siječnja 1947. godine vodio je tečaj poljskog jezika za naprednu skupinu²⁷⁴, a predavanje o Henryku Sienkiewiczu održao je 15. studenog 1946. U siječnju 1947. imao je aktivnu ulogu u osnivanju podružnice Društva u Splitu i do svibnja 1947. održao je predavanje *Njemačka nasilja u Poljskoj. O Poljskoj književnosti u borbi za slobodu* govorio je 3. svibnja 1947., a posljednje predavanje spomenuto u literaturi održao je 22. srpnja 1947., kada je je predavao o Adamu Mickiewiczu (Hamm 1948: 195–198, Paździerski 2004: 47–48).

Benešić je predavao poljsku književnost i kulturu na Sveučilištu u Zagrebu, na lektoratu otvorenom krajem 1918. godine.²⁷⁵ Bio je prvi službeni lektor poljskog jezika²⁷⁶ od

²⁷² Ivo Andrić je u vrijeme Drugog svjetskog rata bio opunomoćeni ministar i izvanredni veleposlanik Kraljevine Jugoslavije u Berlinu. Na toj je dužnosti mogao pomagati u oslobođenju Poljaka iz Poljske i iz koncentracijskih logora. Više u poglavlju *Andrićeve poveznice s Poljskom* (op. a.).

²⁷³ Jelka Štulhofer-Nowińska rođena je 1899. u Osijeku, a osnovnu školu završila je u Osijeku i gimnaziju u Zagrebu. Filozofski studij Sveučilišta u Zagrebu završila je 1921. i tri godine radila u Ženskoj realnoj gimnaziji u Zagrebu. Udala se za Jana Nowińskog i preselila u Varšavu 1925. godine gdje je radila u gimnazijama od 1928. godine. Nakon njegove smrti, 7. rujna 1939., s djecom se preselila u Zagreb u prosincu 1939. i za vrijeme rata radila u gimnazijama u Rumi i Sremskoj Mitrovici. Nakon Drugog svjetskog rata bila je ravnateljica i profesorica u Klasičnoj gimnaziji u Zagrebu, a nakon odlaska u mirovinu 1957., šest je godina vodila lektorat poljskog jezika (Benešić 1985: 432).

²⁷⁴ Tečaj za početnike vodio je Josip Hamm i trajao je pet mjeseci.

²⁷⁵ Na X. fakultetskoj sjednici Mudroslovnog fakulteta u Zagrebu donesena je odluka da se vladi predloži otvaranje lektorata poljskog i češkog jezika na zagrebačkom Sveučilištu. Tomo Maretić predložio je da to bude jedno lektorsko mjesto za oba jezika jer je „pokojni lektor Dr. Celestin predavao (...) nekad osim ruskoga jezika još i češki, a ako se ne varam, i poljski.” Kraljevska zemaljska vlada prihvatila je prijedlog profesorskog zbora Mudroslovnog fakulteta iz Zagreba za osnivanjem lektorata za poljski i češki jezik od 7. srpnja 1913. godine i tada je donesena odluka da se otvori jedno lektorsko mjesto za oba jezika sa satnicom od četiri sata tjedno. Proforski je zbor na svojoj sjednici od 8. srpnja 1914. godine predložio da mjesto lektora češkog i poljskog jezika dobije Stjepan Musulin, a pet dana poslije, 13. srpnja, Julije Benešić podnio je osobni zahtjev za imenovanjem na mjesto lektora češkog i poljskog jezika. Budući da je izbio Prvi svjetski rat, vlada je tek 20. siječnja 1915. godine odgovorila profesorskom zboru da je Julije Benešić podnio zahtjev za imenovanjem i zatražila ponovnu raspravu o toj temi kad se smiri rat. Dvije godine poslije, 13. srpnja 1917. godine Julije Benešić ponovno je podnio zahtjev za imenovanjem na mjesto lektora poljskog jezika i tražio da započne s radom početkom akademske godine 1917./1918. Stjepan Ivšić je 1915. godine tražio od profesorskog zbora da odbiju Benešićevu molbu. (251–252).

29. studenog 1918.²⁷⁷ do veljače 1930. godine.²⁷⁸ Godine 1919. na Sveučilištu u Zagrebu predavao je dva kolegija: *Praktički tečaj poljskoga jezika za početnike* (dva sata) i *Čitanje i tumačenje djela odličnih poljskih pisaca* (jedan sat) (255–257). Vodio je i nekoliko tečajeva poljskog jezika u nekoliko škola u Zagrebu.²⁷⁹ Na Kraljevskoj tehničkoj visokoj školi radio je kao voditelj tečajeva od 29. prosinca 1919. godine, a u Kraljevskoj visokoj školi za trgovinu i promet predavao je poljski jezik osam sati tjedno od 20. kolovoza 1920. do 20. rujna 1921. godine. Paździerski (1979: 241, 2004: 43, 47) spominje da je Zdenka Marković u članku *Naš licej* (1954.) navela da je Benešić držao sate poljskog jezika u Višoj djevojačkoj školi i da je tromjesečni tečaj poljskog jezika započeo 15. listopada 1946.

Benešić je kao intendant Narodnog kazališta u Zagrebu dobio poljsko odlikovanje *Polonia Restituta IV klase* 1927. godine za zasluge u povezivanju tadašnje Republike Poljske i Hrvatske (226–227: 3). Drugo odlikovanje *Polonia Restituta III klase*, tzv. *Komandoria*, uručio mu je Tadeusz Schaetzel, voditelj Odjela za istok Ministarstva vanjskih poslova Republike Poljske²⁸⁰ 23. travnja 1932.²⁸¹ (261, Benešić 1960: 161). Predsjednik Narodne Republike Poljske Bolesław Bierut uručio mu je poljsko odlikovanje *Zlatni križ za zasluge*²⁸² na svečanosti održanoj 22. listopada 1946. Odlikovanje mu je dodijelio Prezidij Poljskog narodnog vijeća (*Odznaczenie* 1946: 4, Mihanović 1993: 14).

Benešić je odlukom Jagelonskog sveučilišta dobio počasni doktorat *honoris causa* filozofskih znanosti 27. lipnja 1947. godine, a svečana se promocija održala na Jagelonskom sveučilištu u Krakovu 10. lipnja 1948. godine. Prilikom uručivanja počasnog doktorata, Benešić je održao predavanje *Prijevodi iz poljske književnosti kod Hrvata i Srba od 1835. do 1947. godine* (polj. *Przekłady z literatury polskiej w Chorwatów i Serbów od 1835. do 1947. roku*) u kojem je spomenuo Hrvate²⁸³ koji su se bavili poljskim književnim djelima, narodnim

²⁷⁶ Benešić je 3. svibnja 1913. godine dobio potvrdu profesora Jagelonskog sveučilišta Jana Loša da može biti lektor poljskog jezika na Sveučilištu u Zagrebu (253).

²⁷⁷ Dekretom od 10. prosinca 1918. imenovan je lektorom poljskog jezika na Sveučilištu u Zagrebu, a Dekretom od 18. travnja 1919. godine Benešiću je bila odobrena nagrada od 1000 kruna za rad kao „sveučilišnom učitelju poljskog jezika u mudroslovnom fakultetu kr. hrv. sveučilišta u Zagrebu” (196, 254).

²⁷⁸ Profesor Prelog je od ljetnog semestra 1924. držao predavanja o djelima iz češke i poljske književnosti (Ilešič 1925: 12).

²⁷⁹ Više o tečajevima u: 196, 258–259.

²⁸⁰ Benešić (1960: 161) u svom dnevniku navodi da je Schaetzel bio ministar vanjskih poslova Republike Poljske, no u to je vrijeme ministar vanjskih poslova bio August Zaleski, a Schaetzel je bio voditelj Odjela za istok Ministarstva vanjskih poslova Republike Poljske

²⁸¹ Odlikovanje *Polonia Restituta III klase* dodijeljeno mu je 18. travnja 1932. (260).

²⁸² O odlikovanju su pisali: Hamm (1948: 195) i Marijanović (2004: 158).

²⁸³ U radu navodi da su to bili Adolf Veber-Tkalčević, August Šenoa, Stanko Vraz, Tomislav Maretić, Ivan Trnski, Iso Velikanović, Andrija Palmović, Franjo Marković, Matej Topalović, Vjekoslav Babukić, August Harambašić, Petar Preradović, Pero Budmani, Josip Eugen Tomić, Josip Hamm i Zdenka Marković (Benešić 1951: 89–106).

junacima i poljskim filozofima od 1835. do 1947. godine te one koji su se dopisivali s Poljacima. U kolovozu 1957. dobio je nagradu poljskog PEN-kluba i ulicu²⁸⁴ u Varšavi.²⁸⁵

5.7. Benešićevi boravci u Poljskoj

Benešić je boravio u Poljskoj osam puta²⁸⁶, a u *Autobiografiji* (1943: 294) navodi: „Mnogo sam vremena proživio u Poljskoj. Netko mi u nekoj zdravici reče da mi je to *druga* domovina. Smiješno! Kao da je to moguće. Domovina može biti samo jedna, ili nijedna, kao kod Cigana koji je nemaju.”

Prvo putovanje u Poljsku Benešić je započeo 21. travnja 1902. godine, kad je posjetio Krakov, Varšavu i Grodno. Preko Budimpešte je u Krakov doputovao vlakom²⁸⁷ i ondje se zadržao 23. i 24. travnja, a Varšavu je posjetio od 25. travnja do 1. svibnja. U Grodnom je Benešić bio samo 2. svibnja. Poljska mu na prvom putovanju nije bila konačna destinacija, nego se u Sankt Petersburgu htio susresti s jednim od svojih korespondenata, Henrykom Zaniewskim, koji je ondje studirao na akademiji istočnih jezika. Iz Grodna se uputio u Sankt Petersburg i Moskvu i ondje se zadržao do sredine srpnja 1902. godine. Benešić se za vrijeme boravka u Krakovu nije uspio susresti s Henrykom Sienkiewiczem i njegovim sinom jer su bili odsutni. U Varšavi se susreo s Edwardom Berensom, Bolesławom Bojarskim, Henrykom Kułakowskim i Henrykom Zaniewskim s kojima se ranije dopisivao (Benešić 1943: 301). Tijekom boravka u Varšavi svjedočio je fizičkim napadima kozaka na radnike²⁸⁸ te je na taj način spoznao da panslavizam nije provediv ni moguć u uvjetima u kojima se Poljska tada nalazila. Zajedno sa Zaniewskim posjetio je Elizetu Orzeszkowu u Grodnu.²⁸⁹ (*Isto*: 302).

Drugi odlazak u Poljsku dogodio se potkraj travnja 1903.²⁹⁰ Upisao je *Universitatis litterarum Cracoviensis* na Jagelonskom sveučilištu, gdje je pet semestara studirao slavistiku,

²⁸⁴ Ulica i danas nosi naziv *Beneszicia Julia*, 03-127 Warszawa (C).

²⁸⁵ Više u: Benešić (1951: 89–106), *Enciklopedija 1* (1980: 561), *Encyklopedia 1* (1983: 259), *Leksikon* (2000: 63), Paździerski (2004: 48–49), Matković (1985: 100).

²⁸⁶ O Benešićevim putovanjima u Poljsku pisao sam u radu *Julije Benešić i njegova putovanja u Poljsku* (Jagodar 2018: 18–23).

²⁸⁷ U predavanju *Moj boravak u Poljskoj* (polj. *Mój pobyt w Polsce*) Benešić (1934: 25–26) opisuje kako je izgledao ulazak u Poljsku te što mu se sve dogodilo putem.

²⁸⁸ Benešić (1943: 24) ovako svjedoči u svom predavanju *Moj boravak u Poljskoj* (polj. *Mój pobyt w Polsce*): *Dnia 27 kwietnia 1902 na Placu Trzech Krzyży ujrzał przed nosem knut kozaka rozpędzającego publiczność cicho demonstrującą.* (hrv. „Dana 27. travnja 1902. na Trgu Tri križa pred nosom sam vidio kandžiju kozaka koji je rastjerivao prosvjednike koji su tiho prosvjedovali.”)

²⁸⁹ Više o prvom Benešićevu posjetu Poljskoj u: Blažina (2005: 133), Benešić (1943: 301), *Profesor Julije Benešić* (1938: 38), Paździerski (1981 (b): 116–129).

²⁹⁰ Benešić (1960: 163) navodi jorgovane s Tenczyka jer su ga „baš ti jorgovani zadržali u Poljskoj i ono popodne od 8. maja 1903.”

povijest i geografiju²⁹¹ i 15. srpnja 1907. stekao apsoluturu iz tih predmeta. Benešić je u Krakovu studirao ukupno devetnaest mjeseci.²⁹² Ipak, nije cijeli studij proveo u Krakovu, nego je studirao i u drugim gradovima. Nakon godinu dana studija u Zagrebu (ak. god. 1904./1905.), Benešić je u listopadu 1905. ponovno boravio u Krakovu gdje je htio upisati IX. semestar, ali to nije mogao jer nije bio položio neke predmete iz povijesti koji su bili uvjet za upis IX. semestra u Krakovu, pa se vratio u Zagreb. U Krakov je ponovno došao 1906. godine i ondje završio posljednja dva semestra. Za vrijeme studija aktivno se uključio u rad Slavenskog kluba (polj. *Klub Słowiański*)²⁹³ i u prostorijama kluba održao dva referata o hrvatskoj književnosti. Referat *Suvremena hrvatska književnost* (polj. *Współczesna literatura chorwacka*) održao je 5. ožujka 1904., a *Eugen Kumičić* (polj. *Eugeniusz Kumičić*) 2. srpnja 1904. Osnivanjem lektorata srpskohrvatskog jezika na Jagelonskom sveučilištu 1906. godine, profesor Marian Zdziechowski ponudio je Benešiću lektorat, ali ga je on odbio zbog male plaće (Paździerski 1975: 397, 403 f.68). Nakon završetka studija Benešić je htio ostati u Poljskoj, ali se vratio u Hrvatsku jer mu je tako savjetovao profesor iz geografije.²⁹⁴

Prošlo je trinaest godina od Benešićeva drugog posjeta Poljskoj, pa je 23. studenog 1920. boravio u Poljskoj, o čemu svjedoči dopisnica poslana iz Praga 18. studenog 1920. U dopisnici navodi da se u Pragu osjeća dobro, ali se plaši kako će biti u „Poloniji” jer se boji zime (266). Benešić je tad, kao zastupnik Povjerenstva za prosvjetu i vjere, oko mjesec dana boravio u Krakovu, Varšavi i Poznanju s pjevačkim društvom „Lisinski” (267–269). U dopisnici poslanoj Zdenki Marković (270) napisao je da se nalazi u „istom starom gradu” i da je „vrlo zaposlen i vrlo umoran”. U to se vrijeme u Krakovu susreo sa svojim korespondentom iz mladosti Jósefom Albinom Herbaczewskim (Benešić 1960: 223–224, Paździerski 1979: 245–246).

²⁹¹ U Krakovu je Benešić završio IV–VI. semestar u akademskim godinama 1902/1903. i 1903/1904. (262–264) te XI. i XII. semestar akademske godine 1906/1907. (195). Tri semestra (VII–IX.) završio je u Zagrebu akademske godine 1904/1905., a X. semestar akademske godine 1905/1906. u Pragu (265, Barcik i dr. 1999: 188).

²⁹² Godine 1903. četiri i pol mjeseca, 1904. oko pet mjeseci te akademske godine 1906./1907. oko deset mjeseci (Paździerski 2004: 20).

²⁹³ Esih navodi da je Slavenski klub osnovan u Krakovu u siječnju 1911. radi „širenja slavenske uzajamnosti i upoznavanja slavenskih naroda (...) Od južnih Slavena najveći je interes vladao za Hrvate i njihov kulturni centrom Zagreb” (Esih 1931: 14).

²⁹⁴ Benešić je zapisao razloge povratka u Hrvatsku: „Jednoga dana, prije nego što ću primiti apsoluturij Jagelonske univerze, odlučim da se ne vraćam u Hrvatsku. Ostat ću kao gimnazijski profesor u kraljevini Galiciji i Lodomeriji spojenj s velikom kneževinom krakovskom. Tadašnji predsjednik ispitne komisije bio je čovjek razuman, i reče mi, da to nema smisla, nego da će mi u mojoj domovini po svoj prilici biti bolje; da mi Galicija nikad neće postati rodnim zavičajem, da je velika konkurencija kandidata za namještenje, a uostalom da još nije bilo takvog slučaja, - *najbolje će biti, ako se vratite k svojim zemljacima*” (Benešić 1934: 30).

U vrijeme intendature u Narodnom kazalištu u Zagrebu, Benešić je dva puta posjetio Poljsku. Prvi posjet dogodio se 23. srpnja 1922.²⁹⁵ s ciljem uspostavljanja kontakata s poljskim kazalištima i upoznavanja tadašnjeg dramskog stvaralaštva u Poljskoj. Benešić je tada obišao Krakov, Varšavu, Vilnius, Lublin, Lavov, Gdanjsk, Poznanj, Gopło i Częstochowu (Benešić 1934: 38). Tijekom jednomjesečnog posjeta uspostavio je kontakte s dramskim piscima Szczepanom Jeleńskim (pseudonim Bogdan Katerwa), Brunom Winawerom i kompozitorom Ludomirom Różyckim i sastao se s poljskim teatrolozima i ravnateljima kazališta: Teofilom Trzcińskim (Kazalište Juliusza Słowackog u Krakovu), Juliuszem Osterwom (Kazalište Reduta u Varšavi), Leonom Schillerom (Kazalište Reduta u Varšavi) i Arnoldom Szyfmanom (*Teatr Polski* u Varšavi) (Benešić 1960: 349–350, Paździerski 2004: 25).

Sljedeći Benešićev boravak u Poljskoj bio je od 17. rujna do početka listopada 1925. godine, kad se Benešić sastao s kazališnim redateljem Janom Lorentowiczem i voditeljem odsjeka za znanost vanjskih poslova Tadeuszom Stanisławom Grabowskim. S njima je Benešić u Poljskoj dogovarao suradnju.

Šesti boravak trajao je od 15. lipnja do početka srpnja 1927. godine. Tada je Benešić posjetio Krakov i Katowice radi prijenosa posmrtnih ostataka Juliusza Słowackog. Benešić je doputovao u Katowice, potom zajedno s bivšim konzulom Republike Poljske u Zagrebu Aleksandrom Szczepańskim otišao u Krakov 28. lipnja kako bi prisustvovao polaganju kostiju Juliusza Słowackog u grobnicu na Wawelu 29. lipnja 1927. (Benešić 1943: 190). Benešić je cijenio rad Juliusza Słowackog i prevodio njegova djela, stoga je htio prisustvovati tom povijesnom trenutku. U članku *Juljus Słowacki* Benešić (1943: 180–189) navodi da su 26. lipnja 1927. godine posmrtni ostaci Juliusza Słowackog prevezeni u Varšavu, potom u Krakov, a ono što se zbivalo na pogrebu opisuje u članku *Pogreb Słowackoga* (Benešić 1943: 190–197),

Sedmi Benešićev boravak u Poljskoj je i njegov najdulji boravak jer je trajao dulje od osam godina, od 11. ožujka 1930.²⁹⁶ do kraja srpnja 1938. Tada je Benešić obnašao dužnosti kulturno-prosvjetnog delegata Kraljevine Jugoslavije²⁹⁷ u Varšavi (Giza i Gmitruk 2002: 45), radi kulturnog zbližavanja Kraljevine Jugoslavije s Poljskom.²⁹⁸ (227: 1).

²⁹⁵ Benešić (1960: 162) piše: „Pokušao sam se odreći Poljske, pa sam doputovao godine 1922. ovamo, no nije mi uspjelo da sebi ogadim ovu zemlju, nisam se mogao odreći.”

²⁹⁶ Na dužnost delegata Benešić je imenovan odlukom Ministarstva prosvjete od 5. veljače 1930. godine (Paździerski 2004: 30). Pejaković (2003: 22) navodi da je ta funkcija bila uvedena samo za Benešića i da je nitko prije ni poslije njega nije obavljao. Više o boravku u: Paździerski (1983: 79–101).

²⁹⁷ Tadašnji generalni konzul Republike Poljske u Zagrebu, Roman Łazarski, poslao je izvještaj Ministarstvu vanjskih poslova Republike Poljske u kojem je navodi da je Benešić imenovan za delegata zahvaljujući

5.7.1. Liga poljsko-jugoslavenskih društava u Poljskoj i Društvo mladih Slavena

U vrijeme dok je Benešić bio delegat u Poljskoj, poljsko-jugoslavenska društva povezala su se u Ligu poljsko-jugoslavenskih društava. Liga je osnovana u ožujku 1930. godine²⁹⁹, a Benešić je prvi put spominje 6. travnja 1930. godine, kad je održana glavna skupština Lige (Benešić 1960: 8). U dnevniku ne navodi da je tijekom 1931. godine bilo sastanaka Lige, ali spominje da se sastanak Lige održao 5. lipnja 1932. i da je na tom sastanku govorio o svojoj *Jugoslavenskoj knjižnici*. Tom prilikom naglasio je da je veliki problem što Poljaci nemaju gramatiku, rječnik, udžbenik geografije i povijesti ni knjigu o gospodarskoj situaciji u Jugoslaviji na poljskom jeziku (*Isto*: 174).

Sastanci Lige održani su u Varšavi 18. studenog 1934. i 23. veljače 1936. godine, a sastancima su prisustvovali predsjednik Lige Tadeusz Dyboski, potpredsjednici Jan Walewski i Józef Woźniak, rizičar Edward Szenfeld i delegati iz Częstochowe, Katowica, Lavova, Poznanja i Varšave te gosti, među kojima je bio i Julije Benešić. Na sjednici održanoj 1936., raspravljalo se o aktivnostima poljsko-jugoslavenskih društava. Odlučeno je da će Liga financijski pomoći Poljsko-jugoslavenskom društvu iz Poznanja kako bi i dalje mogli tiskati časopis *Przegląd polsko-jugosłowiański (Z ruchu 1936: 46)*. Posljednja aktivnost Lige koju spominje Benešić (1960: 287–288) skupština je Lige održana 14. ožujka 1937. Predstavnici iz Krakova, Varšave, Poznanja, Lavova i Katowica raspravljali su o izvješćima društava s područja Poljske i o Benešićevoj *Knjižnici (Biblijoteka 1937: 48)*. Budući da je bilo financijskih problema oko izdavanja novih knjiga u navedenoj ediciji, dogovoreno je da će poljsko-jugoslavenska društva s područja Poljske dostaviti popis svojih članova kojima će Benešić poslati apel da kupe knjige iz njegove *Knjižnice (Ze zjazdu 1937: 37–40)*.

Osim Lige, u Poljskoj su djelovala i druga društva s kojima je Benešić surađivao i u čijim je organizacijama održavao predavanja o hrvatskoj i jugoslavenskoj književnosti ili ih poučavao hrvatskom jeziku. Ovdje će se spomenuti Slavensko kulturno društvo (polj. *Ślowiańskie Towarzystwie Kultury*) s kojim je Benešić povremeno surađivao i Društvo mladih Slavena kojem je Benešić pristupio 19. studenog 1931. godine i postao članom odbora (Benešić 1960: 105). Benešić je 23. studenog 1931. sudjelovao na skupštini Društva mladih

pomoćniku ministra obrazovanja gosp. Nikoli Polovini i ministru financija Stanku Švrljugi, koji je bio Benešićev rođak. Pomoćnik ministra Nikola Polovina potpisao je Odluku u ime ministra prosvjete Maksimovića kojom je Benešić upućen na rad u Varšavu 5. veljače 1930. (271).

²⁹⁸ Generalni je konzul poslao izvještaj 18. veljače 1930. i u njemu priložio Benešićev životopis. U izvještaju od 19. veljače naveo je da Benešić nije politički čovjek i da s njime ne treba raspravljati o političkim pitanjima. Konzul je naglasio da je Sveučilište u Varšavi Benešiću obećalo lektorat srpskohrvatskog jezika (201: 1–3).

²⁹⁹ Lis (2017: 117) navodi da su u osnivanju Lige jugoslavenski delegati bili Fran Ilesić, Julije Benešić, Branko Lazarević i drugi.

Slavena i tada je izabran za potpredsjednika (*Isto*: 107). Budući da je 22. travnja 1932. izabran za počasnog člana, više nije mogao obnašati dužnosti potpredsjednika, što ga je razveselilo (*Isto*: 161). Benešić je u organizaciji Društva mladih Slavena održao niz predavanja i tečajeva, a članovi Društva su, povodom 250. obljetnice Križanićeve smrti 19. prosinca 1933., postavili spomen-ploču Jurju Križaniću³⁰⁰ (Benešić 1948: 112, 1960: 219–220). Benešić je ponovno izabran za potpredsjednika Društva 19. listopada 1935., ali je odbio prihvatiti tu dužnost, ali je ostao aktivan član Društva (*Isto*: 258).

5.7.2. Potkomisija za proučavanje pitanja povezanih s uzajamnim znanstvenim, obrazovnim i umjetničkim odnosima Kraljevine Jugoslavije i Republike Poljske

U vrijeme dok je službovao u Poljskoj, Benešić se nije htio baviti političkim pitanjima, nego samo kulturnom i književnom suradnjom. Ponekad se bojao da će se njegovo mjesto delegata u Varšavi ukinuti, ali je smireno čekao obavijesti iz Ministarstva. Nikola Andrić ga je jednom obavijestio da mu je Lubaczewski, koji je došao u Zagreb 18. ožujka 1933. godine povodom obilježavanja rođendana J. Piłsudskog, rekao da se njegovo mjesto u Varšavi neće ukinuti i da će on i dalje biti delegat u Varšavi (272). Andrićeve je riječi potvrdilo Ministarstvo školstva Kraljevine Jugoslavije kad je Benešića imenovalo članom-predstavnikom Potkomisije za proučavanje pitanja povezanih s uzajamnim znanstvenim, obrazovnim i umjetničkim odnosima Kraljevine Jugoslavije i Republike Poljske 20. studenog 1933. (Benešić 1960: 215–216). Potkomisija se prvi put sastala 21. veljače 1934. u Ministarstvu obrazovanja u Varšavi (*Kronika* 1934 (2): 12). Benešić (1960: 228) je na sastanku govorio o svojoj *Knjižnici* i potrebama koje je njegova *Knjižnica* imala jer se nadao da će Potkomisija dio sredstava uložiti u njegovu ediciju. Pomoćnik ministra prosvjete Đoka Kovačević pisao je Benešiću u veljači 1935. godine i obećao mu da će Potkomisija u 1935./1936. godini imati na raspolaganju 100 000 dinara koje će moći koristiti za potrebe poboljšavanja kulturne suradnje (273), što je povećalo Benešićevu nadu u dobivanje sredstava za tisak novih knjiga u ediciji *Knjižnice*.

Sljedeći sastanak četveročlane Potkomisije održan je u Varšavi 21. prosinca 1935. godine.³⁰¹ Benešić (1960: 260–261) navodi da na tom sastanku nije bilo značajnih tema za razgovor, pa je ranije Potkomisiji predložio da u studenom 1935. godine otvori Meštrovićevu

³⁰⁰ Na ploči je poljskim jezikom zapisano: „Juraj Križanić/1618-1683/kapelan i hrvatski plemić/PRVI GLASNIK SLAVENSKOG JEDINSTVA/vjernost ideji otkupio 15-godišnjim progonstvom na Sibiru/u Poljskoj u dominikanskoj ćeliji pronašao 1677. utočište/UMRO U POTREBI BEĆA/Društvo mladih Slavena/povodom 250 – te obljetnice smrti” (Benešić 1960: 219–220).

³⁰¹ Prvotni je plan bio da se održi 23. prosinca (Benešić 1960: 260).

izložbu u Varšavi³⁰², ali izložba nije nikad postavljena zbog velikih troškova prijevoza eksponata iz Beča i problema u komunikaciji³⁰³ s Meštrovićevim posrednikom. Budući da nije došlo do Meštrovićeve izložbe u Poljskoj, novac kojim je raspolagala Potkomisija uložen je u Benešićevu *Knjižnicu*. Benešić u svom dnevniku ne spominje da se Potkomisija sastala³⁰⁴ tijekom 1936. godine, ali bilježi da se Potkomisija posljednji put sastala 22. svibnja 1937. (Benešić 1960: 291).

5.7.3. Benešićeva predavanja i tečajevi srpskohrvatskog jezika u Poljskoj

Benešić je u Poljskoj održao niz predavanja o različitim književnim i povijesnim temama vezanim uz Kraljevinu Jugoslaviju od 1930. do 1938. godine. Predavanja su bila važna zbog širenja hrvatske (jugoslavenske) kulture na području Poljske jer je Benešić u to vrijeme radio kao delegat Ministarstva prosvjete Kraljevine Jugoslavije. U nastavku će se posebna pozornost usmjeriti na Benešićeva predavanja.

Prvo predavanje koje Benešić spominje u svom dnevniku održano je na Kongresu poljsko-jugoslavenskih društava 23. ožujka 1930., kada je pročitao svoj referat *Kako bismo trebali raditi na kulturnom povezivanju Poljaka i Jugoslavena* (polj. *Jak powinniśmy pracować nad zbliżeniem kulturalnem Polaków i Jugosłowian*) (Benešić 1960: 4). Sljedeće je predavanje održao na forumu Društva prijatelja Jugoslavije, gdje je govorio *O jugoslovenskoj narodnoj pjesmi* i čitao prijevod Vojnovićeve *Smrt majke Jugovića* 10. svibnja 1930. (Paździerski 1983: 81). Predavanje o Jugoslaviji, u organizaciji Poljsko-jugoslavenskog Instituta za upravne, društvene i gospodarske znanosti, održao je 30. svibnja,³⁰⁵ a predavanje se temeljilo na opisivanju dijelova Jugoslavije, narječjima i dijalektima u jugoslavenskim jezicima te austro-ugarskom dualizmu (Benešić 1960: 20).

Drugo predavanje u kojem se spominje Jugoslavija održano je 17. listopada 1930., kada je Benešić na poziv Poljsko-jugoslavenskog društva iz Varšave, predavao o *Narodu i jeziku u Jugoslaviji* (polj. *Naród i język w Jugosławii*) (*Isto*: 30). Deset dana kasnije govorio

³⁰² Benešić je s Ivanom Meštrovićem komunicirao posredstvom Milana Ćurčina koji je Benešiću poslao katalog berlinske i bečke izložbe i nekoliko fotografija s izložbi (274–275).

³⁰³ Ivan Meštrović je htio da Odbor za organizaciju njegove izložbe preuzme financiranje u slučaju da izložba iz Varšave ne bude postavljena u Finskoj i skandinavskim zemljama. U tom je slučaju Odbor trebao platiti transport umjetnina iz Varšave u Zagreb. Odbor najprije nije htio preuzeti taj rizik, pa je Ćurčin poslao dopis: „Bez garancije povratka, Meštrović odustaje”, ali je u kasnijim pismima Odbor pristao platiti prijevoz umjetnina do Beča, ali je već bilo kasno jer su umjetnine vlakom ranije otpremljene iz Beča (276–280).

³⁰⁴ Đoka Kovačević, pomoćnik ministra prosvjete Kraljevine Jugoslavije, navodi da je primio Benešićevo pismo sa zaključcima sjednice Potkomisije i pohvaljuje njezine aktivnosti, ali nigdje u pismu ne navodi kad se sjednica održala (281).

³⁰⁵ Benešić (1960: 18) u svom dnevniku piše da su takvi instituti bili nepotrebni i da nisu imali određene svrhe te Institut naziva izmišljenim. Pisao je da se ljudi, koji žele pokrenuti takve stvari, „nadaju (...) da će organizirajući takve „institute” možda dobiti orden” (*Isto*).

je o Zrinskim i Frankopanima na Sveučilištu u Varšavi, a među slušačima je bio i Mijo Mirković, docent s pravnog fakulteta u Subotici (*Isto*: 33). Na lektoratu srpskohrvatskog jezika u Varšavi, Benešić je predavao o Jurju Križaniću 10. studenog 1930. (*Isto*: 36). To je jedno od njegovih važnijih predavanja i tema kojom se bavio jer je predavanje o Jurju Križaniću ponovio više puta u različitim prigodama. Na predavanju održanom 17. studenog, Benešić je govorio o hrvatskom pjesniku Pavlu Ritteru Vitezoviću (*Isto*: 38), a 1. prosinca o grofu Brankoviću (*Isto*: 41). Posljednje predavanje 1930. godine održano je 16. prosinca i tada je Benešić govorio o poljskim prijevodima jugoslavenske književnosti na *Jugoslavenskoj večeri* povodom rođendana kralja Aleksandra Karađorđevića u prostorijama „Češke besede”, (*Isto*: 45, Paździerski 1983: 81).

Budući da je Benešić početkom 1931. godine dobio dozvolu rektora Jagelonskog sveučilišta da više ne mora predavati o jugoslavenskoj književnosti, smanjio se broj predavanja. U dnevniku spominje da je 25. siječnja 1931. održao predavanje o hrvatskom prosvjetitelju Matiji Antunu Reljkoviću (Benešić 1960: 53), a 25. veljače 1931. sudjelovao je u literarno-umjetničkom festivalu *Živi almanah* (polj. *Żywy almanach*) u gradskoj vijećnici, u sklopu *Jugoslavenske večeri* u Varšavi. Benešić je za tu priliku pripremio izlaganje *Tko me prije trideset godina učio što je to Poljska?* (polj. *Kto mnie przed trzydziestu lat uczył, co to jest Polska?*) ali je naziv predavanja promijenio u *Moji kolege Poljaci* (polj. *Moi koledzy Polacy*). U predavanju je Benešić opisao kako se u gimnazijsko vrijeme počeo dopisivati sa svojim kolegama iz Poljske i da je u to vrijeme Poljska bila rascjepkana (Benešić 1934: 5–22, Pintarić 2004: 127). U almanahu je sudjelovalo i dvoje Poljaka koji su posjetili Jugoslaviju, Zofia Nałkowska i Ferdynand Antoni Ossendowski, koji su podijelili svoje doživljaje o boravcima u Jugoslaviji (Benešić 1960: 62, 65).

U organizaciji Društva mladih Slavena Benešić je predavao o Gundulićevu *Osmanu* 7. prosinca 1931. (*Isto*: 105), a 22. siječnja 1932. Društvo je priredilo književnu večer posvećenu Augustu Šenoi. Tada je Józef Gołąbek održao predavanje, a Antoni Bogusławski i Jelka Štulhofer-Nowińska čitali su Šenoina djela *Kugina kuća* i *Šljivari* na hrvatskom jeziku (*Isto*: 129–130). Benešić je ponovio svoje predavanje o Jurju Križaniću 1. veljače, a 13. ožujka na inauguracijskoj sjednici Poljsko-jugoslavenskog društva iz Krakova održao je predavanje pod nazivom *Juraj Križanić, prvi promicatelj slavenstva*³⁰⁶, u dopunjenom obliku

³⁰⁶ Paździerski (1983: 81) tvrdi da je naslov predavanja bio *Juraj Križanić, prvi sveslavenski promicatelj u XVII. stoljeću* (polj. *Juraj Krizanic pierwszy propagator wszechsłowiński w XVII wieku*).

(*Isto*: 134–136, 148). U vrijeme Krležina posjeta Poljskoj, održao je predavanje o Jurju Križaniću³⁰⁷ u Vilniusu 6. travnja 1932. (Kasumović 2009: 38, Benešić 1960: 157).

Pojedini ugledni Poljaci organizirali su proslavu povodom tridesetogodišnjice književnog rada Julija Benešića. Benešić navodi da su organizatori bili: Zofia Nałkowska, svećenik Wacław Kneblewski, Stanisław Słoński, Juliusz Kaden-Bandrowski, Antoni Bogusławski, Wacław Dresler, Witold Giełżyński, Jadwiga Kurnatowska, Jerzy Kurnatowski, Kornel Makuszyński, Emil Rappaport, Roman Starzyński, Stanisław Szober i Arnold Szyfman (*Isto*: 125), a njihova su imena objavljena u časopisu *Kurjer Warszawski* 6. siječnja. Proslava tridesetogodišnjice književnog rada Julija Benešića odvila se u gradskoj vijećnici u Varšavi 24. travnja 1932. godine, pod pokroviteljstvom Augusta Zaleskog.³⁰⁸ Benešić u svom dnevniku navodi da su na proslavi njegova jubileja prisustvovala dva ministra, veleposlanik Kraljevine Jugoslavije i Rumunjske i više profesora sa Sveučilišta u Varšavi te ostala „elita varšavska” (*Isto*: 162). Na početku programa prisutnima se obratio Antoni Bogusławski, potom Stanisław Słoński, a na kraju je Benešić pročitao svoje predavanje *Moj boravak u Poljskoj* (polj. *Mój pobyt w Polsce*)³⁰⁹ (*Isto*). U predavanju je Benešić opisao Poljsku u razdoblju prije Prvog svjetskog rata i usporedio je s Poljskom nakon Prvog svjetskog rata. Spomenuo je razdoblje studija u Krakovu, rad na varšavskom sveučilištu i aktivnosti povezane s poljskom kulturom u Hrvatskoj (Benešić 1934: 23–41, Pintarić 2004: 127). Organizacija proslave dokaz je da je Benešić smatran uglednikom u kulturnom i kazališnom svijetu Poljske jer takve svečanosti nisu bile česte, a Benešićev dugogodišnji rad na povezivanju hrvatske i poljske književnosti zaslužio je takav događaj.

Benešić je nastavio sa svojim predavanjima pa je 29. travnja 1932. govorio o *Tragediji posljednjih hrvatskih plemića u XVII. stoljeću (Zrinskih i Frankopana)* (polj. *Tragedia ostatnich arystokratów chorwackich w wieku XVII*) na Istočnom institutu u Varšavi (Paździerski 1983: 82, Kasumović 2009: 40). To je bilo prvo predavanje o poznatim obiteljima iz hrvatske prošlosti, a mjesec dana kasnije održao je predavanje na istu temu u jednoj gimnaziji. *Juraj Križanić – prvi teoretičar sveslavenskog jedinstva* (polj. *Jerzy Kriżanić – pierwszy teoretyk jedności wszechsłowiańskiej*) naziv je referata koji je Benešić pročitao u Lavovu 4. svibnja 1932. (Paździerski 1983: 82). U Lavovu je govorio i o

³⁰⁷ Vilim Frančić bavio se istraživanjem poznatog Hrvata koji je nazvan „slavenofilom”, a Frančićev rad *Juraj Križanić – život i djelo* objavljen je u Varšavi 1969. godine.

³⁰⁸ Ovaj podatak navodi Ivan Esih u pismu upućenom Juliju Benešiću 25. siječnja 1951. (282).

³⁰⁹ Benešić svoje dojmove o predavanju i sadržaju predavanja iznosi u dnevniku (1960: 162–163). *Dva predavanja o Poljacima i o sebi* (polj. *Dwa odczyty o Polakach i o sobie*) je knjižica u kojoj se nalaze predavanja: *Moji kolege Poljaci*” (polj. *Moi koledzy Polacy*) i *Moj boravak u Poljskoj* (polj. *Mój pobyt w Polsce*). Za tu knjižicu Benešić (1960: 245) navodi da je ona „prva knjiga poljskim jezikom pisana, koju je jedan Hrvat u originalu sastavio”. Više u: Paździerski (2004: 34, 2009: 99).

Gundulićevom *Osmanu* (Benešić 1960: 201–202, Paździerski 1983: 82) povodom desete obljetnice tamošnjeg Poljsko-jugoslavenskog društva 18. lipnja 1933., a u srpnju 1933. organizirao je ciklus predavanja Slavka Batušića o dramskoj i likovnoj umjetnosti u Jugoslaviji u Varšavi, Gdyni, Poznanju³¹⁰ (Benešić 1960: 203–209, Paździerski 2004: 37). Benešić je, za vrijeme boravka u Łodzi, u gradskoj vijećnici govorio o Jurju Križaniću (Benešić 1960: 218) 12. prosinca 1933. Predavanje je organiziralo poljsko-jugoslavensko društvo iz Łodzi povodom svečane akademije. O *Jugoslavenskoj književnosti i umjetnosti u Poljskoj* predavao je 15. prosinca u organizaciji Poljsko-jugoslavenskog znanstvenog društva iz Varšave (*Isto*: 219, Paździerski 1983: 82).

U Društvu mladih Slavena, Benešić je izlagao o *Pričama iz davnine* Ivane Brlić-Mažuranić 21. veljače 1934. (Benešić 1960: 228). Budući da je mitologija bila zanimljiva mladima, odlučio se za djelo u kojem je zastupljena tematika slavenske mitologije koja je zajednička pojedinim slavenskim zemljama. Nakon tri mjeseca, 15. svibnja, održao je dva predavanja: o jugoslavenskoj književnosti na glumačkom odsjeku Instituta Zelwerowicza i o jugoslavenskim gradovima na Instytutu Propagandy Sztuki. Drugo predavanje bilo je povezano s odlaskom šezdeset učenika i profesora Zelwerowicza u Jugoslaviju (*Isto*: 235). Dva predavanja Benešić je održao u organizaciji Kruga Slavista (polj. *Koło Slawistów*). U prvom je govorio o predstavnicima hrvatske i srpske književnosti i književnim razdobljima u navedenim književnostima 16. studenog 1934. (*Isto*: 243), a drugo je održao 1937. godine.

Benešić je od prosinca 1936. do lipnja 1938., prema bilješkama u njegovu dnevniku, održao osam predavanja u organizaciji različitih društava. Prvo izlaganje bio je „kvazi govor” (*Isto*: 279) o Josipu Jurju Strossmayeru, održan povodom obljetnice ujedinjenja Kraljevine Jugoslavije u jugoslavenskoj sekciji Akademске zajednice međunarodnog zbližavanja „Liga” (polj. *Akademicki Związek Zbliżenia Międzynarodowego „Liga”*) 5. prosinca 1936. U Krugu Slavista, Benešić je izlagao 25. veljače 1937. na temu hrvatske i srpske književnost. Treće predavanje bilo je o hrvatskoj i srpskoj književnosti i zbililo se 3. ožujka 1937., a temeljilo se na Krležinom književnom opusu (*Isto*: 284–285). Predavanje je organizirala Akademiska zajednica međunarodnog zbližavanja „Liga”. Sljedeće predavanje u „Ligi” održano je 29. svibnja 1937. i tada je Benešić govorio o srpskohrvatskom jeziku. Predavanje o Jugoslaviji, jugoslavenskoj književnosti i slobodi tiska u Kraljevini Jugoslaviji pročitano je 26. svibnja 1937. u organizaciji Društva prijatelja Jugoslavije iz Vilnusa.³¹¹ U gradskoj vijećnici u Łodzi

³¹⁰ Osim Varšave, Gdynie i Poznanja, Benešić i Batušić posjetili su Torunj, Gdanjsk, Vilnius, Mańkowiec i Lavov (Benešić 1960: 203–209).

³¹¹ Vidi poglavlje *Benešićevi boravci u Poljskoj*.

održano je posljednje Benešićevo predavanje o jugoslavenskoj narodnoj poeziji 11. lipnja 1938. (*Isto*: 304, Paździerski 1983: 82–83, 92).

Predavanja je Benešić održavao i u organizaciji Slavenkog kulturnog društva. Prvo predavanje bilo je o Turcima, a Benešić ga je pročitao 6. studenog 1931. Nakon njegova predavanja čitan je prijevod Mažuranićeva epa: *Smrt Smail-age Čengića* (Benešić 1960: 100). O Ivanu Gunduliću i njegovu spjevu *Osman* Benešić je predavao 7. prosinca 1931. (*Isto*: 111–112), a posljednje predavanje u organizaciji navedenog Društva održano je 1. veljače 1932., kad je ponovio svoje predavanje o Jurju Križaniću (*Isto*: 134).

Društvo mladih Slavena je u gimnaziji „Adam Mickiewicz” pokrenulo tečaj češkog i srpskohrvatskog jezika 19. travnja 1932., a predavač je bio Julije Benešić (*Isto*: 159). Benešić je u Gimnaziji „Kraljica Jadwiga” govorio o Zrinskima i Frankopanima 20. svibnja 1932., a isti je dan organiziran i niz drugih aktivnosti povezanih s hrvatskom i jugoslavenskom kulturom, među ostalim i igranje kola. Jelka Štulhofer-Nowińska pročitala je Benešićevu pjesmu *Osijek* te stihove Vojislava Ilića, Silvija Strahimira Kranjčevića i Dragutina Domjanića (*Isto*: 171).

Benešić je od 28. travnja 1930. godine do kraja boravka u Varšavi (1938.) vodio lektorat srpskohrvatskog jezika³¹² četiri sata tjedno i jedan sat suvremene književnosti na varšavskom sveučilištu. Predavanja iz hrvatske i jugoslavenske književnosti bila su ponuđena svim studentima, a kako nije bilo većeg zanimanja za predavanja o književnosti, Benešić je u siječnju 1931. godine zamolio profesora Szobera da ne održava predavanja iz književnosti, jer se odlučio posvetiti lektoratu i pisanju rječnika (*Isto*: 58). Molba je uvažena 27. veljače 1931. godine i otada je Benešić držao samo jezične vježbe na Sveučilištu u Varšavi (*Isto*: 66). Do kraja rujna 1931. Benešić je primao honorar za svoja predavanja, a od 30. rujna 1931. ostao je bez honorara jer se vratio lektor španjolskog jezika pa je Benešić radio besplatno³¹³ (*Isto*: 89).

Proslava Benešićeva rođendana organizirana je 1. ožujka 1933. i tada su njegovi studenti i članovi Društva mladih Slavena napisali prigodnu čestitku: „1883–1933. Svome poštovanom i dragom učitelju bratskog jezika Hrvata i Srba, velikom prijatelju Poljaka, profesoru Juliju Benešiću na svečani dan njegova jubileja kličemo iz dubine srca najsrdačnije „Ad multus annos”. Tečaj srpskohrvatskog jezika u Slavenkom institutu S.M.S” (*Isto*: 198).

³¹² Benešić (1960: 26) je u svom dnevniku zapisao da je dobio obavijest prof. Szobera da će od akademske godine 1930./1931. voditi lektorat hrvatskog jezika (ne srpskohrvatskog, op. a.)

³¹³ Benešić je primao određeni honorar za svoj boravak u Poljskoj. U dopisu pomoćnika ministra prosvjete Kraljevine Jugoslavije, Đoke Kovačevića, razvidno je da je Benešić 1936. godine primio po 4000 dinara za travanj, svibanj, lipanj i srpanj 1936. godine (283). Iz navedenog se može zaključiti da je Benešić primao honorar za vrijeme svog boravka u Poljskoj od 1930. do 1938. godine koji nije uvijek bio isti.

Članovi Društva mladih Slavena zamolili su Benešića 25. listopada 1933. da održi tečaj srpskohrvatskog jezika za srednjoškolce (*Isto*: 212). Benešić u svom dnevniku bilježi da je u veljači 1934. započeo novi tečaj na lektoratu srpskohrvatskog jezika, koji se održavao četiri sata tjedno (dva puta po dva sata), a tečaj u organizaciji Društva mladih Slavena trajao je tri sata tjedno (dva puta po sat i pol) (*Isto*: 226). U narednom je razdoblju Benešić redovito održavao sate na lektoratu, ali je nastava u nekim razdobljima bila otežana zbog prosvjeda na Sveučilištu (*Isto*: 293). Vrhunac onemogućavanja održavanja nastave na lektoratu zbio se 1937. godine, što je bio povod Benešićeva pisma rektoru od 9. studenog 1937. u kojem Benešić navodi da zbog problema na Sveučilištu u „protekloj” semestru nije održao ni dvadeset sati nastave i da je pojedine sate održavao u vlastitom stanu (*Isto*: 295–296).

Budući da su 1937. godine započeli verbalni napadi na Benešića,³¹⁴ izjavio je: „Ja svakako želim što prije napustiti ovu zemlju zanauvijek.” (Paździerski 2004: 39). Jugoslavenski ministar Magarašević molio je Benešića da ostane delegat u Poljskoj do 31. ožujka 1939. godine, ali je Benešić odbio i vratio se u Zagreb 1. kolovoza 1938. (*Isto*: 304, 308).

Benešić je zadnju put boravio u Poljskoj od 7. lipnja do 3. kolovoza 1948. kad je otputovao na svečanu promociju Jagelonskog sveučilišta u Krakovu gdje mu je dodijeljen počasni doktorat *honoris causa* za njegove prevoditeljske aktivnosti i aktivnosti u poljsko-jugoslavenskim društvima, kojima je promovirao poljski jezik, književnost i kulturu u Hrvatskoj. Osim Krakova³¹⁵, tada je posjetio Varšavu, Łódź, baltičku obalu, Poznanj, Wrocław, Katowice i Szczecin. Benešić je u Varšavi posjetio obitelj Kozłowski s kojom se družio dok je živio u Poljskoj 1930-ih (Benešić 1985: 359).

5.8. Posjeti Poljaka Hrvatskoj povezani s Julijem Benešićem

Više Poljakinja i Poljaka posjetilo je Hrvatsku zahvaljujući Juliju Benešiću. Kazimierz Pause iz Poznania prvi je Poljak koji je 22. kolovoza 1902. posjetio Benešića s grupom kolega, nakon Benešićeva povratka iz Rusije (Benešić i dr. 1969: 103, Paździerski 2004: 17).

Benešić je poljskim glumicama Ireni Solskoj i Wandi Siemaszkowoj organizirao posjet Zagrebu i Narodnom kazalištu 1910. godine. Nakon njih, Zagreb je tri puta posjetila

³¹⁴ Benešić (1960: 298) je zapisao da je u listu *Sve znam* (polj. *Wiem Wszystko*), u 47/48 broju od 5. prosinca 1937., objavljen članak *Pred pućem* (polj. *Przed puczem*) u kojem je pisalo da je Benešić jedan od pet Pavelićevih emisara i da u Varšavi provodi informiranje Poljaka o ustaškim prijedlozima i povezuje ih s agenturama iz Berlina, Beča i Praga.

³¹⁵ Iz Krakova je Benešić poslao dopisnicu Zdenki Marković 10. lipnja 1948. godine i prenio joj svoje pozdrave i pozdrave Marije Znatowicz-Szczepańskiej (284).

poljska glumica Stanisława Wysocka (1913., 1914. i 1921.). Glumice su nastupile u pojedinim poljskim i drugim dramama europskih književnika koje su odigrane u Narodnom kazalištu u Zagrebu. Stanisława Wysocka režirala je pojedine predstave prilikom posjeta (Paździerski 2004: 24–25).

Kuntarić (1973: 10) navodi da je Kazimiera Alberti, poljska pjesnikinja i novinarka, posjetila Zagreb početkom svibnja 1930. kako bi na području Kraljevine Jugoslavije proučavala jugoslavensku književnost, arhitekturu i etnografiju. Alberti je u vrijeme posjeta boravila u Zagrebu, Beogradu i drugim mjestima Kraljevine Jugoslavije. Benešić je iz Varšave kontaktirao Zdenku Marković i zamolio je da joj pomogne kako bi se što bolje snašla u Zagrebu (285). Dok je Alberti boravila u Zagrebu, Benešić je u Varšavi savjetovao Alici Herbst da posjeti Korčulu (Benešić 1960: 17) jer je u Poljskoj bila „moda”³¹⁶ odlazak u Hrvatsku na Jadransko more, pa je i Benešićev korespondent Edward Berens odlučio ljetovati u Dalmaciji 1930. godine (*Isto*: 20).

Benešić je surađivao i s poljskom književnicom Zofijom Nałkowskom, koja je više puta posjetila Zagreb. Nałkowska je prvi put posjetila Hrvatsku 29. rujna 1930. i tada prisustvovala premijeri svoje drame *Kuća žena* (*Isto*: 27). Ostatak vremena provodila je u s hrvatskim književnicima, među kojima je bila i Zdenka Marković (286–287). Budući da joj se Zagreb svidio, prilikom drugog posjeta dovela je i šest novinarki uredništva *Savremene žene* 1931. godine (Kuntarić 1973: 10–11). Nałkowska je Zagreb posljednji put posjetila u siječnju 1932., kad je došla na premijeru predstave *Dan njegova povratka* (288), a sa sobom ponijela svoj roman *Zla ljubav*, koji je kasnije prevela Zdenka Marković.

Budući da se sve veći broj Poljaka odlučivao na posjet Kraljevini Jugoslaviji zbog dobrih odnosa dviju zemalja, Benešić je 23. svibnja 1931. održao kraći tečaj hrvatskog jezika za sedam novinara koji su putovali u Kraljevinu Jugoslaviju 5. lipnja (Benešić 1960: 75). Do 1935. godine Benešić je pomogao organizirati više posjeta Kraljevini Jugoslaviji.

Nakon što je predstava Kazimierza Leczyckog *Škole* (polj. *Sztube*) premijerno izvedena u Krakovu, Poznanju i Bydgoszczu, Benešić je posredovao da se ista predstava izvede i u hrvatskim kazalištima, stoga je 23. veljače 1932. Leczycki putovao u Split³¹⁷ na premijeru svoje predstave (Benešić 1960: 142, 147). Zagreb je iste godine posjetio poljski

³¹⁶ „To je sada ovdje u modi.” (Benešić 1960: 20). Može se zaključiti da su aktivnosti koje su provodila poljsko-jugoslavenska društva u Poljskoj urodila plodom jer su članovi društva Poljacima prezentirali ljepote Hrvatske i dalmatinske obale, stoga su se Poljaci odlučivali ljetovati na hrvatskom Jadranu. O posjetima Poljaka Hrvatskoj pisao je i Frančić (1958 (a): 135) koji navodi da je Kraljevina Jugoslavija postala zanimljiva Poljacima 1932. i da su počeli posjećivati hrvatski Jadran od Sušaka do Kotora te od Krka do Korčule.

³¹⁷ Budući da su u veljači snježni nanosi bili do osam metara u Gorskom kotaru, Kazimierz Leczycki morao je nekoliko dana provesti u Ogulinu (Benešić 1960: 142).

književnik Józef Wittlin, a Benešić mu je pokazao ljepote grada. Osim Zagreba, Wittlin je posjetio Dubrovnik i nakon povratka u Poljsku objavio članak „Između Zapada i Istoka (o poljskim kulturnim prilikama)”.³¹⁸

Benešića je posjetio grafičar Władisław Skoczylas³¹⁹ u Varšavi 14. listopada 1933. i dogovorio izložbu drvoreza u Zagrebu (*Isto*: 211) koja je otvorena 5. studenog, a zatvorena 20. studenog 1933. godine. O Skoczylasovu dolasku u Zagreb Benešića je kontaktirao Ljubo Babić, jedan od organizatora izložbe (289). Uz izložbu je organizirano nekoliko predavanja o poljskoj umjetnosti i kulturi, a Skoczylas je na izložbi prodao trećinu svoje zbirke jer su Zagrepčani bili oduševljeni njegovim drvorezima (290).

Potkraj 1933. godine Benešića je kontaktirao Aleksander Zelwerowicz, ravnatelj glumačko-redateljske škole iz Varšave i zamolio ga da mu predloži pet pjesama (Benešić 1960: 216) koje će naučiti njegovih šezdeset učenika koji su krajem svibnja 1934. posjetili Dubrovnik, Trogir, Split, Plitvice i Zagreb³²⁰. Budući da je Zelwerowicz bio oduševljen ljepotama Hrvatske, ponovno je posjetio Plitvička jezera i okolicu Dubrovnika sredinom lipnja 1934. (*Isto*: 235–236).

Benešićeva prijateljica Zofia Kozłowska (Zocha) boravila je u Hrvatskoj od 31. srpnja 1934. i s Benešićem posjetila Split, potom Vrbovsku na otoku Hvaru, Korčulu i Dubrovnik (*Isto*: 371). Benešić je održao 19. lipnja 1935. predavanje o hrvatskoj obali poljskim izletnicima koji su 7. srpnja iste godine posjetili Hvar (*Isto*: 256).

Julije Benešić je povezivao poljsku i hrvatsku književnost, promovirao hrvatski jezik u Poljskoj, prevodio djela s hrvatskog na poljski jezik, ugostio mnoge Hrvate u Poljskoj i mnoge Poljake usmjerio prema Hrvatskoj, aktivno se uključio u pomaganje Poljacima za vrijeme Drugog svjetskog rata i time pokazao koliko veliko može biti prijateljstvo Hrvata i Poljaka. Zbog svojih doprinosa u književnom i jezičnom angažmanu na području Poljske, Benešić je najistaknutiji Hrvat koji se zalagao za povezivanje Hrvata i Poljaka i čiji je jezikoslovni, književni i prevoditeljski rad ostavio dubok trag u hrvatskoj književnosti, kulturi i jezikoslovlju u međuratnom razdoblju i sredinom XX. stoljeća.

³¹⁸ Članak je Wittlin objavio u časopisu *Hrvatska revija* (1933) (predgovor Julija Benešića u: Wittlin 1940).

³¹⁹ Władisław Skoczylas je 1932. godine postao dopisni član JAZU-a na Benešićevu preporuku (Benešić 1960: 211).

³²⁰ Nakon hrvatskih gradova posjetili su Beograd, Skopje, Sarajevo, Ljubljanu, Bled, Mariboru Kraljevini Jugoslaviji i Beč u Austriji (Benešić 1960: 235).

6. MIROSLAV KRLEŽA I NJEGOVE VEZE S POLJSKOM

Miroslav Krleža, hrvatski je književnik, pisac drama, feljtona, kritika, romana, eseja i polemika, autor bogatoga književnog opusa kojim je obilježio hrvatsku književnost XX. stoljeća i ostavio značajan trag i u hrvatsko-poljskim kulturnim odnosima širokoga spektra. Krležine drame prevedene su na poljski jezik i odigravane u kazalištima diljem Poljske. Godine 1932. Krleža je posjetio Poljsku u kojoj je tada službovao Julije Benešić i koji ga je upoznao s ravnateljima poljskih kazališta i s njima dogovorio suradnju. Krleža je svoj boravak u Poljskoj iskoristio kako bi posjetio Vilnius i saznao nešto više o Jurju Križaniću i njegovim boravcima u Poljskoj. Tijekom boravka u Poljskoj, dio vremena provodio je sa Zofijom Nałkowskom i s njom obišao pojedine dijelove Varšave i okolice. Značajan je za hrvatsko-poljske odnose jer su njegove drame često izvođene u Poljskoj, a njegov je dolazak u Poljsku bio iznimno medijski popraćen. O utjecaju poljskog jezika na Krležu svjedoči i naslov njegova djela *Povratak Filipa Latinovicza* u kojemu koristi slovo *cz* iz poljske abecede.

6.1. Biografski podatci o Miroslavu Krleži

Krleža se rodio u Zagrebu 7. srpnja 1893. godine, gdje je i preminuo 29. prosinca 1981. godine. Na Kaptolu je završio osnovnu školu i niže razrede srednje škole, tzv. pučku školu (od 1899. do 1903.), a od 1903. do 1908. polazio je četiri razreda donjogradske klasične gimnazije. U Pečuhu je od 1908. pohađao kadetsku honvedsku školu, potom je 1911. upisao vojnu akademiju *Ludoviceum* u Budimpešti, gdje je studirao do 1913. godine (Wierzbicki 1975: 15–16) jer je izbačen zbog nediscipline (*Leksikon* 2000: 392).

U vrijeme balkanskih ratova (1913.), Krleža je preko Pariza, Marseilla i Soluna otišao u Srbiju gdje se uključio u srpsku vojsku u nadi da će postati časnikom srpske vojske (Frangeš 1987: 479). Budući da nije mogao dočekati odgovor vlasti iz Beograda, oputovao je u Skoplje gdje su ga zatvorili pod sumnjom da je špijun. Jedan mu je časnik pomogao izići iz zatvora te se ponovno vratio u Beograd, odakle je otišao u Zemun gdje ga je uhitila austrijska pogranična policija. Uhićen je kao dezertar, a kasnije i udaljen iz vojne službe. U vojsku je ponovno mobiliziran tijekom Prvog svjetskog rata 1915. godine i dodijeljen je pričuvnoj časničkoj školi u Zagrebu (*Isto*). Godine 1916. završio je u Vojnoj bolnici zbog tuberkuloze, a oporavljao se u Lovranu. U srpnju iste godine poslan je na bojište u Galiciju. Od rujna 1916. boravio je u Budimpešti, a 1917. vratio se u Zagreb gdje je pomagao ratnoj siročadi. U tom je periodu započeo objavljivati svoje tekstove u zagrebačkim tiskovinama, a ujesen 1924. godine putovao je u Beč, Dresden, Berlin i dijelove Sovjetskog Saveza (Rigu i Rusiju). U

Rusiji je boravio od siječnja do svibnja 1925. godine. Kako je volio putovati, u prosincu 1931. posjetio je Brno, početkom 1932. Prag i Zbraslav, a sredinom veljače otišao je u Poljsku, odakle je u svibnju otputovao u Pariz (*Isto*).

Književnim radom počeo se baviti nakon povratka u Zagreb 1913. godine. Tada je počeo prevoditi prva djela³²¹ i bio je zaposlen u novinskim redakcijama, gdje je i objavio prve književne priloge naslovljene *Legenda* i *Maskerata* 1914. godine (Bogišić i dr. 1998: 183, *Leksikon* 2000: 392). Već 1916. godine upoznao je Julija Benešića, tadašnjeg tajnika Društva hrvatskih književnika, koji je prepoznao Krležin talent³²² i s njim je ostao u kontaktu. Od 1919. godine Krleža je bio povezan s revolucionarnim i komunističkim idejama (*Encyklopedia* 2 1984: 613).

Od 15. siječnja do 1. kolovoza 1919. uređivao je časopis *Plamen* zajedno s Augustom Cesarcem, a od prosinca 1923. do srpnja 1927. godine³²³ časopis *Književna republika*. Potkraj 1933. pokrenuo je s Milanom Bogdanovićem časopis *Danas*³²⁴ u Beogradu, koji je izlazio od 1. siječnja do svibnja 1934. godine. U vrijeme početka Drugog svjetskog rata uređivao je časopis *Pečat*, a nakon rata časopis *Republika*³²⁵ (usp. *Enciklopedija* 5 1962: 425, Francić 1946 (127): 11, Wierzbicki 1975: 20, 40).

Godine 1946. primljen je u JAZU i od 1946. do 1957. godine bio je njezin predsjednik. Od utemeljenja Leksikografskoga zavoda Jugoslavije 1950., Krleža je bio ravnatelj Zavoda i radio je na uređivanju i izdavanju enciklopedija, ponajprije *Jugoslavenske*

³²¹ Prva prevedena djela su *Apostol* Petőfia Sándora i *Gospoda s mora* Henryka Ibsena (Wierzbicki 1975: 16).

³²² Krležina tiskana djela do 1960. (bez eseja i članaka u časopisima) su: drame: *Legenda*, *Maskerata*, *Saloma*, *Hrvatska rapsodija*, *Cristoval Colon*, *Kristofor Kolumbo*, *Michelangelo Bounarroti*, *U predvečerje*, *Galicija*, *Kraljevo*, *Golgota*, *Vučjak*, *Adam i Eva*, *U agoniji*, *Gospoda Glembajevi*, *Leda*, *U logoru*, *Aretej ili legenda o svetoj Ancili Rajskoj Ptici*, *Put u raj*, autobiografski *Fragmenti*, lirika: *Podnevna simfonija*, *Zaratustra i mladić*, *Pan*, *Tri simfonije*, *Pjesme I*, *Pjesme II*, *Pjesme III*, *Lirika*, *Knjiga pjesama*, *Knjiga lirike*, *Simfonije*, *Balade Petrice Kerempuha*, *Pjesme u tmuni*, novele: *Bitka kod Bistrice Lesne*, *Kraljevska ugarska domobranska novela*, *Tri domobrana*, *Baraka Pet Be*, *Domobran Jambrek*, *Smrt Franje Kadavera*, *Hodorlahomor Veliki ili kako je Pero Orlić prebolio Pariz*, *Veliki meštar sviju hulja*, *Mlada misa Alojza Tičeka*, *Smrt Florijana Kranjčeca*, *In extremis*, *Smrt Tome Bakrana*, *Vjetrovi nad provincijalnim gradom*, *Smrt bludnice Marije*, *U agoniji – Na samrti*, *Smrt Rikarda Harlekinija*, *Hrvatski bog Mars*, *Hiljadu i jedna smrt*, pripovijedni tekstovi: *Tri kavalira gospođice Melanije* i *Vražju otok*, romani: *Povratak Filipa Latinovicza*, *Na rubu pameti*, *Banket u blitvi*, *Zastave* (usp. Wierzbicki 1975: 16–18, 24–25, 31–32, 40, 47, *Leksikon* 2000: 392, 394, 397–398).

³²³ Wierzbicki (1975: 30) navodi da je nakon ubojstva Stjepana Radića (1928.) Miroslav Krleža započeo novu etapu u svom književnom radu

³²⁴ O časopisu *Danas* Krleža je pisao Benešiću u listopadu i studenom 1933. i naveo da završava pripreme oko tiskanja časopisa i ugovara poslove s tiskarama. U pismu spominje da je to naporan posao i da je lakše pisati članke (292). U pismu iz studenog piše: „Prvi broj našega časopisa izlazi po svoj prilici koncem novembra, i sada radim mnogo te u glavnom i ne znam gdje mi stoji glava, a i sam vrlo dobro znaš kakve su to gnjavaže (...) Za naš list je ovdje veliki interes, imamo i redakciju i ja sada pišem tebi i ovo pismo na Underwoodu „Danasa” u sobi glavnog urednika u Zmaja od Noćaja ulici 10.” (293).

³²⁵ U *Hrvatskoj enciklopediji* navodi se da je Krleža 1934. godine u Beogradu pokrenuo časopis *Danas* i da je 1920/1921. živio u okolici Ludbrega. Nekoliko mjeseci 1925. godine živio je u Rusiji, a od siječnja do rujna 1932. u Češkoj, potom u Varšavi. Nakon Varšave boravio je Parizu, a od jeseni 1933. nekoliko je mjeseci bio u Beogradu. Spominje se da je u vrijeme Nezavisne Države Hrvatske bio uhićen, potom pušten u kućni pritvor (E).

enciklopedije. Šezdesetih godina obnašao je dužnost predsjednika Saveza književnika Jugoslavije, a bio je aktivan i u politici pa je izabran za člana Centralnog komiteta Saveza komunista Hrvatske (Wierzbicki 1975: 20, 44, 55). Krleža je govorio njemački, francuski, ruski i poljski jezik.

6.2. Percepcija Krležine drame u Poljskoj i njegovi romani

Za uspjeh Krležine drame u Poljskoj najzaslužniji je Julije Benešić³²⁶ jer je već 1928. godine nagovarao Stanisława Papierkowskog da prevede Krležinu dramu *Gospoda Glembajevi* na poljski jezik, što je Papierkowski i učinio (Kot 1981: 376). Nakon što je Benešić došao u Varšavu, kontaktirao ga je redatelj i ravnatelj Poljskog kazališta (polj. *Teatr polski*) Arnold Szyfman 31. ožujka 1930. Tema razgovora bio je Krleža i njegove drame pa je Benešić predložio Szyfmanu da pogleda prijevod drame *Gospoda Glembajevi*³²⁷ i ponudio mu da tu dramu uvježbaju i izvedu u varšavskom kazalištu. Szyfman nije poslušao njegov savjet jer nije bio zadovoljan prijevodom Papierkowskog, stoga je Benešić predložio da se prevede Krležina drama *U agoniji*". Ta se drama Szyfmanu svidjela, pa je kontaktirao Benešića i tražio ga preporuku za agenciju koja je trebala prevesti Krležinu dramu. Benešić je kontaktirao Krležu koji je pristao da se njegova drama prevede na poljski jezik, ali je Benešić htio da Krleža sam potpiše ugovor jer je izračunao da će Krleža zaraditi oko 25 000 dinara ako se predstava izvede šezdeset puta u Poljskoj (Kasumović 2009: 33). Budući da Krleža tada nije mogao posjetiti Varšavu, ovlastio je Benešića da sklopi ugovor u njegovo ime: „Što se tiče dogovora za „Agoniju” s teatrom polskim, oficijelno, ovlašćujem Tebe, kao svoga zastupnika u toj stvari, da sklopiš ugovor pod uslovima kakve Ti smatraš da su najbolje. S Albinijem ja imam jedan poslovni ugovor za inostranstvo, ali to ću ja udesiti s njime lično. U smislu ovog mog pisma i punomoći što Ti je prilažem u prilogu „pasa A”. Ti u toj stvari imaš potpuno nevezane ruke.” (295).

Budući da prijevod drame *U agoniji* nije bio kvalitetan, Benešić je zamolio Zofiju Nałkowsku da doradi prijevod Wiktora Bazieliha³²⁸ iz Katowica (Benešić 1960: 102). Predložio je da se Krležina drama³²⁹ na poljskom jeziku zove *Agonia* ili *Laura Lembach*, ali

³²⁶ U vrijeme dok je Benešić bio intendant Narodnog kazališta u Zagrebu, Krležine drame izvođene su u Zagrebu: *Golgota* (3. studenog 1922.), *Vučjak* (30. prosinca 1923.), *Michelangelo Bounarroti* (19. svibnja 1925.) te *Adam i Eva* (29. svibnja 1925), a Krleža je tri puta javno branio Benešića kad su ga napadali nakon što je otišao s mjesta intendanta Narodnog kazališta u Zagrebu (Benešić i dr. 1969: 17.)

³²⁷ U jednom od pisama, Slavko Batušić predložio je Juliju Benešiću da Szyfmanu prevede *Agoniju* ili *Glembajeve*, a Benešić se odlučio za *Glembajeve* (294).

³²⁸ Benešić (1960: 26) navodi da je Szyfman izjavio da je Bazielihev prijevod „sramotan” (polj. *haniebny*).

³²⁹ Više u: Benešić (1960: 127, 216), Paździerski (2009: 82–83, 85, 95, 104).

je konačan prijevod naslova bio *Baronowa Lenbach*. Prijevod je završen u svibnju 1930. godine (Kasumović 2009: 34), ali je Szyfman zbog nedostatka financijskih sredstava i drugih uloga koji su u to vrijeme uvježbavali glumci, odgađao premijeru *Baronowe Lenbach*. Benešić se nadao da će premijera biti u vrijeme Krležina posjeta Varšavi, tijekom 1932., pa je u pismu od 11. siječnja 1932. godine Krleža pitao Benešića: „kada Szyfman misli montirati Agoniju, i koji su razlozi da je to zapelo? (...) molim Te da mi odgovoriš što je s Agonijom, a prema tome ću ja onda ovdje rasporediti moje planove.” (296). Szyfman nije uspio prirediti dramu u vrijeme Krležina boravka u Varšavi, stoga Krleža nije prisustvovao premijeri drame u Malom kazalištu (polj. *Teatr Mały*) u Varšavi 9. studenog 1933. godine. Do 26. studenog 1933. Krležina je drama izvedena trideset i sedam puta (Benešić 1960: 225, Paździerski 2009: 104). Većina kritičara dramu je ocijenila zanimljivom (Kot 1981: 378).

Benešić zbog bolesti nije bio na premijeri Krležine drame na kojoj su bili „ministar-predsjednik Jędrzejewicz s drugim ministrima i članovima nove Književne Akademije poljske” (Benešić 1960: 216), ali je 28. studenog sudjelovao na dvadesetoj izvedbi. Sutradan je zapisao u svoj dnevnik: „Bilo je puno, puncato. Predstava odlična, prva klasa, publika birana, reagirala je na svaku riječ.” (*Isto*). Iz Benešićeva se zapisa može iščitati da je Krleža ispunio očekivanja poljske publike jer je većina ulaznica za izvedbe njegovih drama bila rasprodana.

Krleža je ponovno pisao Benešiću sredinom siječnja 1934. godine u vezi s honorarom. Podsjetio je Benešića da mu od prodaje pripada honorar od 5% pa je izračunao da je njegova zarada 697,94 zlota. Budući da mu Szyfman nije slao honorar, zamolio je Benešića da ga i dalje zastupa i da se izbori za honorar³³⁰ (298, Benešić 1960: 180). Benešić je početkom veljače 1934. poslao pismo Slavku Batušiću u kojem ga je izvijestio da je Krležina predstava zaradila oko 14 000 zlota, ali da taj podatak nije za javnost (Batušić 1977: 141).

Druga Krležina drama prikazana u Poljskoj je predstava *Gospoda Glembajevi* (polj. *Bank Glembay LTD*). Dramu je preveo Zygmunt Stoberski 1956. godine, a premijerno je izvedena u Novom kazalištu (polj. *Teatar Nowy*) u Łodzi 19. rujna 1959. Pojedini kritičari navode da publika nije bila zadovoljna izvedbom jer je predstava bila preduga (Kot 1981: 381–382).

Krležin roman *Hrvatski bog Mars* (polj. *Chorwacki bóg Mars*) objavljen je u Varšavi 1939. godine, kao trinaesta knjiga u ediciji Benešićeve *Knjižnice*. Benešić nije platio tisak jer je počeo Drugi svjetski rat i ne zna se koliko je primjeraka sačuvano, a u Zagrebu su postojala

³³⁰ Julije Benešić pogledao je predstavu tek 20. studenog i o tome obavijestio Krležu u svom pismu (297).

samo tri primjerka knjige (Benešić 1960: 413–414). Na poljski jezik prevedena su još dva Krležina romana: *Povratak Filipa Latinovicza* (polj. *Powrót Filipa Latinovicza*) (1958.) u prijevodu Marije Krukowske i Zygmunta Stoberskog te *Na rubu pameti* (polj. *Na krawędzy rozumu*) (1960.) u prijevodu Marije Krukowske (*Encyklopedia 2* 1984: 613).

6.3. Krležin posjet Poljskoj 1932. godine

Krležin posjet Varšavi najavljen je 2. siječnja 1932. u poljskom dnevniku *Express Poranny* Krležinom fotografijom i natpisom: „Miroslav Krleža, značajni hrvatski književnik, koji će uskoro posjetiti Varšavu” (polj. *Miroslaw Krleza, wybitny literat chorwacki, który wkrótce odwiedzi Warszawę*) (Benešić 1960: 122). Krleža je u Varšavu stigao 17. veljače i ostao do 31. svibnja 1932. godine.³³¹ Na željezničkom kolodvoru *Warszawa Wiedeńska* dočeka ga je Julije Benešić, a sutradan su Krleža³³² i Benešić posjetili veleposlanika Branka Lazarevića. Nakon Krležina dolaska, Benešić i Krleža čitali su Krležina djela koja je donio iz Praga.

Krleža se upoznao sa Zofijom Nałkowskom 23. veljače, kad ju je posjetio zajedno s Benešićem. I Nałkowska i Krleža bili su očarani i zadivljeni jedno drugim (*Isto*: 142), a Benešić i Krleža obišli su varšavski park *Łazienki Królewskie* i druga poznata mjesta u Varšavi 25. veljače (Kasumović 2009: 37). Krleža je upoznao i Stefana Krzwozewskog, ravnatelja gradskog kazališta u Varšavi početkom ožujka i tom prilikom mu je Krleža poklonio njemački prijevod drame *Gospoda Glembajevi* (*Isto*: 145). Narednih dana Benešić i Krleža obilazili su kazališta i gledali predstave po Varšavi, a od 11. do 15. ožujka boravili su u Krakovu, gdje se Krleži najviše svidio kraljevski dvorac Wawel. Od 5. do 9. travnja³³³ Krleža i Benešić boravili su u Vilniusu (Wierzbicki 1975: 32–33). i ondje je Benešić održao predavanje o Jurju Križaniću³³⁴ 6. travnja. Tijekom njihova boravka, četiri Krležine pjesme spiker je pročitao na tamošnjem radiju (Benešić 1960: 157).

U vrijeme Krležina boravka u Poljskoj, organizirana je proslava tridesete obljetnice Benešićeva književnog rada. Krleža je bio jedini Hrvat koji je prisustvovao toj proslavi pa se upisao u spomen-knjigu³³⁵ koju su Benešiću poslali kolege i prijatelji iz Zagreba. U knjizi je

³³¹ Vučetić navodi da je Krleža obrijao bradu i brkove 25. travnja (usp. Benešić i dr. 1969: 15). Paździerski (2009: 101) bilježi da je Krleža u Poljskoj boravio od 17. veljače do 30. svibnja 1932. godine.

³³² Benešić u svom dnevniku Krležu naziva Fric (1960: 140).

³³³ Vilnius je tada pripadao Republici Poljskoj (op. a.).

³³⁴ Frangeš (1987: 479) navodi da je Krleža posjetio poljske gradove i išao „tragom Jurja Križanića”, stoga je Benešić u Vilniusu održao predavanje o tom poznatom panslavistu.

³³⁵ U nastavku je naveden samo jedan isječak iz knjige dojmova. Krležin zapis iz Spomen-knjige prepisao je Julije Benešić u svoj dnevnik *Osam godina u Varšavi* (Benešić 1960: 164–165).

zapisao: „Moment stopostotno benešćijanski: subjektivno slobodan uz ironičan razmak od svega, što je u životu prividno i prolazno, s tihim priklonom sveg našeg najboljeg u nama spram misaonog nezavisnog i slobodnog.” (Benešić 1960: 165, Benešić i dr. 1969: 16).

Krleža i Benešić otputovali su u Lavov 3. svibnja, a sljedeći je dan održana priredba u organizaciji Poljsko-jugoslavenske lige u dvorani Gradske vijećnice. Benešić je ondje držao predavanje, potom su recitirani stihovi jugoslavenskih književnika (Benešić 1960: 167–168, Kasumović 2009: 37–38, 40).

Krleža se često susretao sa Zofijom Nałkowskom, koja ga je upoznavala s poljskom poviješću i s njim obilazila Varšavu i bližu okolicu. Zajedno su odgledali predstavu koju su organizirali „umni bolesnici” u zatvoru u Grodzisku Mazowieckom 13. travnja (Paździerski 2009: 99). Kasumović (2009: 40) tvrdi da su se Krleža i Nałkowska svakodnevno susretali od 23. travnja i da je Krleža posjetio njezinu kuću u Górkama 8. svibnja. O tom posjetu Krleža je napisao pismo Benešiću i javio mu da su ga Nałkowska i njezina majka pozvale na njihovo imanje u blizini Varšave (298), pa su Krleža i Benešić posjetili imanje Zofije Nałkowske 16. i 17. svibnja (Benešić 1960: 170). Kasumović parafrazira njezin dnevnik iz kojeg se može zaključiti da su Krleža i Nałkowska bili u ljubavnoj vezi tijekom njegova boravka u Varšavi: „Susreti neprekidni, susreti neprestani, cijena svake minute koja protiče, razgovor gdje se uzajamno prepuštamo sebi, gdje si uzajamno nudimo život (...) Moja je ljubav svugdje oko mene, na svim nivoima, potpuno sam njom prožeta (...) Kada ga ne vidim, mislim na njega ili ga čitam (...) Da, najvažnije u ovom trenutku na cijelom svijetu je upravo to.” (Kasumović 2009: 41).

Krleža je otputovao iz Varšave 31. svibnja 1932. godine (*Isto*: 172), a Nałkowska se osvrnula na njegov posjet u eseju *Miroslav Krleža*. Esej je objavljen 1933. godine, a u njemu je Krleža nazvan „najvećim piscem u Jugoslaviji” (Paździerski 2009: 99–101).

7. IVO ANDRIĆ I NJEGOVE VEZE S POLJSKOM

Nobelovac Ivo Andrić priključuje se nizu osoba značajnih za hrvatsko-poljske veze. Studirao je na Jagelonskom sveučilištu u Krakovu³³⁶, učio poljski jezik i čitao djela poljskih autora. U Poljskoj je boravio četiri puta i svaki put bio srdačno dočekan. Prvi je put u Poljsku došao kao student, a kasnije je dolazio kao poznati književnik i član jugoslavenske delegacije. Andrić se posebno istaknuo kao jedan od zaslužnih diplomata za oslobađanje profesora i docenata Jagelonskog sveučilišta iz koncentracijskih logora Dachau i Sachsenhausen početkom Drugog svjetskog rata. Andrićeva djela prevedena su na poljski jezik, a zbog svojih zasluga dobio je počasni doktorat Jagelonskog sveučilišta 1964. godine. U svečanom govoru prilikom preuzimanja počasnog doktorata, spomenuo je sva sjećanja koja je imao uz Krakov i prijatelje iz Poljske. Andrić je dobio dva poljska odlikovanja za svoj doprinos u povezivanju poljske i jugoslavenske kulture.

7.1. Biografski podaci o Ivi Andriću

Ivo Andrić rođen je 9. listopada 1892. godine u Travniku, a preminuo je 13. ožujka 1975. u Beogradu. Najprije je živio u Sarajevu, a nakon očeve smrti djetinjstvo je nastavio u Višegradu. Od 1903. do 1912. godine u Sarajevu je pohađao Veliku gimnaziju³³⁷ nakon koje je upisao studij filozofije, slavenskih književnosti i povijesti na Mudroslovnom fakultetu Kraljevskog sveučilišta Franje Josipa I. u Zagrebu. Studirao je uz potporu društva bosanskih Hrvata „Napredak”. Iz Zagreba se preselio u Beč u akademskoj godini 1913./1914., a potom u Krakov početkom 1914. jer je nekoliko mjeseci studirao na Jagelonskom sveučilištu. Andrić je bio predsjednik Srpsko-hrvatske napredne organizacije „Mlada Bosna” u Sarajevu prije početka Prvog svjetskog rata.³³⁸ Nakon početka rata, Andrić se vratio u Hrvatsku i srpanj 1914. proveo u Splitu, gdje ga je uhitila policija jer je pripadao skupini „Mlada Bosna”, pa je dio rata proveo u zatvoru. Wierzbicki (1965: 19) navodi da su Andrića prevozili od zatvora do zatvora te je godinu i pol dana provodio po pritvorima u Splitu, Šibeniku i Mariboru, a 1916. interniran je u Ovčarevo kod Travnika, a poslije u Zenicu gdje je bio do lipnja 1917. godine³³⁹ (*Enciklopedija 1* 1980: 141, *Leksikon* 2000: 11).

³³⁶ U svjetlu prijepora o njegovoj nacionalnosti, samo ćemo spomenuti podatak da je Andrić na upisnici Jagelonskog sveučilišta naveo da je Hrvat (Živančević 1962: 361).

³³⁷ U *Leksikonu* (1998: 11) je navedeno da je Andrić pohađao gimnaziju u Sarajevu od 1902. godine.

³³⁸ Više u: Andrić (1992: 9), Bogišić i dr. (1998: 11), *Enciklopedija 1* (1960: 106, 1980: 141), Wierzbicki (1965: 5–6, 9–11, 14), Živančević (1987: 205).

³³⁹ Dok je bio u zatvoru, Andrić je u blokiće zapisivao svoje misli i citate poznatih filozofa i iz Biblije, a dio njih danas se čuva u njegovoj ostavštini u Beogradu (299–300).

Od 1917. do listopada 1919. godine Andrić je živio u Zagrebu i ondje se liječio u Bolnici sestara milosrdnica, potom je radio u Sekciji za organizaciju i agitaciju Narodnog vijeća Slovenaca, Hrvata i Srba (Andrić 1992: 9, Bogišić i dr. 1998: 11). S Nikom Bartulovićem, Brankom Mašićem i Vladimirom Ćorovićem izdavao je časopis *Književni jug* u kojem je objavljivao tekstove o ideji ujedinjenja južnih Slavena, od siječnja 1918. Budući da nije imao stalne prihode, u ožujku 1919. pisao je svom srednjoškolskom profesoru Tugomiru Alaupoviću, tadašnjem ministru vjera Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca, da mu pomogne u pronalasku posla.³⁴⁰ Preselio se u Beograd i 23. listopada 1919. zaposlio u Ministarstvu vjera Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca kao tajnik III. reda. Početkom 1920. poslao je molbu ministru vanjskih poslova Anti Trumbiću da ga zaposli u Generalnom konzulatu u New Yorku i tada je započela njegova diplomatska karijera jer je od 1920. do 1941. godine radio u Ministarstvu vanjskih poslova Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca.

Kralj Aleksandar imenovao ga je vicekonzulom III. reda u Generalnom konzulatu Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca u New Yorku 14. veljače 1920., a 18. veljače iste godine poslan je u veleposlanstvo u Vatikan³⁴¹ (Andrić 1992: 10–11). Potom je radio u veleposlanstvima Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca/Kraljevine Jugoslavije u Italiji³⁴², Rumunjskoj³⁴³, Austriji³⁴⁴, u Ministarstvu vanjskih poslova Kraljevine Jugoslavije u Beogradu, potom u Francuskoj³⁴⁵, Španjolskoj³⁴⁶, Belgiji³⁴⁷, Švicarskoj³⁴⁸ i Njemačkoj (Andrić 1992: 9–29, Živančević 1987: 214). Treba napomenuti da je Andrić od 1933. u

³⁴⁰ Milošević (Andrić 1992: 9) citira dio Andrićeva pisma Alaupoviću: „(...) znam poljski i poznajem i volim taj narod i pada mi na pamet ne bi li bilo kakvo mjesto za mene kod našeg budućeg poslanika u njih ili njihova kod nas”. Ovdje treba spomenuti da je Andrić u molbi naglasio da poznaje poljski jezik te da želi ići raditi u diplomaciju u Poljsku ili za poljsko veleposlanstvo u Kraljevstvu Srba, Hrvata i Slovenaca.

³⁴¹ Andrić u pismu upućenom Zdenki Marković iz Beograda 28. veljače 1920. piše: „Ja sam ukazom, konačno, postavljen za vicekonzula u New Yorku ali sam na rad upućen našem poslanstvu kod Vatikana.” (Maštrović 1981: 33).

³⁴² U Vatikanu je Andrić službovao od ožujka 1920. do studenog 1921. godine kao tajnik veleposlanstva, a u Generalni konzulat u Trstu premješten je kao vicekonzul II. reda i dužnost je preuzeo 9. prosinca 1922. i ondje bio dva mjeseca. Više u: Andrić (1992: 10–11, 14–15), *Enciklopedija 1* (1980: 141), Wierzbicki (1965: 33), Maštrović (1981: 34).

³⁴³ Nakon Vatikana Andrić je premješten u Rumunjsku gdje je imenovan vicekonzulom II. reda u Generalnom konzulatu u Bukureštu, a stupio je na dužnost 25. studenog 1921. (Andrić 1992: 11, Wierzbicki 1965: 33).

³⁴⁴ Andrić je u Grazu preuzeo dužnost 3. veljače 1923. godine, a zbog neispunjavanja uvjeta, otpušten je iz službe u prosincu 1923. Ondje je u siječnju 1924. godine podnio zahtjev za obranu doktorata i doktorirao filozofiju 12. lipnja 1924. i radio u Veleposlanstvu, ali ne kao diplomat (Andrić 1992: 15–17, Wierzbicki 1965: 33).

³⁴⁵ U Francuskoj je najprije bio u Marseilleu, potom u Parizu. U Marseille je otišao 9. studenog 1926., a u Generalni konzulat u Parizu prebačen je 3. siječnja 1928. (Andrić 1992: 20, Wierzbicki 1965: 33).

³⁴⁶ Od 28. travnja 1928. do kolovoza 1929. Andrić je službovao u Madridu kao otpravnik poslova (Andrić 1992: 21–22, Wierzbicki 1965: 33).

³⁴⁷ Andrić je u Bruxellesu preuzeo dužnost otpravnika poslova 12. kolovoza 1929. i ondje ostao sedam mjeseci (Andrić 1922: 22.)

³⁴⁸ Dana 1. siječnja 1930. imenovan je tajnikom u Kraljevskoj stalnoj delegaciji pri Ligi naroda u Ženevi i ondje je prešao 21. ožujka 1930. (Andrić 1922: 22, Wierzbicki 1965: 33).

Beogradu radio u odjelu Lige naroda Ministarstva vanjskih poslova, a od 1937. bio je zamjenik državnog tajnika, tj. pomoćnik ministra vanjskih poslova u Stojadinovićevoj vladi.

Andrić je od 10. travnja 1939. do 7. travnja 1941. godine bio zaposlen kao jugoslavenski opunomoćeni ministar i izvanredni veleposlanik u Njemačkoj³⁴⁹ (Andrić 1992: 29–42, Wierzbicki 1965: 33). U veljači 1941. primijetio je da ga predsjednik vlade i ministri Kraljevine Jugoslavije izbjegavaju u službenoj komunikaciji s njemačkim vlastima pa je uputio dopis ministru vanjskih poslova Aleksandru Marinkoviću u kojem je naveo da bi htio aktivnije surađivati u diplomatskim odnosima s Njemačkom jer je opunomoćeni ministar i izvanredni veleposlanik u Berlinu (306). U ožujku iste godine zatražio je da napusti Berlin³⁵⁰ jer ga ministar nije aktivno uključio u diplomatske razgovore pa je otišao u Bad Schachen gdje je boravio do kraja svibnja 1941. Iako je imao mogućnost otići u Švicarsku, to je odbio i s ostalim se diplomatima vratio u Kraljevinu Jugoslaviju (*Isto*).

Nakon Drugog svjetskog rata, 1946. godine, Andrić je izabran za zastupnika u Skupštini Bosne i Hercegovine i u Saveznoj skupštini. Postao je članom Srpske akademije znanosti i predsjednikom Saveza književnika Jugoslavije od 1946. do 1952. godine. Za svoj rad dobio je brojna jugoslavenska priznanja i nagrade (*Enciklopedija 1* 1980: 141–142, Wierzbicki 1965: 33, 37, *Leksikon* 2000: 11). Na Sveučilištu Karl Franzens Reichsuniversität u Grazu doktorirao je povijest i filozofiju 15. lipnja 1924. godine, obranivši disertaciju o kulturnom razvoju Bosne u doba turske vladavine.³⁵¹

Andrićev književni opus otvara pjesma *U sumrak* (307) objavljena u časopisu *Bosanska vila* 1911. godine.³⁵² U zagrebačkim časopisima *Savremenik*, *Vihor*, *Hrvatska njiva* objavio je nekoliko radova. Bio je član Društva hrvatskih književnika i jedan od dvanaestorice pjesnika čije su pjesme uvrštene u antologiju *Hrvatska mlada lirika* 1914. godine (Bogišić i dr. 1998: 11–13, *Leksikon* 2000: 11). Napisao je brojne romane i dobio Nobelovu nagradu za književnost 1961. godine, a njegova najpoznatija djela³⁵³ prevedena su na poljski jezik. O njima će biti više riječi u nastavku rada.

³⁴⁹ Njegova služba u Berlinu značajna je za suradnju s Vilimom Frančićem. Dok je bio opunomoćeni ministar i izvanredni veleposlanik u Njemačkoj, ponekad je zapisivao svoje dojmove u dnevnik u kojem je sačuvano nekoliko zapisa: od 15. IX. 1940.; 20. IX. 1940.; 26. IX. 1940.; 29. IX. 1940.; 12. X. 1940.; 20. i 21. X. 1940. te 24. X. 1940.) (301). Čuva se i zapis u kojem opisuje put po Njemačkoj (302).

³⁵⁰ Dopisi ministru i odgovor ministra Marinkovića nalaze se u sljedećim izvorima: 303–305.

³⁵¹ Andrić je o završetku doktorskog studija obavijestio Zdenku Marković dopisnicom od 17. lipnja 1924. godine (Maštrović 1981: 61).

³⁵² Pjesma *U sumrak* objavljena je 30. rujna 1911. godine. Andrić je u *Bosanskoj vili* objavio pjesme *Blaga i dobra mesečina* (30. IX. 1911.), *Lanjska pesma* (15. IV. 1912.), *Potomulo* (30. VII. 1912.) i *Tama* (30. IV. 1912.) (Nowak-Bajcar 2013: 9 f.1).

³⁵³ Do 1960. objavljena su Andrićeva djela: *Ex Ponto*, *Nemiri*, *Put Alije Derzeleza*, *Pripovetke*, *Pripovetke I*, *Pripovetke II*, *Na Drini ćuprija*, *Gospođica Sarajevo*, *Travnička hronika*, *Priča o vezirovu slonu*, *Pripovijetke*,

7.2. Andrićeve poveznice s Poljskom

Andrić je za vrijeme studija u Krakovu naučio poljski jezik, što potvrđuje zapisom iz 1919. godine: „Znam poljski i poznajem i volim taj narod (...)”³⁵⁴ (Andrić 1992: 9). U govoru održanom prilikom primanja počasnog doktorata 1964., navodi: „Čitajući mnogo i slušajući pažljivo govor živih ljudi, trudio sam se da prodrem u tajne poljskog jezika, koji se mnogo razlikovao od moga, ali u kom je bilo u isto vreme nečeg meni vrlo bliskog i prisnog. Učio sam sa oduševljenjem i lakoćom, činilo mi se da idem od otkrića do otkrića. Moji mladenački planovi stali su sve više da se vezuju za Krakov. A tada, upravo kad sam se ponadao da bih s vremenom mogao uhvatiti korena u toj sredini, upoznati je sa svih strana, i primiti nešto više od nje, ja sam grubo probuđen iz svog sna – tada je izbio Prvi svetski rat.” (2: 33, Nowak-Bajcar 2013: 85, 87). Poljski jezik mu se činio egzotičnim jezikom jer navodi da je poljski jezik: „zbijeniji, sadržajni, puniji, pogodan za izražavanje svih nijansi osjećaja, suptilan.” Andrić je volio i poljske pisce, osobito Adama Mickiewicza, Ignacyja Krasickog, Stefana Żeromskog, Juliana Tuwima, a za Juliusza Słowackog je rekao da mu je omiljeni pisac (Živančević 1962: 363). Andrić je upoznao Vilima Frančića za vrijeme studija u Krakovu, koji je tada bio učenik u jednoj krakovskoj gimnaziji (Nowak-Bajcar 2013: 23–24, 84)

Treba istaknuti da je poljski prvi jezik na koji su prevedena Andrićeva djela 1919. godine.³⁵⁵ Vilim Frančić prevodio je Andrićeve pjesme i ulomke romana od 1920. godine (Małczak 2011: 107), a dijelovi Andrićevih *Nemira* prvi prijevod koji je Frančić naslovio *Crvena slova* (polj. *Czerwone listy*) i objavio u časopisu *Ilustrowany kurier codzienny* 1921. godine. U prijevodu Juliusza Feldhorna objavljene su pjesme *Ritmovi bez odbljeska* (polj. *Rytmy bez blasku*) (1922.), *Pejaž* i *Podróż*³⁵⁶ (1925.), a pjesma *Razgovor s dušom* (polj. *Rozmowy z duszą*) (1935.) u prijevodu Antonija Brosza, te ulomak romana *Ex ponto* (1936.) u prijevodu Stanisława Papierkowskog (Živančević 1962: 364). Andrićevo djelo *Ljetovanje na jugu* (polj. *Wakacje na południu*) tiskano je 1936. (potom 1961.) u prijevodu Alije Dukanovića, a godinu dana poslije, u Benešićevoj *Knjižnici* izdana je knjiga *Nowele* u prijevodu Marije Znatowicz-Szczepańskiej. U Benešićevoj ediciji objavljene su pripovijetke: *Put Alije Đerzeleza*, *U Musafirhani*, *U zindanu*, *Ispovijed*, *Kod kazana*, *Čudo u Olovu*, *Most*

Rzavi bregovi, *Nove pripovetke*, *Pod Grabićem*, *Prokleta avlija*, *Izabrana dela I-IV*, *Aska i vuk*, *Lica* (Leksikon 2000: 12–13).

³⁵⁴ Andrić je rekao i sljedeće: „Malo ko u Jugoslaviji zna da ja poznajem poljski jezik. O mome jeziku i stilu mnogo je pisano, ali još niko dosad nije tražio u mojim delima uticaj poljske literature. (...) Poljski jezik bio je u ono vreme za mene južnjaka kao nekakav egzotični jezik. Činilo mi se da je zbijeniji, sadržajni, puniji, pogodan za izražavanje svih nijansi osjećaja, čudesno oplemenjen, suptilan, rafiniran (...)” (Živančević 1962: 362–363).

³⁵⁵ Živančević (1962: 364) navodi da nije poznato koja su prva Andrićeva djela prevedena na poljski jezik, ali pretpostavlja da su to odlomci iz zbirke pjesničke proze *Ex ponto*.

³⁵⁶ Vidi poglavlje *Poljsko-jugoslavensko društvo u Varšavi i ostala događanja u Varšavi*.

na *Žepi* i *Žeđ*. Andrić je sam izabrao pripovijetke koje je Benešić tiskao jer mu je bilo stalo da njegova knjiga na poljskom bude što vjernija originalu, stoga se dopisivao i s prevoditeljicom Marijom Znatowicz-Szczepańskom i sam angažirao Nikolu Mirkovića da napiše predgovor.³⁵⁷

Godine 1947. godine objavljen je ulomak Andrićeve *Travničke kronike* (polj. *Trawnicka kronika*) u časopisu *Dziennik literacki* (Živančević 1962: 365), a 1956. godine u Varšavi je objavljen roman *Na Drini ćuprija* (polj. *Most na Drinie*) u prijevodu Haline Kalita-Ćirlić, kojoj je Andrić pomogao u tumačenju pojedinih izraza (308). Sljedeće je godine u Varšavi izdana zbirka njegovih pripovijetki pod naslovom *Pragnienie* (hrv. *Žeđ*), u kojoj su se nalazile pripovijetke *Put Alije Đerzeleza*, *Kod kazana*, *Veletovci*, *Priča o vezirovom slonu*, *Proba*, *Mara milosnica*, *Priča o kmetu Simanu*, *Žeđ*, *Svadba*, *Zlostavljanje*, *Pismo iz 1920.*, *Knjiga*, *Šetnja*, *Snopići* te *Aska i vuk*, a koje su preveli Irena Olszewska, Zygmunt Stoberski i Maria Znatowicz-Szczepańska. U Varšavi je 1959. objavljen prijevod *Proklete avlije* (polj. *Przekłete podwórze*) (309) u prijevodu Jana Wierzbickog, a 1960. prijevod *Travničke kronike* nazvan *Konzuli njihovih carskih veličanstava* (polj. *Konsulowie ich cesarskich mości*) (Živančević 1987: 218–220, 222). Tijekom 1961. objavljena su četiri prijevoda Andrićevih djela: *W klasztornej gospodzie*, *Ex ponto* (ulomak), *Twarze* i *Po słonecznej stronie* (Živančević 1962: 365)

Andrić je volio čitati djela poljskih književnika, a u više se navrata s nekima od njih i susreo. Jedan od susreta zbilo se u vrijeme dok je bio diplomat u Marseilleu. Ondje ga je poljski konzul pozvao na druženje s poljskim književnikom Tadeuszom Boy-Żeleńskim koje je upriličio 20. travnja 1927. Nakon nekoliko mjeseci, iz Madrida je tražio da mu pošalju Benešićev prijevod Juliusza Słowackog *U Švicarskoj*³⁵⁸, a Zdenka Marković mu je poslala nekoliko pisama poljskog književnika Bronisława Grabowskog u Berlin u travnju 1929. (Maštrović 1981: 63, 67).

Andrić se kao ljubitelj poljske kulture zalagao za povezivanje s Poljacima i zbog toga je dobio dva poljska odlikovanja *Polonia Restituta*. Odluku o prvom odlikovanju časničkog reda potpisao je predsjednik Republike Poljske Ignacy Mościcki 19. listopada 1926., a odlikovanje je primio 1927. godine. Drugo odlikovanje *Velikog zapovjednika* potpisao je isti predsjednik 29. srpnja 1937. (Nowak-Bajcar 2013: 84).

³⁵⁷ Ova tema će biti detaljnije obrađena u poglavlju *Andrićeva pisma Benešiću i Benešićeva pisma Andriću*.

³⁵⁸ Benešić je preveo djelo Juliusza Słowackog *U Švicarskoj* u Zagrebu 1928. To je bio drugi prijevod Słowackog na području Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca jer je prvi prijevod *V Švici* tiskan 1909. godine na slovenskom jeziku, u prijevodu Vojeslava Molča u časopisu *Ljubljanski zvon*, ali taj prijevod nije bio kompletan jer su nedostajale pojedine pjesme. Stanisław Papierkowski napisao je da je Benešićev prijevod napisan dobrim stilom i stilom, bez nepotrebnih dijalektizama (Papierkowski 1928: 85–86).

Početak Drugog svjetskog rata, kad su nacisti u logor zatvorili stotinjak profesora s krakovskog sveučilišta u listopadu 1939. godine, Andrić im je pokušao pomoći jer je bio jugoslavenski opunomoćeni ministar i izvanredni veleposlanik u Berlinu. U suradnji s beogradskim fakultetima, sveučilištem i akademijama poslao je pozive znanstvenicima koji su bili u logoru da dođu u Jugoslaviju te ih je na taj način pokušao osloboditi. U tome mu je pomagao profesor Jagelonskog sveučilišta Vilim Frančić³⁵⁹ (Živančević 1987: 217).

Nakon rata Andrić nije zaboravio Poljake i poljsku kulturu pa je u travnju 1956. godine bio predsjednik Odbora za obilježavanje stogodišnjice smrti Adama Mickiewicza i tom prilikom organizirao nekoliko priredbi u Beogradu, na čemu mu je zahvalio ondašnji poljski veleposlanik u Beogradu Henryk Grochulski (312). Nakon primanja Nobelove nagrade, Andrić je primio više stotina čestitki, a u jednom od razgovora s Vilimom Frančićem³⁶⁰ rekao je da ga je posebno dirnula čestitka rektora Jagelonskog sveučilišta Stefana Grzybowskog, poslana 10. studenog 1961. godine (Živančević 1962: 362). U njoj je, u ime Senata Jagelonskog sveučilišta iz Krakova, profesora i svoje osobno ime, rektor čestitao Andriću na Nobelovoj nagradi i naglasio da je zaslužio nagradu i naveo je da je radost veća jer je Andrić studirao na Jagelonskom sveučilištu akademske godine 1913./1914. (313). Andrića je čestitka podsjetila na Planty, poznato šetalište koje okružuje stari grad u Krakovu i miris koji je osjećao dok se šetao pokraj vrtova i šume: „Krakov je ostavio na mene silan, neizbrisiv utisak. Ta poljska veličanstvena prošlost što progovara tisućama glasova, mir kojim odiše taj grad, ljudi (...) Krakov je jedino mjesto u Europi čija su uspomena i ime u stanju da mi uzbude srce i zagriju krv.” (Živančević 1962: 362).

Andrzej Wajda poslao je Andriću pismo iz Varšave 23. studenog 1963. i u njemu naveo da je razgovarao sa Svetom Lukićem o filmu koji bi tematizirao Andrićev književni rad. Zamolio je Andrića za suradnju (314), ali u dokumentima nije sačuvan podatak je li Andrić pristao na snimanje autobiografskog filma.

³⁵⁹ Jedan od primjera Andrićeve pomoći Poljacima i suradnje s Vilimom Frančićem je pismo Desanke Dobijowe, koja zahvaljuje Andriću što je 1939. godine pomogao njezinom sinu izraditi jugoslavensku putovnicu kako bi mogao otići iz Poljske. Dobijowa navodi da joj je muž bio Poljak, a ona se nakon njegove smrti preselila u Beograd i ondje radila do 1932. godine, kad je umirovljena. U to je vrijeme njihov sin ostao na školovanju u Poljskoj gdje se zatekao i početkom rata 1939. godine. Kada je počeo rat, Dobijowa je htjela otputovati po sina 1939. godine, ali ju je od tog nauma odgovorio Vilim Frančić i rekao joj da njezinom sinu Bori prijete opasnost od slanja na prisilni rad i preporučio joj da kontaktira Andrića koji bi joj mogao pomoći. Dijobowa se obratila Andriću, koji je tada bio u Berlinu i on je odobrio izradu putovnice njezinu sinu. U nastavku pisma Dijobowa navodi da je Frančić opširnije govorio na koji je način Andrić spasio poljske profesore iz logora (310). Sačuvano je i pismo Hanne Hirszfeldej koja je izrazila žaljenje što se nije mogla susresti s Andrićem u Beogradu sredinom 1959. godine i osobno mu zahvaliti za sve što je napravio za „njih u vrijeme okupacije” (311).

³⁶⁰ Razgovor Ive Andrića i Vilima Frančića zbio se u Beogradu 28. studenog 1961. godine (Živančević 1962: 362).

7.3. Andrićevi boravci u Poljskoj

Andrić je četiri puta boravio u Poljskoj. Prvi boravak trajao je od početka travnja 1914. do 29. lipnja 1914. kad je studirao IV. semestar povijesti na Jagelonskom sveučilištu.³⁶¹ Jednom tjedno posjećivao je profesora Mariana Zdziechowskog u njegovu domu i ondje se družio s ostalim slavenskim studentima, a stanovao je kod obitelji Irzykowski.³⁶² U to se vrijeme nadao se da će završiti studij slavistike ili polonistike i postati znanstvenik, jedan od onih koji imaju čast biti *Alma Matris Cracoviensis*. Za vrijeme boravka u Poljskoj posjećivao je i druga mjesta³⁶³, što potvrđuje razglednica poslana Mihovilu Tomandulu (Andrić 2000: 104). Andrić nije završio započeti studij jer je početkom Prvog svjetskog rata morao napustiti Krakov (Živančević 1962: 362–363, Wierzbicki 1988: 5, Nowak-Bajcar 2013: 50).

Za vrijeme boravka u Krakovu napisao je članke *1. i 3. maja* iz kojih se iščitava „bunt, osuda neraskidive povezanosti povijesti i sadašnjosti” (Wierzbicki, 1965: 16). Osim pisanja, u Krakovu se Andrić zanimao za slikarstvo, o čemu je pisao prijateljima, a što je posebno naglasio u govoru prilikom svečane dodjele počasnog doktorata 1964. u kojem je istaknuo: „U bibliotekama, u pozorištu, u časopisima, u muzejima, po izložbama savremenih poljskih umetnika počele su da mi se otkrivaju prve konture poljske kulture koja me je privlačila svojom autentičnošću, svojom težnjom za savršenstvom oblika i, naročito, svojim kontinuitetom.” (2: 33–40).

Drugi Andrićev boravak u Poljskoj bio je od 4. to 10. ožujka 1948.³⁶⁴ Tada je bio gost na otvorenju izložbe jugoslavenskog slikarstva i skulpture iz XIX. i XX. stoljeća u Narodnom muzeju u Varšavi. Na izložbu *Umjetnost naroda Jugoslavije XIX. i XX. stoljeća* pozvao ga je ravnatelj Narodnog muzeja Kazimierz Michałowski 1. ožujka 1948. godine. Konferencija za novinare održala se 6. ožujka, a sljedeći dan održana je književna konferencija u Nieborowu. Izložba je otvorena 8. ožujka Andrićevim govorom³⁶⁵ u ime Odbora za kulturu i umjetnost Federativne Narodne Republike Jugoslavije (Małczak 2013: 111, 116). Posljednji dan

³⁶¹ Andrić je u prijavnici naveo da je rođen u Travniku 1892. godine, po religiji katolik, a narodnosti Hrvat iz Bosne (Živančević 1962: 361, 1987: 208). Upisnica s Jagelonskog sveučilišta rijedak je dokument koji se može pronaći, a važan je zbog polemika oko nacionalne pripadnosti poznatog nobelovca.

³⁶² Obitelj Irzykowski stanovala je u Krakovu, adresa Bonerowska 9. Ondje je stanovao na trećem katu, zajedno s kolegom Vojmirom Durbešićem (Andrić 2000: 25).

³⁶³ Andrić je 16. lipnja posjetio rudnik soli u Wieliczkoj u blizini Krakova (Andrić 2000: 104).

³⁶⁴ U jednom od pisama Ivo Andrić navodi da je u Varšavi bio i 1947. godine i tom prilikom boravio u jugoslavenskom veleposlanstvu: „Vrlo dobro se sećam i vremena provedenog u Varšavi 1947. i našeg razgovora u Ambasadi.” (315). Nigdje drugdje nije pronađen podatak da je Andrić bio u Poljskoj 1947. godine.

³⁶⁵ Andrićev govor na poljskom jeziku čuva se u njegovoj ostavštini u Beogradu. U govoru spominje: *W tej nowej Jugosławii, ojczyźnie wolnych ludzi pracy, znalazła sobie właściwe miejsce sztuka, literatura i muzyka, malarstwo i rzeźba* (316) (hrv. „U novoj Jugoslaviji, domovini slobodnih radnih ljudi, pronašla je svoje vlastito mjesto umjetnost, književnost i glazba, slikarstvo i kiparstvo”).

boravka u Poljskoj posjetio je Łódź s ostalim članovima jugoslavenske delegacije (317–319, Nowak-Bajcar 2013: 84).

Treći boravak u Poljskoj bio je od 25. do 28. kolovoza 1948. godine, kad je Andrić posjetio Wrocław prilikom *Svjetskog kongresa intelektualaca*. Na Kongresu je sudjelovao kao predsjednik Saveza književnika Jugoslavije, a Kongres je organiziran povodom očuvanja mira u svijetu (Wierzbicki 1965: 37, Nowak-Bajcar 2013: 84).

Posljednji Andrićev posjet Poljskoj dogodio se u svibnju 1964. Tada mu je dodijeljen počasni doktorat *honoris causa* fakulteta *Alma Mater* Jagelonskog sveučilišta povodom 600. obljetnice Jagelonskog sveučilišta u Krakovu. Tim povodom organizirana je svečana sjednica 9. svibnja 1964. na kojoj se Andrić obratio prisutnima³⁶⁶ na poljskom jeziku (2, Živančević 1987: 227, Wierzbicki 1965: 40). Andrić je boravio u Poljskoj od 8. do 20. svibnja 1964. godine, a nakon Krakova, sa suprugom je posjetio Zakopane i Varšavu (320–321, Nowak-Bajcar 2013: 84).

7.4. Korespondencija Ive Andrića i Zdenke Marković

Zdenka Marković poznata je hrvatska književnica, prevoditeljica i polonistica. U Andrićevoj ostavštini sačuvana su mnoga pisma, među kojima i korespondencija sa Zdenkom Marković pa će se posebna pozornost usmjeriti na njihovu korespondenciju iz razdoblja od 1918. do 1924. godine.

Nakon što se Andrić vratio u Kraljevstvo Srba, Hrvata i Slovenaca, razmijenio je sa Zdenkom Marković više od stotinu pisama, razglednica i dopisnica. U pojedinim pismima Andrić spominje Poljsku i sjeća se vremena koje je ondje proveo. Na razglednici koju je poslao iz Krapine 12. svibnja 1918. piše: „Danas dočitah na dušak *Bajeczne Kolazova* pa hoću da Vam zahvalim ne toliko radi literarne senzacije koliko radi ove poplave uspomena koja se u meni diže. Kraków!” (Maštrović 1981: 21).

Kako ponekad Andrić nije mogao doći do informacija vezanih uz Poljsku, u pojedinim je pismima tražio od Zdenke Marković da ga izvještava o novostima iz Poljske, npr. u pismu poslanom iz Splita 2. lipnja 1919. (*Isto*: 26). Nije se libio i komentirati situaciju u Poljskoj, o čemu svjedoči pismo iz Beograda od 25. listopada 1919.: „Mnogo će me veseliti ako mi javite šta ima nova iz poljske umjetnosti (...) Čini mi se da njihova politika opet ide lošim, starim tragom (Tarnowski, Bilinski). Ta sad bar nema Rusije.” (*Isto*: 30). U istom je pismu spomenuo da u Beogradu postoji veleposlanik Republike Poljske, ali da ga nije upoznao.

³⁶⁶ Cijeli govor na poljskom jeziku nalazi se u Živančevićevom radu (1987: 227–230).

Nedugo nakon toga, 21. studenog 1919., žalio se da u Beogradu nije mogao doći ni do poljskih novina ni Poljaka (*Isto*: 30), a u veljači 1920. godine ponovno je pisao da ne može doći do poljskih knjiga ni primiti ih od „ljudi od Poslanstva poljskoga koji su fini ali potpuno neliterarni” (*Isto*: 33–34).

Zdenka Marković primala je Andrićeva pisma, dopisnice i razglednice iz raznih dijelova svijeta. Andrić joj je poslao razglednicu iz Rima 20. svibnja 1920., na kojoj je bila fotografija Varšave i na poledini joj je napisao da nije u Varšavi, nego da je slučajno naišao na fotografiju pa joj šalje pozdrav (*Isto*: 36–37). Sa službenog posjeta Bukureštu, tijekom 1921., Andrić joj je poslao pismo u kojem piše: „Rumunji podsjećaju mnogo na Poljake sa svojim smislom za formu i sjaj. Isto su tako gostoljubivi i ljubazni i, valjda, isto tako rđavi ekonomski” (*Isto*: 47–48). Njegovo zanimanje za Poljsku nije prestalo ni kasnije pa je 13. veljače 1923. poslao pismo iz Graza u kojem navodi da ga jako zanima što Zdenka Marković piše o Poljskoj jer ga ona vraća u prošlost: „Uvek sam znao, pa i pisao, da to nije srećna zemlja. To me je i privuklo nekad kao bečkog studenta da odem u Krakov; i to je ono što me danas odbija da idem u Varšavu ili da još jednom vidim Krakov, grad u kom sam bio jednu godinu na svoj način srećan. Ali zaboraviti ga neću nikada.” (*Isto*: 58). Za vrijeme boravka u Berlinu, 11. travnja 1929., pisao je Zdenki Marković da ga Berlin „severnjačkom svežinom” podsjeća na Krakov (*Isto*: 67).

Ivo Andrić i Zdenka Marković su se i posjećivali³⁶⁷, surađivali te zajedno prevodili djela s poljskog jezika. Na razglednici od 2. kolovoza 1918., koju joj je Andrić poslao iz Crikvenice, navodi sljedeće: „Ne zaboravite da naskoro moram donijeti poljski ciklus u „Jugu” i ako ušćitate što zgodna zabilježite da, kad se vratim, prevedemo.” (*Isto*: 23). Zdenka Marković primila je Andrićevo pismo i na Badnjak 1924. U pismu se Andrić žalio da pjesme i proza prevedene na poljski jezik nemaju smisla, ali da će nastaviti s prijevodima jer je ona to od njega očekivala (*Isto*: 63–64).

Andrić je u Zdenku Marković imao puno povjerenje jer joj je dao punomoć, koju je poslao 30. prosinca 1919. godine iz Beograda u Zagreb, a u kojoj navodi da umjesto njega može obavljati „sve knjižarske i novčane poslove” i u njegovo ime „novac dizati i primiti” (*Isto*: 31). Novac je slala Andrićevoj majci³⁶⁸ kad bi je zamolio: „Mojoj mami pišite čitko da se žena ne muči Vašim doktorskim rukopisom.” (*Isto*: 34). Zdenka Marković bila je

³⁶⁷ U pismu iz Sutivana na Braču, poslanog 21. srpnja 1919., Andrić spominje da je Zdenka Marković bila kod njega: „(...) koju ste upoznali kod mene”, a u pismu od 10. svibnja 1925. piše joj da mu je drago što je u Beogradu i pozvao je na ručak i večeru (Maštrović 1981: 27, 65).

³⁶⁸ U pismima Andrić navodi adresu svoje majke: Kata Andrić, kod g. Matkovčik/Višegrad i naglašava da njegovoj majci šalje 1000 K svaki mjesec (Maštrović 1981: 34, 36, 42).

posrednica između Andrića i tiskara Kuglija iz Zagreba. S tiskarom je uređivala i lektorirala Andrićeve knjige, o čemu svjedoči nekoliko pisama koja je poslao od 28. veljače do 19. studenog 1920. (*Isto*: 34–35, 39, 41, 45).

U pismu iz Bukurešta od 16. travnja 1922., Andrić piše da mu se javila Poljakinja³⁶⁹ koja želi prevesti *Put Alije Đerzeleza* na poljski jezik, pa je zamolio Zdenku Marković za njezino mišljenje o prijevodu (*Isto*: 54). U listopadu 1922. je pak zatražio njezinu pomoć pri pisanju uvoda. U pismu navodi da ga zanima kako će „izgledati poljski Đerzelez” (*Isto*: 56–57). Za temu ovog rada posebno je zanimljivo pismo upućeno Zdenki Marković u kojem Andrić navodi da ga svako proljeće podsjeća na Poljsku jer je uvijek bio radoznao kako će njegova proza izgledati kad je bude čitao na poljskom jeziku (*Isto*:64).

Andrić je u korespondenciji sa Zdenkom Marković naveo da se dopisuje i s Aleksanderom Szczepańskim (*Isto*: 32), a u jednom od pisama moli Zdenku Marković da dr. Schmidu³⁷⁰, profesoru slavenske filologije sa Sveučilišta u Grazu, pokaže Zagreb za vrijeme njegova posjeta krajem 1924. godine jer mu je „Stalo (...) da ponese dobre utiske iz naše zemlje.” (*Isto*: 62–63). U studenom 1924. Z. Marković je Andriću u Beograd poslala knjigu o poljskom književniku Stanisławu Wyspiańskom, ali bez pjesme koju joj je Andrić obećao prevesti (*Isto*: 63).

Ivo Andrić ostavio je dubok trag u hrvatsko-poljskim odnosima zbog suradnje s poljskim književnicima i zbog prijevoda njegovih djela na poljski jezik. Njegov značaj posebno se otkriva iz korespondencije s osobama s kojima se dopisivao.

³⁶⁹ Može se zaključiti da je to Maria Znatowicz-Szczepańska jer Benešić u pismu Ivi Andriću od 10. svibnja 1936. godine piše da je Maria Znatowicz-Szczepańska prevela njegove novele *Put Alije Đerzeleza*, *Čudo u Olovu* i *Most na Žepi* (322), a Maštrović (1981: 78) isto spominje da je to ona jer je 1923. godine objavila članak o Ivi Andriću i drugim jugoslavenskim književnicima. Andrić je to potvrdio trima pismima: od 18. listopada 1922. kad je napisao Zdenki Marković da mu se javila gđa. Szczepańska s ljetovanja u Dubrovniku; od 15. travnja 1924. riječima: „Već bi zaista mogla i gđa. Szczepanska da jednom štampa tog ubogog „Đerzeleza”, ako misli uopšte da ga štampa; ili da znam bar da neće.”; te 1. kolovoza 1924. kad je bio ljut na gđu. Szczepańsku: „Ta gđja. iz Poljske bi zaista mogla da me već jednom ostavi na miru sa njezinim književnim prijetnjama da će prevesti ovo ili ono. Neka ćuti i – prevodi.” (Maštrović 1981: 56–57, 61).

³⁷⁰ Nije navedeno ime profesora Schmida (op. a.).

8. VILIM FRANČIĆ I HRVATSKO-POLJSKE VEZE

Vilim Frančić se kao dijete preselio u Poljsku i ondje proveo cijeli život, koji je posvetio povezivanju Hrvata i Poljaka. Frančić je od svoje mladosti bio povezan s Hrvatskom jer je surađivao s hrvatskim znanstvenicima, jezikoslovcima, književnicima i diplomatima te u Poljskoj predavao o hrvatskoj i jugoslavenskoj povijesti, književnosti, jeziku, kulturi i tradiciji. U Poljsko-jugoslavenskom društvu u Katowicama i Krakovu učio je Poljake hrvatski jezik i upoznao ih s bogatom hrvatskom kulturom i povijesti. Frančić je organizirao i više desetaka putovanja u Kraljevinu Jugoslaviju, najčešće u Hrvatsku. Pomoću jezikoslovnih priručnika olakšao je učenje hrvatskog jezika ponudivši jedinstven rječnik koji je i danas zanimljiv jezikoslovcima.

8.1. Biografski podaci o Vilimu Frančiću

Vilim Frančić rođen je u Daruvaru 1896. godine, a preminuo je 16. rujna 1978. godine u Krakovu. Nakon očeve smrti 1898. majka se preselila u Krakov (Kale 2015: 101). Vilim je četiri razreda niže škole završio u Daruvaru (1902.–1906.), a 1908. sa starijom se sestrom Paulinom preselio u Krakov. Školovanje je nastavio u Podgórzu³⁷¹ gdje je završio četiri razreda. Peti i šesti razred gimnazije pohađao je u Krakovu, sedmi u Beču 1915. godine, a osmi razred završio je u Krakovu 1916. godine. Frančić je nakon gimnazije upisao studij slavistike i germanistike u Grazu, gdje je studirao do 1918. godine, potom na Jagelonskom sveučilištu u akademskoj godini 1918./1919. (323). Na Karlovom sveučilištu u Pragu studirao je od 1919. do 1921. godine. Doktorirao je u Krakovu 1924. s temom *Srpske junačke pjesme i njihova povijest u Poljskoj*. Pohađao je tečaj francuskog jezika i književnosti na Sveučilištu u Toulouseu, a državni ispit položio je 1928. godine i dobio diplomu srednjoškolskog profesora poljskog i njemačkog jezika.³⁷²

Frančić je bio ravnatelj Trgovačke škole u Proszowicama blizu Krakova od 1. prosinca 1922. do 31. siječnja 1926. godine (324), a od 1924. do 1937. godine istodobno i lektor srpskohrvatskog jezika na Jagelonskom sveučilištu (325). Nakon ravnateljskog mjesta u Proszowicama, od 1926. do 1932. godine radio je kao profesor poljskog jezika u Državnoj klasičnoj gimnaziji u Królewskoj Huti³⁷³ u blizini Katowica, a od 9. studenog 1932. do 1. rujna 1938. godine bio je profesor i ravnatelj Državne srednje škole i gimnazije te ravnatelj

³⁷¹ Podgórze je danas dio Krakova (op. a.).

³⁷² O Frančićeve djetinjstvu i školovanju detaljnije u: Esih (1979: 154), Baczkowska (1989: 149, 2007: 81), Herout (2003: 27).

³⁷³ Królewska Huta je današnji grad Chorzów u blizini Katowica (op. a.).

Pedagoškog centra³⁷⁴ u Katowicama (326–327). Godinu dana prije početka Drugog svjetskog rata, u rujnu 1938., imenovan je profesorom u VI. gimnaziji „Im. Tadeusza Kościuszki” i vizitatorom srednjih škola Prosvjetno-pedagoške službe krakovskog školskog okruga³⁷⁵ (328–329). U međuvremenu je imenovan dopredsjednikom Društva učitelja srednjih i viših škola te voditeljem Međuškolske komisije u Katowicama. Predavao je i ekonomsku geografiju Jugoslavije na Rudarskoj akademiji te hrvatski jezik na Visokoj trgovačkoj školi u Krakovu. Na Visokoj trgovačkoj školi predavao je od 1929. do 1938.³⁷⁶ godine predmet *Gospodarska situacija na poluotoku Balkanu* (330, Kale 2015: 101–102).³⁷⁷

Za svoj rad Frančić je dobio mnoga odlikovanja i priznanja. U međuratnom razdoblju primio je najviše poljsko odlikovanje *Križ Nezavisnosti* (polj. *Krzyż Niepodległości*) (1933.), priznanja *Viteški križ reda Obnove Poljske* (polj. *Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski*) (1956.), *Legionarski križ* (polj. *Krzyż Legionowy*) (1926.), *Priznanje Tisućgodišnjice poljske države* (polj. *Odznaka Tysiąclecia Państwa Polskiego*) (1966.) i *Zlatnu plaketu „Za društveni rad za grad Krakov”* (polj. *Złota Odznaka „Za pracę społeczną dla M. Krakowa”*) (1969.). Za pedagoški rad nagrađen je priznanjem *Zaslužni učitelj Poljske Narodne Republike* (polj. *Honorowy Nauczyciel PRL*) (1971.) i *Zlatna oznaka Saveza poljskih učitelja* (polj. *Złota Odznaka Związku Nauczycielstwa Polskiego*) (Kale 2015: 107, Baczkowska 2007: 82). Vlasti Kraljevine Jugoslavije dodijelile su mu odlikovanje *Sveti Savo IV. reda* za zasluge u kulturi (1933.) (331), a vlasti Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije odlikovanje *Orden jugoslavenske zastave sa zlatnom zvijezdom* za zasluge u zbližavanju poljskog i jugoslavenskog naroda (1970.). Od Općine Daruvar dobio je zlatnu Plaketu Daruvar „za 45-godišnjicu naučnog rada i razvoj kulturne suradnje između Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije i Poljske” (Oczkova 2004: 37).

8.1.1. Frančićev rad u vrijeme Prvog i Drugog svjetskog rata

Vilim Frančić bio je skaut u školi 1913. i 1914. godine, potom se aktivno uključio u Prvi svjetski rat i borio kao dragovoljac II. brigade poljskih legija od 1914. do 1915. godine.

³⁷⁴ Esih (1934: 9, 1979: 155) tvrdi da je Frančić bio administrativni ravnatelj Pedagoškog instituta od 1928. godine.

³⁷⁵ Kao vizitator krakovskog okruga, Frančić je u svojem djelokrugu ima 25 srednjoškolskih zavoda (Esih 1938: 17).

³⁷⁶ Esih (1979: 155) spominje da je Frančić bio predavač na Višem trgovačkom studiju od 1930. do 1939. godine.

³⁷⁷ Frančićeve aktivnosti od 1960. do 1978. godine u ovom radu nisu spominjane jer to razdoblje nije tema rada, samo se spominju odlikovanja iz tog vremena. Kratak pregled Frančićeve života od 1960. do 1978. nalazi se u radu Slavena Kale (2015: 106–108).

Budući da je ranjen³⁷⁸, liječio se u Daruvaru u improviziranoj bolnici, a nakon oporavka nije se vratio u vojnu službu, nego je poslije rata postao članom uprave okružnog Saveza legionara u Katowicama (Loza 1938: 180, Oczkova 2004: 36, Kale 2015: 101).

Početak Drugog svjetskog rata imenovan je zapovjednikom jednog od triju odreda za evakuaciju u Sandomierzu, potom je regrutiran u odjeljenje za evakuaciju u vagonima do Hrubieszowa (Michalewicz 2005: 356). Vratio se u Krakov nakon evakuacije i ondje su ga uhitili u operaciji *Sonderaktion Krakau* 6. studenog 1939., zajedno sa 183 profesora, docenata i asistenata Jagelonskog sveučilišta te Rudarske Akademije, koja se nalazila u zgradi sveučilišta.³⁷⁹

U Wrocławu je bio od 9. studenog i nakon dva tjedna deportiran je u logor Oranienburg-Sachsenhausen u blizini Berlina (*Sachsenhausen* 1966: 9–10). Frančić je nakon uhićenja predložio da se zatvorenici organiziraju radi međusobne pomoći pa su ga izabrali za vođu³⁸⁰ i tu je dužnost obavljao u Oranienburgu u bloku 45, potom u bloku 46. U zatvoru je Frančić dodjeljivao poslove i određivao što će tko raditi u njegovu bloku (Gwiazdomorski 1964: 177, 180, 201, 218), a kasnije je izabran za upravitelja fonda za nabavku namirnica u logoru³⁸¹ (*Isto*: 164). U prosincu 1939. izabran je za člana komisije koja je dijelila namirnice među zatvorenicima pa je među prvima dobivao informacije tko je preminuo i prenosio ih drugim zatvorenicima³⁸² (*Isto*: 197, 201).

Skupine profesora u logoru udružile su se u veljači 1940., potom je Frančić izabran za vođu ujedinjene skupine. Prva skupina profesora oslobođena je 8. veljače 1940., a Frančić je oslobođen sutradan, nakon čega se vratio u Krakov (Michalewicz 2005: 358, 856–857). Ondje je imenovan delegatom Jagelonskog sveučilišta i Poljske akademije znanosti. Nakon oslobađanja iz logora, Frančić je poslao pismo jugoslavenskom opunomoćenom ministru i izvanrednom poslaniku Ivi Andriću u kojemu je citirao njegovo djelo *U zindanu*: „Izbavljaj, jer inače pogiboh”³⁸³. Frančić je Andriću slao informacije o 43 kolega s Jagelonskog sveučilišta³⁸⁴ koji su u ožujku 1940. prevezeni u Dachau jer im je namjera bila da ih izvuku iz

³⁷⁸ Benešić (1960: 250) navodi da je Frančić četrnaest mjeseci bio u legiji Piłsudskog i da je ranjen u borbi.

³⁷⁹ Živančević (1962: 364) spominje da je Vilim Frančić uhićen u listopadu 1939., ali je on uhićen 6. studenog 1939. na II. katu u sali 56 ili 66. (*Sachsenhausen* 1966: 9, Zaborowski i Poznański 1964: 53–57, 65).

³⁸⁰ Gwiazdomorski (1964: 37) je zapisao da je Frančić bio načelni organizator u njihovu bloku.

³⁸¹ Zaborowski i Poznański (1964: 88) tvrde da su Frančića ponekad nazivali i *gospodarz* (hrv. domaćin).

³⁸² Više u: Gwiazdomorski (1964: 205, 228), Zaborowski i Poznański (1964: 88).

³⁸³ Buszko i Paczyńska (1995: 544) spominju da je po Frančića došao gestapovac službenim automobilom, deset dana nakon što je poslao pismo i odvezao ga do sjedišta Generalne Gubernije kod opunomoćenika ministra vanjskih poslova Trećeg Rajha koji ga je obavijestio da je Andrić zamolio da mu se odobri dolazak u Berlin i da će mu napraviti potreban putni dokument.

³⁸⁴ Više u: Bobrownicka (1988: 8), Wierzbicki (1988: 5), Buszko i Paczyńska (1995: 544), Živančević (1962: 364).

logora.³⁸⁵ Zbog toga je Frančić otišao u Berlin 13. lipnja 1940. gdje je razgovarao s Andrićem i zalagao se za oslobođenje ostalih profesora koji su bili u Dachau. Potom je Andrić organizirao sastanak u talijanskom veleposlanstvu na koji je pozvao veleposlanike Mađarske, Turske, Grčke, Švicarske i Italije i njemačke ministre Hermanna Göringa i Hansa Franka, ministra pravde³⁸⁶, da bi pronašao način kako pomoći Poljacima i ubrzati proces oslobađanja ostalih profesora. Situacija je nakon sastanka bila nepromijenjena pa se Frančić vratio u Krakov, a 27. rujna 1940. ponovno otišao u Berlin gdje ga je Ivo Andrić³⁸⁷ obavijestio o rezultatima diplomatskih predstavništava koji su mu odlučili pomoći.

Budući da je središnjica Gestapoa bila nasuprot jugoslavenskog veleposlanstva, Andrić je poslao Frančića u Gestapo da se raspita o krakovskim profesorima. Frančića su pustili kod „šefa”, ali nakon burne reakcije, „šef” je odgovorio da će preostale zatočene zaposlenike sveučilišta pustiti do kraja 1940. godine. Dana 21. prosinca 1940. oslobođeno je šest profesora, a do 15. siječnja 1941. i ostali su bili pušteni na slobodu.³⁸⁸ Frančić je nakon rata bio član *Kluba Sachsenhausen* koji je okupljao bivše logoraše na konferencijama i sastancima (*Sachsenhausen* 1966: 13–30, 141).

Frančić je radio kao učitelj u Javnoj ženskoj obrtničkoj školi u rujnu i listopadu 1940., a od siječnja 1941. u Državnoj rudarsko-metalurško-mjerničkoj školi u Krakovu. Kasnije je imenovan ravnateljem Državnih pripremnih tečajeva za stručne škole višeg stupnja i tu je funkciju obnašao od veljače 1941. do srpnja 1942. Od 1942. do siječnja 1945. godine radio je kao ravnatelj Grafičkog odjela Obrtničko-stručne javne škole broj II., a dok je bio na dužnosti ravnatelja škole i voditelja tečajeva, zapošljavao je učitelje izbjegle iz Varšave i profesore s Jagelonskog sveučilišta (Kale 2015: 104, Esih 1979: 155).³⁸⁹ Od kraja veljače 1940. do 1945. godine Frančić je bio sudionik ilegalnog tajnog gimnazijskog poučavanja³⁹⁰, a od veljače

³⁸⁵ O logorima u Poljskoj pisao je Julije Benešić (1948: 35–44) u radu *Njemačka nasilja u Poljskoj* i u njemu navodi da je na području Poljske u Drugom svjetskom ratu djelovalo oko petsto logora: 44 koncentracijska i 453 prijelazna ili radna logora. Osim logora, spominje načine na koje su sve Poljaci i Židovi bili maltretirani, štetu napravljenu u Poljskoj za vrijeme Drugog svjetskog rata i imena umrlih članova Krakovske akademije.

³⁸⁶ Frančić (1946: 5) spominje da je Andrić dogovorio sastanak s talijanskim i turskim veleposlanikom, bugarskim i mađarskim poslanikom te Generalnim gubernatorom Frankom.

³⁸⁷ Frančić (1946: 5) i Wierzbicki (1965: 36–37) pišu da su Andrić i Frančić bili prisluškivani u lipnju 1940. pa su se susretali na ulici.

³⁸⁸ Više u: Michalewicz 2005: (356–357); Buszko i Paczyńska (1995: 545–547).

Buszko i Paczyńska (1995: 547) tvrde kako je Frančić znao da su u logorima umrli samo Joachim Metallman i docent Wiktor Ormicki, koji su ranije prevezeni u logore Mauthausen i Buchenwald te docent K. Piwarski koji je još pola godine bio u logoru.

³⁸⁹ Henryk Batowski spominje da ga je Vilim Frančić zaposlio u srednjoj školi u kojoj je bio voditelj (u Javnoj ženskoj obrtničkoj školi) u ožujku 1941. godine (Michalewicz 2005: 345–346, f.2).

³⁹⁰ U vrijeme njemačke okupacije Poljske, školovanje je bilo otežano i zbog toga je osnovana Komisija javnog obrazovanja (polj. *Komisja Oświecenia Publicznego*), a Frančić je postao članom Komisije nedugo nakon što je oslobođen iz koncentracijskog logora (Frančić 1971: 176). Frančić je predavao srpski jezik na tajnim predavanjima (*Alma Mater* 1964: 70, 81–82, 143, 220).

1941. delegat tajne Komisije javne prosvjete i kulture, koja je obuhvaćala područje Krakova te krakovskog i kieleckog okruga. (Michalewicz 2005: 356).

Nakon izlaska iz logora, Frančić je posjećivao Zagreb i Beograd jednom godišnje. Godine 1942. posjetio je Benešića u Zagrebu i obavijestio ga o strahotama koje su se dogodile u Poljskoj, a Benešić je njemu govorio o poljskim izbjeglicama koje su 1939. i 1940. godine prelazile preko Jugoslavije (*Isto*: 358, Kale 2015: 104).

8.1.2. Frančićeve aktivnosti nakon Drugog svjetskog rata

Frančić je od veljače 1945. do kolovoza 1949. godine radio kao vizitator srednjih škola Prosvjetno-pedagoške službe Krakovskog školskog okruga, a bio je i voditelj Centra za slavističku metodiku od 1945. do 1950. godine te upravitelj Metodičkog ognjišta slavistike od 1945. do rujna 1949. U novinama *Dziennik Polski* radio je na mjestu urednika slavenskog dijela 1946. i 1947. godine, a od 1. svibnja 1946. do 31. kolovoza 1950. godine bio je zaposlenik Instituta za slavistiku Jagelonskog sveučilišta u Krakovu.³⁹¹ Od 1. rujna 1950. do 31. prosinca 1954. bio je lektor srpskohrvatskog jezika na Katedri za južnoslavensku filologiju Jagelonskog sveučilišta, a od 1946. do 1952. tajnik znanstvenog izdavaštva Knjižnice slavenskog studija³⁹² Jagelonskog sveučilišta. Funkciju znanstvenog tajnika Instituta za lingvistiku³⁹³ obnašao je od 1951. do 1955., a od 1952. godine bio je organizator Studija praktičnog učenja stranih jezika na Jagelonskom sveučilištu. Zamjenik profesora slavenske filologije postao je 1955. godine, a nakon godinu dana imenovan je voditeljem Studija praktičnog učenja stranih jezika i na toj dužnosti bio je pet godina. Od srpnja 1956. do 1961. godine Frančić je bio znanstveni suradnik na Institutu slavistike Poljske akademije znanosti, a docent iz područja srpskohrvatske filologije postao je u lipnju 1961.³⁹⁴

8.2. Prevoditeljske aktivnosti, članci i predavanja

Vilima Frančića treba istaknuti i kao prevoditelja članaka, pjesama i knjiga. Preveo je s poljskog jezika na hrvatski i s hrvatskog na poljski više desetaka djela i članaka hrvatskih autora, među kojima se posebno ističe prijevod Andrićeve zbirke *Nemiri* (iz 1920.), objavljene pod naslovom *Czerwone listy* u časopisu *Ilustrowany kurier codzienny* 1921.

³⁹¹ Više u: Karaš (1974: 191–222), Urbańczyk (1974: 223–236), Bobrownicka (1983: 187–200).

³⁹² Frančić je bio jedan od inicijatora osnivanja znanstvenog izdavaštva unutar Knjižnice slavenskih studija (Urbańczyk 1974: 223–224).

³⁹³ O znanstvenom radu Instituta pisao je Frančić (1958 (c): 271–286).

³⁹⁴ Više u: Esih (1979: 155), Oczkova (2004: 36), Baczkowska (2007: 81), Kale 2015: (104–105).

godine. Frančić je na poljski jezik preveo djela Ive Andrića, Antuna Gustava Matoša, Vladimira Nazora, Gustava Krkleca, Augusta Cesarca i drugih (Herout 2003: 28).

Od 1922. do 1934. godine Frančić je povremeno objavljivao članke u zagrebačkom časopisu *Obzor*, a jedan od prvih članaka naslovljen je *Dan poljsko-jugoslavenskog bratstva u Lavovu*, u kojem navodi da je održao predavanje o suvremenoj jugoslavenskoj književnosti u Lavovu na poziv Društva poljskih književnika 1922. godine. U Lavovu je boravio prateći probe za izvođenje drame *Požar strasti* Josipa Kosora. Na manifestaciji *Večer jugoslavenske poezije*, organizirane u gradskoj vijećnici u Lavovu, Frančić je održao predavanje o hrvatskim književnicima: Ivi Vojnoviću, Josipu Pavičiću, Silviju Strahimiru Kranjčeviću, Vladimiru Nazoru, Ivanu Cankaru, Ivi Andriću, Josipu Kosoru i drugima. U programu su recitirane pjesme i čitani ulomci iz Matoševih, Nazorovih, Andrićevih, Lovrićevih i Vojnovićevih djela, a na dan premijere Kosorove drame, u gimnaziji je održao predavanje o postanku Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca 16. ožujka 1922. (Frančić 1922: 1–2, Kale 2015: 102). U članku objavljenom 24. svibnja 1923., Frančić (1923 (a): 2–3) navodi da je skupina od 35 učenika zagrebačke Trgovačke akademije stigla u Krakov 8. svibnja 1923., s profesorima Vladenom i Venečki³⁹⁵. Učenici su obišli Krakov i pogledali dvije predstave, a 11. svibnja otputovali su u Varšavu.

U članku *Krakovsko kazalište* Frančić je izvijestio čitatelje o premijeri Vojnovićeve drame *Smrt majke Jugovića* u Krakovu. Članak je objavljen 2. lipnja 1923., a u nastavku članka opisuje se da je Društvo poljskih književnika priredilo predavanje *O Ivi Vojnoviću* i drami tadašnje Jugoslavije prije prikazivanja Vojnovićeve drame. Na svečanu premijeru pozvani su i Ivo Vojnović³⁹⁶, Jevrem Simić, veleposlanik Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca i članovi Društva jugoslavenskih akademičara „Slovenski Jug” (Frančić 1923 (b): 1). U članku *Nekoliko sati milijunaš, Pismo iz Krakova* Frančić je pisao o bombama koje su bile podmetnute na različitim lokacijama u Krakovu i Varšavi te o inflaciji poljskih maraka (Frančić 1923 (c): 1). O Hrvatima je govorio i na krakovskom radiju u siječnju 1929., kad je predavao o *Običajima Južnih Slavena*, a u veljači iste predavao je na temu *Vladimir Nazor – suvremeni zborovođa hrvatske poezije*. Frančić se bavio društvenim i povijesnim temama pa je povodom desetogodišnjice ujedinjenja Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca, početkom

³⁹⁵ U članku se ne navode imena profesora, samo prezimena.

³⁹⁶ U literaturi i izvorima ne navodi se je li Vojnović došao na premijeru, iako su njegova djela bila izvođena na kazališnim pozornicama diljem Poljske. Njegova je *Dubrovačka trilogija* izvođena na kazališnoj sceni u Krakovu od 16. svibnja 1910. Budući da je publika odlično prihvatila njegov dramski rad, 1913. je odigravana njegova drama *Gospođa sa suncokretom*, a najveći uspjeh u Poljskoj Vojnović je doživio nakon Prvog svjetskog rata, kad su njegove drame izvođene u Lavovu, Krakovu, Varšavi, Katowicama i Poznanju (Paździerski 1971: 458). Nakon smrti Ive Vojnovića (30. kolovoza 1929.), u časopisu *Ruch Słowiański* tiskan je kratak prikaz njegova života i književnog rada (*Nekrologja* 1929: 351–352).

1929. godine, govorio o *Putevima slavenske ideje* (*Kronika* 1929 (3): 131, Kale 2015: 102), a predavanje *Jugoslavija, neiskorišteno tržište poljskog izvoza* (polj. *Jugosławia, niewyzyskany rynek dla eksportu polskiego*), u kojem je naveo najvažnije podatke o poljskom kapitalu na jugoslavenskom tržištu, održao je 2. prosinca 1931. (Frančić 1932: 1–11, Benešić 1985: 422). O Stanisławu Wyspiańskom među Hrvatima (polj. *Stanisław Wyspiański wśród Chorwatów*) govorio je u Krakovu 28. studenog 1932. (332). Na X. *vokalno-instrumentalnim večerima* u listopadu 1934. godine, u organizaciji Poljsko-jugoslavenskog društva iz Poznania, održao je predavanje o novijoj jugoslavenskoj poeziji (*Z estrady* 1934: 22).

Frančić je u dnevniku *Dziennik Polski* objavio više članaka 1946. godine, a neki od njih su: *Srbi i Hrvati* (polj. *Serbowie i Chorwaci*) (Frančić 1946 (78): 3), *Jugoslavenski književni časopisi* (polj. *Jugosłowiańskie czasopisma literackie*) (Frančić 1946 (127): 11), te *Trst i Julijska Krajina* (polj. *Triest i Kraina Julijska*) (Frančić 1946 (238): 5). U časopisu *Pamiętnik Słowiański* objavio je članak *Adam Mickiewicz u hrvatskim i srpskim prijevodima* (polj. *Adam Mickiewicz w chorwackich i serbskich przekładach*) (Frančić 1949: 129–147) 1949. godine.

Članke o književnosti objavljivao je i tijekom 1951., kada je tiskan članak *Poezija Słowackog u hrvatskim i srpskim prijevodima* (polj. *Poezje Słowackiego w chorwackich i serbskich przekładach*) (Frančić 1951: 127–154). Predavanje istoga naslova održao je na sjednici Slavenske komisije Poljske akademije umjetnosti 9. ožujka 1950. U časopisu *Pamiętnik Słowiański* objavio je 1958. članke *O gramatičkim i rječničkim radovima Julija Benešića* (polj. *O pracach gramatycznych i słownikarskich J. Benešicia*) te *Bibliografija prijevoda Julija Benešića iz poljske književnosti* (polj. *Bibliografia przekładów Julija Benešicia z literatury polskiej*) (Benešić 1958: 422, Frančić 1958 (a) i (b): 181–188 i 133–139).

8.3. Jezični tečajevi, kongresi, izleti i susreti s Hrvatima

Frančić je bio poznati član krakovskog kruga intelektualaca i surađivao je s umjetnicima iz Kraljevine Jugoslavije, zajedno s Henrykom Batowskim³⁹⁷ i Vojeslavom

³⁹⁷ Henryk Batowski (1907.–1999.) poljski je povjesničar, slavist i publicist rođen u Lavovu. Doktorirao je u Parizu 1929. godine, a od 1936. bio je lektor zapadnoslavenskih jezika na Jagelonskom sveučilištu u Krakovu. Uhićen je početkom rata i 1939./1940. proveo u koncentracijskom logoru Sachsenhausen, potom u Dachau. U Poljsku se vratio 1945. godine i nastanio u Krakovu, a od 1951. radio je na Sveučilištu u Varšavi kao profesor suvremene povijesti, potom od 1955. u Krakovu na Jagelonskom sveučilištu kao voditelj Katedre za povijest XX. stoljeća. Predavao je i radio na institutima u Ženevi, Katowicama i Poznaniu i autor je brojnih radova (Benešić 1985: 407–408). Napisao je rad o diplomatskim odnosima Poljaka i Hrvata *Poljaci, Hrvati i Mađari* (polj. *Polacy, Chorwaci i Węgrzy*) u kojemu govori o kontaktima bana Josipa Jelačića i Andrije Torqvata Brlića s nekim Poljacima 1848. i 1849. godine (Batowski 1937).

Molèom (Małczak 2013: 134). Sredinom dvadesetih godina XX. stoljeća uključio se u rad Poljsko-jugoslavenskog društva iz Katowica, u kojem je dužnost tajnika obnašao više od deset godina. Frančić je sudjelovao na Kongresu poljsko-jugoslavenskih društava u Varšavi 23. ožujka 1930., gdje se susreo s Julijem Benešićem i pozvao ga da održi predavanje u Poznanju 4. svibnju 1930. (Benešić 1960: 4). Sljedeći susret s Benešićem dogodio se 13. ožujka 1932. na inauguracijskoj sjednici Poljsko-jugoslavenskog društva u Krakovu (*Isto*: 14). Potom je Frančić posjetio Benešića u Varšavi 9. ožujka 1935. i obećao prikupiti 4000 zlota potrebnih za honorar Mihovilu Kombolu, koji je trebao napisati povijest književnosti. Osim razgovora o novim izdanjima Benešićeve *Knjižnice*, razgovarali su i o uvjetima života u Kraljevini Jugoslaviji, a Benešić (*Isto*: 249–250) je nakon Frančićeva odlaska u svoj dnevnik zapisao: „Frančić je za sebe rekao da je list koji je pao sa svog drveta pa služi kao „đubre” i da ga to boli te da bi najradije došao u domovinu”. U literaturi i dostupnim dokumentima nema podataka da su se Benešić i Frančić i poslije susretali, ali su se dopisivali.

Na Jagelonskom sveučilištu u Krakovu imenovan je lektorom hrvatskog jezika 1924. godine i na tome je mjestu radio do ukidanja Sveučilišta 1939. godine, a tijekom rata tajno je podučavao srpskohrvatski jezik na ilegalnom Odsjeku za filozofiju Jagelonskog sveučilišta od 1943. do 1944. godine (Kale 2015: 102, 104). Frančić je postao članom Društva poljsko-jugoslavenskog prijateljstva i redovno je održavao predavanja u Društvu od 1945. do 1948. (Esih 1979: 155, Kale 2015: 105). Istaknuo se i kao tajnik tečajeva slavistike koje je organizirao Institut slavistike Jagelonskog sveučilišta. Prvi je tečaj održan od listopada 1945. do veljače 1946., a na drugom, koji je završio u kolovozu 1946, sudjelovali su učitelji iz cijele Poljske. Jezični tečajevi bili su organizirani od prosinca 1946. i tijekom 1947. godine. Kao voditelj Centra za slavističku metodiku sudjelovao je u uvođenju srpskohrvatskog (uz bugarski i češki) kao neobaveznog predmeta u nastavu krakovskih srednjih i viših škola.³⁹⁸ Na Katedri južnoslavenske filologije predavao je povijest i gramatiku srpskohrvatskog jezika pedesetih godina XX. stoljeća (Urbańczyk 1974: 224, Kale 2015: 104–105).

Osim predavanja na Sveučilištu i jezičnih tečaja u Društvu, Frančić je organizirao izlete poljskih studenata i intelektualaca u Hrvatsku. Njegovim je zalaganjem Kraljevinu Jugoslaviju posjetilo 60 članova šleske podružnice Društva učitelja srednjih i viših škola, u srpnju i kolovozu 1930. godine. Organizirao je i putovanje 26 poljskih intelektualaca u Zagreb u srpnju 1934., a prije putovanja organizirao je tečaj hrvatskog jezika koji je pohađalo 60 osoba. Poljaci su tada posjetili i Sušak, Split, Solin, Trogir, Modru spilju na Biševu i

³⁹⁸ Predavanja srpskohrvatskog jezika pohađala su 143 učenika u školskoj godini 1945/1946. (Kale 2015: 105).

Kaštel Lukšić i ondje ostali do kraja srpnja. Dubrovnik su posjetili 1. kolovoza (Esih 1934: 9, *Z ruchu* 1934 (9): 21). Društvo iz Katowica okupilo je grupu skauta početkom tridesetih godina, koji su posjetili Hrvatsku sredinom srpnja 1934. Frančić je putovanja organizirao i 1936., kad je Hrvatsku posjetilo 170 učenika i učitelja (*Z ruchu* 1936: 112) te 1938. godine (Kale 2015: 102–103).

Osim izleta Poljaka u Kraljevinu Jugoslaviju, Frančić je nakon Drugog svjetskog rata organizirao posjet Krakovu profesoru Josipu Hammu i grupi zagrebačkih studenata 1947. godine. Budući da je sličan posjet organizirao i Juliju Benešiću 1948. godine, a o tome nije obavijestio vlasti u Varšavi, ministar obrazovanja Stanisław Skrzewski ga je ukorio i upozorio da ubuduće mora službeno organizirati posjete (Małczak 2013: 113, 134). Nakon Drugog svjetskog rata organizirao je putovanja učenika krakovskih srednjih škola u Jugoslaviju, a 1957. godine sudjelovao je na Seminaru za strane slaviste na Filozofskom fakultetu u Zagrebu (Kale 2015: 105–106).

8.4. Gramatika i pravopis Vilima Frančića

Tijekom bogate i uspješne profesionalne karijere, Frančić je 1956. godine počeo izdavati jezikoslovne priručnike za učenje srpskohrvatskog jezika pa je u Varšavi tiskao gramatiku na poljskom jeziku pod nazivom *Opisna gramatika srpskohrvatskog jezika* (polj. *Gramatyka opisowa języka serbochorwackiego*) u izdanju nakladničke kuće *Państwowe Wydawnictwo Naukowe*.³⁹⁹ Gramatiku je Frančić napisao kako bi Poljacima pomogao u učenju srpskohrvatskog jezika jer Benešićeva gramatika, tiskana 1939. godine u Zagrebu, nije bila dostupna u Poljskoj. U predgovoru Frančić (1956 (a): 3) navodi: „*Zdaniem ninejszego podręcznika jest dać czytelnikowi podstawowe wiadomości o języku serbochorwackim i stworzyć podbudowę umożliwiającą dalsze studium tym językiem już na podstawie oryginalnych prac autorów serbskich i chorwackich tak o charakterze ogólnym jak i monograficznym.*”⁴⁰⁰ Dok je pisao *Gramatiku*, Frančić se služio knjigama i radovima brojnih jezikoslovaca: Aleksandra Belića, Branka Miletića, Milana Rešetara, Đure Daničića, Tome Maretića, Julija Benešića, Mihaila Stevanovića, Ivana Brabeca, Mate Hraste i Sretena Živkovića te svjetskih jezikoslovaca Olafa Brocha, Augusta Leskiena, Antoinea Meilleta i Andréa Vaillanta (Frančić 1956 (a): 3–4).

³⁹⁹ Nowak-Bajcar (2013: 23) spominje kako je drugo izdanje *Gramatike* izdano 1961., a treće 1963.

⁴⁰⁰ hrv. „Ovim priručnikom čitatelju se žele dati osnovne informacije o srpskohrvatskom jeziku te stvoriti preduvjeti za daljnje učenje tog jezika na temelju izvornih djela srpskih i hrvatskih autora općenito kao i monografija.”

Frančić je iste godine u Varšavi izdao i srpsko-hrvatsko-poljski rječnik pod naslovom *Słownik serbsko-chorwacko–polski*. U Predgovoru *Rječnika* Frančić piše (1956 (b): VIII) da se nakon Prvog svjetskog rata pojavila potreba za rječnicima jugoslavenskih jezika i poljskog jezika pa je fra Didak Burić izdao *Słownik chorwackoserbsko–polski* 1936. godine. Budući da taj *Rječnik* nije imao dovoljno dobro pojašnjenu frazeologiju i naglasni sustav, Julije Benešić izdao je 1939. u Zagrebu gramatiku pod naslovom *Gramatyka języka chorwackiego czyli serbskiego*, unutar koje je bio i *Słownik chorwackoserbsko-polski*. U Predgovoru *Rječniku* Frančić navodi svoje razloge zbog kojih je objavio rječnik: „Uzimajući u obzir da se u Poljskoj opaža veliki nedostatak pomoćnih sredstava za one, koji studiraju srpskohrvatski jezik, ovaj sam rječnik obradio s namjerom da se njime u prvom redu podmire potrebe naših studenata. Bit će on – ne sumnjam – od koristi također širokom krugu čitalačke publike, jer sadržava znatan broj (više od 68 000) riječi suvremenog srpskohrvatskog jezika iz različitih područja duhovne i materijale kulture Srba i Hrvata (...)” (*Isto*). Pri pisanju *Rječnika* Frančić se služio pojedinim rječnicima hrvatskog, srpskog, hrvatskosrpskog te srpskohrvatskog i njemačkog i srpsko-hrvatsko-češkog jezika.⁴⁰¹ U Pogovoru drugom svesku, objavljenom 1959. godine, Frančić (1959: 1305) bilježi da je u Jugoslaviji došlo do ujednačavanja jezične norme i da se jezik Srba, Hrvata i Crnogoraca zove „jezik srpskohrvatski” ili „jezik hrvatskosrpski”. Treba napomenuti da je Frančićev *Rječnik* jedan od rijetkih dvojezičnih rječnika u kojem su natuknice naglašene (Pintarić 1998: 360).

Osim *Gramatike* i *Rječnika*, Frančić je u Krakovu objavio rad o tvorbi riječi u srpskohrvatskom jeziku pod nazivom *Tvorba riječi srpskohrvatskih kolektiva* (polj. *Budowa słowotwórcza serbskochorwackich kolektywów*), a primjere za rad uzeo je iz osam rječnika, gramatika i pravopisa te deset književnih djela, među kojima su rječnik hrvatskog jezikoslovca Julija Benešića (*Hrvatsko-poljski rječnik*), *Hrvatsko-srpsko-francuski rječnik*, te djela Mirka Božića (*Kurlani Gornji i Donji*), Vladimira Nazora (*Pastir Loda*), Gustava Krkleca (*Pisma Martina Lipnjaka iz provincije*), Miroslava Krleže (*Gospoda Glembajevi*), Stanislava Šimića (*Jezik i pjesnik*) i Ive Andrića⁴⁰² (*Na Drini ćuprija*). Treba istaknuti da su primjeri u radu uzeti iz sva tri hrvatska narječja: štokavskog, kajkavskog i čakavskog (Frančić 1961: 5–6).

⁴⁰¹ Frančić je u Predgovoru *Rječnika* (1956: X) naveo nazive devet rječnika kojima se koristio pri pisanju „Kod obradbe služio sam se gramatičkom građom: Vuka, Daničića, Maretića, Rešetara, Belića, Stefanovića, Benešića, Brabec – Hraste – Živkovića”.

⁴⁰² Ivo Andrić naveden je kao autor koji piše hrvatskim jezikom u knjizi Tadeusza Lehra-Splawińskiego (1949: 111–117), odmah nakon Miroslava Krleže.

Vilim Frančić zaslužan je za povezivanje Poljaka i Hrvata, osobito u organiziranju posjeta Hrvatskoj. Napisao je brojne znanstvene radove o Jugoslaviji, hrvatskim književnicima i njihovim djelima i pisao je o jezikoslovnim temama. Frančić je bio aktivan u poljskom društvu i akademskoj zajednici, a djelovanjem u Poljsko-jugoslavenskom društvu u Krakovu i Katowicama upoznao je poljsku publiku s hrvatskom poviješću, kulturom, književnošću i jezikom te dao svoj doprinos u razvoju hrvatsko-poljskih odnosa u prvoj polovici i sredinom XX. stoljeća.

9. MEĐUSOBNA KORESPONDENCIJA JULIJA BENEŠIĆA, IVE ANDRIĆA, MIROSLAVA KRLEŽE I VILIMA FRANČIĆA

Korespondencija Julija Benešića, Ive Andrića, Vilima Frančića i Miroslava Krleže važan je povijesni izvor za tumačenje njihovih odnosa i širenja hrvatsko-poljskih odnosa jer su se povremeno dopisivali i u svojim pismima spominjali osobne poveznice s Poljskom i Poljacima. Upravo će se stoga njihova korespondencija, povezana s temom ovog rada, obraditi u ovom zasebnom poglavlju. U Arhivu Zavoda za povijest hrvatske književnosti, kazališta i glazbe Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu, arhivu Srpske akademije nauka i umetnosti u Beogradu te arhivu Jagelonskog sveučilišta u Krakovu nalazi se više od sto kutija ostavštine Julija Benešića, Ive Andrića i Vilima Frančića u kojima se čuva njihova korespondencija.

9.1. Andrićeve pisma Benešiću i Benešićeva pisma Andriću

U Benešićevoj i Andrićevoj ostavštini sačuvano je nekoliko pisama i dopisnica koje su autori međusobno slali i iz kojih se mogu iščitati podatci vezani za njihovu suradnju i teme povezane s Poljskom. Prvu sačuvanu dopisnicu Andrić je poslao Benešiću s Korzike 20. srpnja 1912. godine i na njoj napisao: „Primitite mnogo srdačnih pozdrava sa vrletnih gora Korsike. Vaš Ivo Andrić.” (333). Dopisnica je dokaz da su Benešić i Andrić komunicirali u vrijeme dok je Andrić bio student.

Tijekom 1936. godine Andrić i Benešić su se dopisivali u vezi s Benešićevom *Knjižnicom* pa je Benešić 9. siječnja 1936. pisao Andriću da izdaje svoju *Knjižnicu* i da bi, nakon antologije poezije, htio tiskati antologiju novela. U pismu je naveo izdanja koja je već tiskao s napomenom da tisak ne financira država, nego privatnici. U nastavku je naveo da ima prijevod novele *Put Alije Đerzeleza* i da u svoju buduću *Gramatiku* planira umetnuti i ulomke njegove novele *Ex ponto*. Ponudio je da pošalje Andriću primjerke objavljenih izdanja i „kao načelnika polit. odjeljenja u Min. inostr. poslova”, zamolio ga da se založi kod veleposlanika u Varšavi da Leona Felixa imenuju počasnim konzulom Kraljevine Jugoslavije u Łodzi (334).

Andrić mu je odgovorio iz Beograda i obavijestio ga da se zauzeo za njegov prijedlog da se Leon Felix izabere za počasnog konzula te da će njegov kandidat biti imenovan počasnim konzulom kad se za to stvore uvjeti: „čeka se samo zbog drugih koji treba istovremeno da budu postavljeni.” (126). Ujedno je obećao da će se i dalje zalagati za njegova kandidata i da će ga o tome izvještavati. U drugom dijelu pisma, Andrić je zahvalio Benešiću za širenje „naše” književnosti u Poljskoj (*Isto*). Budući da ga je Benešić tražio lirske radove za

prijevod i objavu na poljskom jeziku, Andrić u pismu odgovara da su njegovi radovi „razasuti po revijama i antologijama”, a najviše u antologijama „Petrovića i Deanovića”. Napisao je da bi isječci iz novela *Ex Ponto* i *Nemiri* mogli poslužiti kao lirske pjesme, ali da izbor prepušta Benešiću. Na kraju pisma naglasio je da mu je Poljska ostala „neobična i voljena zemlja” iz njegove najranije mladosti (*Isto*).

Benešić je Andriću zahvalio na prijedlozima u pismu nakon tri tjedna i obavijestio ga da mu je poslao šest svezaka objavljenih u okviru njegove *Knjižnice* te naglasio da se nada kako će uskoro tiskati sedmi i osmi svezak svoje *Knjižnice*. Na kraju pisma podsjetio je Andrića na Felixovo imenovanje i najavio da će ga za šest tjedana potražiti u Beogradu (335).

Nakon dva mjeseca (7. travnja), Andrić je uputio pismo Benešiću u kojem se ispričava što se 6. travnja nije mogao vidjeti s njim jer je „bio u fizičkoj nemogućnosti”. Zbog toga se i javno ispričao u novinama *Politika* i pozvao Benešića da ga posjeti u hotelu „Excelsior” ili u Ministarstvu (336).

Benešić je u pismu od 10. svibnja odgovorio Andriću da želi što prije objaviti njegove novele na poljskom jeziku i predložio da ih prevede Maria Znatowicz-Szczepańska te zamolio za pristanak. U pismu je napomenuo da je Maria Znatowicz-Szczepańska žena bivšeg konzula u Zagrebu Aleksandra Szczepańskog i da je već prevela njegove novele *Put Alije Đerzeleza*, *Čudo u Olovu* i *Most na Žepi*. Benešić je predložio da se prevedu još četiri novele o fra Marku: *U Musafirhani*, *U zindanu*, *Ispovijed* i *Kod kazana*, o kojima su već razgovarali u Beogradu 7. travnja iste godine te dvije priče o Kriletiću: *Dan u Rimu* i *Noć u Alhambri*. Naveo je da Andrić može predložiti neke druge novele ako mu prijedlog ne odgovara. U nastavku pisma molio je Andrića da mu pošalje recenziju svojih književnih radova koja bi poslužila kao uvod u knjizi ili da predloži nekog da to napravi za njega. Osim teksta, tražio je i njegovu fotografiju i izrazio nadu da će prijevod biti gotov u roku tri mjeseca kako bi nastavili uređivati knjigu. Uz pismo je Andriću poslao sedmu knjigu iz svoje *Knjižnice*. U *Post scriptumu* ga je podsjetio za inženjera Leona Felixa, njegova kandidata za počasnog konzula u Łodzi (336).

Benešić je morao čekati odgovor mjesec dana jer ga je Andrić poslao tek 8. lipnja i u njemu se ispričao što nije ranije odgovorio. Potvrdio je da se slaže s objavljivanjem pripovijedaka na poljskom jeziku i predložio da se ne prevode dvije priče o Kriletiću, nego samo *Put Alije Đerzeleza*, sve priče o fra Marku, *Čudo u Olovu*, *Most na Žepi*, *Mara Milosnica* ili *Anikina vremena*. Napomenuo je da Benešić može prevesti i pripovijetku *Žeđ* koju mu je poslao u pismu. Osim *Žeđi*, ponudio je da se prevede i njegova pripovijetka *Mustafu Mađara*, koja se nalazila „u onoj plavoj svesci Srp. Knjiž. Zadruga, a za koga kažu

da je karakterističan” (337), a u pismu mu je poslao i priču *Mila i Prelac* te napomenuo da smatra kako ta priča nije za zbirku koju će Benešić napraviti. U nastavku pisma Andrić je Benešića pitao da predgovor napiše profesor književnosti Nikola Mirković, koji se bavio modernistima, a na kraju ga je zamolio da mu javi koje je pripovijetke odabrao i obećao mu da će o njegovu radu pisati u *Politici i Srpskom književnom glasniku*. U *Post scriptumu* dodao je da će Mirković napisati predgovor do 5. srpnja (*Isto*).

Benešić je na Andrićevo pismo odgovorio sredinom srpnja i složio se s njegovim prijedlozima te napisao da će u *Knjižnici* objaviti novele *Put Alije Đerzeleza*, *U Musafirhani*, *U zindanu*, *Ispovijed*, *Kod kazana*, *Čudo u Olovu*, *Most na Žepi* i *Žeđ*, a da neće objaviti *Dan u Rimu* i *Noć u Alhambri*. U pismu je ponovno naglasio da je prevoditeljica žena bivšeg konzula Aleksandra i da je dotada prevela Vojnovičeve *Stare grijeh*e i *Maškeratu ispod kuplija*. Spomenuo je i kako bi pripovijetke *Mara Milosnica* i *Anikina vremena* zbunile poljske čitatelje i predložio da ih se ne prevodi. Izrazio je zabrinutost jer Mirkovićev predgovor nije stigao, iako ga je trebao poslati do 5. srpnja zbog toga što ga treba prevesti na poljski jezik. Benešić je Andriću poslao prevoditeljinu adresu i zamolio ga da joj se javi. Nije propustio javiti Andriću da je deveta knjiga *Ljepote Jugoslavije*, autorice Haline Siennicke⁴⁰³, u tisku. Izrazio je nadu da će Andrićeve novele tiskati do studenog. Tražio je da Mirković predgovor pošalje na Benešićevu zagrebačku adresu jer je putovao u Zagreb nekoliko dana nakon što je poslao pismo. Benešić je na kraju pisma podsjetio Andrića da ne zaboravi na Felixovo imenovanje (338).

U kolovozu 1936. godine, Andrić i Benešić izmijenili su tri pisma. Prvo je pismo Andrić poslao Benešiću 12. kolovoza i ispričao se što nije ranije odgovorio jer nije bio u mogućnosti. U pismu je poslao predgovor Nikole Mirkovića i zamolio ga da pošalje Mirkoviću honorar jer je „siromah čovek” (127) te naveo da je kontaktirao Mariju Znatowicz-Szczepańsku i rekao joj da mu se javi ako bude imala problema s prijevodom njegovih pripovijetki. Spomenuo je i Felixovo imenovanje te napisao da se pitanjem počasnih konzula u ministarstvu bavi Protić⁴⁰⁴ (*Isto*). Benešić je odgovorio nakon četiri dana i zahvalio Andriću na predgovoru. Predložio je izmjene teksta jer su pojedini dijelovi teksta napisani riječima „kojima vole da se služe Beogradski literati” (339). Zamolio je Andrića da mu u Ilok pošalje adresu Nikole Mirkovića, „koji se nije ni potpisao ispod članka” (*Isto*). Benešić je izrazio zadovoljstvo prijevodom Marije Znatowicz-Szczepańske, ali je produžio očekivanja za tisak knjige do Božića i zamolio Andrića da mu pošalje potpisanu sliku. Na kraju pisma zamolio je

⁴⁰³ Vidi poglavlje *Biblioteka Jugosłowiańska*.

⁴⁰⁴ Nije navedeno Protićevo ime (op. a.).

Andrića za susret u Beogradu jer je planirao ondje putovati (*Isto*). Andrić je 20. kolovoza odgovorio da Benešić može napraviti izmjene u Mirkovićevom predgovoru te da on mora Mariji Znatowicz-Szczepańskiej pojasniti pojedine riječi i turcizme. U *Post scriptumu* je napisao da se ne slaže s naslovom *Bosanske novele* koji je predložila Maria Znatowicz-Szczepańska, a izbor naslova prepustio Benešiću (340).

U pismu iz sredine listopada, Benešić navodi da je Maria Znatowicz-Szczepańska prevela sve Andrićeve novele i da prevodi uvod. Izrazio je zadovoljstvo prijevodima tekstova jer je radio na korekturi. Pitao je Andrića što znače pojedine riječi, a na kraju je spomenuo da će mu ponovno pisati ako mu nešto ne bude jasno i treći put ga zamolio da pošalje svoju fotografiju (341). Andrićev je odgovor stigao 22. listopada i u njemu je pojašnjeno značenje tražene riječi. Zamolio je Benešića da mu pošalje 2–3 primjerka knjige kad bude tiskana, a jedan primjerak bio je namijenjen Nikoli Mirkoviću (342).

Benešić je Andriću odgovorio nakon četiri dana i zatražio svjetliju fotografiju jer je prethodna bila tamna. Tražio je Andrića da odgovori na nekoliko konkretnih pitanja koja mu nisu bila jasna u tekstu. Dodao je i da mu se Maria Znatowicz-Szczepańska potužila na stil kojim je napisan uvod i da ga je stilski uredila. Na kraju pisma zaključio je da će poslati i deset primjeraka knjige ako bude potrebno, ali se potužio da u tiskari ima 6000 zlota duga i da ne zna hoće li tiskara htjeti tiskati Andrićeve novele ako ne podmiri prvotni dug. U *Post scriptumu* je napisao da bi Felixa trebalo imenovati konzulom: *Ceterum censeo Felixem consulem esse faciendum* (343).

Na Benešićevo pismo Andrić je odgovorio mjesec dana poslije i uz pismo poslao fotografiju za koju ga je zamolio da je stavi u knjigu. Pojasnio je značenja riječi koje su Benešiću bile nepoznate (344).

Benešić je zahvalio na fotografiji u pismu od 29. studenog i naveo da ima problema s novelom *Put Alije Đerzeleza* jer je imao beogradsko skraćeno izdanje iz 1920. godine. Zamolio je Andrića za mišljenje u vezi sa sklonidbom muslimanskih imena i prezimena u poljskom jeziku. Na kraju pisma ponovio je da ima dug u tiskari i izrazio nadu da će se pronaći sredstva za tisak Andrićevih novela. U *Post scriptumu* ponovio je latinski izraz za Felixa, u dopunjenom obliku *Ceterum censeo Felixem consulem honoris causa faciendumesse (in urbe Lodsiana)* (345).

Andrić je odgovore na Benešićev upit poslao 8. prosinca i uz pismo poslao drugo izdanje *Đerzeleza* jer je „I. izdanje vrlo neuredno i ima ozbiljnih grešaka” (346). Andrić je prihvatio Benešićev prijedlog da prijevod na poljskom jeziku glasi *Dzierdzielez* i zaključio da se njegova knjiga u Poljskoj neće „razgrabiti kao alva” (*Isto*). U sljedećem pismu Benešić

navodi da je drugo izdanje *Put Alije Derzeleza* stiglo u posljednji trenutak jer je radio zadnju reviziju prijevoda. Odlučio je tekstove poslati na lekturu i prepisivanje te izrazio nadu da će tekstovi biti spremni za tisak dva tjedna poslije. U nastavku pisma spomenuo je da se u uvodu knjige spominje pripovijetka *Mustafa Madžar*, koja nije prevedena i da ju treba prevesti jer će je čitatelji tražiti. Zamolio je Andrića pojašnjenje pojedinih turcizama, a u *Post scriptumu* ponovio latinski izraz: *Ceterum censeo Felixem consulem honoris causa faciendum esse* (347).

Posljednje pismo iz 1936. godine Andrićev je odgovor u kojem predlaže da se prevede pripovijetka *Mustafa Madžar* i navodi gdje je Benešić može pronaći. Dotaknuo se Felixova imenovanja konzulom i izrazio nadu da će se imenovanje dogoditi uskoro (128).

Iz 1937. godine sačuvana su četiri pisma. Prvo pismo Benešić je poslao Andriću sredinom travnja i u njemu izrazio nadu da će novele biti tiskane do kraja travnja jer se u Poljskoj promijenio pravopis u studenom 1936. pa je slovo *j* zamijenjeno slovom *i* (npr. *Serbji-Serbii*) (348). Urednik u tiskari („slagar”) po svom je „nahodjenju” izmjenjivao tekst pa je Benešić morao ispravljati njegove pogreške. Knjiga je trebala imati 144 stranice. Na kraju pisma zahvalio je Andriću na zauzimanju za Leona Felixa i njegovu imenovanju za počasnog konzula Kraljevine Jugoslavije u Łódźi, potom je zamolio Andrića za još jednu uslugu koju „treba gurnuti” (*Isto*). Ukazom je bilo dodijeljeno odlikovanje *Sveti Savo III. reda* Maxu Kohnu⁴⁰⁵, švedskom konzulu u Łodzi, pa je Benešić zamolio Andrića da odlikovanje pošalju što prije jer je Kohn poznati industrijalac koji je zapošljavao 7500 ljudi u tvornici *Wyszewska manufaktura*. Na kraju pisma napisao je da će mu poslati 25 primjeraka knjige kad bude tiskana (*Isto*).

Andrić je odgovorio nakon tri dana i zamoli Benešića da mu pošalje samo 3–4 primjerka knjige kad bude tiskana, a po jedan primjerak neka pošalje uredništvima časopisa iz Beograda (*Vreme*, *Politika*, *Srpski književni glasnik*), te časopisima i revijama iz Zagreba i Ljubljane. Napisao je da je Kohn u „Protokolu koji te stvari radi, da se uredi; verovatno je po sredi omaška ili zabuna” (349). U pismu od 8. lipnja Andrić je zahvalio Benešiću na dvjema pošiljkama prijevoda njegovih djela na poljski jezik. Spomenuo je Benešiću da je primio program varšavskog radija u kojem je bilo napisano da je na varšavskom radiju čitana njegova pripovijetka *U Musafirhani* pa je zamolio Benešića da mu javi kakve su ocjene kritičara u vezi njegove novele (350).

Zadnje sačuvano Benešićevo pismo Andriću datirano je 27. prosinca 1937. i u njemu Benešić moli Andrića da se zauzme za njega i njegovu poziciju delegata u Varšavi.

⁴⁰⁵ Moguće je pretpostaviti da je Benešić pitao Andrića da se založi za Maxa Kohna jer je financirao njegovu *Knjižnicu* (op. a.).

Spomenuo je da ne poznaje budućeg veleposlanika⁴⁰⁶ koji je trebao doći u Poljsku i da bi mu „lično i u stvari naše propagande bilo najmilije da nam dodjete Vi”⁴⁰⁷ (351). U nastavku pisma spominje da planira objaviti zbirku narodnih pjesama s „34 junačke pjesme s 8500 stihova i lirskih 85 s preko 700 stihova” (*Isto*), ali da ima financijskih problema jer mu ministar prosvjete Mitar Magarašević, njegov „stari drug”, ne može pomoći jer Ministarstvo nema novaca. Zamolio je Andrića da mu kaže na koju se adresu treba obratiti u Ministarstvo vanjskih poslova kako bi uplatili 70 000 dinara, koliko mu je nedostajalo za tisak knjige. Naglasio je da je to pitanje privatno i neobvezujuće te naveo „hvala Bogu! – napokon je na takvom položaju čovjek, za koga znam, da je sklon ne samo meni nego i mome radu i mojim simpatijama u ovoj zemlji.” (*Isto*).

Zadnje Andrićevo pismo upućeno Benešiću datirano je 6. prosinca 1939. i poslano je iz Berlina. U njemu Andrić navodi da je primio Benešićevo pismo od 30. studenog⁴⁰⁸ i da je od tajnika veleposlanstva u Varšavi (koji se u vrijeme pisanja pisma nalazio u Berlinu kod Andrića) saznao da je gospođa Jelka Štulhofer-Nowińska dobila vizu kao „Jugoslavenka” i s djecom otputovala u Zagreb. Na kraju pisma je naveo „U svakom slučaju, ja sam Vam uvek na raspoloženju i učiniću sve što je u mojoj moći.” (352).

9.2. Krležina pisma Benešiću

U Benešićevoj ostavštini nalaze se dvadeset i četiri pisma, dopisnice i razglednice koje je Krleža poslao Benešiću u razdoblju od 20. srpnja 1926. do 17. ožujka 1956.⁴⁰⁹ U ovom će se potpoglavlju analizirati jedanaest pisama, dopisnica i razglednica iz kojih se može iščitati Krležina i Benešićeva suradnja dok je Benešić bio delegat Ministarstva prosvjete u Varšavi.

Nakon što je Benešić odlučio pokrenuti svoju *Knjižnicu* 1930. godine, obratio se Krleži i molio da mu preporuči djela koja bi mogao prevesti na poljski jezik. Krleža je u to vrijeme bio u Dubrovniku i u pismu od 20. lipnja zamolio Benešića da mu pojasni planira li prevoditi cijele knjige ili samo dijelove knjiga (366). Nakon Benešićeva odgovora da planira

⁴⁰⁶ U pismu navodi: „Ovdje se govori, da će za novog poslanika u Varšavi doći g. Jakovljević. Ja ga ne poznajem (...)” (351).

⁴⁰⁷ U svom je dnevniku Benešić zapisao 19. listopada 1937: „Smislio sam, da se radi klime dadem premjestiti iz Varšave u Krakov. Ako za poslanika dođe Ivo Andrić, onda ostajem ovdje.” (Benešić 1960: 294).

⁴⁰⁸ Može se pretpostaviti da je Benešić u tom pismu zamolio Andrića da mu pomogne u potrazi za gospođom Jelkom Štulhofer-Nowińskom (op. a.).

⁴⁰⁹ Krleža je poslao Benešiću nekoliko pisama, dopisnica i razglednica iz različitih mjesta iz kojih je najčešće slao Benešiću pozdrave i informacije nevezane s temom ovog rada (353–362). Nakon Drugog svjetskog rata, Krleža je pitao Benešića želi li napisati kalendarski pregled kulturnih, povijesnih i političkih datuma hrvatske povijesti: „od početka do danas” i ponudio mu honorar od 4000 dinara za taj posao (363). U sljedećem pismu pojasnio mu je da bi kalendarski pregled kulturnih, povijesnih i političkih datuma hrvatske povijesti trebalo napisati poput zbornika *Znameniti Hrvati* (364). Krleža je pisao Benešiću 1956. godine u vezi s honorarom koji je Benešić trebao dobiti od JAZU-a za svoj rad (365).

prevoditi cijele knjige, među kojima i Krležina djela, Krleža mu je 2. srpnja predložio da prevede njegova djela: *Hrvatski bog Mars*, *Magyar kiralyi honved novella* i *Bitka kod Bistrice Lesne*, *Vražji otok*, *In extremis* i *Mlada misa Alojza Tičeka* (367).

Dio korespondencije vezan je uz Krležine drame i izvedbe na poljskim kazališnim daskama. Krleža je u jednom od svojih pisama (295) poslao Benešiću punomoć da u njegovu ime sa Szyfmanom ugovori prikazivanje drame *U agoniji* u Poljskom kazalištu (polj. *Teatr Polski*) u Varšavi. U pismu je Krleža naveo da je bilo više pokušaja prijevoda njegovih drama i prikazivanja u drugim državama, ali je često dolazilo do problema i da su jedino u Pragu izvođene njegove drame. Spomenuo je Benešiću da mu se javio Wiktor Bazelich iz Katowica: „Onaj čovjek iz Katowica javio mi se doista pismom” (*Isto*) i ponovio da Benešić smije odlučivati o prijevodima njegovih drama.⁴¹⁰ U nastavku pisma napomenuo je da ne želi tiskati *Tri kavalira* jer ima loše mišljenje o toj noveli: „stvar je početnička i nezrela u mnogim pestjama, te mislim da nije zgodno da se predstavim Poljacima s jednom novelom, koju sam napisao prije deset godina /i više: zapravo i dvadeset/” (*Isto*). Na kraju pisma napisao je članke koji su objavljeni u *Hrvatskoj reviji*, a u *Post scriptumu* naveo da je Bela postala profesionalna glumica zagrebačkog kazališta (*Isto*). Potkraj listopada 1931. Krleža je pitao Benešića hoće li *Agonija* biti „montirana” (368) do konca 1931. godine. U nastavku je pisao o svom putovanju u Varšavu i izrazio nadu se da će ondje stići prije Božića. Pisao je i o planovima da izda „Glembajeve, Agoniju i Ledu s tekstom kao knjigu od 460 stranica pod naslovom *O sebi i lažima oko sebe*, knjigu o kazališnoj kritici i osvrtima na pisanje o meni” (*Isto*).

Krleža je pisao Benešiću u studenom 1931. i naglasio da mjesec dana čeka odobrenje za putovnicu i da zbog toga nije siguran kad će doći u Varšavu, ali se nadao da će ondje stići do Nove godine. U istom je pismu obavijestio Benešića da je u Pragu objavljen *Hrvatski bog Mars* na češkom jeziku i naveo mu popis drugih izdanja koja su dotada tiskana u Češkoj. Spomenuo je Szyfmana i izrazio žaljenje jer je odgođeno uvježbavanje *Agonije*. Napisao je Benešiću je da je završio knjigu o kazališnoj kritici *Moj obračun s njima*⁴¹¹ i na kraju pisma pitao ga: „Jesi li odgovorio Bazielichu i je li se on Tebi javio? Kada Szyfmann misli Agoniju? Što je sa Glembajevima?” i molio ga za odgovore (369).

⁴¹⁰ U pismu iz listopada 1931. Krleža piše Benešiću da mu se javio Bazielich iz Katowica za prijevod *Mlade mise Alojza Tičeka*, a Krleža mu je odgovorio da je Benešić njegov „monopolizirani predstavnik za Poljsku.” (368).

⁴¹¹ Napomenuo je da se knjiga trebala zvati *Iz naše književne krčme*, ali je odustao od toga naziva jer je shvatio da ga drugi mogu tužiti zbog naslovnice, potom je nabrojio čije je sve kritike obradio i kojim se temama u knjizi bavi (369).

U prosincu 1931. Krleža je pismom obavijestio Benešića da je 16. prosinca 1931. doputovao u Brno i zanimao se kako napreduju pripreme s njegovom *Agonijom* jer ga je pomoćnik ministra Đoka Kovačević obavijestio da Szyfman uvježbava njegovu dramu i da varšavsko gradsko kazalište planira uvježbati njegove *Glembajeve* (370).

Krleža je Benešiću javio da se iz Praga preselio u Brno 11. siječnja 1932. Krležu je zanimalo kad će biti premijera njegove drame *U agoniji*. U pismu je obavijestio Benešića da je završio prijevod drame *Galicija* na njemački jezik i da njemački prijevod glasi *Kroatenlager*. Na kraju se požalio da još nije tiskana njegova knjiga *Obračun* (296).

U pismu iz veljače 1932., Krleža navodi da boravi u hotelu u Zbraslavu u blizini Praga jer ondje u miru piše. Nadao se da će doći u Varšavu potkraj veljače pa je zamolio Benešića da pita Szyfmana kad će mu isplatiti predujam za predstavu (371). U posljednjem pismu prije dolaska u Poljsku, Krleža je obavijestio Benešića da će u Varšavu doći u drugoj polovici veljače i da će ponijeti nekoliko rukopisa da ih zajedno pogledaju (372).

Krleža je 31. svibnja 1932. otputovao iz Varšave u Beč i ondje ostao do 7. lipnja. Iz Beča je pisao Benešiću da je Beč „dosadan kao obično: grad Maji je ostao neopisan i književno neostvaren.” (373). Prije putovanja u Pariz javio se Benešiću i zamolio ga da pošalje pošiljku u Lavov Berti Hirsch (374), potom je iz Pariza poslao zahvale za gostoprimstvo u Varšavi i opisao prve dojmove iz Pariza (375).

Od 1932. do 1935. godine nema sačuvane korespondencije, a u pismu od 19. listopada 1935. Krleža piše o svojim osjećajima i raspoloženjima u listopadu i navodi da je Bela na turneji u Splitu. U nastavku pisma dodaje da su Lozica Marković i Miško Radošević napisali nove knjige, da traje „Našički proces” i da je hrvatska zastava postala zakonom dopuštena, što je u Hrvatskoj pobudilo rodoljubni zanos (376). Krleža je 10. prosinca 1936. boravio u Splitu i odande poslao dopisnicu Benešiću u Varšavu u kojoj je spomenuo Glembajeve „čim stignem u Zgb javit ću Ti se opširnije i svršit sve što je potrebno u stvari porodice Glembay” (377).

9.3. Krležina pisma Andriću i Andrićeva pisma Krleži

Miroslav Krleža poslao je prvo pismo⁴¹² Ivi Andriću potkraj 1952. godine i pitao Andrića što je dogovorio s Englezima tijekom svojeg boravka u Veneciji po pitanju međunarodnog sastanaka PEN-kluba koji se trebao održati 1953. godine. (378). Nakon dva

⁴¹² Ovdje se navodi prvo pismo jer je to prvo pismo koje je pronađeno u posjećenim arhivima. Ne zna se točan datum kad su se Krleža i Andrić upoznali, ali se zna da su njih dvojica surađivali i prije 1919. godine te da su pojedini književni kritičari zaslužni za zahlađenje odnosa Miroslava Krleže i Ive Andrića. Maštrović (2011: 208) spominje „Prohaskino pisanje povrijedilo je taštinu osjetljivog Krleže, pa je zapravo ta i slične književne ocjene, bila zasigurno i početkom zahlađenja dobrih odnosa dvojice pisaca (...)”

tjedna Andrić je odgovorio da su predstavnici kluba pitali Milana Bogdanovića i njega hoće li se u Jugoslaviji osnovati klub. Krleža i Bogdanović nisu odgovorili na to pitanje, nego su prijedlog poslali društvima književnika i s njima zajedno odlučili o tome. U međuvremenu je i generalni tajnik PEN-kluba iz Londona poslao službeni dopis predsjedništvu Saveza jugoslavenskih književnika s istim pitanjem. Tajnik Saveza A. Vučo odgovorio je na njihov upit da će o pitanju osnivanja kluba raspravljati na sljedećem plenumu koji će se održati početkom 1953. godine (379: 2–3⁴¹³). U posljednjem sačuvanom pismu iz ožujka 1953. Krleža je javio Andriću da je zamolio Vuču da Andriću vrati novce koje je Andrić posudio Krleži (380).

9.4. Benešićeva pisma Vilimu Frančiću i jedno Frančićevo pismo Benešiću

Prvo pismo sačuvano u Frančićevim dokumentima u arhivu Jagelonskog sveučilišta, Benešić je poslao Frančiću 6. svibnja 1947. i ispričao mu se jer nije ranije odgovorio na pismo od 21. ožujka, u kojem ga je Frančić obavijestio o dobivanju počasnog doktorata. Benešić u svom pismu najavljuje posjet Poljskoj u svibnju i žali se da je bolestan, da ima česte depresije koje mu onemogućavaju rad i da rijetko izlazi iz kuće. U nastavku je opisao aktivnosti Društva kulturne suradnje Hrvatske s Poljskom⁴¹⁴, koje je tada imalo više od 130 članova i organiziralo dva–tri predavanja mjesečno. Osim predavanja, u zagrebačkom su kinu prikazani poljski filmovi 2. svibnja, a 3. svibnja Benešić je održao predavanje o poljskoj književnosti u borbi za slobodu, nakon čega je održan kratki koncert. Benešić u pismu ističe i hvali rad Josipa Hamma, tajnika Društva i spominje da je u Splitu osnovana filijala Društva te da je planirano osnivanje filijale u Rijeci. U nastavku pisma Benešić piše da je preveo djelo *Dim nad logorom Birkenau* (polj. *Dymy nad Birkenau*) Seweryne Szmaglewske, dvanaest novela Stefana Żeromskog i *Mladi junaci* Aleksandra Kamińskiego (polj. *Kamienie na szaniec*) te da Nakladni zavod Hrvatske planira izdati njegov *Hrvatsko-poljski rječnik* sa 60 000 riječi, tj. osamsto stranica. U pismu se požalio Frančiću da mu Tadeusz Stanisław Grabowski i Wiktor Bazielich iz Katowica rijetko pišu. Naglasio je da je sramota što nema poljskog konzula u Zagrebu, ali da jako dobro surađuje s atašekom za kulturu Stanisławom Korzeniowskim, koji radi u veleposlanstvu u Beogradu i smatra ga dobrim kandidatom za konzula u Zagrebu.

Budući da nije bilo konzula u Zagrebu, Društvo je obavljalo poslove konzulata pa su pisali službene dokumente, dokumente vezane sa sudstvom, izdavali dokumente i druge

⁴¹³ Pod brojem 2 je pismo napisano rukopisom, a pod 3 pisaćim strojem (op. a.).

⁴¹⁴ Predsjednik Društva bio je msgr. Svetozar Ritig, ministar bez portfelja u Vladi Narodne Republike Hrvatske (povjesničar i bivši župnik crkve sv. Marka u Zagrebu) (381).

poslove. Benešić se zanimao za pokretanje svoje *Knjižnice* u Krakovu, o čemu je razgovarao i s Vojeslavom Molèom pa je za tisak pripremio zbirku hrvatske i srpske lirike u dva sveska i antologiju hrvatske i srpske proze/novele u dva sveska. Osim antologija, uredio je povijest Jugoslavije, ali je rukopis zastario pa je trebalo sastaviti novu povijest. Pri kraju pisma navodi da Društvo planira objaviti poljski almanah u koji su bila uvrštena održana predavanja članova Društva u Zagrebu i da mu je za potrebe izdavanja knjige potrebna karta Poljske u boji, stoga je zamolio Frančića da mu je pošalje (381).

U pismu od 3. srpnja 1947., Benešić piše Frančiću da iščekuje izletnike koji su trebali doći u svibnju i preporučuje Frančiću da ih dovede preko Pešte i Kotoribe u Zagreb, a u povratku da posjete Beograd. Spominje da Josip Hamm s hrvatskim izletnicima u isto vrijeme putuje u Poljsku, a u nastavku pisma navodi da ga je kontaktirao Tadeusz Grabowski s porukom da je Molè iznio Benešićev „prijedlog o promociji” (382) i da ga o tome nije obavijestio. Benešić spominje da u rujnu planira posjetiti Krakov, Varšavu, Wrocław, Szczecin, Starogród i Šlesku i da razmišlja na put povesti svog rođaka Radoslava Katičića („sina njegove sinovce”) (*Isto*), sedamnaestogodišnjeg učenika VI. razreda klasične gimnazije, ali da postoje problemi oko izdavanja putovnice. Ponovio je informacije vezane uz tisak knjiga i zaključio da će njegov *Rječnik* tiskati Zavod u 2500 primjeraka. Na kraju pisma Benešić navodi da Društvo organizira proslavu državnog poljskog praznika 21. srpnja u Glazbenom zavodu, gdje će se održati prigodan koncert (*Isto*).

Po povratku iz Poljske, Benešić je Frančiću poslao pismo 5. kolovoza 1948. U pismu se požalio da se razbolio na putu od Pešte do Zagreba i da je sretan što se nije razbolio dok je bio u Poljskoj. Zahvalio je Frančiću za pomoć u Poljskoj: „Bez Vas bi koješta pošlo krivim putem, Vama imam da zahvalim toliko toga, da nemam dovoljno riječi.” (383). Benešić je za vrijeme boravka u Poljskoj kupio puno knjiga koje nije mogao prevesti vlakom pa ih je poslao u sanduku u Beograd. Iz Beograda u Zagreb trebao mu ih je donijeti „novi generalni konzul Tadeusz Budzyński” (*Isto*).

U sljedećem pismu Benešić zahvaljuje Frančiću na poslanim knjigama i nabraja dvadeset i jedan naslov knjiga i udžbenika koje će Nakladni zavod Hrvatske poslati Frančiću, uz koje mu je poslao katalog izložbe knjiga i Lalićev članak u kojemu „zamjerava Poljacima da ne štampaju prijevoda s naših jezika” (237). U nastavku pisma Benešić spominje da je Antun Barac boravio u Krakovu i da ga nije posjetio otkako se vratio. Obavijestio je Frančića da je Društvo početkom siječnja 1949. organiziralo predavanje o Mickiewiczu, a 22. veljače Chopinov koncert, stoga je zamolio Frančića da mu pošalje knjigu o Chopinu koju bi mogao

prevesti na hrvatski jezik.⁴¹⁵ Benešić se nadao da će njegov *Rječnik* biti tiskan u kolovozu ili rujnu 1949., a za *Poljsko-hrvatski rječnik* spominje da: „ne će biti gotov prije tri godine, ako Bog dade zdravlja” (*Isto*). Uz sav posao, Benešić je radio kao redaktor na *Rječniku hrvatskoga književnog jezika* u izdanju Jugoslavenske akademije. Na kraju pisma Benešić je priložio „dodatak opširnijemu priloženom pismu” (*Isto*) i osvrnuo se na svoju *Gramatiku* i činjenicu da je dio novca od zarade potrošio na putovanje u Poljsku, a za ostatak novca opunomoćio je Frančića pa mu je napisao adresu Jadwige Kwiatowske, ravnateljice Prezidijalnog ureda Slavenskog odbora u Varšavi jer mu Benešić nije mogao platiti poslani knjige i časopise.⁴¹⁶ Benešić je zamolio Frančića da mu pošalje knjigu Julija Tuwima *Zosia Samoća* (polj. *Zosia Samosia*) koju je Benešić kupio tijekom posjeta Poljskoj, ali nije stigla do Jugoslavije (*Isto*). U pismu od 19. veljače 1949. Benešić zahvaljuje Frančiću na Tuwimovoj i Iwaszkiewiczzevoj knjizi koje je ranije tražio i navodi da su u tisku knjige koje mu je ranije spominjao⁴¹⁷ (385).

Benešić je 23. ožujka 1949. potvrdio primitak Frančićeva pisma od 14. ožujka i izrazio zadovoljstvo što je njegov članak o prijevodima poljske književnosti kod Hrvata i Srba tiskan u časopisu *Pamiętnik Słowiański* (386). U nastavku pisma požalio se da ne dobiva redovito pojedine časopise iz Poljske i da mu iz Beograda ponekad pošalju poneki broj pa je od Frančića zatražio Tuwimovu zbirku *Poljsko cvijeće* (polj. *Kwiaty polskie*) i dječje knjige *Slon Trubić* (polj. *Słoń Trąbalski*) i *Lokomotiva* (polj. *Lokomotywa*). Komentirao je Carinov⁴¹⁸ osvrt u novinama u kojima se navodi da je Benešićev prijevod knjige *Medaljoni* loš, i osvrnuo se na rad Društva, koji je u to vrijeme slabio, ali su članovi uspjeli organizirati proslavu posvećenu Mickiewiczu. Nadao se da će tako obilježiti i obljetnice rođenja Juliusza Słowackog i Frederika Chopina. U prilogu pisma Benešić je poslao *Punomoć* (polj. *Upoważnienie*) (387) kojim je Frančiću omogućio podizanje honorara od prodaje *Gramatike* u Poljskoj.

Benešić je pisao Frančiću 28. ožujka 1949.⁴¹⁹ (389) i naveo da je dobio odgovor Slavenskog odbora iz Varšave u kojem stoji da je Frančiću odobreno podizanje Benešićeva honorara u iznosu od 30 000 zlota. Zamolio je Frančića da tim novcem obnovi Benešićevo

⁴¹⁵ U pismu je Benešić spomenuo kako će Nakladni zavod Hrvatske tiskati knjižicu Tuwimovih pjesama u Benešićevu prijevodu i da će u *Maloj knjižnici* istog Zavoda biti tiskana Iwaszkiewiczzeva *Stara ciglana* te prijevod Švicarske Słowackog s člankom o Słowackom. Spomenuo je i da Matica Hrvatska izdaje prijevod Andrzejewskog *Pepeo i alem-kamen* (polj. *Popiół i diament*) u Benešićevu prijevodu (237).

⁴¹⁶ Frančić je 21. siječnja 1929. uputio dopis Slavenskom odboru u Varšavi u kojem je naveo Benešićevu molbu o preuzimanju honorara za njegovu *Gramatiku*. Odgovor Slavenskog odbora Frančić je dobio 17. ožujka 1949. i njime mu je odobreno preuzimanje Benešićeva honorara (384).

⁴¹⁷ Djela Andrzejewskog, Iwaszkiewiczza i Słowackog (op. a.)

⁴¹⁸ Ne navodi se ime (op. a.).

⁴¹⁹ Benešić je Frančiću poslao dopisnicu 24. ožujka na kojoj navodi da je primio jednu knjigu (388).

članstvo u dvama klubovima i pošalje Tuwimove knjige⁴²⁰ koje je prethodno tražio te *Kroniku Galla Anonima*, izdanu 1948. U nastavku pisma Benešić spominje da je Nakladni zavod Hrvatske planirao objaviti tetralogiju Kazimierza Brandysa i *Bodensko jezero* (polj. *Jeziro Bodeńskie*) Stanisława Dygata (389).

Dio knjiga Benešić je primio 8. lipnja 1949. pa je obavijestio Frančića da mu nije poslao sve tražene knjige. Zamolio ga je da mu pošalje članak iz novina u kojem je napadnuta Zofia Nałkowska i njegov prijevod. Ponovno se požalio na poštu i napisao da će ubuduće pisma slati pomoću tajnika poljskog veleposlanstva u Beogradu Stanisława Korzeniowskog jer nije bio siguran stižu li njegova pisma Frančiću. Na kraju je spomenuo da je prošla godina dana od njegova posljednjeg posjeta Poljskoj (391).

Jedino sačuvano Frančićevo pismo nije datirano⁴²¹ (392), a u njemu Frančić obavještava Benešića da je odgovarao na sva njegova pisma i da mu je poslao sve tražene časopise i platio članarine u klubovima. Zatražio je od Benešića određene prijevode. Benešić mu je odgovorio 29. srpnja 1949. i ponovio da je dobio knjige koje mu je Frančić poslao i napisao mu koja su djela Słowackog dotada prevedena na hrvatski jezik. Požalio se Frančiću kako mu se Dygas nije javio i zamolio ga da mu kupi knjiga u vrijednosti 10 000 zlota koje će dati Josipu Hammu⁴²² jer je on „jedini u Zagrebu pozvani stručnjak za poljske stvari” (393). U nastavku pisma najavio je tisak drugog izdanja Reymontovih *Seljaka* u dva sveska i prijevod djela Mieczysława Jastruna *Mickiewicz* u izdanju Nakladnog zavoda Hrvatske 1950. godine. Ponovno se požalio da ne dobiva poštu iz Poljske: „Netko to zadržava. Gdje? Tu ili tamo? Svejedno, gdje, ali ja ne dobivam ništa.”⁴²³ (*Isto*).

U pismu od 29. rujna 1951. Benešić piše Frančiću da će mu Josip Hamm poslati njegovo pismo iz Italije jer jugoslavenska pošta ne želi poslati dvadeset primjeraka *Hrvatsko-poljskog rječnika* pa će Frančiću poslati jedan primjerak iz Italije. Zahvalio je Frančiću na knjigama i napomenuo da više ne može slati poštu iz poljskog veleposlanstva u Beogradu jer ne vjeruje Prokopcowu⁴²⁴ koji ondje radi. U nastavku pisma spominje da više ne stiže prevoditi jer stalno radi na *Rječniku hrvatskoga književnog jezika* u Jugoslavenskoj akademiji, a posebno mu je bilo žao što nema vremena srediti skupljeni materijal za *Poljsko-hrvatski*

⁴²⁰ U dopisnici od 23. travnja Benešić je zahvalio Frančiću na poslanim knjigama (390).

⁴²¹ U pismu Frančić navodi da mu se sin oženio 3. srpnja što znači da je pismo poslano nakon toga, a prije rujna jer u pismu piše da prijevod za članak *Slowacki u hrvatskim prijevodima* treba biti gotov do 16. rujna. (op. a.).

⁴²² Benešić navodi da Hamm predaje poljsku književnosti i jezik na Sveučilištu u Zagrebu i da je član odbora u Društvu te njegov veliki prijatelj (393).

⁴²³ Treba spomenuti da je ispod Benešićeva potpisa tajnik poljskog veleposlanstva iz Beograda dodao: *Proszę przyjąć i moje najserdeczniejsze pozdrowienia. St. Korzeniowski* (hrv. „Molim Vas primite i moje najsrdačnije pozdrave. St. Korzeniowski”) (op. a.).

⁴²⁴ Ne navodi se ime (op. a.).

rječnik. Budući da je planirao putovati u Pariz, pisao je Frančiću da će mu javiti adresu iz Pariza pa će se moći dopisivati: „Tako smo radili za vrijeme okupacije.” (209).

9.5. Frančićeve pisma Andriću i Andrićeva pisma Frančiću

Prvo Frančićevo pismo upućeno Ivi Andriću, koje se čuva u Andrićevoj ostavštini u Beogradu, poslano je iz Zagreba 13. srpnja 1962. i u njemu se Frančić obraća Andriću s „poštovani Gospodine i dragi Majstore” (395). U prilogu pisma poslao je knjigu *Sprawozdań Krakowskiej Komisji Słowianoznawczej*⁴²⁵ Poljske akademije znanosti i ispričao se jer mu knjigu nije predao dok je bio u Beogradu (*Isto*).

Dopisivanje je nastavljeno 1964. godine, kad se Andrić spremao posjetiti Poljsku i primiti počasni doktorat Jagelonskog sveučilišta. Frančić je obavijestio Andrića kako planira da u Krakovu boravi od 8. do 14. svibnja 1964. Napomenuo je Andriću da ne mora pratiti cijeli program po hodogramu i pitao ga želi li održati predavanje na Katedri za slavistiku Jagelonskog sveučilišta jer su neki studenti ondje slušali predavanja o njemu i njegovim djelima. Predloženi termin predavanja bio je 11. svibnja od 18.30 do 20.00 sati. U istom je pismu predložio Andriću da se sastane s članovima Udruženja poljskih književnika iz Krakova 13. svibnja od 19.00 sati i da studentima daruje nekoliko časopisa jugoslavenske književnosti. U nastavku pisma Frančić je pretpostavio da će promotor na dodjeli počasnog doktorata biti Stanisław Tadeusz Grabowski i ponudio mu je da će ga dočekati na kolodvoru u Katowicama i prevesti svojim automobilom do Krakova (396).

Frančić je deset dana poslije Andriću poslao čestitku povodom dodjele počasnog doktorata Jagelonskog sveučilišta u kojoj stoji: „Čestitam i veselim se da će Vaše ime još tješnje biti vezano s Krakovom i njegovim starodrevnim učilištem i da će Vaše ime također u dane njegova blagdana aurelom obasjati dragu nam Jugoslaviju!” (397). Andrić je odgovorio da planira sa suprugom doći ranije u Krakov, najvjerojatnije 6. ili 7. svibnja i ondje ostati do 10. ili 11. svibnja, potom otići u Zakopane. Pristao je susresti se sa studentima slavistike i obećao da će pronaći vremena za sastanak s Udruženjem poljskih književnika, ali u drugom terminu. Obavijestio je Frančića da je njegov promotor prof. Witold Taszycki⁴²⁶ i zamolio ga da mu pošalje nekoliko podataka o njemu. Naglasio je da je lošeg zdravlja i da neće

⁴²⁵ Tadeusz Stanisław Grabowski poslao je Andriću pismo 28. lipnja 1962. godine i obavijestio ga da mu je poslao navedenu knjigu po Vilimu Frančiću jer se u knjizi nalaze sažetci dvaju referata održanih na javnoj svečanosti u auli Poljske akademije znanosti povodom dodjele Nobelove nagrade Andriću, kao prvom Jugoslaveni i zaželio mu sve najbolje u životu i budućem radu (394).

⁴²⁶ Pismo promotora Witolda Taszyckog na engleskom, francuskom i ruskom jeziku čuva se u arhivu Jagelonskog sveučilišta, a u njemu Taszycki zahvaljuje Andriću na promoviranju poljske književnosti u Jugoslaviji (398).

sudjelovati na svim aktivnostima u Krakovu te spomenuo kako mu je u rektorovom pismu dodana titula profesora: „koju ja nemam, i svrstava me u naučne radnike, što ja nisam.” (399), zbog čega je zamolio Frančića da to isprave. Na kraju pisma napisao je da u prigodnom govoru prilikom dodjele počasnog doktorata namjerava reći sljedeće „(...) skrećem pažnju na to, kako ne bi od mene očekivao neki učeni referat (...) Sve što bih ja mogao tom prilikom pročitati to bi bile dve stranice mojih sećanja na moj kratki studij u Krakovu i moje zahvalnosti mojoj Alma mater.” (*Isto*).

Frančić je ponovno pisao Andriću u travnju 1964. godine i spomenuo Hrvate koji su dotada dobili počasne doktorate Jagelonskog sveučilišta. Prvi počasni doktorat dobio je Vatroslav Jagić 1900. godine⁴²⁷, potom Julije Benešić 1948., a Ivo Andrić 1964. godine. U nastavku pisma poslao je životopis Witolda Tazzyckog i predložio Andriću da u Katowice dođe 6. svibnja, a iz Krakova ode u Zakopane 11. svibnja i odsjedne u hotelu „Orbis” (400). Na njegovo je pismo Andrić odgovorio dva tjedna poslije i napisao plan boravka u Poljskoj: 6. svibnja kreće iz Beograda, a 7. svibnja stiže u Katowice. U Krakovu je planirao ostati do 12. svibnja, potom ići u Zakopane i odsjesti u hotelu „Orbis”. Dana 15. ili 16. svibnja planirao je otići u Varšavu gdje su ga trebali ugostiti članovi Saveza poljskih književnika, a 20. ili 21. svibnja planirao se vratiti u Beograd (401).

Do putovanja Andrić nije pisao Frančiću, a sljedeće mu je pismo poslao nakon povratka iz Poljske. U pismu je zahvalio na ljubaznosti i gostoprimstvu te zaključio da će mu vrijeme provedeno u Krakovu ostati u lijepom sjećanju (402).

Frančić je ponovno pisao Andriću krajem 1964. godine i poslao mu članke iz časopisa u kojima je bio spomenut, uz osam fotografija. Naveo je i situaciju koja se dogodila prije Andrićeva odlaska u Varšavu, kad je u hotel došlo petnaest profesora s dekanom Filološkog fakulteta koji su se s Andrićem htjeli pozdraviti, ali je on ranije otputovao. Pri kraju pisma Frančić spominje da je prebolio upalu pluća i da je ljetovao u Opatiji i Umagu, a na kraju mu je zaželio sve najbolje u novoj godini (403).

Frančić je Andriću poslao pismo nakon pet godina i ponovno ga oslovio s „majstore”⁴²⁸. Napisao je da će Witold Chomicz, rektor Akademije lijepih umjetnosti iz Krakova, posjetiti Kupare od 16. do 26. rujna 1969. i da mu se Andrić javi ako bude imao vremena naći se s njim. Spomenuo je da je 1969. godina posljednja godina predavanja na

⁴²⁷ U pismu navodi da je i Radovan Košutić (autor *Gramatike poljskog jezika*) dobio počasni doktorat 1900. godine (op. a.).

⁴²⁸ Frančić je pojasnio da ga naslov „majstor” podsjeća na Przybyszewskog i proslavu njegova rođenja u Zagrebu povodom koje je u Narodnom kazalištu održao svečani govor 1928. godine. Spominje da se tijekom govora u Zagrebi sjetio kako Przybyszewski ne voli kad ga se tako oslovljava, ali mu on to nije zamjerio (404).

Sveučilištu i da piše radove o Križaniću i drugo izdanje Vrančićeva rječnika iz 1595. (404). Andrić je odgovorio nakon deset dana i spomenuo da mu je umrla supruga i da više ne ide u Herceg Novi. Tih se dana spremao za liječenje u inozemstvo i ispričao se što se nije mogao susresti s Chomiczem: „Da je živa moja žena i da smo, kao obično u ovo doba godine, u Herceg Novom, radovao bih se da ga vidim u našoj kući, u kojoj su prijatelji iz Poljske bili uvek dragi gosti.”(405). Na kraju je spomenuo knjigu njegovih „misli” koju je Frančić htio objaviti. Napisao je da se Frančić s njom ne treba žuriti jer će o tome morati još razgovarati i donijeti odluku (*Isto*).⁴²⁹

Bogata korespondencija sačuvana u arhivima u Hrvatskoj, Poljskoj i Srbiji svjedoči o Benešićevu, Andrićevu, Krležinu i Frančićevu dopisivanju i izmijeni mišljenja u vezi s Poljskom i njihovih poveznica s Poljacima. Iz pisama je vidljivo da su se povremeno dopisivali i slali izvještaje o boravcima u Poljskoj ili tražili savjete u vezi s književnošću. Benešić je glavna poveznica među književnicima jer se dopisivao s Andrićem, Krležom i Frančićem, a sačuvano je nekoliko pisama koja su Krleža i Frančić poslali Andriću te koja je Andrić poslao njima. Korespondencija je primaran izvor iz kojeg se mogu iščitati detaljniji primjeri suradnje hrvatskih književnika i vidjeti na koji su način hrvatski književnici pomagali jedni drugima i kako su se promovirali u Poljskoj.

⁴²⁹ U Andrićevoj se ostavštini nalazi i dopisnica koja nije datirana. Na prednjoj strani nalazi se fotografija zgrade sadašnjeg Pravnog fakulteta i administracije Jagelonskog sveučilišta u Krakovu, a u dopisnici Frančić navodi podatke o svojoj obitelji (406).

10. HRVATI U POLJSKOJ OD 1918. DO 1960.

Hrvatski umjetnici, književnici, znanstvenici, studenti, političari, diplomati i vojnici posjećivali su Poljsku i sudjelovali na različitim skupovima, konferencijama, glazbenim programima, izložbama te drugim oblicima javnih okupljanja na koja su bili pozivani. Neki su od njih u Poljskoj boravili kraće vrijeme, a neki su se tamo i preselili.

Velik je broj Hrvata koji su posjetili Poljsku od 1918. do 1960. godine, a u sljedećim će se potpoglavljima opisati Hrvati čiji su posjeti i boravci u Poljskoj evidentirani u dokumentima, časopisima ili knjigama i ukratko opisati zašto su posjetili Poljsku i po čemu je njihov boravak u Poljskoj bio zapažen i zašto je ostao zabilježen. Hrvati su u Poljskoj od 1918. do 1960. godine ostavili neizbrisiv trag u povezivanju dvaju naroda i širenja hrvatske kulture, književnosti, jezika, tradicije i umjetnosti na području Poljske. Oni su bili cijenjeni i rado pozivani gosti, a koncerti i izložbe hrvatskih umjetnika, predavanja književnika, jezikoslovaca i drugih znanstvenika bili su popraćeni velikom publikom i medijskim natpisima. Hrvatski su znanstvenici pozivani na konferencije, što potvrđuje misao da je njihova znanja cijenila poljska akademska zajednica. Treba spomenuti i studente i učenike koji su studirali i učili na području Poljske, diplomate, novinare i vojnike koji su s Poljacima uspostavili nove kontakte i povezali hrvatsku i poljsku kulturu na području Poljske.

10.1. Umjetnici i njihov doprinos razvoju hrvatsko-poljskih kulturnih veza

Josip Turkalj (1890.–1943.) se u dostupnoj literaturi i dokumentima spominje kao prvi hrvatski umjetnik koji je izlagao svoja djela u Poljskoj nakon 1916. godine (Benešić 1985: 473), a Tomislav Krizman prvi je hrvatski umjetnik koji je priredio izložbu jugoslavenske grafike u Poljskoj 9. studenog 1926. U postavljanju izložbe pomogle su mu poljsko-jugoslavenske lige iz Lavova, Krakova i Vilniusa. Krizman je od Ministarstva vanjskih poslova Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca tražio pomoć u financiranju izložbe pa je molio Ministarstvo da mu sredstva uplati na račun „poslanstva u Lavovu” (407) jer je postavljanje izložbe u Lavovu bilo upitno bez sufinanciranja Ministarstva. Ministarstvo je odbilo njegov prijedlog zbog „nemanja kredita” (408). Sljedeća izložba grafike, na kojoj su sudjelovali hrvatski umjetnici Kosta Angeli Radovani, Vesna Borči, Marijan Detoni, Sergije Glumac, Zdenko Gradis, Branka Korelić-Ivančić, Albert Kinert, Anka Krizmanić, Nikola Reisner i Josip Restek sa svojim djelima, održana je u Varšavi u studenom i prosincu 1955. godine (Małczak 2013: 734–735).

Hrvatski su umjetnici pozivani i na međunarodne izložbe u Poljskoj na koje su mogli poslati svoje radove pa je profesor zagrebačke umjetničke Akademije Ivo Kerdić poslao deset medalja i tri plakete na izložbu u Lavov, koju je organizirao časopis *Ruch Słowiański* 1931. godine. Kerdić je bio pozvan na otvorenje izložbe, ali nije otišao zbog velike udaljenosti i putnih troškova. Izložba je otvorena 29. studenog 1931. godine⁴³⁰ (409–410).

U nastavku će se spomenuti izložbe na kojima su izlagali hrvatski umjetnici. Slikar Ivan Topolčić boravio je u Krakovu u vrijeme Drugog svjetskog rata i naslikao ratne strahote koje su se tada dogodile u Krakovu (Kale 2014: 148). Na izložbi *Moderna jugoslavenska umjetnost. Slikarstvo – kiparstvo* (polj. *Jugosłowiańska sztuka współczesna. Malarstwo – rzeźba*), održanoj u Varšavi od 13. svibnja do 2. lipnja 1957., svoje su umjetnine izložili Oton Gliha, Dušan Džamonja, Krsto Hegedušić, Kosta Angeli Radovani, Vojin Bakić, Ksenija Katoci, Antun Motika, Edo Murtić, Oton Postružnik, Miljenko Stančić, Marino Tartaglia. Izložba je nakon Varšave prenesena u Sopot, gdje je bila od 15. lipnja do 21. srpnja i Poznanj gdje su je posjetitelji mogli razgledati od 21. srpnja do 16. kolovoza (Małczak 2013: 736). U literaturi je zabilježena i izložba fotografija sedamnaest hrvatskih umjetnika⁴³¹ koja se u Poljskoj mogla pogledati od kolovoza do studenog 1958. godine (*Isto*: 738). U Varšavi i Sopotu izložena su djela Eugena Buktenice, Ivana Generalića, Petra Smajića, Mirka Viriusa i Matije Skurjenija od sredine lipnja do sredine rujna 1959. godine (*Isto*: 740).

Treba istaknuti da je Julije Benešić zaslužan za gostovanje pojedinih hrvatskih glazbenika u Poljskoj. Nakon preuzimanja dužnosti delegata Ministarstva prosvjete Kraljevine Jugoslavije u Varšavi, Benešić je 29. lipnja 1930. pozvao Krešimira Baranovića⁴³² da održi koncert u Varšavi⁴³³ (420). Baranović se odazvao iste godine i 15. prosinca stigao u Varšavu na koncert u Filharmoniji na kojem je nastupio zajedno s Jurom Tkalčićem⁴³⁴ 19. prosinca. Koncert je zainteresirao poljsku publiku i medije pa je najavljivan nekoliko tjedana

⁴³⁰ U dokumentima se ne navodi do kada je izložba trajala (op. a.).

⁴³¹ Umjetnici su: Ladislav Benko, Tošo Dabac, Igor Emili, Branko Gavrin, Mladen Grčević, Aleksandar Kukec, Ivan Medar, Zlata Laura Mizner, Andreja Orlić, Milan Pavić, Drago Rendulić, Ante Roca, Fernando Soprano, Zdenka Sila, Zlatko Šurjak, Marijan Szabo, Nikola Vučemilović, Zlatko Zrner i Vilko Zuber (Małczak 2013: 738).

⁴³² Krešimir Baranović (1894.–1975.) hrvatski je kompozitor i dirigent koji je studirao u Zagrebu i Beču. Bio je dirigent zagrebačke, beogradske i bratislavske opere, a bavio se pisanjem opera i baleta (Benešić 1985: 463).

⁴³³ Slavko Batušić i Julije Benešić raspravljali su u svibnju 1930. koga od hrvatskih umjetnika trebali pozvati da nastupi u Varšavi. Slavko Batušić predložio je Sachsa, ali je naglasio kako je on „Žid” pa je predložio Baranovića jer „ime ipak svršava na -ić” (273). Nadalje, skladatelj Antun Dobrović više se puta „nudio” Benešiću da dođe u Varšavu i da se ondje izvedu njegove skladbe (411–419).

⁴³⁴ Juro Tkalčić (1877.–1957.) hrvatski je violončelist i kompozitor. Od 1920. do 1927. godine radio je kao profesor, a 1922./1923. kao prvi rektor Glazbene akademije u Zagrebu. Od 1927. do 1941. boravio je u Beogradu i bio član nekoliko kvarteta (Benešić 1985: 463).

ranije na poljskom radiju.⁴³⁵ (Benešić 1960: 39, 45–47). U programu su izvedene skladbe Blagoja Berse: *Sunčana polja*, Jure Tkalčića: *Koncert A-mol za violoncello i orkestar*, Krešimira Baranovića: *Z mojih bregov*, *Tri pjesme za glas i orkestar*, Stevana Hristića: *Dve srpske igre* i Jakova Gotovca: *Sinfonično kolo* (422). Budući da je poljska publika odlično reagirala na Baranovićev koncert, ponovno je gostovao u Poljskoj kao dirigent Filharmonije u Poznanju na poziv Zygmunta Latoszewskog 11. siječnja 1938. (423). Osim Baranovića, dirigent Lovro Matačić⁴³⁶ dirigirao je na koncertu u varšavskoj Filharmoniji 14. veljače 1936., a na repertoaru su bila poznata djela i ulomci iz djela Beethovena, Bacha, Paganinija, Šoštakovića i dva odlomka baleta Krešimira Baranovića. Matačić je ponovno nastupio u Varšavi 22. veljače i dirigirao na Rachmaninovom koncertu (Benešić 1960: 264–265, Siennicka 1936 (a): 21–22), a Poljsku je posjetio i sljedeće godine, 12. siječnja 1937. i dirigirao na koncertu u Velikom kazalištu u Poznanju na kojem su izvedena djela Beethovena, Schumanna, Šoštakovića i Gotovca. Posljednje zabilježeno Matačićevo gostovanje u Poljskoj zbilo se u Poznanju i Varšavi u studenom 1937. kada su izvođena djela Webera, Čajkovskog i Brucknera (*Kronika* 1937: 12, *Kultura i sztuka* 1937: 108–109).

U nastavku će se spomenuti glazbeni umjetnici i njihovi nastupi. Petar Šilan-Marković gostovao je u Poznanju 29. svibnja i u studenom 1936. godine te otpjevao dijelove Zajčeva *Nikole Šubića Zrinskog* i *Daleko m'e moj Split* Ive Tijardovića (*Z ruchu* 1936 (6): 93–94). Nakon Drugog svjetskog rata u Poljskoj je nastupao violinist Zlatko Baloković u Krakovu (*Zlatko* 1946: 4), a pijanist Ivo Maček i violinist Ivan Pinkava imali su turneju po Poljskoj u Varšavi, Krakovu, Poznanju i Bydgoszczy od 6. do 30. svibnja 1947. Iste se godine u listopadu održao *Festival slavenske glazbe* (polj. *Festiwal Muzyki Słowiańskiej*) na kojem su nastupili Radijski zbor iz Zagreba, operna pjevačica Zinka Kunc, dirigent Milan Horvat, a izvedena su djela *Eroica*, simfonija Stjepana Šuleka i Gotovčeva opera *Ero s onog svijeta* (Małczak 2013: 107). Od 30. travnja do 26. svibnja 1948. trajala je turneja dirigenta Milana Horvata po Poljskoj i tada je obišao Varšavu, Łódź, Krakov, Katowice, Bytom, Bydgoszcz i Poznanj. Ponovno je nastupao u Poljskoj 1958. i to u Krakovu (5. i 6. prosinca) i Varšavi (12. i 14. prosinca) (*Isto*: 107, 217, 734, 737).

⁴³⁵ Slavko Batušić je u pismu predložio da pronađe novinare koji će intervjuirati Krešimira Baranovića kako bi njihov dolazak bio medijski popraćen i napomenuo da je Tkalčić napisao nekoliko skladbi koje će izvesti u Varšavi (421).

⁴³⁶ Benešić se u vezi s Matačićevim posjetom Varšavi dopisivao (424) sa Slavkom Batušićem koji je podržao ideju da se Matačića pozove u Varšavu. U drugom je pismu (425) Batušić naveo da se Matačić veseli dirigiranju u Varšavi „samo tvrdi da 250 zl. ne dostaje ni za put, a on ima više dugova nego lasih na glavi, pa tvrdi da je to premalo nofca” (*Isto*). U trećem pismu (426) Batušić navodi da je Matačić „krmak” jer je uspio dogovoriti honorar od 350 zlota za nastup s varšavskom Filharmonijom. Matačić je 1. lipnja 1938. imenovan ravnateljem kraljevske opere u Beogradu (*Kultura i sztuka* 1938: 29).

Do sredine pedesetih godina nema zabilježenih gostovanja hrvatskih glazbenika u Poljskoj, a 1955./1956. u Poznanju i Varšavi nastupio je pijanist Darko Lukić i izveo djela Jakova Gotovca. Iste je godine na *Međunarodnom festivalu moderne glazbe „Varšavska jesen”* (polj. *Międzynarodowy Festiwal Muzyki Współczesnej „Warszawska Jesień”*) nastupio Josip Kaličić, a sljedećih su godina nastupali Jurica Murai⁴³⁷ (1957.), Natko Devčić (1958.) i Krešimir Fribec (1959.). Folklorni ansambl „Lado” nastupio je u Varšavi, Białystoku, Wrocławu, Katowicama, Krakovu, Łodzi, Radomu i Gdanjsku 1956. godine. U literaturi su zabilježena gostovanja dviju glazbenica koje su u Poljskoj nastupile 1959. godine, pijanistica Melita Lorković imala je koncerte u Varšavi, Bydgoszczy i Torunju, a pjevačica Anica Zubović turneju u sedam mjesta u Poljskoj (*Isto*: 217–218, 733). Iste je godine, od 1. do 17. srpnja, Poljsku posjetio plesni sastav Radio i televizije Zagreb te održao šesnaest nastupa diljem Poljske. Balet *Vibracije*, hrvatskog skladatelja Krešimira Fibreca, izveo je u Poljskoj balet Narodnog pozorišta iz Beograda u rujnu 1960. godine (*Isto*: 217).

Budući da su skladbe hrvatskih skladatelja bile često izvođene u Poljskoj, u časopisu *Ruch Słowiański* tiskan je članak u kojem se spominju hrvatski skladatelji Ivan Zajc, Josip Štolcer Slavenski, Jakov Gotovac (istaknuta je njegova opera *Morana*), Zlatko Grgošević, Franjo Lhotka, Božidar Širola, Krešimir Baranović i Boris Papandopulo (Papierkowski 1937: 95) te su na taj način poljski čitatelji mogli detaljnije upoznati najpoznatije hrvatske skladatelje i njihovim djelima.

10.2. Ostali književnici i jezikoslovci u Poljskoj

Nekoliko je književnika i jezikoslovaca koji će biti istaknuti u ovom potpoglavlju zbog doprinosa u izgradnji hrvatsko-poljskih odnosa.

10.2.1. Zdenka Marković i poveznice s poljskom kulturom

Zdenka Marković (1884.–1974.) hrvatska književnica, prevoditeljica i polonistica rođena je 10. siječnja 1884. godine u Slavonskoj Požegi. U Prvoj ženskoj gimnaziji u Zagrebu počela je učiti poljski jezik što je i zapisala: „Bila sam licejka, sedmoškolka, kada sam počela učiti poljski jezik.” (Kuntarić 1973: 3). Zajedno s Marom Ettinger, Milkom Pogačić, Jagodom Truhelkom, Marijom Tomašić i prof. Josipom Florschützom napravila je spomen-album⁴³⁸ povodom 25. obljetnice stvaralaštva Marije Konopnicke 1902. godine i posvetila joj prvi članak u časopisu Hrvatskog pedagoškog književnog zbora *Domaće ognjište* (*Isto*). Iste je

⁴³⁷ Murai je ponovno u Poljskoj gostovao 1959. i nastupio u Varšavi i Krakovu (Małczak 2013: 217).

⁴³⁸ Album je sadržavao brojne literarne i umjetničke priloge i fotografije (Marković 1976: 323).

godine Zdenka Marković započela studij slavistike na Sveučilištu u Zagrebu, a 1903. prevela je novelu *Dim* Marije Konopnicke i 1907. objavila članak o Wyspiańskom u časopisu *Suvremenik*. Godine 1910. objavila je članke o Elizi Orzeszkowej i Mariji Konopnickoj. U veljači 1912. godine prvi je put posjetila Krakov povodom stote godišnjice rođenja Zygmunta Krasińskog i tom prigodom održala predavanje *O radu savremenih hrvatskih književnica* u organizaciji Slavenskog kluba i Kola književnika iz Krakova (Marković 1976: 324, Andrić 2000: 147). Od 1912. do 1914. studirala je polonistiku u Fribourgu⁴³⁹ te doktorirala 1914. godine na temu *Pojam drame kod Wyspiańskog* (njem. *Der Begriff des Dramas bei Wyspiański*).⁴⁴⁰

Godine 1922. Zdenka Marković boravila je u Poljskoj kao stipendistica poljske vlade⁴⁴¹ i tada je u Varšavi održala dva predavanja: 17. studenog o hrvatskoj narodnoj poeziji i 23. studenog o dramskom radu Ive Vojnovića (Kuntarić 1973: 8). Na svečanosti povodom poljskog praznika pročitala je svoj prijevod stihova Marije Konopnicke 11. studenog 1928. godine (*Kronika* 1929 (1): 36). Primila je odlikovanje *Viteški križ Reda Polonia Restituta* (polj. *Krzyż Kawalerski Orderu Polonia Restituta*) 1928. godine i sudjelovala na Poljsko-jugoslavenskom kongresu u Varšavi 1931. godine te *Međunarodnom kongresu žena s višim obrazovanjem* (polj. *Międzynarodowy Kongres Kobiet z Wyższym Wykształceniem*) od 22. kolovoza do 1. listopada 1936. godine, gdje je predavala na temu *Stanislav Wyspiański, veliki poljski pjesnik tragičar* (franc. *Stanislaw Wyspiański, le grand poète tragique polonais*) (Kuntarić 1973: 11, Benešić 1985: 470–471).

Zdenka Marković prevodila je djela poljskih književnika poput Marije Konopnicke, Elize Orzeszkowe, Juliusza Słowackog, Bolesława Prusa, Jana Kasprowicza, Jerzyja Żuławskog, Stanisława Wyspiańskog, Ignacyja Maciejowskog (Sewera), Adolfa Dygasińskog, Edwarda Ligockog, Zofie Nałkowske, Ferdynanda Antonia Ossendowskog i Antonia Józefa Glińskog (*Nowe prace* 1949: 200–202). Dopisivala se s Marijom Znatowicz-Szczepańskom nakon Drugog svjetskog rata, a Marijinu adresu⁴⁴² dobila je od Julija Benešića (428). Kuntarić (1973: 2) o Zdenki Marković navodi „Zdenka Marković bila je središnja

⁴³⁹ Andrić u pismu Zdenki Marković iz Ženeve 14. listopada 1930. piše: „U Vašem Fribourgu nisam još bio.” (Maštrović 1981: 68).

⁴⁴⁰ Svoj je doktorat Zdenka Marković poslala Juliju Benešiću, a on joj je zahvalio u pismu od 6. svibnja 1915. godine (427).

⁴⁴¹ Prije puta u Poljsku pisao joj je Andrić iz Bukurešta 10. rujna 1922. „Pojmam da s velikim nestrpljenjem čekate svoj polazak u Poljsku. Savjetovao bih Vam da se osigurate da Vam se novac šalje preko kakve banke ili slično ako bude preko državnih nadležstava možete se i nagladovati tamo. Mnogo me interesuje šta ćete vidjeti u novoj Poljskoj.” U pismu od 18. listopada napisao je da mu je drago što u Poljsku putuje s poljskim konzulom „koji poznaje put i ima možda protekcije koja je toliko potrebna svuda” (Maštrović 1981: 55–57).

⁴⁴² Adresa Marije Znatowicz-Szczepańske bila je Krakov, Helclów, 21. m. 3. (418).

ličnost u jednom dugogodišnjem radu među hrvatskim i poljskim ženama, u radu oko zblizavanja hrvatskih i poljskih žena”.

10.2.2. Josip Hamm i lektorat poljskog jezika u Zagrebu

Josip Hamm rođen je 1905. godine u Gatu pokraj Valpova. Nakon osnovne škole i gimnazije studirao je srpskohrvatski jezik i književnost i germanistiku na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Godine 1930. boravio je u Poljskoj na stipendiji poljske vlade, a studirao je u Krakovu, Varšavi i Lavovu. Za vrijeme boravka u Poljskoj susreo se s Julijem Benešićem u Varšavi 16. ožujka 1930. (Benešić 1960: 3).⁴⁴³ U rujnu iste godine htio je od Benešića saznati koliku je plaću imao dok je radio na lektoratu jer je slao molbu za taj posao (429). Pred kraj 1931. godine Hamm je pisao Benešiću iz Prištine i zanimao se je li promijenio svoje mišljenje o Poljacima te ima li dovoljno slušača na svom lektoratu u Varšavi (430).

Hamm se od 1932. godine bavio slavistikom i istraživanjima hrvatske dijalektologije, naglasnog sustava, glagoljice i poljskog jezika. Na zagrebačkom je sveučilištu počeo raditi kao lektor poljskog jezika od 1933.⁴⁴⁴ i ondje je radio do 1946. U veljači 1936. držao je tečaj poljskog jezika za ostale dobne skupine u prostorijama društva pod nazivom *Ognisko Polskie* u Zagrebu (432), a 1935.⁴⁴⁵ objavio je u Zagrebu knjigu *Poljski jezik – Čitanku i gramatiku savremenog poljskog jezika s kratkim rječnikom* (Rospond 1936: 10–11). Godine 1937. godine pisao je Benešiću i zanimao se za Ignacija Josipa Dominika Martinovića, kojem je Katančić posvetio prvu pjesmu u zbirci *Fructus auctumnales*. Martinovića je povezo s Ignacijem Potockim i zamolio Benešića da provjeri je li Martinović boravio u Poljskoj 1780. godine i postoje li neki memoari u kojima je spomenut. U pismu je naglasio da je Martinović radio kao profesor na Sveučilištu u Lavovu, a u nastavku je zamolio Benešića da poljsko-jugoslavenskim društvima iz Poljske predloži da šalju časopise u Zagreb kako bi pojedini članovi društva iz Hrvatske mogli čitati članke i vijesti na poljskom jeziku (434). Hamm je prevodio djela poljskih književnika i za svoje doprinose u povezivanju hrvatske i poljske kulture primio odlikovanje *Zlatni križ za zasluge* od predsjednika Narodne Republike Poljske Bolesława Bieruta na svečanosti u Zagrebu 22. listopada 1946. (*Odznaczenie* 1946: 4). Za

⁴⁴³ Više u: Bratulić (1996: 16), Rudkowska i Kale (2017: 616).

⁴⁴⁴ Godine 1944. Josip Hamm poslao je pismo Juliju Benešiću iz Vrbovskog navodeći da se nada da će uskoro biti oslobođen vojne službe i potpisao se kao „nadporučnik, zapovjednik 2. satnije XVIII. željezničko-stražarske bojne Križevci” (431).

⁴⁴⁵ Hamm je Benešiću poslao dopisnicu u Varšavu u prosincu 1935. i zaželio mu sve najbolje za blagdane (433).

svoje znanstvene uspjehe dobio je počasni doktorat Wroclawskog sveučilišta (Benešić 1985: 414–415).

Početak kolovoza 1947. godine Hamm je boravio u Łądek Zdróju, mjestu u blizini granice s Češkom (435), a u prosincu 1952. posjetio je Krakov i požalio se Benešiću da nema previše slobodnog vremena (436). Bio je jedan od domaćina poljskoj delegaciji koja je boravila u Zagrebu od 22. do 24. rujna 1955. godine (437), a u studenom iste godine održao je predavanje *Mickiewicz u srpskohrvatskoj književnosti* (polj. *Mickiewicz w literaturze serbochorwackiej*) na Jagelonskom sveučilištu u Krakovu i Sveučilištu u Wrocławu (Hamm 1958: 45–57). Hamm je poslao pismo Benešiću s otoka Cresa 1959. godine (438).

10.2.3. Ivan Esih i Slavko Batušić u Poljskoj

Ivan Esih (1898.–1966.), hrvatski je publicist, prevoditelj i leksikograf koji je slavistiku, filozofiju i njemački studirao u Zagrebu i Pragu. Bio je urednik više časopisa, a specijalizirao je polonistiku u Krakovu 1926./1927. godine (Benešić 1985: 517), potom u Varšavi i Lavovu (Rudkowska i Kale 2017: 616). Esih je izdao knjigu *Poljsko slavenofilstvo s osobitim obzirom na poljsko-hrvatske odnose* u kojoj je obradio hrvatsko-poljske odnose u XIX. i početkom XX. stoljeća. O njegovoj je knjizi pisano u časopisu *Ruch Słowiński* 1932. godine (*Z książek* 1932: 42–43). Ivan Esih ostao je povezan s pojedinim profesorima iz Poljske, a dopisivao se i sa slavistima iz SAD-a, Engleske i drugih zemljama i slao im Benešićev i Barićev rječnik da ih upozna s jezičnim priručnicima koji su tiskani u Hrvatskoj (439–440).

Slavko Batušić (1902.–1979.), hrvatski književnik, publicist, teatrolog, povjesničar umjetnosti i redatelj. Dopisivao se s Julijem Benešićem u vezi svojih putovanja u Poljsku i predavanja koja je ondje trebao održati. U pismu od 6. veljače 1933. godine navodi da u Poljskoj planira posjetiti Gdynju, Krakov, Varšavu, Poznanj i Vilnius (441). Kako se približavalo vrijeme polaska, nije se mogao odlučiti kojim redoslijedom posjetiti gradove u Poljskoj pa je u pismu od 13. svibnja poslao Benešiću tri rješenja u kojima je predložio redoslijed gradova i nazive planiranih predavanja (442). Nakon šest dana zamolio je Benešića da mu pošalje red vožnje poljskih vlakova (443), a 3. lipnja zahvalio mu je na dogovorenim predavanjima u Vilniusu i Poznanju (444). O planovima za predavanja pisao je Benešiću 13. i 23. lipnja (445–446), a 16. lipnja ga je na dopisnici zamolio da pita poljskog konzula u Zagrebu Fiedler-Albertija da mu osigura besplatnu kartu za vlak od Zagreba do Varšave (447).

Batušić je na put u Poljsku krenuo vlakom 5. srpnja 1933. godine,⁴⁴⁶ 6. srpnja stigao u Krakov i posjetio Częstochowu, a u Varšavu je stigao 8. srpnja. Prvih je dana s Benešićem razgledao Varšavu i u Društvu mladih Slavena održao predavanje *Crkvena umjetnost u Hrvatskoj* 12. srpnja. Nakon Varšave, Benešić i Batušić posjetili su Torunj gdje je Batušić održao predavanje 15. srpnja. Od 16. do 20. srpnja boravili su u Gdyni te je Batušić u Institutu predavao na temu *Teater i drama u Jugoslavena*, 18. srpnja.⁴⁴⁷ Gdanjsk su posjetili 20. srpnja, potom su nastavili put do Poznanja gdje je Batušić predavao u tamošnjem Poljsko-jugoslavenskom društvu. U Vilniusu su boravili od 22. do 24. srpnja, a od 24. do 26. srpnja kod kneza Karola Radziwiłła u mjestu Mańkowicz te posjetili selo Bjałouszu. Iz Mańkowicza su otputovali u Lavov, odakle su se vratili u Varšavu 29. srpnja (442, Benešić 1960: 203–209). O svom boravku u Poljskoj Batušić je pisao Benešiću: „Dragi Julije, ja Ti se sad još jednom najljepše zahvaljujem na Tvojim dobroti i na svim tvojim velikim moralnim i materijalnim žrtvama, što si ih podnio, da ja upoznam Poloniju. Bez Tebe mi to uopće ne bi bilo moguće, a pogotovo ne u ovoj formi, u kojoj sam je upoznao s tobom. Vratio sam se bogatiji za čitav jedan registar znanja i osjećaja. Hvala Ti!” (452).

Batušić se jedno vrijeme dopisivao i s Vilimom Frančićem,⁴⁴⁸ ali u dokumentima nije pronađena njihova korespondencija. Sredinom ožujka 1938. godine, Batušić je za svoja zalaganja u promoviranju poljskog kazališta i suradnji s Poljacima dobio *Zlatni križ za zasluge*. Odlikovanje mu je uručeno u poljskom konzulatu u Zagrebu 6. ožujka 1938. (453–454).

10.2.4. Didak Burić, Krešimir Georgijević, Joža Skok, Vjekoslav Kaleb, Gustav Krklec, Antun Barac i Josip Badalić

Fra Didak Burić⁴⁴⁹ (1898.–1974.) je u Krakovu i Lavovu pohađao poslijediplomski studij slavistike od 1927. do 1931. godine i bio lektor srpskohrvatskog jezika u Lavovu od 1928. do 1931. Aktivno se uključio u aktivnosti koje je organizirala Poljsko-jugoslavenska

⁴⁴⁶ Slavko Batušić poslao je dopisnice Juliju Benešiću o vremenu kad kreće i kad će stići u Varšavu i pohvalio se besplatnom putničkom kartom. U drugom je pismu naveo da će u Varšavu doći iz Krakova brzim vlakom oko 21.10 sati (448–449).

⁴⁴⁷ Predavanje o kazalištu Batušić je poslao Benešiću u pismu od 27. siječnja 1934. godine (450).

⁴⁴⁸ O dopisivanju s Frančićem svjedoči pismo iz Benešićeve ostavštine u kojem navodi: „Prvo, da pošaljem fotografije scena i kostima „Majke Jugovića” u Katowice Frančiću. To je uređeno.” (451).

⁴⁴⁹ Didak Burić rodio se u Konjicu (Bosna i Hercegovina). Završio je gimnaziju u Širokom Brijegu i studirao teologiju u Mostaru i Parizu, potom radio u Franjevačkoj klasičnoj gimnaziji u Širokom Brijegu. Nakon poslijediplomskog studija slavistike u Poljskoj, radio je kao profesor u gimnaziji u Širokom Brijegu. Preživio je ubojstva fratara u samostanu u Širokom Brijegu koje se dogodilo 7. veljače 1945. godine jer tada nije bio u samostanu. Od 1946. do 1949. godine bio je provincijalni vikar Hercegovačke franjevačke provincije, potom ga je komunistička vlast osudila na 10 godina zatvora i od 1949. do 1954. godine bio je po zatvorima u Mostaru, Sarajevu, Zenici i Srijemskoj Mitrovici. Oslobođen je nakon pet godina služenja kazne (Marić 2017: 44–50).

liga iz Lavova pa je 1. prosinca 1930. na „jugoslavenskom” jeziku otvorio svečanu akademiju povodom ujedinjenja Kraljevine Jugoslavije. Tom je prigodom održao kratko izlaganje o značenju suradnje Kraljevine Jugoslavije i Poljske. Burić je izabran za člana upravnog odbora lige u veljači 1931. (*Kronika* 1930: 335–336, Papierkowski 1933: 105), ali je na toj dužnosti ostao samo do prosinca iste godine. Budući da je 16. studenog 1931. doktorirao, 5. prosinca vratio se u Široki Brijeg. U Poljskoj je pisao gramatiku i sastavljao rječnik hrvatskosrpsko-poljskog jezika, a izdao ga je tek 1936. godine pod nazivom *Hrvatskosrpsko-poljski rječnik*. *Rječnik* je tiskan u nakladi *Towarzystwo Michała Archaniola* u Miejscu Piastowim. Burićev je *Rječnik* promoviran u članku u časopisu *Ruch Słowiański* u kojem su navedeni podatci o nakladniku i naglašeno da je takav rječnik potreban, osobito jer se u njemu nalazi i pregled hrvatske gramatike (*Kronika* 1934 (1): 12, Marić 2017: 47–48, *Nowe* 1936: 13–14).

Krešimir Georgijević (1907.–1975.) studirao je u Varšavi 1930. i 1931. (Benešić 1985: 515). Nakon povratka u Kraljevinu Jugoslaviju surađivao je s Henrykom Batowskim pa je Batowski „nekoliko puta ocijenio polonističke radove hrvatskog vršnjaka” 1934. i 1936. godine (Grudzień 2018: 71).

Varšavu su posjećivali i hrvatski književnici. Joža Skok sudjelovao je na Kongresu slavista (polj. *Kongres Slawistów*) krajem rujna 1934. Tom ga je prilikom Benešić zamolio da napiše predgovor Hektorovićevoj *Ribanju i ribarskom prigovaranju* (Benešić 1960: 241). U listopadu 1947. Vjekoslav Kaleb posjetio je Bolesławiec, Gdanjsk, Gdynju, Katowice, Łódź, Poznanj, Sopot, Szczecin, Varšavu i Wrocław s troje jugoslavenskih pisaca – Desankom Maksimović, Isakom Samokovlijom i Blažem Koneskim (Agičić 2011: 223), a njegova knjiga *Divota prašine* objavljena je u prijevodu Zygmunta Stoberskog u lipnju 1957. (Małczak 2013: 111, 736). Od 25. rujna do 14. listopada 1957. u Poljskoj je boravio i Gustav Krklec (1899.–1977.), koji je na poziv Poljske akademije znanosti održao predavanje o hrvatskoj književnosti te djelovanju Julija Benešića (Małczak 2013: 227, 736). Krklec je 2. listopada 1957. poslao dopisnicu Juliju Benešiću i u njoj naveo da se susreo sa S. Dysatom i da ga svi pitaju za Benešića (455–456). Krklecove pjesme *Novo doba* i *Pesma nesavremenih* izišle su u časopisu *Ruch Słowiański* na srpskohrvatskom i poljskom jeziku (*Poezje* 1933: 56).

Na Kongresu intelektualaca u Wrocławu, održanom od 25. do 28. kolovoza 1948. godine, sudjelovao je hrvatski povjesničar književnosti i kritičar Antun Barac kao dio sedmeročlane jugoslavenske delegacije (Małczak 2013: 112, 733). Ovaj kratki pregled završavamo podatkom o Josipu Badaliću, koji je u Varšavi boravio od 8. do 12. siječnja 1958. godine, kad je sudjelovao na konferenciji Međunarodnog slavističkog odbora na kojoj su se okupili slavisti iz sedamnaest država (Magnuszewski 1958: 148–149).

10.3. Učenici, studenti, profesori, znanstvenici, diplomati, novinari i drugi Hrvati u Poljskoj

Poljsku su posjećivali mnogi učenici, studenti, specijalizanti, profesori, znanstvenici, diplomati i novinari koji su ondje boravili turistički ili vezano uz studij i posao. Podatci o njihovoj djelatnosti i povezanosti s Poljskom preuzeti su iz dostupnih mi izvora.

Od 7. do 21. kolovoza 1929. maturantice ženske realne gimnazije iz Zagreba posjetile su Poljsku povodom *Opće zemaljske izložbe* u Poznanju. U Poljsku su doputovale s ravnateljem gimnazije Kostom Draganićem i profesoricama Marom Weber i Marijanom Kralj, a posjetile su i Krakov, Wieliczku, Varšavu i Czestochowu (Kuntarić 1973: 10, Marković 1976: 334).

Sljedeće godine, Ljubica Vucelić iz Karlovca i Blaženka Dužanec iz Petrinje godinu dana specijalizirale su se u Poljskoj za obuku gluhoonijemih osoba (Benešić 1930: 36).

U pratnji beogradskih studenata šumarstva, u Poljsku je došao Josip Balen, koji je sa studentima posjetio Varšavu i najveću prašumu na području Europe, Białowiežu. Na putovanju im se pridružio Julije Benešić i s njima boravio od 25. do 29. svibnja 1931. (Benešić 1960: 75–77).

Sin Branka Gavella, Milko Gavella zvan Lonček, u Varšavu je došao na praksu kao student medicine 9. srpnju 1936. Branko Gavella zamolio je Julija Benešića da pomogne njegovu sinu u Varšavi da bude primljen u bolnici „Preobraženja” (polj. *Szpital Przemienienia*) (457–459).

Benešić (1960: 33, 277) spominje Miju Mirkovića, docenta s pravnog fakulteta u Subotici, koji je nekoliko dana boravio u Varšavi i poslušao njegovo predavanje 27. listopada 1930. Na slavenski botaničarski kongres 24. lipnja 1931. doputovali su Vale Vouk, Horvatović i Zora Klas iz Zagreba i Ercegović⁴⁵⁰ iz Splita (*Isto*: 85).

Varšavu je 26. listopada 1936. posjetio Franjo Ivaniček iz Čazme, koji je u Poljskoj dobio stipendiju, a Franjo Bučar prisustvovao je sastanku olimpijaca u Varšavi 9. lipnja 1937. (*Isto*: 290, 293).

Treba istaknuti patologa Eduarda Miloslavića (1884.–1952.), potomka dubrovačke obitelji koja se odselila u Sjedinjene Američke Države i koja se u Eduardovu djetinjstvu vratila u Dubrovnik, gdje je Miloslavić završio osnovnu i srednju školu, potom Medicinski fakultet u Beču 1908. godine. Miloslavić je aktivno sudjelovao kao liječnik u Drugom balkanskom i Prvom svjetskom ratu i zainteresirao se za konstitucijsku i ratnu patologiju. Miloslavić je bio prvi voditelj Zavoda za sudsku medicinu i kriminalistiku u Zagrebu 1935., a

⁴⁵⁰ Ne navodi se ime (op. a.).

radio je i kao docent na Medicinskom fakultetu u Beču od 1921. do 1928., potom od 1928. do 1932. u Milwaukeju (SAD). Radio je i kao profesor sudske medicine na Sveučilištu u Zagrebu (od 1932.) te na Bogoslovnom fakultetu u Zagrebu od 1937. Od travnja do rujna 1941. bio je dekan Medicinskog fakulteta u Zagrebu i tada se povezao s Poljacima jer je bio član Međunarodne liječničke komisije koja je istraživala pokolj časnika poljske vojske u Katyńskoj šumi u Rusiji. Miloslavić je 29. i 30. travnja 1943. boravio na području gdje je otkrivena masovna grobnica koju su napravili Sovjeti nakon ubojstva časnika poljske vojske 1940. godine. O rezultatima komisije Miloslavić je izvijestio hrvatsku javnost i bio jedan od svjedoka pred komisijom u Kongresu SAD-a, koja je istraživala navedeni zločin. Zbog svjedočenja o poljskoj tragediji koju su počinili Sovjeti, Miloslavića su komunističke vlasti Jugoslavije okrivile za suradnju s neprijateljem i osudile na zatvorsku kaznu, ali nikad nije bio u zatvoru jer se 1944. godine odselio u Sjedinjene Američke Države (Kale 2014: 148, Fatović-Ferenčić i dr. 2014: 46–47, 57).

U Veleposlanstvu Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca u Varšavi radili su i Hrvati. Frano Cvjetiša radio je kao tajnik II. reda u Veleposlanstvu u Varšavi 1921. godine. Iste je godine bio predložen za „konzula od karijere” u Krakovu, ali do imenovanja nije došlo (109). U Veleposlanstvu Kraljevine Jugoslavije u Varšavi radio je Dubrovčanin Ivo de Giulli na mjestu savjetnika tridesetih godina XX. stoljeća. Zabilježeno je da je De Giulli sudjelovao na *Kongresu Saveza međunarodnih sajмова* u Poznanju od 6. do 8. listopada 1930., ali o drugim njegovim aktivnostima nema podataka. U istom je razdoblju u Veleposlanstvu radio barun Dragutin Kulmer na mjestu tajnika, potom na mjestu savjetnika, a iz Veleposlanstva je premješten 1937. godine (460–462, Benešić 1985: 287, 469).

Dužnost Veleposlanika Kraljevine Jugoslavije u Varšavi obnašao je Prvislav Grisogono od 1935. do 1938. godine (*Zmiany* 1935: 9, usp. Gulić 2015: 70). Grisogono je rođen 1879. u Splitu, a preminuo 7. prosinca 1969. u Parizu. Studirao je pravo u Beču, doktorirao u Grazu i radio kao odvjetnik u Imotskom, Sinju i Splitu. U politiku se uključio 1904., a 1919. sudjelovao je u osnivanju Demokratske stranke. Budući da je njegova stranka sudjelovala u formiranju vlasti u Kraljevini Jugoslaviji, imenovan je ministrom pravosuđa 1924. godine, potom ministrom trgovine i industrije 1925., a na kraju ministrom bez portfelja. Od 1932. do 1935. bio je Veleposlanik Kraljevine Jugoslavije u Pragu, potom u Varšavi. Nakon povratka iz Varšave povukao se iz diplomacije i 1938. godine u Beogradu otvorio odvjetničku pisarnicu. Od 1949. živio je u Londonu i Parizu, gdje je i preminuo 1969. (F). Zadraniin Pero Zanellu radio je u veleposlanstvu Kraljevine Jugoslavije na mjestu tajnika II. reda u prosincu 1936. Njega Benešić (1960: 279–280) opisuje na sljedeći način: „to je neki

talijansko-srbijanski mješanac, koji ni sam ne zna što je”. Zanella je iz varšavskog Veleposlanstva otišao u ožujku 1937. godine (*Isto*: 287).

Bilo je i novinara koji su posjetili Poljsku. U srpnju 1929. godine skupina od trideset novinara iz Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca, među kojima je bilo i novinara iz Zagreba i Splita, posjetila je Poznanj, Łódź, Varšavu, Krakov i Šlesku (*Kronika* 1929 (5): 232). Novinar Grga Zlatoper, koji se u Varšavu doselio 1934. godine, nekoliko je godina ondje živio. Benešić ga spominje u svom dnevniku i navodi da je bio varšavski dopisnik beogradske *Politike* i da ga je od studenog 1936. do svibnja 1938. nekoliko puta pozvao kod sebe. U listopadu 1937., Zlatoper je živio zajedno s Benešićem (Benešić 1960: 278–279, 294–295, 303). Marko Fotez boravio je u travnju 1938. godine u Poljskoj i posjetio Krakov, Częstochowu, Varšavu i Poznanj. U pismu Juliju Benešiću navodi da je Krakov na njega ostavio najdublji dojam, ali i da je u Varšavi izgubio novinarsku iskaznicu *Novosti* pa ga moli da je potraži na policiji u Varšavi i da mu je pošalje (463⁴⁵¹, 464).

Ostali Hrvati, koji su boravili u Poljskoj od 1918. do 1960. godine su Ante Kovač i Ivković⁴⁵² koji su došli na pogreb Józefa Piłsudskog 15. svibnja 1935. (Benešić 1960: 253) te Emerik Bellen, industrijalac u Łódzi kojeg Benešić spominje u svom dnevniku jer je s Felixom došao k njemu na sastanak 17. srpnja 1938. (*Isto*: 307).

U časopisu *Ruch Słowiański* pisano je o Josipu Pasariću (1860.–1937.), počasnom članu Poljskog tatarskog društva. U članku je naglašen Pasarićev angažman u pokretanju gorskog turizma na području Hrvatske te aktivnostima u Udruženju slavenskih turističkih društava (*Nekrologi* 1938: 59).

10.4. Hrvati i poljska vojska

Zabilježena su i dva potomka hrvatskih doseljenika koja su u međuratnom razdoblju živjela u Poljskoj i bila aktivna u poljskoj vojsci (*Encyklopedia Wojskowa* 2007: 569, Cumft i Kujawa 1989: 256). Osim njih, bit će spomenuti i hrvatski časnici koji su dobili poljska vojna odlikovanja.

Stanisław Władysław Maczek potomak je hrvatskih doseljenika. Rođen je 31. ožujka 1892. u Szczerczu u blizini Lavova, a preminuo u Edinburghu 11. prosinca 1994. godine. Početkom Prvog svjetskog rata pridružio se vojnoj postrojbi *Związek Strzelecki*, kojom je zapovijedao Józef Piłsudski i borio se unutar austro-ugarske vojske od 1914. do 1918. na

⁴⁵¹ Nema datuma, samo se po sadržaju pisma razaznaje da je napisano prije ožujka 1938. jer u njemu Fotez navodi da će sredinom ožujka 1938. krenuti na put (op. a.).

⁴⁵² Ne navodi se prezime (op. a.).

talijanskom bojištu i stekao čin poručnika. Nakon završetka rata i formiranja vojske unutar nove Republike Poljske ostao je u vojnoj službi i aktivno se uključio u poljsko-ukrajinski rat od 1918. do 1919. i rat protiv boljševika od 1919. do 1921. godine. Rat je završio s činom bojnika jer je u tom ratu obnašao i dužnost stožernog časnika 2. armije 5. pješačke divizije. Tijekom 1924. postao je potpukovnikom, a od 1929. do 1934. bio je zapovjednik 81. pješačke pukovnije (1931. godine napredovao je u čin pukovnika), od 1935. do 1938. bio je zapovjednik divizijskog pješaštva 7. pješačke divizije. Napredovao je u službi pa je 1938. imenovan zapovjednikom X. oklopno-mehanizirane brigade, koja je u rujnu 1939. preustrojena u armiju *Kraków*, a Maczek promaknut u čin brigadnog generala 15. studenog (*Encyklopedia Wojskowa* 2007: 569). Povukao se u Mađarsku nakon što su Nijemci okupirali Poljsku, potom u Francusku gdje je od veljače do travnja 1940. bio zapovjednik lake motorizirane divizije i logora oklopne vojske poljske armije u Francuskoj. Nakon što su njemačke snage osvojile Francusku, Maczek je prešao u Veliku Britaniju i preuzeo zapovjedništvo X. oklopno-mehanizirane brigade te bio zapovjednik brigade od 1940. do 1942. godine, kad se oformila 1. oklopna divizija od travnja 1942. do svibnja 1945. i s njom je sudjelovao u borbama u Francuskoj, Belgiji i Nizozemskoj (G).

Nakon Drugog svjetskog rata bio je zapovjednik 1. poljskog korpusa u Škotskoj s činom divizijskog generala⁴⁵³ te ostao u izbjeglištvu do kraja života. Godine 1990. dobio je čin pod nazivom *general broni*⁴⁵⁴ te bio nositeljem 37 odlikovanja i medalja koje su mu dodijelile Austro-Ugarska, Nizozemska, Francuska, Belgija, Mađarska, Velika Britanija, Rumunjska i Poljska za vojne zasluge, od kojih se ističu odlikovanja *Red Bijelog orla* i vojni red *Virtuti Militari* (*Isto, Łukomski i dr.* 1997: 407, 548). Maczek je 1990. godine objavio knjigu *Od dvorišta do spremnika. Ratne uspomene 1918–1945.* (polj. *Od podwojdy do czolga. Wspomnienia wojenne 1918–1945.*) u Wrocławu, o danima provedenim u aktivnoj vojsci (*Encyklopedia Wojskowa* 2007: 569–570). Maczek je u Poljskoj zapamćen do danas jer X. oklopno-mehanizirana brigada u Świątoszowiu nosi njegovo ime. Njegovo je poprsje otkriveno u parku „Im. Henryka Jordana” u Krakovu 2010. godine, a odlukom Senata Republike Poljske, listopad 2012. godine bio je proglašen mjesecom sjećanja na generala Stanisława Maczeka. Sedam školskih ustanova nazvano je njegovim imenom, šest u Poljskoj i jedna u Škotskoj (G).

Mirosław Ferić rođen je 17. lipnja 1915. godine u Travniku, otac mu je bio Hrvat, a majka Poljakinja pa su se 1919. godine preselili u Poljsku. Ferić je završio kadetsku školu za

⁴⁵³ Generalski stupanj s dvije zvjezdice. U hrvatskoj vojsci taj se rang naziva general bojnik.

⁴⁵⁴ Generalski stupanj s tri zvjezdice. U hrvatskoj se vojsci taj čin zove general pukovnik.

pilota s činom potporučnika u 11. generaciji u Dęblinu 1938. godine, potom je premješten u Varšavu (Cumft i Kujawa 1989: 256). Početkom Drugog svjetskog rata borio se u 111. eskadrili lovaca unutar brigade lovaca i u borbama iznad Varšave srušio jedan njemački zrakoplov. Nakon Njemačke okupacije Poljske, preko Rumunjske je prešao u Francusku i letio pod zapovjedništvom pilota bojnika Zdisława Krasnodębskog, potom pilota satnika Kazimierza Kuziana u obrani francuskog Nantesa (Pawlak 1982: 17, 20, 25). Budući da su Nijemci osvojili i Francusku, prešao je u Englesku gdje je 12. kolovoza 1940. dodijeljen 303. diviziji u Northoltu unutar koje je srušio sedam njemačkih zrakoplova (Cumft i Kujawa 1989: 59). Poginuo je pod nerazjašnjenim okolnostima tijekom probnog leta 14. veljače 1942. godine kad se zrakoplov *Supermarine „Spitfire” nr BL 432* raspao u letu i pao na pistu. Tijekom rata srušio je devet njemačkih zrakoplova i za svoje zasluge odlikovan je odlikovanjem *Srebrni križ Reda „Virtuti Militari”*, četiri puta *Križem junaštva* (polj. *Krzyż Waleczny*) i britanskim *Istaknuti letački križ* (eng. *Distinguished Flying Cross*). U vrijeme dok je bio u 303. diviziji, vodio je dnevnik koji je inspirirao Richarda Kinga da napiše knjigu *303. Poljska eskadrila Bitka za Britaniju* (eng. *303 'Polish' Squadron Battle of Britain*) (Isto: 97, 256).

Trojica Hrvata, koja su služila vojsku Kraljevine Jugoslavije, za svoje su zasluge dobila odlikovanja Republike Poljske 3. studenog 1938. Odlikovanje *Odrodzenie Polski V. klase* dobio je satnik I. klase zrakoplovstva Vjekoslav Šulterer, upravitelj zrakoplovne luke i satnik II. klase zrakoplovstva Ivan Suban, a odlikovanje časničkog križa *Odrodzenie Polski IV. klase* potpukovnik zrakoplovstva Nikola Obuljen.

Početkom siječnja iste godine odlikovanje *Odrodzenie Polski III. klase*, tzv. *Komandoria*, dodijeljeno je Franji Pavliću, povjereniku jugoslavenskog ministra riznice.

Sredinom 1939. godine za poljsko odlikovanje *Odrodzenie Polski III. klase* bio je predložen kapetan fregate Jerko Kačić-Dimitri, zapovjednik školskog broda „Jadran”; za odlikovanje časničkog križa *Odrodzenie Polski IV. klase* kapetan fregate Antun Vekarić, zamjenik zapovjednika školskog broda „Jadran”; za odlikovanje viteškog križa *Odrodzenie Polski V. klase* kapetan korvete Karlo Sertić, navigacijski časnik školskog broda „Jadran” i kapetan korvete Tomo Grisogno, manevarski časnik školskog broda „Jadran”.

Dekretom od 23. veljače 1939. Vjekoslav Cerček, direktor željeznice iz Zagreba, odlikovan je *Odrodzeniem Polski III. klase*, a Božidar Smodlaka, tajnik direktora u tvrtki „Jadranska plovidba” iz Sušaka i Ivo Mužina, zapovjednik broda „Šumadija” iz Splita zlatnim križem za zasluge.

Poručnik korvete Petar Mardešić, časnik vojne mornarice Kraljevine Jugoslavije, odlikovan je redom *Odrodzenie Polski IV. klase* 13. srpnja 1939. godine (465).

Od 14. do 20. ožujka 1946. godine u Poljskoj je boravio i predsjednik Federativne Narodne Republike Jugoslavije Josip Broz Tito⁴⁵⁵ i tom prilikom potpisao Ugovor o prijateljstvu Federativne Narodne Republike Jugoslavije i Narodne Republike Poljske. Titu je tada dodijeljeno odlikovanje *Virtuti militari I. reda*. Tito je ranije, 7. rujna 1945. godine, odlikovan najvećim poljskim odlikovanjem *Kriż Grunewald* (polj. *Krzyż Grunwaldu*) (Pavlović 2015: 169)

10.5. Sportski susreti reprezentacija Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca/Kraljevine Jugoslavije i Republike Poljske

Osim kulturnih, znanstvenih i umjetničkih događanja u Poljskoj, zabilježeno je nekoliko susreta poljske i jugoslavenske nogometne i rukometne reprezentacije te pojedinih poljskih klubova koji su gostovali u Hrvatskoj. Suradnja lavovskog nogometnog kluba *Pogonia* i zagrebačkog Hrvatskog studentskog športskog kluba (HAŠK) započela je u srpnju 1923. godine, kad je momčad *Pogonie* u Zagrebu⁴⁵⁶ odigrala utakmicu protiv HAŠK-a. HAŠK je pobijedio rezultatom 6: 1, a istog je mjeseca *Pogonia* izgubila od zagrebačkog nogometnog kluba *Concordia*. Uzvratni susret HAŠK-a i *Pogonie* odigran je u Lavovu 1924. godine (Zec 2015: 111, *Liga* 1925: 25).

U Kraljevstvu Srba, Hrvata i Slovenaca sjedište nogometnog saveza bilo je u Zagrebu do 1930. godine, pa su nogometne reprezentacije Poljske i Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca prvu utakmicu odigrale u Zagrebu 1. listopada 1922. godine i tada je pobijedila reprezentacija Poljske rezultatom 3 : 1. Za reprezentaciju Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca nastupili su: Jaroslav Šifer, Rudolf Rupec, Vladimir Vinek, Emil Perška, Dragutin Vragović, Hugo Kinert, Ivan Šojat, Branko Zinaja, Daniel Paškvan, Dragutin Vrđuka i Fric Ferderber, a izbornik reprezentacije bio je Zagrepčanin Veljko Ugrinić. Uzvratni se susret odigrao u Krakovu 3. lipnja 1923. godine i ondje je slavila reprezentacija Kraljevstva Srba, Hrvata i

⁴⁵⁵ O Titu su pisali u novinama *Dziennik Polski* i ondje spomenuli da je Tito odbio dvije od tri kandidature kralja Petra Karađorđevića u vezi s imenovanjem mandataru u Socijalističkoj Federativnoj Republici Jugoslaviji početkom 1945. Nije odbio jedino kandidaturu Dušana Serneca, bivšeg guvernera Slovenije (*Tito* 1945 (5): 2). Tito i Ivan Subašić spomenuti su u članku *O Jugoslavii* u kojem se navodi da se novi ustav SFRJ temelji na ciljevima antifašističke borbe (1945 (10): 2), a potkraj veljače 1945. objavljen je kratak izvještaj u kojem piše da je Tito u Beogradu ugostio glavnog zapovjednika britanskih snaga na Sredozemnom moru, sir Harolda Alexandra i da su razgovarali o budućim akcijama i spajanju Jugoslavenske narodne armije i britanskih snaga (*Uzgodnienie* 1945 (24): 1; *Wspolpraca* 1945 (28): 1). Početkom ožujka iste godine objavljeno je da je maršalu Titu povjeren mandat za sastavljanje nove vlade na području Jugoslavije i da je Tito postao premijerom i ministrom obrane (*Marszalek* 1945 (32): 1, *Tymczasowy rząd* 1945 (33): 1, *Koncentracja sił* 1945 (39): 2).

⁴⁵⁶ Frančić (1923 (b): 1) navodi da je u Krakov 1. lipnja 1923. stigla nogometna reprezentacija Jugoslavije.

Slovenaca rezultatom 2 : 1 (Zec 2015: 109–111). Do 1931. godine nema zabilježenih utakmica dviju reprezentacija, a treća je utakmica Poljske i Kraljevine Jugoslavije odigrana 25. listopada 1931. godine u Poznanju rezultatom 6 : 3 za Poljake. Sljedeći se susret odigrao u Zagrebu 29. svibnja 1932. godine, kada su ponovno slavili reprezentativci Poljske rezultatom 3 : 0 (*Isto*: 112), a susret pete utakmice odvio se u Varšavi 10. rujna 1933. godine i tada je slavila reprezentacija Poljske rezultatom 4 : 3. Šesta je utakmica bila ujedno i prva utakmica odigrana u Kraljevini Jugoslaviji, u Beogradu, krajem kolovoza 1934. Tada su Poljaci izgubili rezultatom 4 : 1 pred 10 000 gledatelja (*Sport* 1934: 14–15). Uzvratni susret reprezentacije odigran je u Katowicama 18. prosinca 1935. godine i ponovno jeslavila reprezentacija Kraljevine Jugoslavije⁴⁵⁷ rezultatom 3 : 2, a utakmicu je pratilo oko 20 000 navijača (*Sport* 1935 (8): 15). U jesen 1937. odigran je osmi susret u Varšavi, a utakmicu je pratilo oko 50 000 gledatelja. Za reprezentaciju Kraljevine Jugoslavije nastupili su: Franjo Glazer, Bernard Higl, Jozo Matošić, Gustav Lehner, Ivo Stevović, Mirko Kokotović, Ivan Medarić, Blagoje Marjanović, Svetislav Valjarević, Đorđe Vujadinović i Branko Pleše i Poljska je pobijedila rezultatom 4 : 0. Uzvratna utakmica odigrana je u travnju 1938. godine u Beogradu i ondje je, pred više od 30 000 navijača, pobijedila reprezentacija Kraljevine Jugoslavije rezultatom 1 : 0. To je ujedno bio i posljednji susret nogometnih reprezentacija prije Drugog svjetskog rata (Zec 2015: 113–118).

Ženska rukometna reprezentacija Kraljevine Jugoslavije bila je druga na svjetskom prvenstvu 1930. godine jer je pobijedila reprezentaciju Poljske u Pragu rezultatom 9 : 2, ali je u finalnoj utakmici izgubila od reprezentacije Čehoslovačke rezultatom 9 : 5 i osvojila svjetsko srebro (Drozdek-Małolepsza 2017: 22). Od 1930. do 1934. godine nisu zabilježeni susreti ženskih rukometnih reprezentacija Kraljevine Jugoslavije i Republike Poljske, a u srpnju 1934. godine rukometašice Poljske imale su turneju po Kraljevini Jugoslaviji i odigrale polufinalnu utakmicu s reprezentacijom Kraljevine Jugoslavije 8. srpnja 1934. na stadionu HAŠK-a u Zagrebu, pred 2000 navijača. Poljakinje su poražene rezultatom 10 : 3, a nakon poraza posjetile su nekoliko gradova u Kraljevini Jugoslaviji i odigrale prijateljske utakmice. Prva utakmica odigrana je u Varaždinu protiv kluba „Slavija” rezultatom 5 : 2⁴⁵⁸ za Poljakinje, potom u Slavonskom Brodu s rezultatom 10 : 9 za Brođanke, a posljednji susret u

⁴⁵⁷ Za reprezentaciju Kraljevine Jugoslavije tada su nastupili igrači iz Hrvatske: Franjo Glaser, Ivica Gajer, Bernard Hügl, Gustav Lechner i Aleksandar Živković (*Sport* 1935 (8): 16).

⁴⁵⁸ U *Kronici* je navedeno da je rezultat u Varaždinu bio 6 : 2 za Poljakinje i navodi se tko je sve postigao golove (1934 (6): 15).

Hrvatskoj odigran je protiv kluba iz Nove Gradiške rezultatom 13 : 3 za Poljakinje⁴⁵⁹ (Drozdek-Małolepsza 2017: 22–24). Sljedeća utakmica ženskih rukometnih reprezentacija Poljske i Kraljevine Jugoslavije odigrana je u Varšavi 8. rujna 1935. i tada je reprezentacija Kraljevine Jugoslavije pobijedila rezultatom 4 : 3.

Rukometašice iz Zagreba⁴⁶⁰ odigrale su nekoliko prijateljskih utakmica protiv klubova u Poljskoj. U Białystoku su pobijedile rezultatom 20 : 2 za Zagrepčanke, u Łodzi je u prvoj utakmici rezultat je bio 4 : 4, a u drugoj su pobijedile Poljakinje rezultatom 2 : 1. Nakon Łodzi rukometašice iz Zagreba otputovale su u Poznanj i ondje slavile rezultatom 8 : 2, a posljednja dva susreta odigrana su u Varšavi; u prvoj utakmici pobijedile su Poljakinje rezultatom 2 : 1, a u drugoj su slavile Zagrepčanke s velikom razlikom 5 : 1 (*Hazenistki* 1935: 13–14, *Sport* 1935 (9): 14).

U svibnju 1936. održano je natjecanje atletičara iz Kraljevine Jugoslavije u Poljske u Katowicama i Varšavi te hrvača u Katowicama i Łodzi. Poljska hrvačka reprezentacija pobijedila je u oba dvoboja: u Katowicama 13 : 7, a u Łodzi 14 : 5. Atletičari reprezentacija Kraljevine Jugoslavije i Poljske natjecali su se u Varšavi sredinom 1939. godine, a bolji su bili atletičari iz Kraljevine Jugoslavije rezultatom 335 : 324,75 boda (*Sport* 1936 (3): 44, 1936 (6): 92, *Sport* 1936: 31).

Brojni su hrvatski umjetnici, književnici, jezikoslovci, učenici, studenti, znanstvenici, diplomati, novinari, vojnici i sportaši koji su posjetili Poljsku u prvoj polovici i sredinom XX. stoljeća. U Poljsku su odlazili raditi, školovati se ili predstavljati svoja umjetnička, književna, znanstvena i ina dostignuća. Hrvati su svojim boravcima u Poljskoj širili hrvatsku kulturu, umjetnost, književnosti, jezik i sportski duh, a Poljaci su ih dobro primili i rado ugošćavali. O tome svjedoče brojni posjeti hrvatskih umjetnika, posebno glazbenika na mnogim svečanostima te brojna predavanja, kongresi i konferencija kojima su prisustvovali predstavnici iz Hrvatske. Uzajamnim posjetima jačali su hrvatsko-poljski odnosi, stoga su potpisivani pojedini sporazumi o suradnji dviju država. Poljsko-jugoslavenska društva na području Poljske zaslužna su za promociju Hrvatske i organizacije izložbi, predavanja i koncerata. Više desetaka studenata i učenika školovao se u Poljskoj nakon Drugog svjetskog rata, a bilo je i Hrvata koji su aktivno služili vojsku u poljskim redovima te se borili u ratovima na strani Poljske. Svi spomenuti Hrvati, kao i oni o čijim boravcima nismo uspjeli

⁴⁵⁹ Utakmice su odigrane i u Jesenicama, Ljubljani i Beogradu (Drozdek-Małolepsza 2017: 23. *Kronika* 1934: 15)

⁴⁶⁰ Rukometašice koje su igrale u Poljskoj 1935. bile su: Matilda Justin, Koka Tomljenović, Vanci Bernik, Anica Oman, Katica Petanić, Melita Lovrenčić, Marjeta Zacero, Ljubica Dimitrijević, Marica Cimperman i Vida Janežič, a treneri su bili Bogdan Cuvaj i Ivan Baltezar (*Sport* 1935 (9): 14–15).

ući u trag, zaslužni su za nastavak i jačanje hrvatsko-poljskih odnosa koji su se razvijali od srednjeg vijeka, a nastavljeni su tijekom XX. stoljeća i kasnije.

ZAKLJUČAK

Prema pisanim tragovima, Hrvati su na području Poljske bili prisutni i prije doseljenja na područje današnje Hrvatske (Benešić 1948: 109, Batowski 1945: 2). Prvi zapisi o Hrvatima koji su boravili na području Poljske sežu od X. stoljeća kad su hrvatski redovnici odlazili u Poljsku i ondje širili kršćanstvo te obnašali crkvene i svjetovne dužnosti. Prisutnost pjesnika i opjevanih hrvatskih junaka vidljiva je tijekom cijelog srednjeg vijeka, sve do XVII. stoljeća, a Hrvati su spomenuti i u djelima Jana Kochanowskog, Kaspera Miaskowskog, Hieronima Morsztyna i drugih poljskih književnika. Hrvati su od srednjeg vijeka studirali na Jagelonskom sveučilištu u Krakovu, a kasnije i na drugim sveučilištima na području tadašnje Poljske. Posebno su važni Juraj Frankopan, Andrija Dudić, Tomo Budislavić, Juraj Križanić, Josip Ruđer Bošković, Stjepan Zanočić, Ljudevit Gaj i drugi koji su svojim radom i poveznica s Poljskom i Poljacima uspostavili nove veze između Hrvatske i Poljske. Može se zaključiti da suradnja između Hrvata i Poljaka traje više od tisuću godina i da su Poljaci i Hrvati od najranijih vremena bili prijateljski narodi.

Poljska je ujedinjena krajem Prvog svjetskog rata, a Hrvati su tada ušli u državnu zajednicu sa Slovincima i Srbima. Politička situacija u novonastalim zemljama bila je slična jer su se obje države našle pred sličnim problemima. Politička nestabilnost i česta smjena vlada bila je prisutna u objema državama, stoga je rasla gospodarska kriza i nezadovoljstvo naroda. U obje države pojavile su se terorističke skupine koje su svojim akcijama ugrožavale svakodnevni život, a nakon učestalih opasnosti uvedene su diktature. Novonastale države nakon Prvog svjetskog rata imale su slične probleme sa susjednim državama. Poljaka je bilo više pa su se mogli oduprijeti pretenzijama susjeda, a Hrvati su mala nacija koja se morala ujediniti s južnoslavenskim narodima kako bi opstala na europskoj karti. Ipak, zajedničko je da su pripadnici oba naroda, i Hrvati i Poljaci, bili nesložni pa je često dolazilo do političkih i ekonomskih kriza. Diplomatski odnosi između Poljske i Kraljevine Jugoslavije bili su dobri pa su se hrvatsko-poljske veze mogle širiti i u međuratnom razdoblju, a tome su pridonijeli i počasni konzulati u objema državama.

Hrvati, koji su tijekom prve polovice i sredinom XX. stoljeća živjeli ili posjećivali Poljsku, pisali su o tim događajima u svojim pismima, dopisnicama i razglednicama, a diplomatski izvještaji i drugi dokumenti navode kakva je bila politička, ekonomska i gospodarska situacija u Kraljevstvu Srba, Hrvata i Slovenaca/Kraljevini Jugoslaviji i Republici Poljskoj. Iz dokumenata i literature može se iščitati da je u međuratnom razdoblju došlo do osnivanja poljsko-jugoslavenskih društava i drugih organizacija koje su povezivale

Poljake i Hrvate. O svakom je društvu sačuvan poneki zapis koji svjedoči o aktivnostima i događajima koje su članovi društava organizirali. Različite organizacije (društva i lige) omogućavale su izmjenu mišljenja i promociju hrvatske kulture, književnosti, jezika i baštine na području Poljske. Mnogi su Hrvati posjetili Poljsku i bili gosti različitih organizacija, stoga je njihov značaj neizmjerljivo važan. Najviše je podataka sačuvano o pojedincima koji su se u navedenom razdoblju posebno istaknuli: Julije Benešić, Miroslav Krleža, Ivo Andrić i Vilim Frančić. Oni su surađivali s Poljacima i imali poveznice s poljskom državom te organizacijama koje su djelovale na području Poljske i tadašnjih hrvatskih krajeva. Oni su s Poljskom i Poljacima bili povezani privatno i poslovno pa je njihov značaj još i veći.

Benešić, Andrić i Frančić studirali su na Jagelonskom sveučilištu u Krakovu dok je Poljska bila podijeljena (do 1918.), a Krleža je Poljsku posjetio tridesetih godina XX. stoljeća. O njihovim poveznicama svjedoče objavljena pisma i članci iz kojih danas iščitavamo njihova nastojanja i postajemo svjesni njihova doprinosa u širenju hrvatsko-poljskih veza u književnom, kulturnom, jezikoslovnom i društvenom povezivanje dvaju naroda, jezika i kultura.

Benešić je promovirao poljski jezik, kulturu i književnost u Hrvatskoj i sudjelovao u radu nekoliko društava koja su povezivala Poljake u Hrvatskoj. Svojim je putovanjima u Poljsku ostavio neizbrisiv trag u hrvatsko-poljskim vezama jer je ondje širio hrvatski jezik, kulturu i književnost i zalagao se za povezivanje i suradnju znanstvenih i kulturnih institucija dviju država. Njegov je utjecaj vidljiv u radu poljsko-jugoslavenskih društava, na čije je sastanke redovito odlazio, i u čijim je programima često sudjelovao te predavao o različitim temama i držao tečajeve hrvatskog jezika u Poljskoj. Kao urednik časopisa, autor članaka, feljtona i kao književnik, Benešić je u Hrvatskoj uređivao prijevode književnih djela poljskih autora, a u okviru *Jugoslavenske knjižnice* u Varšavi je objavio prijevode djela jugoslavenskih književnika i izdao trinaest naslova svoje knjižnice, među kojima je bilo i hrvatskih književnika. Benešić se okušao i kao pjesnik koji je svoju ljubav prema rodnom zavičaju i ljubav prema Poljskoj opisao u stihovima. Posebno je značajan Benešićev leksikografski rad, u kojem se istaknuo kao vrstan poznavatelj hrvatskog jezika i književnosti i promotor hrvatskog jezika u Poljskoj.

Miroslav Krleža značajan je za širenje svojih drama na području Poljske jer su prevedene na poljski jezik i često izvođenje u poljskim kazalištima. Ključnim se smatra Krležin posjet Poljskoj 1932. godine tijekom kojeg su dogovorene izvedbe njegovih drama. Prijateljstvo s Benešićem omogućilo mu je izravan kontakt s Poljacima koji su mu pomogli u

širenju njegovih drama po Poljskoj, a prijateljstvo s poljskim književnicima obogatilo je njegov privatni i poslovni život.

Andrićeva brojna djela prevedena su na poljski jezik te ih i danas poljski čitatelji mogu čitati u reizdanjima. Andrićeve novele, objavljene u Benešićevoj *Jugoslavenskoj knjižnici*, došle su do poljskih čitatelja i prije nego li je nobelovac Ivo Andrić primio počasni doktorat Jagelonskog sveučilišta 1964. godine. Često su se o Andriću mogli čitati članci u poljskim književnim časopisima pa je u Poljskoj bio poznat po svom književnom radu i pomoći profesorima Jagelonskog sveučilišta, koji su u vrijeme njemačke okupacije Poljske bili zatvoreni u koncentracijskom logoru Dachau. Na molbu Vilima Frančića i Julija Benešića, Andrić se zauzeo za oslobađanje zatvorenih profesora i to mu poljska akademska zajednica nikada nije zaboravila. Dio života Andrić se dopisivao sa Zdenkom Marković, a njihova je korespondencija važna za hrvatsko-poljske veze jer otkriva što je Andrić pisao o Krakovu i vremenu dok je ondje boravio. Uvijek se rado prisjećao boravaka u Poljskoj pa je ondje odlazio u različitim delegacijama i širio hrvatsku književnost (kao dio književnosti južnoslavenskih naroda).

Vilim Frančić svojim životom i radom može biti primjer kako Hrvat, koji se u ranom djetinjstvu odselio iz Hrvatske, cijelog života može ostati povezan s Hrvatskom i Hrvatima. Frančić je zaslužan za kulturno, književno i jezično povezivanje Hrvata i Poljaka. On je u Poljskoj održao više desetaka predavanja i objavio više desetaka radova koji tematiziraju kroatološke i jugoslavenske teme. Osobito je zapažena njegova prevoditeljska aktivnosti jer je preveo više djela hrvatskih autora na poljski jezik i na taj način promovirao hrvatsku književnost. Radom u Poljsko-jugoslavenskom društvu u Katowicama, u kojem je bio dugogodišnji tajnik, omogućio je povezivanje hrvatskih i poljskih studenata međusobnim posjetima i tečajevima srpskohrvatskog jezika u Krakovu. Osobito je važna njegova znanstvena suradnja s hrvatskim znanstvenicima i književnicima te sudjelovanje na kongresima u Poljskoj i Hrvatskoj. Ne mogu se izostaviti njegovi jezični priručnici, gramatika i pravopis, koje je napisao i objavio u Poljskoj 1956. godine. Ova četiri Hrvata (Benešić, Krleža, Andrić i Frančić) obilježili su međuratne hrvatsko-poljske odnose jer su njih četvorica najzaslužniji Hrvati koji su promovirali hrvatsku književnost, jezik i kulturu u Poljskoj u međuratnom razdoblju i sredinom XX. stoljeća.

Osim navedenih, brojni su Hrvati posjetili Poljsku u različitim svojstvima, a o nekima od njih već je bilo riječi: umjetnici (Josip Turkalj, Tomislav Krizman, Ivo Kerdić, Krešimir Baranović, Jure Tkalčić, Lovro Matačić), književnici i jezikoslovci (Zdenka Marković, Josip Hamm, Ivan Esih, Slavko Batušić, Didak Burić, Krešimir Georgijević, Joža Skok), učenici,

studenti, znanstvenici (Eduard Miloslavić), diplomati (Frano Cvjetiša, Ivo de Giulli, Dragutin Kulmer, Prvislav Grisogono, Pero Zanella), novinari (Grga Zlatoper), vojnici (Stanisław Władysław Maczek, Mirosław Ferić) i drugi.

Svi navedeni ostavili su neizbrisiv trag u povijesti hrvatsko-poljskih odnosa jer su svojim radom i zalaganjima promovirali hrvatsku umjetnost, jezik, književnost, znanosti i drugo na području Poljske. Tijekom svojih posjeta Hrvati su sudjelovali na različitim događanjima iz kazališne i filmske umjetnosti, predavanjima, radijskim emisijama, u člancima u novinama i časopisima, sudjelovanjima i organizaciji festivala, izložbi, kongresa i balova te sportskih susreta reprezentacija Poljske i Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca/Kraljevine Jugoslavije.

Današnji hrvatsko-poljski odnosi nastavak su bogatih hrvatsko-poljskih veza i dobrih odnosa dviju država zahvaljujući Hrvatima koji su živjeli u Poljskoj ili je posjećivali u prvoj polovici i sredinom XX. stoljeća.

IZVORI

- (1) Srbija. Arhiv Srpske akademije nauka i umetnosti. Istorijska zbirka. Lični fond Ive Andrića.⁴⁶¹ 14433/29/941: 21–28. Polsko-jugosłowiańskie stosunki kulturalne
- (2) SRB-ASANU-IZ-LFIA-14433/29/941: 33–38. Govor I. A. na svečanosti u Krakovu povodom dodele počasnog doktorata
- (3) Hrvatska. Arhiv Odsjeka za povijest hrvatske književnosti Zavoda za povijest hrvatske književnosti, kazališta i glazbe HAZU. Ostavština Julija Benešića.⁴⁶² 18-57. Pismo Živka Berića Juliju Benešiću. 24. IV. 1932.
- (4) Poljska. Archiwum Akt Nowych. Poselstwo RP Polsce w Belgradzie.⁴⁶³ 2/469/0/1/14: 3–14. Raport o położeniu politycznym S.H.S. od 13. II.–27. II. 1919.
- (5) PL-AAN-PRPWB-2/469/0/1/14: 24–42. Raport polityczny od dnia 18. XI. 1919.
- (6) PL-AAN-PRPWB-2/469/0/1/38: 3–5. Reorganizacja i duch armji jugosłowiańskiej od 12. I. 1925.
- (7) PL-AAN-PRPWB-2/469/0/1/48: 23–24. Rosyjska akcja polityczna n. 36. od 15. XI. 1919.
- (8) PL-AAN-PRPWB-2/469/0/1/38: 19–22. Stosunki w Jugosławji n. 38/25 od 14. I. 1925.
- (9) PL-AAN-PRPWB-2/469/0/1/38: 23–25. Stosunki w Jugosławji n. 79/25 od 23. I. 1925.
- (10) PL-AAN-PRPWB-2/469/0/1/38: 30–31. Sytuacja polityczna n. 619/25 od 4. II. 1925.
- (11) PL-AAN-PRPWB-2/469/0/1/38: 32–33. Wybor n. 624/25 od 10. II. 1925.
- (12) PL-AAN-PRPWB-2/469/0/1/38: 58–60. Sytuacja polityczna n. 1949/25 od 6. IV. 1925.
- (13) PL-AAN-PRPWB-2/469/0/1/38: 119–120, 125–127. Akt o sporazumu između Narodne Radikalne stranke i Hrvatske seljačke stranke
- (14) PL-AAN-PRPWB-2/469/0/1/38: 46–49. Sytuacja wewnętrzna S.H.S. n. 319/25 od 6. IV. 1925.
- (15) PL-AAN-PRPWB-2/469/0/1/38: 89–92. Sytuacja wewnętrzna w S.H.S. n. 745/25 od 27. VII. 1925.
- (16) PL-AAN-PRPWB-2/469/0/1/38: 111–112. S. H. S Sytuacja wewnętrzna n. 1078/25 od 19. XI. 1925.
- (17) PL-AAN-PRPWB-2/469/0/1/39: 41–45. Sytuacja wewnętrzna n. 791/27 od 5. X. 1927.
- (18) PL-AAN-PRPWB-2/469/0/1/39: 47–50. Sytuacja wewnętrzna n. 832/27 od 10. XI. 1927.
- (19) PL-AAN-PRPWB-2/469/0/1/39: 52–54. Sytuacja wewnętrzna n. 15/28 od 14. I. 1928.

⁴⁶¹ U nastavku navođenja arhivskih izvora, izvori iz ove zbirke navodit će se skraćeno: SRB-ASANU-IZ-LFIA.

⁴⁶² U nastavku rada: HR-AHAZU-KN-OJB.

⁴⁶³ U nastavku rada: PL-AAN-PRPWB.

- (20) PL-AAN-PRPWB-2/469/0/1/39: 57–59. Nowy rząd W. Wukiczewicza n. 52/28 od 28. II. 1928.
- (21) PL-AAN-PRPWB-2/469/0/1/39: 62–63. Sytuacja wewnętrzna S.H.S. n. 55/28 od 9. III. 1928.
- (22) PL-AAN-PRPWB-2/469/0/1/39: 72–73. Sytuacja wewnętrzna n. 78/28 od 21. III. 1928.
- (23) PL-AAN-PRPWB-2/469/0/1/39: 77–79. Sytuacja wewnętrzna w S.H.S. n. 121/28 od 2. V. 1928.
- (24) PL-AAN-PRPWB-2/469/0/1/39: 85–87. Sytuacja wewnętrzna w S.H.S. n. 188/28 od 19. VI. 1928.
- (25) PL-AAN-PRPWB-2/469/0/1/39: 90–92. Wypadki w Skupstzinie n. 192/28 od 23. VI. 1928.
- (26) PL-AAN-PRPWB-2/469/0/1/39: 101–106. Raport n. 38/28 od 23. VII. 1928.
- (27) PL-AAN-PRPWB-2/469/0/1/39: 107–114. Raport n. 39/28 od 25. VII. 1928.
- (28) PL-AAN-PRPWB-2/469/0/1/39: 96–99. Sytuacja wewnętrzna w S.H.S. n. 216/28 od 21. VII. 1928.
- (29) PL-AAN-PRPWB-2/469/0/1/39: 100. Circulaire n. 1922 od 30. VII. 1928.
- (30) PL-AAN-PRPWB-2/469/0/1/39: 115–117. Sytuacja wewnętrzna w S.H.S. n. 246/28 od 4. VIII. 1928.
- (31) PL-AAN-PRPWB-2/469/0/1/39: 122–123. Konflikt serbsko-kroacki n. 252/28 od 6. VIII. 1928.
- (32) PL-AAN-PRPWB-2/469/0/1/39: 124–129. Raport n. 41/28 od 3. VIII. 1928.
- (33) PL-AAN-PRPWB-2/469/0/1/39: 143–149. Tarcia w partji radykalnej od 1. X. 1928.
- (34) PL-AAN-PRPWB-2/469/0/1/39: 150–154. Sytuacja wewnętrzna w S.H.S. n. 315/28 od 18. X. 1928.
- (35) PL-AAN-PRPWB-2/469/0/1/39: 156–165. Stosunki serbo-chorwackie. Wewnętrzna sytuacja polityczna n. 66/28 od 10. XI. 1928.
- (36) PL-AAN-PRPWB-2/469/0/1/39: 166–170. Wiec S. D. Koalicji w Sisku n. 69/28 od 3. XI. 1928.
- (37) PL-AAN-PRPWB-2/469/0/1/39: 171–173. Raport o uroczystościach soluńskich w Zagrzebiu n. 68/28 od 2. XI. 1928.
- (38) PL-AAN-PRPWB-2/469/0/1/39: 189–192. Sytuacja wewnętrzna n. 369/28 od 30. XI. 1928.
- (39) PL-AAN-PRPWB-2/469/0/1/39: 194–197. Agitacja komunistyczna w SHS n. 351/28 od 7. I. 1929.

- (40) PL-AAN-PRPWB-2/469/0/1/39: 206–216. Stosunki Chorwacko-Serbskie n. 88/28 od 12. XII. 1928.
- (41) PL-AAN-PRPWB-2/469/0/1/39: 217–224. Wypadki w rocznicę zjednoczenia się Królestwa S. H. S. w dniu 1. grudnia n. 6096/28 od 12. XII. 1928.
- (42) PL-AAN-PRPWB-2/469/0/1/15: 53–59. Sytuacja wewnętrzna i zewnątrz w Jugosławji
- (43) PL-AAN-PRPWB-2/469/0/1/41: 13–27. Stosunki wewnętrzny w Jugosławji n. 5/31 od 26. I. 1931.
- (44) PL-AAN-PRPWB-2/469/0/6/112: 48–53. Biuletyn Prasowy n. 8.
- (45) PL-AAN-PRPWB-2/469/0/1/15: 111–117. Raport o położeniu politycznym Jugosławji n. 176/30 od 28. IV. 1930.
- (46) PL-AAN-PRPWB-2/469/0/1/15: 121–126. Ogólne położenie polityczne Jugosławji n. 272/30 od 13. VI. 1930.
- (47) PL-AAN-PRPWB-2/469/0/6/112: 148–155. Biuletyn Prasowy n. 10.
- (48) PL-AAN-PRPWB-2/469/0/1/41: 41–44. Premier Zivković o zagranicznej kampanji prasowej przeciwko Jugosławji n. 11/31 od 24. I. 1931.
- (49) PL-AAN-PRPWB-2/469/0/1/41: 87–91. Położenie wewnętrzne w Jugosławji n. 231/31 od 8. V. 1931.
- (50) PL-AAN-PRPWB-2/469/0/1/41: 101–105. Wybuchy bomb w Zagrzebiu - na tle wewnętrzno-politycznej sytuacji w Jugosławji n. 56/31 od 29. IV. 1931.
- (51) PL-AAN-PRPWB-2/469/0/1/41: 106–109. Położenie wewnętrzne w Jugosławji n. 267/31 od 5. VI. 1931.
- (52) PL-AAN-PRPWB-2/469/0/1/41: 146–152. W sprawie nadania Konstytucji w Jugosławji n. 423/31 od 7. IX. 1931.
- (53) PL-AAN-PRPWB-2/469/0/1/41: 153–160. Analiza porównawcza Konstytucji Jugosławjanskiej
- (54) PL-AAN-PRPWB-2/469/0/1/41: 170. Protest przeciw ordynacji wyborczej
- (55) PL-AAN-PRPWB-2/469/0/1/41: 178–182. Nowa Konstytucja Kr. Jugosławji n. 108/31 od 10. IX. 1931.
- (56) PL-AAN-PRPWB-2/469/0/1/41: 192–195. Za kulis pertraktacji polityków opozycyjnych. Sprawa wyborów n. 124/31 od 7. X. 1931.
- (57) PL-AAN-PRPWB-2/469/0/1/42: 113–116. Rezolucja.
- (58) PL-AAN-PRPWB-2/469/0/1/42: 117. Przesilenie rządowe w Jugosławji n. 245/32 od 23. IV. 1932.

- (59) PL-AAN-PRPWB-2/469/0/1/41: 225. Sytuacja wewnętrzna w Jugosławji n. 645/31 od 19. XII. 1931.
- (60) PL-AAN-PRPWB-2/469/0/1/42: 110–112. Demonstracja studentów w Zagrzebiu 6. III. n. 25/32 od 9. III. 1932.
- (61) PL-AAN-PRPWB-2/469/0/1/42: 147–150. Sytuacja wewn. polityczna. Tendencje federalistyczne n. 93/32 od 25. V. 1932.
- (62) PL-AAN-PRPWB-2/469/0/1/42: 245–248. Raport n. 516/32 od 1. XII. 1932.
- (63) PL-AAN-PRPWB-2/469/0/1/15: 140–147. Raport o położeniu politycznym Królestwa S.H.S. n. 335/29 od 30. VIII. 1929.
- (64) PL-AAN-PRPWB-2/469/0/1/42: 217–221. Akcja rewolucyjna w Jugosławji n. 550/32 od 29. X. 1932.
- (65) PL-AAN-PRPWB-2/469/0/1/55: 46–54. Wizyta Chorwatów pp. Pawelicza i Perczeca w Sofji n. 116/29 od 29. IV. 1929.
- (66) PL-AAN-PRPWB-2/469/0/1/42: 210–214. Sytuacja wewnętrzno-polityczna n.171/32 od 26. X. 1932.
- (67) PL-AAN-PRPWB-2/469/0/1/42: 221–224. Sytuacja wewnętrzna w Jugosławji n. 500/32 od 1. XI. 1932.
- (68) Srbija. Arhiv Jugoslavije u Beogradu. Ministarstvo inostranih poslova Kraljevine Jugoslavije – političko odeljenje.⁴⁶⁴ 334-3-16: 243–245. Izveštaj Ministarstva inostranih poslova za novembar 1937. godine
- (69) SRB-AJ-MIPKJ-PO-334-3-16: 103–104. Izveštaj za august 1933.
- (70) SRB-AJ-MIPKJ-PO-334-3-16: 124–126. Izveštaj Ministarstva inostranih poslova za septembar 1933. godine
- (71) SRB-AJ-MIPKJ-PO-334-3-16: 197. Izveštaj Ministarstva inostranih poslova za novembar 1935. godine
- (72) SRB-AJ-MIPKJ-PO-334-3-16: 207–210. Referat Ministarstva inostranih poslova za 1936. godinu
- (73) SRB-AJ-MIPKJ-PO-334-16-43: 449. Telegram br. 319. od 30. VIII. 1920.
- (74) SRB-AJ-MIPKJ-PO-334-16-43: 461. Telegram br. 381. od 7. XII. 1922.
- (75) SRB-AJ-MIPKJ-PO-334-16-43: 463. Telegram br. 245. od 14. X. 1923.
- (76) SRB-AJ-MIPKJ-PO-334-16-43: 500–503. Izveštaj o Deklaraciji o miru između Njemačke i Poljske od 26. I. 1934.

⁴⁶⁴ U nastavku rada: SRB-AJ-MIPKJ-PO.

- (77) SRB-AJ-MIPKJ-PO-334-16-43: 479. Telegram br. 261. od 20. XI. 1921.
- (78) SRB-AJ-MIPKJ-PO-334-3-16: 17–18. Izveštaj Ministarstva inostranih poslova Kraljevine Jugoslavije za mesec april 1930.
- (79) SRB-AJ-MIPKJ-PO-334-3-16: 167–168. Izveštaj Ministarstva inostranih poslova za oktobar 1933. godine
- (80) SRB-AJ-MIPKJ-PO-334-3-16: 73–74. Izveštaj za juli 1933.
- (81) SRB-AJ-MIPKJ-PO-334-16-43: 504. Le gouvernement polonais décide la création d'un fond de defense nationale
- (82) SRB-AJ-MIPKJ-PO-334-3-16: 314–316. Izveštaj Ministarstva inostranih poslova Kraljevine Jugoslavije za februar 1938. godine
- (83) SRB-AJ-MIPKJ-PO-334-3-16: 329–361. Izveštaj Ministarstva inostranih poslova Kraljevine Jugoslavije za 1939. godinu.
- (84) SRB-AJ. Ministarstvo inostranih dela Kraljevstva SHS – konzularno-privredno odeljenje.⁴⁶⁵ 334-228-593. Dopis ministru Momčilu Ninčiću od 7. XI. 1922.
- (85) SRB-AJ-MIPKJ-KPO-334-228-593. Teritorijalna nadležnost naših konsulata u Poljskoj od 6. III. 1936.
- (86) SRB-AJ-MIPKJ-KPO-334-228-593. Pro memoria
- (87) SRB-AJ-MIPKJ-KPO-334-228-593. Životopis Alfreda Weinkranza
- (88) PL-AAN. Ministerstwo spraw zagranicznych w Warszawie.⁴⁶⁶ 2/322/0/-/620: 23–24. Komisarz Generalny Rzeczypospolitej Polskiej w Gdańsku od 30. IV. 1938.
- (89) PL-AAN-MSZW-2/322/0/-/620: 25–26. Komisarz Generalny Rzeczypospolitej Polskiej w Gdańsku od 11. VIII. 1937.
- (90) PL-AAN-MSZW-2/322/0/-/619: 61. Zmiany na stanowisku Konsula Jugosł. w Gdańsku
- (91) PL-AAN-MSZW-2/322/0/-/619: 47. Note verbale n. 26. od 20. I. 1933.
- (92) PL-AAN-MSZW-2/322/0/-/620: 11. Nota Słowna od 15. IV. 1939.
- (93) PL-AAN-MSZW-2/322/0/-/620: 13. Protokół Dyplomatyczny n. 423. od 19. I. 1939.
- (94) PL-AAN-MSZW-2/322/0/-/620: 16. Odpis Konsulat des Königreichs Jugoslavien in der Freien Stadt Danzig von 9. IX. 1938.
- (95) PL-AAN-MSZW-2/322/0/-/620: 31. Protokół Dyplomatyczny Nr. 1210 od 10. I. 1939.
- (96) SRB-AJ-MIPKJ-KPO-334-228-593. Adresa počasnog konsulata u Poznaniu
- (97) SRB-AJ-MIPKJ-KPO-334-228-593. Odpis Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej
- (98) SRB-AJ-MIPKJ-KPO-334-228-592. Izveštaj I. sekretara Poslanstva od 28. I. 1930.

⁴⁶⁵ U daljnjem tekstu: MIPKJ-KPO.

⁴⁶⁶ U daljnjem tekstu: MSZW.

- (99) SRB-AJ-MIPKJ-KPO-334-228-592. Izveštaj poslanika Branka Lazarevića od 12. IV. 1930.
- (100) SRB-AJ-MIPKJ-KPO-334-228-593. Predlog za postavljanje g. Marcela Šefca za počasnog konsula u Poznanju
- (101) SRB-AJ-MIPKJ-KPO-334-228-593. Ukaz o postavljanju Marcela Šefca za počasnog konsula Kraljevine Jugoslavije u Poznanju
- (102) SRB-AJ-MIPKJ-KPO-334-228-593. Molba za službeno overenje od 13. II. 1940.
- (103) SRB-AJ-MIPKJ-KPO-334-228-593. Molba za imenovanjem na mjesto trgovačkog zastupnika za kraljevinu SHS
- (104) SRB-AJ-MIPKJ-KPO-334-228-593. Dopis Konsulata Kraljevine Jugoslavije u Lavovu od 7. VI. 1938.
- (105) SRB-AJ-MIPKJ-KPO-334-228-593. Ukaz o postavljanju Bronislava Visočanjskog za počasnog konsula Kraljevine Jugoslavije u Lavovu
- (106) SRB-AJ-MIPKJ-KPO-334-228-593. Otvaranje počasnog konsulata u Lavovu
- (107) SRB-AJ-MIPKJ-KPO-334-228-593. Počasni konsul u Lavovu
- (108) SRB-AJ-MIPKJ-KPO-334-228-593. Naimenovanje g. Visočanjskog za počasnog konsula u Lavovu
- (109) SRB-AJ-MIPKJ-KPO-334-228-593. Predlog za postavljanje g. Frane Cvjetiša za konsula u Krakovu
- (110) SRB-AJ-MIPKJ-KPO-334-228-593. La lettre d'Arthur Wohl Au Ministère des affaires étrangères du Royaume des Serbes, Croates et Slovènes
- (111) SRB-AJ-MIPKJ-KPO-334-228-593. Dopis poslanika Lazarevića od 15. II. 1930.
- (112) SRB-AJ-MIPKJ-KPO-334-228-593. Predlog za postavljanje g. Romana Grünwald za počasnog konsula u Krakovu
- (113) SRB-AJ-MIPKJ-KPO-334-228-593. Roman Grinvlad, mišljenje od 8. VI. 1936.
- (114) SRB-AJ-MIPKJ-KPO-334-228-593. Naimenovanje počasnog konsula u Krakovu
- (115) PL-AAN-MSZW-2/322/0/-/620: 6. Odpis Ministerstva Przemysłu i Handlu od 21. VII. 1933.
- (116) SRB-AJ-MIPKJ-KPO-334-228-593. Predlog za postavljanje g. Kolata Feliksa za počasnog konsula u Gdinji
- (117) SRB-AJ-MIPKJ-KPO-334-228-593. Ukaz o postavljanju Jana Derezinjskog za počasnog konsula Kraljevine Jugoslavije u Gdinji
- (118) SRB-AJ-MIPKJ-KPO-334-228-593. Smrt počasnog konsula u Gdinji
- (119) PL-AAN-MSZW-2/322/0/-/620: 32. Notatka w sprawie konsulatów Jugosłowiańskich

- (120) PL-AAN-MSZW-2/322/0/-/620: 42. Protokół Dyplomatyczny PD. 428 od 26. IV. 1939.
- (121) PL-AAN-MSZW-2/322/0/-/620: 45. W sprawie obsadzenia stanowiska konsula honorowego Jugosławii w Gdyni od 21. lipnja 1939.
- (122) SRB-AJ-MIPKJ-KPO-334-228-593. Dopis Konsulata Kraljevine Jugoslavije u Lođu od 21. V. 1938.
- (123) SRB-AJ-MIPKJ-KPO-334-228-593. Dopis Stanka Šverljuge predsedniku Ministarskog saveta Bošku Jevtiću od 27. II. 1935.
- (124) SRB-AJ-MIPKJ-KPO-334-228-593. Ukaz o postavljanju Leona Feliksa za počasnog konsula Kraljevine Jugoslavije u Lođu
- (125) PL-AAN-MSZW-2/322/0/-/619: 87. Exequatur p. Leona Felix'a
- (126) HR-AHAZU-KN-OJB-18-56. Pismo Ive Andrića Juliju Benešiću od 3. II. 1936.
- (127) HR-AHAZU-KN-OJB-18-56. Pismo Ive Andrića Juliju Benešiću od 12. VIII. 1936.
- (128) HR-AHAZU-KN-OJB-18-56. Pismo Ive Andrića Juliju Benešiću od 10. XII. 1936.
- (129) SRB-AJ-MIPKJ-KPO-334-228-593. Predlog za postavljanje g. Gustava Tramera za konsula u Bielskoj
- (130) SRB-AJ-MIPKJ-KPO-334-228-593. Odgovor Konsularno-privrednog odeljenja od 22. I. 1931.
- (131) SRB-AJ-MIPKJ-KPO-334-228-593. Postavljanje g. Gustava Tramera za počasnog konsula
- (132) SRB-AJ-MIPKJ-KPO-334-228-593. Postavljanje g. Gustava Tramera za počasnog konsula od 11. I. 1932.
- (133) PL-AAN-MSZW-2/322/0/-/619: 136. Konsulaty honorowy Jugosławiański w Polsce
- (134) SRB-AJ-MIPKJ-KPO-334-228-593. Predlog za postavljanje g. Karola Ošeldu za počasnog konsula u Katovicama
- (135) SRB-AJ-MIPKJ-KPO-334-228-593. Otvaranje počasnog konsulata u Katovicama
- (136) PL-AAN-MSZW-2/322/0/-/619: 3. Kandydatura p. Puncuha
- (137) PL-AAN-MSZW-2/322/0/-/619: 20. Mianowanie p. Puncuha vicekonsulem honorowym Jugosławii w Warszawie
- (138) PL-AAN-PRPWB-2/469/0/1/14: 20. Sprawowania polityczne o położeniu u Jugosławji nr. 1327/19
- (139) PL-AAN-PRPWB-2/469/0/9/153: 1–2. Raport ogólny od 20. IV. 1919.
- (140) PL-AAN-PRPWB-2/469/0/9/153: 3–11. Sprawa jeńców od 5. V. 1919.
- (141) PL-AAN-PRPWB-2/469/0/1/14: 18. Konsulat Polski w Zagrzebiu do Przedstawicielstwa Polskiego w Belgradzie nr. 13/19

- (142) PL-AAN-PRPWB-2/469/0/1/14: 52–58. Ignorowanie Konsulów w czasie pobytu pary królewskiej w Zagrzebiu n. 21/31 od 8. II. 1931.
- (143) PL-AAN-MSZW-2/322/0/-/8107: 180. Biuletyn Prasowy Nr. 330. od 13. VI. 1936.
- (144) SRB-AJ-MIPKJ-PO-334-16-43: 448. Telegram br. 317. od 28. VIII. 1920.
- (145) PL-AAN-PRPWB-2/469/0/2/75: 3–8. Convention commerciale
- (146) SRB-AJ-MIPKJ-PO-334-16-43: 458–460. Telegram od 18. VIII. 1922.
- (147) SRB-AJ-MIPKJ-PO-334-16-43: 466–468. Telegrami broj 82–84. od 23. IV. 1925.
- (148) SRB-AJ-MIPKJ-PO-334-16-43: 469–477. Traité d'amitié entre la Pologne et le Royaume des Serbes, Croates et Slovenes
- (149) PL-AAN-PRPWB-2/469/0/2/78: 4. Umowa kons. polsko-jugosł. n. 5345/31 od 4. VIII. 1931.
- (150) SRB-AJ-MIPKJ-KPO-334-228-593. Dopis Komore za trgovinu, obrt i industriju iz Zagreba od 10. IX. 1929.
- (151) SRB-AJ-MIPKJ-KPO-334-228-593. Dopis Ministarstva inostranih poslova od 16. IX. 1929.
- (152) SRB-AJ-MIPKJ-KPO-334-228-593. Izveštaj poslanika Branka Lazarevića od 27. V. 1929.
- (153) PL-AAN-PRPWB-2/469/0/2/78: 34–35. Program n. 591/31 od 26. XI. 1931.
- (154) PL-AAN-PRPWB-2/469/0/2/75: 76–78. Święto 3. Maja w Zagrzebiu n. 1904/28 od 5. V. 1925.
- (155) PL-AAN-PRPWB-2/469/0/1/15: 1–2. Polityka zagraniczna nowego rządu S.H.S. n. 745/25
- (156) PL-AAN-PRPWB-2/469/0/2/75: 144–145. St. Radicz o stosunkach z Polską n. 1064/25 od 16. XI. 1925.
- (157) PL-AAN-PRPWB-2/469/0/2/75: 214–217. S. H. S. a Polska n. 627/26 od 21. VII. 1926.
- (158) SRB-AJ-MIPKJ-PO-334-16-43: 465. Telegram br. 53. od 24. III. 1925.
- (159) PL-AAN-PRPWB-2/469/0/6/130: 3–4. Pielgrzymka do Dżakowa Slavonii n. 2088/30. od 14. V. 1930.
- (160) PL-AAN-PRPWB-2/469/0/6/127: 12–18. Propaganda filmowa n. 6711/29 od 30. XII. 1929.
- (161) PL-AAN-PRPWB-2/469/0/6/119: 24. „Huragan” w Jugosławji n. 419/30 od 1. III. 1930.
- (162) PL-AAN-MSZW-2/322/0/-/7467: 7–12. Raport prasowy Konsulatu Generalnego R. P. w Zagrzebiu nr. 3.

- (163) PL-AAN-PRPWB-2/469/0/6/113: 178–190. Raport prasowy Konsulatu Generalnego w Zagrzebiu n. 21.
- (164) SRB-AJ-MIPKJ-PO-334-16-43: 512–513. Transporti poljskih vojnih obveznika za Palestinu
- (165) SRB-AJ-MIPKJ-PO-334-16-43: 414–415. Punkty Artura Potockiego od 31. III. 1941.
- (166) SRB-AJ-MIPKJ-PO-334-16-43: 516–532. Popis poljskih izbjeglica u Kraljevini Jugoslaviji od 4. IV. 1941.
- (167) HR-AHAZU-KN-OZM-135-12. Pismo Julija Benešića Zdenki Marković od 7. X. 1930.
- (168) HR-AHAZU-KN-OJB-18-56. Pismo Josipa Badalića Juliju Benešiću od 21. V. 1930.
- (169) PL-AAN-PRPWB-2/469/0/6/127: 160. Pravila Poljsko-Jugoslavenske Lige od 20. VI. 1930.
- (170) SRB-AJ-MIPKJ-KPO-334-310-937. Dopis Zavoda za unapređivanje spoljne trgovine br. 6729. od 16. IV. 1931.
- (171) PL-AAN-PRPWB-2/469/0/6/127: 42–43. Molba za pokroviteljstvom od 25. II. 1930.
- (172) SRB-AJ-MIPKJ-KPO-334-310-937. Obavest Poslanstva iz Varšave br. 624. od 17. IV. 1929.
- (173) SRB-AJ-MIPKJ-KPO-334-310-937. Note Verbale n. 1143/29
- (174) SRB-AJ-MIPKJ-KPO-334-310-937. Note Verbale n. 2529/30
- (175) HR-AHAZU-KN-OZM-135-12. Dopisnica Julija Benešića Zdenki Marković od 18. X. 1930.
- (176) SRB-AJ-MIPKJ-KPO-334-310-937. Otvaranje jugoslovenskog paviljona na međunarodnom Sajmu u Poznanju
- (177) SRB-AJ-MIPKJ-KPO-334-310-937. Dopis Konzularno-trgovačkog odeljenja svim komorama
- (178) SRB-AJ-MIPKJ-KPO-334-310-937. Telegram br. 6441. od 5. IX. 1925.
- (179) SRB-AJ-MIPKJ-KPO-334-310-937. Aide Memoire
- (180) SRB-AJ-MIPKJ-KPO-334-310-937. Sportska izložba u Lavovu
- (181) SRB-AJ-MIPKJ-KPO-334-310-937. Vašar semena
- (182) HR-AHAZU-KN-OJB-18-57. Pismo Didaka Burića Juliju Benešiću od 15. I. 1931.
- (183) SRB-AJ-MIPKJ-KPO-334-310-937. Izložba uzoraka jugoslovenske robe
- (184) SRB-AJ-MIPKJ-KPO-334-310-937. Dopis Konzularno-privrednog odeljenja od 23. V. 1935.
- (185) SRB-AJ-MIPKJ-KPO-334-310-937. Jugoslovenski izlagači na XV međunarodnom Istočnom sajmu u Lavovu

- (186) HR-AHAZU-KN-OJB-18-58. Pismo Jakova Gotovca Juliju Benešiću od 23. I. 1936.
- (187) HR-AHAZU-KN-OJB-18-58. Pismo Jakova Gotovca Juliju Benešiću od 1. III. 1936.
- (188) SRB-AJ-MIPKJ-KPO-334-310-937. Propagandna izložba za mleko i mlečnih proizvoda
- (189) SRB-AJ-MIPKJ-KPO-334-310-937. Izložba drumova/cesta u Varšavi
- (190) SRB-AJ-MIPKJ-KPO-334-310-937. Industrijska izložba u Varšavi
- (191) SRB-AJ-MIPKJ-KPO-334-310-937. Fotografiska izložba u Poljskoj
- (192) SRB-ASANU-IZ-LFIA-14433/35/1126: 9. Pismo Haline Kalite-Ćirlić Ivi Andriću od 30. XI. 1956.
- (193) SRB-AJ-MIPKJ-KPO-334-310-937. Povlastice na železnicu za putnike na Severni sajam u Vilnu
- (194) Hrvatska. Hrvatski državni arhiv u Zagrebu. Zbirka Personalna knjiga I. Benešić Julije.⁴⁶⁷ 1437-527. Očitovanje od 15. VI. 1910.
- (195) Poljska. Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego. Akt Wydziału Filozoficznego Uniwersytetu Jagiellońskiego 1849–1845.⁴⁶⁸ Katalog studentów zwyczajnych z roku akademickiego 1906/07 – II półrocze. 345. Benešić Juliusz
- (196) HR-HDA-ZPKBJ-1437-527. Izvod iz Službeničkog Lista od 10. II. 1940.
- (197) Hrvatska. Državni arhiv u Osijeku. Fond Benešić, Julije.⁴⁶⁹ 946-1. Benešić Julije, doznaka namj. učit. pristojbe br. 21.138/1908
- (198) HR-DAOS-FBJ-946-1. Dekret br. 1937/1910. od 20. I. 1910.
- (199) HR-AHAZU-KN. Ostavština Zdenke Marković.⁴⁷⁰ 135-12. Dopisnica Julija Benešića Zdenki Marković od 8. VIII. 1912.
- (200) HR-AHAZU-KN-OZM-135-12. Dopisnica Julija Benešića Zdenki Marković od 12. VII. 1913.
- (201) HR-DAOS-FBJ-946-1. Dekret br. 14.032/1915 od 4. V. 1915.
- (202) HR-DAOS-FBJ-946-1. Hauptgrundbuchheft 1915. Blatt-Nr. 24
- (203) HR-HDA-ZPKBJ. 1437-527. Osobni iskaz od 1. IX. 1908.
- (204) HR-DAOS-FBJ-946-1. Dopust. Broj 21.944/1917 od 4. IX. 1917.
- (205) HR-DAOS-FBJ-946-1. Dekret br. 30.136/1917 od 5. XI. 1917.
- (206) HR-HDA-ZPKBJ-1437-527. Prisežnica prof. Julija Benešića, tajnika Kr. zem. vlade od 20. II. 1920.

⁴⁶⁷ U nastavku rada: HR-HDA-ZPKBJ.

⁴⁶⁸ U nastavku rada: PL-AUJ-WF II.

⁴⁶⁹ U nastavku rada: HR-DAOS-FBJ.

⁴⁷⁰ U nastavku rada: HR-AHAZU-KN-OZM.

- (207) HR-DAOS-FBJ-946-1. Imenovanje br. 2604/1920 od 16. II. 1920.
- (208) HR-HDA-ZPKBJ-1437-527. Benešić Julije, tajnik hr. zem. vlade, povjeravanje nadzora od 1. X. 1920.
- (209) HR-DAOS-FBJ-946-1. Dekret br. 39.424/1920 od 4. X. 1920.
- (210) HR-DAOS-FBJ-946-1. Dekret br. 17.726/1921 od 18. V. 1921.
- (211) HR-AHAZU-KN-OJB-18-58. Pismo Miroslava Krležje Juliju Benešiću od 14. IV. 1926.
- (212) HR-DAOS-FBJ-946-1. Zapisnik broj 633/1927 od 11. II. 1927.
- (213) HR-DAOS-FBJ-946-1. Druga državna gimnazija broj 142 od 22. III. 1927.
- (214) HR-DAOS-FBJ-946-1. Ukaz broj 24.144 od 13. VIII. 1927.
- (215) HR-DAOS-FBJ-946-1. Odluka Velikog župana zagrebačke oblasti br. 19050/1929 od 14. IX. 1929.
- (216) HR-DAOS-FBJ-946-1. Popis činovnika i namještenika Prosvjetnog odjeljenja u Zagrebu od 18. XII. 1929.
- (217) PL-AAN-PRPWB-2/469/0/6/127: 37. Raport n. 542/30
- (218) HR-HDA-ZPKBJ-1437-527. Odluka Ministarstva prosvete br. 35241 od 16. IX. 1938.
- (219) HR-DAOS-FBJ-946-1. Odluka bana dr. Ivana Subašića br. 62722-II-1939. od 3. X. 1939.
- (220) HR-DAOS-FBJ-946-1. Dekret br. 65214-II-1940 od 5. VIII. 1940.
- (221) HR-HDA-ZPKBJ-1437-527. Molba br. 163 od 15. VII. 1916.
- (222) HR-HDA-ZPKBJ-1437-527. Molba Julija Benešića Povjereništvu za prosvjetu i vjere od 16. VI. 1920.
- (223) HR-DAOS-FBJ-946-1. Matica Hrvatska od 23. X. 1922.
- (224) HR-DAOS-FBJ-946-1. Društvo hrvatskih književnika br. 87-1922 od 1. VII. 1922.
- (225) HR-HDA-ZPKBJ-1437-527. Julije Benešić, upranik narod. kazališta u Zagrebu-odlikovanje od 8. II. 1923.
- (226) HR-DAOS-FBJ-946-1. Narodno kazalište broj 142/1923 od 26. II. 1923.
- (227) HR-HDA-ZPKBJ-1437-527. Izvod iz Službeničkog Lista od 11. IX. 1929.
- (228) PL-AAN-PRPWB-2/469/0/3/89: 1–3. Mianowanie prof. Benesića delegatem jugosł. Min. Oświaty w Warszawie od 18. i 19. II. 1930.
- (229) HR-AHAZU-KN-OJB-18-56. Dopisnica Nikole Andrića Juliju Benešiću od 2. II. 1938.
- (230) HR-AHAZU-KN-OJB-18-56. Dopisnica Nikole Andrića Juliju Benešiću od 17. II. 1938.
- (231) HR-AHAZU-KN-OJB-18-56. Dopisnica Nikole Andrića Juliju Benešiću od 7. V. 1938.

- (232) HR-AHAZU-KN-OJB-18-56. Dopisnica Nikole Andrića Juliju Benešiću od 27. V. 1938.
- (233) HR-AHAZU-KN-OJB-18-56. Dopisnica Nikole Andrića Juliju Benešiću od 3. VI. 1938.
- (234) HR-AHAZU-KN-OJB-18-56. Pismo Nikole Andrića Juliju Benešiću od 10. VI. 1938.
- (235) HR-AHAZU-KN-OJB-18-56. Dopisnica Nikole Andrića Juliju Benešiću od 11. I. 1940.
- (236) PL-AUJ. Spuścizna 108. Vilim Frančić.⁴⁷¹ Pismo Julija Benešića Vilimu Frančiću od 29. IX. 1951.
- (237) PL-AUJ-S108-VF. Pismo Julija Benešića Vilimu Frančiću od 20. XII. 1948.
- (238) HR-AHAZU-KN-OZM-135-12. Pismo Julija Benešića Zdenki Marković od 15. III. 1917.
- (239) HR-AHAZU-KN-OJB-18-57. Pismo Milorada Đorđevića Juliju Benešiću od 19. VII. 1933.
- (240) PL-AAN-PRPWB-2/469/0/8/145: 112. Odpis p. Leon Halbmilion
- (241) HR-AHAZU-KN-OJB-18-56. Pismo Slavka Batušića Juliju Benešiću od 27. VI. 1938.
- (242) HR-AHAZU-KN-OJB-18-58. Dopisnica Josipa Hamma Juliju Benešiću od 1. IV. 1934.
- (243) HR-AHAZU-KN-OJB-18-58. Nepoznat pošiljatelj iz Ministarstva Juliju Benešiću od 12. II. 1937.
- (244) PL-AAN-PRPWB-2/469/0/6/125. Raport n. 6485/30 od 2. XII. 1930.
- (245) PL-AAN-MSZW-2/322/0/-/6038: 1–15. Związek Polaków – Ognisko Polskie w Zagrzebiu
- (246) PL-AAN-PRPWB-2/469/0/6/127: 31–32. Ognisko Polskie do Konsulatu Generalnego R. P. w Zagrzebiu od 12. I. 1930.
- (247) PL-AAN-MSZW-2/322/0/-/6054: 1–3. Raport polityczny Nr. 24. od 30. IV. 1921.
- (248) PL-AAN-MSZW-2/322/0/-/6055: 1–4. Program prac Towarzystwa Polsko-Jugołowiańskiego w Zagrzebiu od 30. XII. 1935.
- (249) PL-AAN-PRPWB-2/469/0/6/127: 41. Koł przyjacioł Polski w Jugosławji n. 262/30 od 22. II. 1930.
- (250) PL-AAN-MSZW-2/322/0/-/11747: 4–40. Raport administracyjny za rok 1928.
- (251) HR-HDA. Uvođenje lektorata za češki i poljski jezik od 17. IV. 1913.
- (252) HR-HDA. Molba Julija Benešića, pravoga srednjoškolskoga učitelja za lektorat iz poljskoga jezika od 6. XI. 1917.

⁴⁷¹ U nastavku rada: PL-AUJ-S108-VF.

- (253) HR-DAOS-FBJ-946-1. Potvrda sveučilišnog profesora Jagiellonskog sveučilišta Jana Loša
- (254) HR-DAOS-FBJ-946-1. Dekret br. 11.461/1919 od 18. IV. 1919.
- (255) HR-DAOS-FBJ-946-1. Dekret br. 35790/1918 od 10. XII. 1918.
- (256) HR-DAOS-FBJ-946-1. Obavijest Državne muške učiteljske škole u Zagrebu broj 15/1931 od 15. I. 1931.
- (257) HR-HDA-ZPKBJ-1437-527. Dopis Dekanata Mudroslovnog fakulteta br. 5/1919. od 3. I. 1919.
- (258) HR-DAOS-FBJ-946-1. Dekret br. 29920/1920 od 20. VIII. 1920.
- (259) HR-DAOS-FBJ-946-1. Kr. Visoka škola za trgovinu i promet u Zagrebu br. 411/1921 od 20. IX. 1921.
- (260) PL-AAN-PRPWB-2/469/0/8/145: 114. Note verbale n. 1656/32
- (261) PL-AAN-PRPWB-2/469/0/8/145: 115. Odzn. prof. Benesica od 14. IV. 1932.
- (262) PL-AUJ-WF II. Katalog studentów i studentek zwyczajnych i nadzwyczajnych, oraz studentów farmacji i rolnictwa zwyczajnych i nadzwyczajnych z roku akademickiego 1902/03 – II półrocze. 337. Benešić Julius
- (263) PL-AUJ-WF II. Katalog studentów i studentek zwyczajnych i nadzwyczajnych, oraz studentów farmacji i rolnictwa zwyczajnych i nadzwyczajnych z roku akademickiego 1903/04 – I półrocze. 338. Benešić Juliusz
- (264) HR-DAOS-FBJ-946-1. Testimonium abendi n. 72
- (265) HR-DAOS-FBJ-946-1. Index scholarum magistrorum Nr. 110. die 15. VI. 1907.
- (266) HR-AHAZU-KN-OZM-135-12. Dopisnica Julija Benešića Zdenki Marković od 19. XI. 1920.
- (267) HR-HDA-ZPKBJ-1437-527. Benešić Julije, tajnik Kr. zem. vlade, zastupanje od 15. XI. 1920.
- (268) HR-DAOS-FBJ-946-1. Odluka Povjereništva za prosvjetu i vjere u Hrvatskoj i Slavoniji br. 46.153/1920 od 5. XI. 1920.
- (269) HR-DAOS-FBJ-946-1. Poselstwo Polskie w Pradze 18. XI. 1920.
- (270) HR-AHAZU-KN-OZM-135-12. Dopisnica Julija Benešića Zdenki Marković od 23. XI. 1920.
- (271) HR-HDA-ZPKBJ-1437-527. Odluka o upućivanju g. Benešića u Varšavu br. 4201. od 4. II. 1930.
- (272) HR-AHAZU-KN-OJB-18-56. Dopisnica Nikole Andrića Juliju Benešiću od 19. III. 1933.

- (273) HR-AHAZU-KN-OJB-18-56. Pismo Đoke Kovačevića Juliju Benešiću od 4. II. 1935.
- (274) HR-AHAZU-KN-OJB-18-56. Dopisnica Milana Ćurčina Juliju Benešiću od 18. X. 1935.
- (275) HR-AHAZU-KN-OJB-18-56. Pismo Milana Ćurčina Juliju Benešiću od 24. X. 1935.
- (276) HR-AHAZU-KN-OJB-18-56. Pismo Milana Ćurčina Juliju Benešiću od 28. X. 1935.
- (277) HR-AHAZU-KN-OJB-18-56. Pismo Milana Ćurčina Juliju Benešiću od 4. XI. 1935.
- (278) HR-AHAZU-KN-OJB-18-56. Pismo Milana Ćurčina Juliju Benešiću od 5. XI. 1935.
- (279) HR-AHAZU-KN-OJB-18-56. Pismo Milana Ćurčina Juliju Benešiću od 14. XI. 1935.
- (280) HR-AHAZU-KN-OJB-18-56. Pismo Milana Ćurčina Juliju Benešiću od 18. XI. 1935.
- (281) HR-AHAZU-KN-OJB-18-58. Pismo Đoke Kovačevića Juliju Benešiću od 31. III. 1936.
- (282) HR-AHAZU-KN-OJB-18-57. Pismo Ivana Esiha Juliju Benešiću od 25. I. 1951.
- (283) HR-AHAZU-KN-OJB-18-58. Pismo Đoke Kovačevića Juliju Benešiću od 14. VII. 1936.
- (284) HR-AHAZU-KN-OZM-135-12. Pismo Julija Benešića Zdenki Marković od 14. IV. 1930.
- (285) HR-AHAZU-KN-OZM-135-4. Dopisnica Julija Benešića Zdenki Marković od 10. VI. 1948.
- (286) HR-AHAZU-KN-OZM-135-12. Dopisnica Julija Benešića Zdenki Marković od 7. X. 1930.
- (287) HR-AHAZU-KN-OZM-135-12. Pismo Julija Benešića Zdenki Marković od 7. X. 1930.
- (288) HR-AHAZU-KN-OJB-18-56. Pismo Slavka Batušića Juliju Benešiću od 18. I. 1932.
- (289) HR-AHAZU-KN-OJB-18-56. Pismo Ljube Babića Juliju Benešiću od 17. X. 1933.
- (290) HR-AHAZU-KN-OJB-18-56. Pismo Ljube Babića Juliju Benešiću od 17. II. 1934.
- (291) PL-AAN-MSZW-2/322/0/-/7467: 13–20. Raport prasowy Konsulatu Generalnego R. P. w Zagrzebiu nr. 2.
- (292) HR-AHAZU-KN-OJB-18-58. Pismo Miroslava Krleže Juliju Benešiću od 16. X. 1933.
- (293) HR-AHAZU-KN-OJB-18-58. Pismo Miroslava Krleže Juliju Benešiću od 3. XI. 1933.
- (294) HR-AHAZU-KN-OJB-18-56. Pismo Slavka Batušića Juliju Benešiću od 23. V. 1930.
- (295) HR-AHAZU-KN-OJB-18-58. Pismo Miroslava Krleže Juliju Benešiću od 18. XII. 1930.
- (296) HR-AHAZU-KN-OJB-18-58. Pismo Miroslava Krleže Juliju Benešiću od 11. I. 1932.
- (297) HR-AHAZU-KN-OJB-18-58. Pismo Miroslava Krleže Juliju Benešiću od 22. I. 1934.
- (298) HR-AHAZU-KN-OJB-18-58. Pismo Miroslava Krleže Juliju Benešiću od 8. V. 1932.
- (299) SRB ASANU-IZ-LFIA-14433/15/394. Blokić Ive Andrića

- (300) SRB-ASANU-IZ-LFIA-14433/15/395. Blokić Ive Andrića
- (301) SRB-ASANU-IZ-LFIA-14433/13/345. Zapisi iz dnevnika Ive Andrića
- (302) SRB-ASANU-IZ-LFIA-14433/13/350. Putovanje po Njemačkoj od 13. X. 1939.
- (303) SRB-ASANU-IZ-LFIA-14433/36/1114: 1–8. Dopis ministru Marinkoviću od 26. II. 1941.
- (304) SRB-ASANU-IZ-LFIA-14433/36/1114: 9–10. Odgovor ministra Marinkovića od 17. III. 1941.
- (305) SRB-ASANU-IZ-LFIA-14433/36/1114: 17–19. Dopis ministru Marinkoviću od 20. III. 1941.
- (306) SRB-ASANU-IZ-LFIA-14433/36/1116: 1–7. Protestna nota nemačkim vlastima zbog zadržavanja jugoslovenskih diplomatskih predstavnika na granici
- (307) SRB-ASANU-IZ-LFIA-14433/2/132. Rukopis pjesme *U sumrak*
- (308) SRB-ASANU-IZ-LFIA-14433/35/1126: 1. Pismo Haline Kalite-Ćirlić Ivi Andriću od 28. II. 1956.
- (309) SRB-ASANU-IZ-LFIA-14433/36/1135: 17. Pismo Haline Kalite Ivi Andriću od 7. VI. 1959.
- (310) SRB-ASANU-IZ-LFIA-14433/40/1773. Pismo Desanke Dijobowe Ivi Andriću od 3. I. 1962.
- (311) SRB-ASANU-IZ-LFIA-14433/42/2218. Pismo Hanne Hirszfeld Ivi Andriću od 16. VI. 1959.
- (312) SRB-ASANU-IZ-LFIA-14433/41/2148: 1. Pismo Henryka Grochulskog Ivi Andriću od 24. IV. 1956.
- (313) SRB-ASANU-IZ-LFIA-14433/41/2155. Čestitka rektora Jagiellonskog sveučilišta od 10. XI. 1961.
- (314) SRB-ASANU-IZ-LFIA-14433/55/4673. Pismo Andrzeja Wajde Ivi Andriću od 23. XI. 1963.
- (315) SRB-ASANU-IZ-LFIA-14433/36/1135: 6. Pismo Ive Andrića I. Olszewskoj od 6. V. 1956.
- (316) SRB-ASANU-IZ-LFIA-14433/28/932: 6–8. Govor na otvorenju izložbe
- (317) SRB-ASANU-IZ-LFIA-14433/28/932: 1, 3. Pozivnica
- (318) SRB-ASANU-IZ-LFIA-14433/28/932: 5. Program
- (319) SRB-ASANU-IZ-LFIA-14433/37/1190. Pismo Rade Pribičevića Ivi Andriću od 1. IV. 1948.

- (320) SRB-ASANU-IZ-LFIA-14433/29/941: 1. Poziv Komisije za kulturne veze sa inostranstvom
- (321) SRB-ASANU-IZ-LFIA-14433/29/941: 2–5. Poziv poljskog veleposlanstva
- (322) SRB-ASANU-IZ-LFIA-14433/39/1374: 4–5. Pismo Julija Benešića Ivi Andriću od 10. V. 1936.
- (323) PL-AUJ-WF II. Katalog studentów i studentek zwyczajnych z roku akademickiego 1918/019 – II półrocze. 386. Frančić Vilim
- (324) PL-AAN. Akta osobowe – Vilim Frančić.⁴⁷² 2/14/0/6/2461: 29–30. Dr. Vilim Frančić, zal. czasu pracy od 19. III. 1937.
- (325) PL-AAN-AOVF-2/14/0/6/2461: 18–19. Dr. Francic, sprawa uboczenog zajęcia od 22. XII. 1937.
- (326) PL-AAN-AOVF-2/14/0/6/2461: 4. Dr. Vilim Frančić, akta perosonale od 28. X. 1938.
- (327) PL-AAN-AOVF-2/14/0/6/2461: 5. Frančić Vilim-przeniesienie i pow. obow. wizyt. szkół
- (328) PL-AAN-AOVF-2/14/0/6/2461: 1–3. Dr. Vilim Frančić-akta osob. z dn. 28. XI. 1938.
- (329) PL-AAN-AOVF-2/14/0/6/2461: 10. Odpis n. 19282/38 od 27. VIII. 1938.
- (330) PL-AAN-AOVF-2/14/0/6/2461: 20. Dr. Vilim Frančić o określenie charakteru pracy lektorskiej na uniwersytetach od 18. X. 1937.
- (331) PL-AAN-PRPWB-2/14/0/6/2461: 32. Zezwolenie na przyjęcie i noszenie odznak cudzoziemnych nr. 8649/35
- (332) HR-AHAZU-KN-OZM-135-4. Pismo Vilima Frančića Zdenki Marković od 1. IX. 1932.
- (333) HR-AHAZU-KN-OJB-18-56. Dopisnica Ive Andrića Juliju Benešiću od 20. VII. 1912.
- (334) SRB-ASANU-IZ-LFIA-14433/39/1374: 1–2. Pismo Julija Benešića Ivi Andriću od 9. I. 1936.
- (335) SRB-ASANU-IZ-LFIA-14433/39/1374: 3. Pismo Julija Benešića Ivi Andriću od 21. II. 1936.
- (336) HR-AHAZU-KN-OJB-18-56. Pismo Ive Andrića Juliju Benešiću od 7. IV. 1936.
- (337) HR-AHAZU-KN-OJB-18-56. Pismo Ive Andrića Juliju Benešiću od 8. VI. 1936.
- (338) SRB-ASANU-IZ-LFIA-14433/39/1374: 6–7. Pismo Julija Benešića Ivi Andriću od 21. VII. 1936.

⁴⁷² U nastavku rada: PL-AAN-AOVF.

- (339) SRB-ASANU-IZ-LFIA-14433/39/1374: 8–9. Pismo Julija Benešića Ivi Andriću od 16. VIII. 1936.
- (340) HR-AHAZU-KN-OJB-18-56. Pismo Ive Andrića Juliju Benešiću od 20. VIII. 1936.
- (341) SRB-ASANU-IZ-LFIA-14433/39/1374: 10. Pismo Julija Benešića Ivi Andriću od 18. X. 1936.
- (342) HR-AHAZU-KN-OJB-18-56. Pismo Ive Andrića Juliju Benešiću od 22. X. 1936.
- (343) SRB-ASANU-IZ-LFIA-14433/39/1374: 11–12. Pismo Julija Benešića Ivi Andriću od 26. X. 1936.
- (344) HR-AHAZU-KN-OJB-18-56. Pismo Ive Andrića Juliju Benešiću od 23. XI. 1936.
- (345) SRB-ASANU-IZ-LFIA-14433/39/1374: 13–14. Pismo Julija Benešića Ivi Andriću od 29. XI. 1936.
- (346) HR-AHAZU-KN-OJB-18-56. Pismo Ive Andrića Juliju Benešiću od 8. XII. 1936.
- (347) SRB-ASANU-IZ-LFIA-14433/39/1374: 15–16. Pismo Julija Benešića Ivi Andriću od 6. XII. 1936.
- (348) SRB-ASANU-IZ-LFIA-14433/39/1374: 17–18. Pisma Julija Benešića Ivi Andriću od 17. IV. 1937.
- (349) HR-AHAZU-KN-OJB-18-56. Pismo Ive Andrića Juliju Benešiću od 20. IV. 1937.
- (350) HR-AHAZU-KN-OJB-18-56. Pismo Ive Andrića Juliju Benešiću od 8. VI. 1937.
- (351) SRB-ASANU-IZ-LFIA-14433/39/1374: 19. Pisma Julija Benešića Ivi Andriću od 27. XII. 1937.
- (352) HR-AHAZU-KN-OJB-18-56. Pismo Ive Andrića Juliju Benešiću od 6. XII. 1939.
- (353) HR-AHAZU-KN-OJB-18-58. Dopisnica Miroslava Krleže Juliju Benešiću od 20. VII. 1926.
- (354) HR-AHAZU-KN-OJB-18-58. Dopisnica Miroslava Krleže Juliju Benešiću od 21. V. 1928.
- (355) HR-AHAZU-KN-OJB-18-58. Razglednica od Miroslava Krleže Juliju Benešiću od 15. VII. 1931.
- (356) HR-AHAZU-KN-OJB-18-58. Razglednica od Miroslava Krleže Juliju Benešiću od 10. VI. 1937.
- (357) HR-AHAZU-KN-OJB-18-58. Razglednica od Miroslava Krleže Juliju Benešiću od 4. VII. 1937.
- (358) HR-AHAZU-KN-OJB-18-58. Razglednica od Miroslava Krleže Juliju Benešiću od 13. VII. 1939.

- (359) HR-AHAZU-KN-OJB-18-58. Razglednica od Miroslava Krleže Juliju Benešiću od 19. V. 1950. Ostavština Julija Benešića. 18-58.
- (360) HR-AHAZU-KN-OJB-18-58. Dopisnica Miroslava Krleže Juliju Benešiću od 8. XI. 1921.
- (361) HR-AHAZU-KN-OJB-18-58. Pismo Miroslava Krleže Juliju Benešiću od 25. II. 1928.
- (362) HR-AHAZU-KN-OJB-18-58. Pismo Miroslava Krleže Juliju Benešiću od 23. III. 1928.
- (363) HR-AHAZU-KN-OJB-18-58. Pismo Miroslava Krleže Juliju Benešiću od 1. II. 1946.
- (364) HR-AHAZU-KN-OJB-18-58. Pismo Miroslava Krleže Juliju Benešiću od 8. II. 1946.
- (365) HR-AHAZU-KN-OJB-18-58. Pismo Miroslava Krleže Juliju Benešiću od 17. III. 1956.
- (366) HR-AHAZU-KN-OJB-18-58. Dopisnica Miroslava Krleže Juliju Benešiću od 20. VI. 1930.
- (367) HR-AHAZU-KN-OJB-18-58. Pismo Miroslava Krleže Juliju Benešiću od 2. VII. 1930.
- (368) HR-AHAZU-KN-OJB-18-58. Pismo Miroslava Krleže Juliju Benešiću od 26. X. 1931.
- (369) HR-AHAZU-KN-OJB-18-58. Pismo Miroslava Krleže Juliju Benešiću od 27. XI. 1931.
- (370) HR-AHAZU-KN-OJB-18-58. Pismo Miroslava Krleže Juliju Benešiću od 16. XII. 1931.
- (371) HR-AHAZU-KN-OJB-18-58. Pismo Miroslava Krleže Juliju Benešiću od 5. II. 1932.
- (372) HR-AHAZU-KN-OJB-18-58. Pismo Miroslava Krleže Juliju Benešiću od 9. II. 1932.
- (373) HR-AHAZU-KN-OJB-18-58. Dopisnica Miroslava Krleže Juliju Benešiću od 2. VI. 1932.
- (374) HR-AHAZU-KN-OJB-18-58. Pismo Miroslava Krleže Juliju Benešiću od 7. VI. 1932.
- (375) HR-AHAZU-KN-OJB-18-58. Pismo Miroslava Krleže Juliju Benešiću od 10. VI. 1932.
- (376) HR-AHAZU-KN-OJB-18-58. Pismo Miroslava Krleže Juliju Benešiću od 19. X. 1935.
- (377) HR-AHAZU-KN-OJB-18-58. Dopisnica Miroslava Krleže Juliju Benešiću od 10. XII. 1936.
- (378) SRB-ASANU-IZ-LFIA-14433/44/2677: 1. Pismo Miroslava Krleže Ivi Andriću od 11. XII. 1952.
- (379) SRB-ASANU-IZ-LFIA-14433/44/2677: 2–3. Pismo Ive Andrića Miroslavu Krleži od 25. XII. 1952.
- (380) SRB-ASANU-IZ-LFIA-14433/44/2677: 4. Pismo Miroslava Krleže Ivi Andriću od 23. III. 1953.
- (381) PL-AUJ-S108-VF. Pismo Julija Benešića Vilimu Frančiču od 6. V. 1947.
- (382) PL-AUJ-S108-VF. Pismo Julija Benešića Vilimu Frančiču od 3. VII. 1947.
- (383) PL-AUJ-S108-VF. Pismo Julija Benešića Vilimu Frančiču od 5. VIII. 1948.

- (384) PL-AUJ-S108-VF. Komitet Słowiański w Polsce nr. 83/49
- (385) PL-AUJ-S108-VF. Pismo Julija Benešića Vilimu Frančiču od 19. II. 1949.
- (386) PL-AUJ-S108-VF. Pismo Julija Benešića Vilimu Frančiču od 23. III. 1949.
- (387) PL-AUJ-S108-VF. Upoważnienie
- (388) PL-AUJ-S108-VF. Dopisnica Julija Benešića Vilimu Frančiču od 24. III. 1949.
- (389) PL-AUJ-S108-VF. Pismo Julija Benešića Vilimu Frančiču od 28. III. 1949.
- (390) PL-AUJ-S108-VF. Dopisnica Julija Benešića Vilimu Frančiču od 23. IV. 1949.
- (391) PL-AUJ-S108-VF. Pismo Julija Benešića Vilimu Frančiču od 8. VI. 1949.
- (392) PL-AUJ-S108-VF. Pismo Vilima Frančiča Juliju Benešiću
- (393) PL-AUJ-S108-VF. Pismo Julija Benešića Vilimu Frančiču od 29. VII. 1949.
- (394) SRB-ASANU-IZ-LFIA-14433/41/2118: 2–4. Pismo Tadeusza Stanisława Grabowskog Ivi Andriću od 28. VI. 1962.
- (395) SRB-ASANU-IZ-LFIA-14433/41/2012: 1. Pismo Vilima Frančiča Ivi Andriću od 13. VII. 1962.
- (396) SRB-ASANU-IZ-LFIA-14433/29/941: 7–8. Pismo Vilima Frančiča Ivi Andriću od 7. III. 1964.
- (397) SRB-ASANU-IZ-LFIA-14433/29/941: 6. Pismo Vilima Frančiča Ivi Andriću od 7. III. 1964.
- (398) PL-AUJ. Inwentarz Akt Działu Organizacji UJ 1961–2009. Teczki doktoratów honoris causa. 65. Ivo Andrić. Pismo promotora Witolda
- (399) SRB-ASANU-IZ-LFIA-14433/29/941: 9. Pismo Ive Andrića Vilimu Frančiču od 18. III. 1964.
- (400) SRB-ASANU-IZ-LFIA-14433/29/941: 17–18. Pismo Vilima Frančiča Ivi Andriću od 10. IV. 1964.
- (401) SRB-ASANU-IZ-LFIA-14433/29/941: 19. Pismo Ive Andrića Vilimu Frančiču od 27. IV. 1964.
- (402) SRB-ASANU-IZ-LFIA-14433/35/1030: 1. Pismo Ive Andrića Vilimu Frančiču od 20. V. 1964.
- (403) SRB-ASANU-IZ-LFIA-14433/41/2012: 2–3. Pismo Vilima Frančiča Ivi Andriću od 30. XII. 1964.
- (404) SRB-ASANU-IZ-LFIA-14433/41/2012: 4–5. Pismo Vilima Frančiča Ivi Andriću od 31. VIII. 1969.
- (405) SRB-ASANU-IZ-LFIA-14433/41/2012: 7. Pismo Ive Andrića Vilimu Frančiču od 10. IX. 1969.

- (406) SRB-ASANU-IZ-LFIA-14433/41/2012: 11. Dopisnica Vilima Frančića Ivi Andriću
- (407) SRB-AJ-MIPKJ-KPO-334-310-937. Molba ministru dr. Momčilu Ninčiću od 4. VIII. 1926.
- (408) SRB-AJ-MIPKJ-KPO-334-310-937. Odgovor Ministarstva od 28. VIII. 1926.
- (409) HR-AHAZU-KN-OJB-18-58. Pismo Ive Kerdića Juliju Benešiću od 31. VIII. 1931.
- (410) HR-AHAZU-KN-OJB-18-58. Pismo Ive Kerdića Juliju Benešiću od 6. XII. 1931.
- (411) HR-AHAZU-KN-OJB-18-57. Pismo Antuna Dobrovića Juliju Benešiću od 28. V. 1930.
- (412) HR-AHAZU-KN-OJB-18-57. Pismo Antuna Dobrovića Juliju Benešiću od 6. VI. 1930.
- (413) HR-AHAZU-KN-OJB-18-57. Pismo Antuna Dobrovića Juliju Benešiću od 30. XII. 1930.
- (414) HR-AHAZU-KN-OJB-18-57. Pismo Antuna Dobrovića Juliju Benešiću od 11. I. 1931.
- (415) HR-AHAZU-KN-OJB-18-57. Pismo Antuna Dobrovića Juliju Benešiću od 18. IV. 1931.
- (416) HR-AHAZU-KN-OJB-18-57. Pismo Antuna Dobrovića Juliju Benešiću od 15. IV. 1932.
- (417) HR-AHAZU-KN-OJB-18-57. Pismo Antuna Dobrovića Juliju Benešiću od 23. IV. 1932.
- (418) HR-AHAZU-KN-OJB-18-57. Pismo Antuna Dobrovića Juliju Benešiću od 16. X. 1932.
- (419) HR-AHAZU-KN-OJB-18-57. Pismo Antuna Dobrovića Juliju Benešiću od 8. VI. 1936.
- (420) HR-AHAZU-KN-OJB-18-56. Pismo Krešimira Baranovića Juliju Benešiću od 4. VII. 1930.
- (421) HR-AHAZU-KN-OJB-18-56. Pismo Slavka Batušića Juliju Benešiću od 1. XII. 1930.
- (422) HR-AHAZU-KN-OJB-18-56. Pismo Krešimira Baranovića Juliju Benešiću od 7. VII. 1930.
- (423) HR-AHAZU-KN-OJB-18-56. Pismo Slavka Batušića Juliju Benešiću od 21. XII. 1937.
- (424) HR-AHAZU-KN-OJB-18-56. Pismo Slavka Batušića Juliju Benešiću od 30. X. 1935.
- (425) HR-AHAZU-KN-OJB-18-56. Pismo Slavka Batušića Juliju Benešiću od 7. XII. 1935.
- (426) HR-AHAZU-KN-OJB-18-56. Pismo Slavka Batušića Juliju Benešiću od 14. XII. 1935.
- (427) HR-AHAZU-KN-OZM-135-12. Pismo Julija Benešića Zdenki Marković od 6. V. 1915.
- (428) HR-AHAZU-KN-OZM-135-4. Dopisnica Julija Benešića Zdenki Marković od 23. VI. 1946.
- (429) HR-AHAZU-KN-OJB-18-58. Pismo Josipa Hamma Juliju Benešiću od 17. IX. 1930.
- (430) HR-AHAZU-KN-OJB-18-58. Pismo Josipa Hamma Juliju Benešiću od 22. XII. 1931.
- (431) HR-AHAZU-KN-OJB-18-58. Pismo Josipa Hamma Juliju Benešiću od 5. II. 1944.

- (432) PL-AAN-MSZW-2/322/0-/7224: 285. Kursy języka polskiego w Zagrzebiu od 13. II. 1936.
- (433) HR-AHAZU-KN-OJB-18-58. Dopisnica Josipa Hamma Juliju Benešiću od 31. XII. 1935.
- (434) HR-AHAZU-KN-OJB-18-58. Pismo Josipa Hamma Juliju Benešiću od 27. V. 1937.
- (435) HR-AHAZU-KN-OJB-18-58. Dopisnica Josipa Hamma Juliju Benešiću 5. VII. 1947.
- (436) HR-AHAZU-KN-OJB-18-58. Dopisnica Josipa Hamma Juliju Benešiću 4. XII. 1952.
- (437) HR-AHAZU-KN-OJB-18-58. Pismo Josipa Hamma Juliju Benešiću od 19. IX. 1955.
- (438) HR-AHAZU-KN-OJB-18-58. Dopisnica Josipa Hamma Juliju Benešiću 11. XI. 1959.
- (439) HR-AHAZU-KN-OJB-18-57. Pismo Ivana Esiha Juliju Benešiću od 5. VI. 1951.
- (440) HR-AHAZU-KN-OJB-18-57. Dopisnica Ivana Esiha Juliju Benešiću od 6. VII. 1951.
- (441) HR-AHAZU-KN-OJB-18-56. Pismo Slavka Batušića Juliju Benešiću od 6. II. 1933.
- (442) HR-AHAZU-KN-OJB-18-56. Pismo Slavka Batušića Juliju Benešiću od 13. V. 1933.
- (443) HR-AHAZU-KN-OJB-18-56. Pismo Slavka Batušića Juliju Benešiću od 19. V. 1933.
- (444) HR-AHAZU-KN-OJB-18-56. Pismo Slavka Batušića Juliju Benešiću od 3. VI. 1933.
- (445) HR-AHAZU-KN-OJB-18-56. Pismo Slavka Batušića Juliju Benešiću od 13. VI. 1933.
- (446) HR-AHAZU-KN-OJB-18-56. Pismo Slavka Batušića Juliju Benešiću od 23. VI. 1933.
- (447) HR-AHAZU-KN-OJB-18-56. Dopisnica Slavka Batušića Juliju Benešiću od 16. VI. 1933.
- (448) HR-AHAZU-KN-OJB-18-56. Dopisnica Slavka Batušića Juliju Benešiću od 29. VI. 1933.
- (449) HR-AHAZU-KN-OJB-18-56. Dopisnica Slavka Batušića Juliju Benešiću od 4. VII. 1933.
- (450) HR-AHAZU-KN-OJB-18-56. Pismo Slavka Batušića Juliju Benešiću od 27. I. 1934.
- (451) HR-AHAZU-KN-OJB-18-56. Pismo Slavka Batušića Juliju Benešiću od 11. VIII. 1933.
- (452) HR-AHAZU-KN-OJB-18-56. Pismo Slavka Batušića Juliju Benešiću od 29. X. 1934.
- (453) HR-AHAZU-KN-OJB-18-56. Pismo Slavka Batušića Juliju Benešiću od 4. III. 1938.
- (454) HR-AHAZU-KN-OJB-18-56. Pismo Slavka Batušića Juliju Benešiću od 14. III. 1938.
- (455) HR-AHAZU-KN-OJB-18-58. Razglednica Gustava Krkleca Juliju Benešiću od 1. X. 1957.
- (456) HR-AHAZU-KN-OJB-18-58. Dopisnica Gustava Krkleca Juliju Benešiću od 2. X. 1957.
- (457) HR-AHAZU-KN-OJB-18-56. Pismo Slavka Batušića Juliju Benešiću od 19. VI. 1936.

- (458) HR-AHAZU-KN-OJB-18-56. Dopisnica Slavka Batušića Juliju Benešiću od 4. VII. 1936.
- (459) HR-AHAZU-KN-OJB-18-57. Pismo Branka Gavelle Juliju Benešiću od 20. VI. 1936.
- (460) SRB-AJ-MIPKJ-KPO-334-228-592: 5. Izveštaj poslanika Branka Lazarevića od 1. II. 1930.
- (461) SRB-AJ-MIPKJ-KPO-334-310-937. Dopis Konzularnog odseka br. 8823
- (462) SRB-AJ-MIPKJ-KPO-334-310-937. Izveštaj o Kongresu Saveza međunarodnih sajmova u Poznanju
- (463) HR-AHAZU-KN-OJB-18-57. Pismo Marka Foteza Juliju Benešiću⁴⁷³
- (464) HR-AHAZU-KN-OJB-18-57. Pismo Marka Foteza Juliju Benešiću od 19. V. 1938.
- (465) PL-AAN-MSZW-2/322/0/-/614: 2–3, 8, 50, 53, 67–71, 88, 92–93, 103, 172. Wnoski o odznaczenie

Internetski izvori:

- (A) Tadeusz Grabowski, url: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=22927> (pristupio 26. ožujka 2018.)
- (B) Henryk Glück, url: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=22380> (pristupio 26. ožujka 2018.)
- (C) Ulica Julija Benešića u Varšavi, url: <http://warszawa.naszemiasto.pl/artukul/kody-pocztowe-warszawa-alfabetyczny-spis-ulic-b,3617328,art,t,id,tm.html> (pristupio 26. ožujka 2018)
- (D) Aureli Teodorski, url: <http://ipsb.nina.gov.pl/a/biografia/aureli-serda-teodorski> (pristupio 3. kolovoza 2018.)
- (E) Miroslav Krleža, url: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=34113> (pristupio 28. ožujka 2018.)
- (F) Prvislav Grisogono, url: <http://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=7836> (pristupio 4. kolovoza 2018.)
- (G) Stanisław Maczek, url: https://pl.wikipedia.org/wiki/Stanis%C5%82aw_Maczek#cite_note-53 (pristupio 7. kolovoza 2018.)

⁴⁷³ Pismo nema navedenog datuma.

LITERATURA

Članci iz novina i mjesečnika

- „Akademja Jugosłowiańska” u: *Przegląd polsko-jugosłowiański*. god. II. br. 11. Poznań. studeni 1935., str. 16.
- Balzer, Oswald. „Pamięci Mażuranića i Kadleca” u: *Ruch Słowiański*. god. II. br. 5. Lwów. svibanj 1929., str. 193–202.
- Batowski, Henryk. „Królestwo Serbów, Chorwatów i Słowiańców” u: *Ruch Słowiański*. god. I. br. 1. Lwów. studeni 1928., str. 6–16.
- Batowski, Henryk. „Stosunki polsko-jugosłowiańskie” u: *Dziennik Polski*. god. I. br. 61. Kraków. 7. IV. 1945., str. 1.
- Bazielich, Wiktor. „Ante Dukić” u: *Ruch Słowiański*. ser. II. god. II. br. 11–12. Lwów. 1937., str. 225–226.
- Bazielich, Wiktor. „Z ruchu Stow. pol.-jug. z Katowic” u: *Przegląd polsko-jugosłowiański*. god. III. br. 6. Poznań. lipanj 1936., str. 93.
- Benešić, Julije. „Przekłady z literatury polskiej w Chorwatów i Serbów od 1835. do 1947. roku” u: *Pamiętnik Słowiański*, sv. II. Wydawnictwo Studium Słowiańskiego Uniwersytetu Jagiellońskiego. Kraków. 1951., str. 89–106.
- „Biblijografja” u: *Przegląd polsko-jugosłowiański*. god. I. br. 3. Poznań. travanj 1934., str. 12.
- „Biblijografja” u: *Przegląd polsko-jugosłowiański*. god. IV. br. 2. Poznań. veljača 1937., str. 23.
- „Biblijoteka Jugosłowiańska” u: *Przegląd polsko-jugosłowiański*. god. IV. br. 3. Poznań. ožujak 1937., str. 48.
- Bogusławski, Antoni. „Prekursor pansławizmu Juraj Križanić – Uczestnik wyprawy Wiedeńskiej Jana III Sobieskiego” u: *Przegląd polsko-jugosłowiański*. god. II. br. 11. Poznań. studeni 1935., str. 3–6.
- Crnek, Franciszek. „Grgur (Grzegorz) z Nina” u: *Ruch Słowiański*. god. II. br. 10–11. Lwów. listopad – studeni 1929., str. 358–367.
- Czuruk, Bolesław. „Biblijografja” u: *Przegląd polsko-jugosłowiański*. god. III. br. 8. Poznań. kolovoz 1936., str. 127–128.
- Czyżykowska, Bożena. „Z ruchu Stow. pol.-jug. z Poznania” u: *Przegląd polsko-jugosłowiański*. god. III. br. 11. Poznań. studeni 1936., str. 174–175.
- „Domaće vijesti” u: *Narodno jedinstvo*. god. 1. br. 13. Varaždin. 5. XI. 1921., str. 4–5.

Esih, Ivan. „Dr. Vilim Frančić – Vizitator škola krakovskoga okruga” u: *Jutarnji list*. god. XXVI. br. 9599. Zagreb. 16. listopada 1938., str. 17.

Esih, Ivan. „Poljski intelektualci u Zagrebu” u: *Jutarnji list*. god. XXIII. br. 8061. Zagreb. 10. srpnja 1934., str. 9.

Frančić, Vilim. „Adam Mickiewicz w chorwackich i serbskich przekładach” u: *Pamiętnik Słowiański*, sv. I. Wydawnictwo Studium Słowiańskiego Uniwersytetu Jagiellońskiego. Kraków. 1949., str. 129–147.

Frančić, Vilim. „Jugosłowiańskie czasopisma literackie” u: *Dziennik Polski*. god. II. br. 127 (453). Kraków., 9. V. 1946. str. 11.

Frančić, Vilim. „O dramacie Ivona Vojnovića” u: *Kultura Słowiańska*. god. I. br. 10–11. Warszawa. 20. III. 1925., str. 6–7.

Frančić, Vilim. „O przekładzie *Trenów* Kochanowskiego” u: *Pamiętnik Słowiański*, sv. IV (1954). Zakład imienia Ossolińskich we Wrocławiu. Wrocław – Poznań. 1955., str. 87–91.

Frančić, Vilim. „Poezje Słowackiego w chorwackich i serbskich przekładach” u: *Pamiętnik Słowiański*, sv. II. Wydawnictwo Studium Słowiańskiego Uniwersytetu Jagiellońskiego. Kraków. 1951. str., 127–154.

Grabowski, Tadeusz Stanisław. „Jeden z najbardziej świetlanych duchów Słowiańszczyzny” u: *Ruch Słowiański*. ser. II. god. IV. br. 6–7. Lwów. 1939., str. 93–102.

Hamm, Josip. „Mickiewicz w literaturze serbochorwackiej” u: *Pamiętnik Słowiański*, sv. VI. Zakład Narodowy imienia Ossolińskich: Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk. Wrocław. 1958., str. 45–57.

„Hazenistki Jugosłowiańskie w Poznaniu” u: *Przegląd polsko-jugosłowiański*. god. II. br. 9. Poznań. rujan 1935., str. 13–14.

Ilešić, Fran. „Życie Polskie w Jugosławji w r. 1924.” u: *Kultura Słowiańska*. god. I. br. 10–11. Warszawa. 20. III. 1925., str. 11–13.

„Jubileusz katolicyzmu Chorwackiego” u: *Ruch Słowiański*. ser. II. god. IV. br. 5. Lwów. 1939., str. 86.

Kawecka, Zofja. „Biblioteka Jugosłowiańska” u: *Przegląd polsko-jugosłowiański*. god. I. br. 4. Poznań. svibanj 1934., str. 12–13.

Kawecka, Zofja. „Biblioteka Jugosłowiańska t. VI.” u: *Przegląd polsko-jugosłowiański*. god. II. br. 2. Poznań. veljača 1935., str. 10.

Kempf, Zdzisław. „Ante Cettineo – Dalmatyński poeta morza” u: *Ruch Słowiański*. ser. II. god. II. br. 7. Lwów. 197., str. 132–137.

Klasa, Mieczysław. „Z działalności towarzystw słowiańskich” u: *Kultura Słowiańska*. god. I. br. 10–11. Warszawa. 20. III. 1925., str. 24.

„Komunikaty” u: *Przegląd polsko-jugosłowiański*. god. I. br. 4. Poznań. svibanj 1934., str. 15–16.

„Komunikaty” u: *Przegląd polsko-jugosłowiański*. god. II. br. 1. Poznań. siječanj 1935., str. 15–16.

„Komunikaty” u: *Przegląd polsko-jugosłowiański*. god. III. br. 1. Poznań. siječanj 1936., str. 15–16.

„Komunikaty” u: *Przegląd polsko-jugosłowiański*. god. V. br. 1. Poznań. siječanj–ožujak 1938., str. 15–16.

„Koncentracja sił demokratycznych w Jugosławii i Rumunii” u: *Dziennik Polski*. god. I. br. 39. Kraków. 7. III. 1945., str. 2.

„Kronika” u: *Kultura Słowiańska*. god. I. br. 10–11. Warszawa. 20. III. 1925., str. 22.

„Kronika” u: *Ruch Słowiański*. god. I. br. 2. Lwów. prosinac 1928., str. 91.

„Kronika” u: *Ruch Słowiański*. god. II. br. 2. Lwów. veljača 1929., str. 82–87.

„Kronika” u: *Ruch Słowiański*. god. II. br. 3. Lwów. ožujak 1929., str. 131–133.

„Kronika” u: *Ruch Słowiański*. god. II. br. 4. Lwów. travanj 1929., str. 179.

„Kronika” u: *Ruch Słowiański*. god. II. br. 5. Lwów. svibanj 1929., str. 232.

„Kronika” u: *Ruch Słowiański*. god. III. br. 8–9. Lwów. 1930., str. 335–336.

„Kronika” u: *Ruch Słowiański*. god. VI. br. 4. Lwów. 1933., str. 58–63.

„Kronika” u: *Przegląd polsko-jugosłowiański*. god. I. br. 1. Poznań. veljača 1934., str. 11–13.

„Kronika” u: *Przegląd polsko-jugosłowiański*. god. I. br. 2. Poznań. ožujak 1934., str. 11–14.

„Kronika” u: *Przegląd polsko-jugosłowiański*. god. I. br. 6. Poznań. srpanj 1934., str. 14–16.

„Kronika” u: *Przegląd polsko-jugosłowiański*. god. I. br. 11. Poznań. prosinac 1934., str. 10–13.

„Kronika” u: *Przegląd polsko-jugosłowiański*. god. II. br. 9. Poznań. rujan 1935., str. 8–11.

„Kronika” u: *Przegląd polsko-jugosłowiański*. god. IV. br. 1. Poznań. siječanj 1937., str. 11–12.

„Kronika” u: *Przegląd polsko-jugosłowiański*. god. V. br. 2. Poznań. travanj–lipanj 1938., str. 27–28.

„Kronika polityczna” u: *Ruch Słowiański*. god. V. br. 3. Lwów. 1932., str. 36–38.

Kulikowski, dr. Józef. „Handel kompesacyjny z Jugosławią” u: *Przegląd polsko-jugosłowiański*. god. I. br. 2. Poznań. ožujak 1934., str. 3.

„Kultura i sztuka” u: *Przegląd polsko-jugosłowiański*. god. IV. br. 7. Poznań. listopad–prosinac 1937., str. 108–109.

„Kultura i sztuka” u: *Przegląd polsko-jugosłowiański*. god. V. br. 2. Poznań. travanj–lipanj 1938., str. 29.

„Liga Polsko-jugosłowiańska we Lwowie” u: *Kultura Słowiańska*. god. I. br. 10–11. Warszawa. 20. III. 1925., str. 25.

Liwoczyński, Jan Bolesław i Papierkowski Stanisław. „Liga Polsko-Jugosłowiańska we Lwowie w jej historyczny zarysie” u: *Ruch Słowiański*. god. VI. br. 6. Lwów. 1933., str. 101–107.

Magnuszewski, Józef. „Konferencja Międzynarodowego Komitetu Słowistów w Warszawie” u: *Pamiętnik Słowiański*, sv. VI. Zakład Narodowy imienia Ossolińskich: Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk. Wrocław. 1958., str. 148–149.

Małecki, Mieczysław. „O kolebkę literatury Chorwackiej” u: *Ruch Słowiański*. god. II. br. 1. Lwów. siječanj 1929., str. 8–12.

„Marszałek Tito tworzy nowy rząd w Jugosławii” u: *Dziennik Polski*. god. I. br. 32. Kraków. 7. III. 1945., str. 1.

Mrazović, Stjepan. „Henrik Sienkiewicz” u: *Naše pravice*. god. I. br. 19. Varaždin. 6. XI. 1924., str. 1–2.

„Na marginesie części literackiej *K. Sł*” u: *Kultura Słowiańska*. god. I. br. 10–11. Warszawa. 20. III. 1925., str. 26.

„Napetost izmedju Poljske odnosno Rumunjske prema Rusiji” u: *Naše pravice*. god. I. br. 14. Varaždin. 2. X. 1924., str. 2.

„Nasz cel – Nasz program” u: *Przegląd polsko-jugosłowiański*. god. I. br. 1. Poznań. veljača 1934., str. 1–2.

„Naša diplomacija” u: *Narodno jedinstvo*. god. I. br. 3. Varaždin. 27. VIII. 1921., str. 3.

„Nekrologi – *Chorwacki Andersen*” u: *Ruch Słowiański*. ser. II. god. III. br. 9–10. Lwów. 1938., str. 192.

„Nekrologi – Dr. Ante Pavelić” u: *Ruch Słowiański*. ser. II. god. III. br. 3. Lwów. 1938., str. 59–60.

„Nekrologi – Josip Pasarić” u: *Ruch Słowiański*. ser. II. god. III. br. 3. Lwów. 1938., str. 59.

„Nekrologja – Iwo Vojnović” u: *Ruch Słowiański*. god. II. br. 7. Lwów. rujanj 1928., str. 351–352.

„Nekrologja – Stefan Radić” u: *Ruch Słowiański*. god. I. br. 1. Lwów. studeni 1928., str. 52.

„Nowe książki i pisma” u: *Ruch Słowiański*. ser. II. god. I. br. 1. Lwów. 1936., str. 13–14.

„Nowe prace chorwackich polonofilów” u: *Pamiętnik Słowiański*, sv. I. Wydawnictwo Studium Słowiańskiego Uniwersytetu Jagiellońskiego. Kraków. 1949., str. 200–202.

„O Jugosławii” u: *Dziennik Polski*. god. I. br. 10. Kraków. 13. II. 1945., str. 2.

„Od tjedna do tjedna” u: *Hrvatski branik*. god. II (XI). br. 3. Vinkovci. 17. I. 1936., str. 1.

„Odnaczenie działaczy jugosłowiańskich” u: *Dziennik Polski*. god. II. br. 322 (648). Kraków. 23. XI. 1946., str. 4.

Papierkowski, Stanisław. „Ivan Gundulić – Poeta Dubrownicki” u: *Ruch Słowiański*. god. VI. br. 6. Lwów. 1933., str. 84–89.

Papierkowski, Stanisław. „O muzyce Jugosłowiańskiej” u: *Ruch Słowiański*. ser. II. god. II. br. 5. Lwów. 1937., str. 92–96.

Papierkowski, Stanisław. „Recenzje – Juljusz Słowacki” u: *Ruch Słowiański*. god. I. br. 2. Lwów. prosinac 1928., str. 85–86.

Pirgo, Michał. „Wystawa jugosłowiańska i tydzień propagandy Jugosławji we Lwowie” u: *Przegląd polsko-jugosłowiański*. god. II. br. 5. Poznań. svibanj 1935., str. 6–7.

Pirgo, Michał. „Z ruchu Stow. pol.-jug. w Polsce i Jugosławji” u: *Przegląd polsko-jugosłowiański*. god. III. br. 2. Poznań. veljača 1936., str. 29–30.

„Poezje” u: *Ruch Słowiański*. god. VI. br. 4. Lwów. 1933., str. 56.

Pogonowski, Jerzy. „Polonika w Osmanie Gundulicia” u: *Ruch Słowiański*. god. II. br. 1. Lwów. siječanj 1929., str. 12–15.

„Političke bilješke” u: *Hrvatsko pravo*. god. V. br. 6. Varaždin. 9. II. 1918., str. 3.

„Političke vijesti” u: *Narodno jedinstvo*. god. I. br. 2. Varaždin. 20. VIII. 1921., str. 3–4.

„Političke vijesti” u: *Narodno jedinstvo*. god. I. br. 5. Varaždin. 10. IX. 1921., str. 3–4.

„Političke vijesti” u: *Narodno jedinstvo*. god. I. br. 8. Varaždin. 1. X. 1921., str. 2–3.

„Političke vijesti” u: *Narodno jedinstvo*. god. I. br. 11. Varaždin. 22. X. 1921., str. 3–4.

„Politički tjedan” u: *Volja naroda*. god. I. br. 1. Varaždin. 4. VII. 1918., str. 4.

„Politički tjedan” u: *Volja naroda*. god. I. br. 2. Varaždin. 11. VII. 1918., str. 3.

„Postavljanje novih banova”, u: *Politika*, Beograd. 11. I. 1931., str. 3.

Powidzki, Tadeusz. „Ze słowiańskiego Poznania” u: *Ruch Słowiański*. ser. II. god. IV. br. 6–7. Lwów. 1939., str. 102–105.

„Prezisi Stow. Polsko-Jugosłowiańskiego w Poznaniu” u: *Przegląd polsko-jugosłowiański*. god. I. br. 4. Poznań. svibanj 1934., str. 1–3.

„Profesor Julije Benešić” u: *Przegląd polsko-jugosłowiański*. god. V. br. 3. Poznań. srpanj–rujan 1938., str. 38–39.

„Prvi poljački general” u: *Hrvatsko pravo*. god. V. br. 3. Varaždin. 19. I. 1918., str. 3.

„Razne vijesti” u: *Hrvatsko pravo*. god. V. br. 9. Varaždin. 2. III. 1918., str. 4.

„Rocznica urodzin Josipa Strossmayera” u: *Ruch Słowiański*. ser. II. god. II. br. 4. Lwów. 1937., str. 79.

Rospond, Stanisław. „Bibliografja” u: *Przegląd polsko-jugosłowiański*. god. III. br. 1. Poznań. sječanj 1936., str. 10–11.

„Różne wiadomości” u: *Ruch Słowiański*. ser. II. god. II. br. 8. Lwów. 1937., str. 162.

„Rudjer Josip Bošković (*1711 - +1787) Jugosłowiański Kopernik” u: *Ruch Słowiański*. ser. II. god. II. br. 3. Lwów. 1937., str. 55.

„Rugjer Bošković” u: *Przegląd polsko-jugosłowiański*. god. IV. br. 3. Poznań. ožujak 1937., str. 34–35.

Siennicka, Halina. „Koncert” u: *Przegląd polsko-jugosłowiański*. god. III. br. 2. Poznań. veljača 1936., str. 21–22. (a)

Siennicka, Halina. „Z ruchu Stow. pol.-jug. w Polsce i Jugosławji” u: *Przegląd polsko-jugosłowiański*. god. III. br. 2. Poznań. veljača 1936., str. 27–28. (b)

Słowiański, Władysław. „Książki słowiańskie” u: *Ruch Słowiański*. ser. II. god. II. br. 6. Lwów. 1937., str. 117–120.

„Smak artystyczny kostjumów Chorwackich” u: *Przegląd polsko-jugosłowiański*. god. I. br. 1. Poznań. veljača 1934., str. 5.

„Sport” u: *Przegląd polsko-jugosłowiański*. god. I. br. 8. Poznań. rujan 1934., str. 14–15.

„Sport” u: *Przegląd polsko-jugosłowiański*. god. II. br. 8. Poznań. kolovoz 1935., str. 15–16.

„Sport” u: *Przegląd polsko-jugosłowiański*. god. II. br. 9. Poznań. rujan 1935., str. 14–15.

„Sport” u: *Przegląd polsko-jugosłowiański*. god. III. br. 3. Poznań. ožujak 1936., str. 44.

„Sport” u: *Przegląd polsko-jugosłowiański*. god. III. br. 6. Poznań. lipanj 1936., str. 92.

„Sport” u: *Przegląd polsko-jugosłowiański*. god. VI. br. 2. Poznań. svibanj–lipanj 1939., str. 31.

Stoiński, Stanisław. „Z ruchu Stow. pol.-jug. z Katowic” u: *Przegląd polsko-jugosłowiański*. god. III. br. 12. Poznań. prosinac 1936., str. 189–190.

„Stowarzyszenie Przyjaciół Jugosławji w Warszawie” u: *Kultura Słowiańska*. god. I. br. 10–11. Warszawa. 20. III. 1925., str. 26.

Svoboda, Branko. „Sa praškog slavlja” u: *Volja naroda*. god. I. br. 1. Varaždin. 4. VII. 1918., str. 4–5.

„Što piše „Berliner Zeitung” o Hrvatima” u: *Hrvatsko pravo*. god. I. br. 1. Varaždin. 12. I. 1918. str. 1–2.; *Banovac*. god. XXIX. br. 5. Petrinja. 2. II. 1918., str. 4.

„Tito odrzucił dwie kandydatury regentów wysuniętych przez króla Piotra” u: *Dziennik Polski*. god. I. br. 5. Kraków. 8. II. 1945., str. 2.

„Towarzystwo Polsko-Jugosłowiańskie w Poznaniu” u: *Kultura Słowiańska*. god. I. br. 10–11. Warszawa. 20. III. 1925., str. 26.

„Tymczasowy rząd Jugosławii utworzony” u: *Dziennik Polski*. god. I. br. 33. Kraków. 8. III. 1945., str. 1.

„Uzgodnienie działań w Jugosławii” u: *Dziennik Polski*. god. I. br. 24. Kraków. 27. II. 1945., str. 1.

„W jugosłowiańskiej gościnie”. u: *Przegląd polsko-jugosłowiański*. god. I. br. 6. Poznań. srpanj 1934., str. 1–2.

„Wiadomości osobite” u: *Ruch Słowiański*. god. II. br. 2. Lwów. veljača 1929., str. 94–95.

„Wiadomości osobite” u: *Ruch Słowiański*. god. II. br. 4. Lwów. travanj 1929., str. 187–189.

Widajewicz, Józef. „Pierwotna nazwa Polaków” u: *Pamiętnik Słowiański*, sv. III. Wydawnictwo Studium Słowiańskiego Uniwersytetu Jagiellońskiego. Kraków. 1952., str. 48–57.

„Wielkie święto na cześć bratniej Jugosławji w Poznaniu” u: *Przegląd polsko-jugosłowiański*. god. I. br. 1. Poznań. veljača 1934., str. 7.

„Współpraca militarna sojuszników w rejonie morza Śródziemnego” u: *Dziennik Polski*. god. I. br. 28. Kraków. 3. III. 1945., str. 1.

„Z estrady koncertowej”. u: *Przegląd polsko-jugosłowiański*. god. I. br. 9. Poznań. listopad 1934., str. 22.

„Z książek i czasopism” u: *Ruch Słowiański*. god. V. br. 3. Lwów. 1932., str. 42–45.

„Z literatury jugosłowiańskiej” u: *Kultura Słowiańska*. god. I. br. 10–11. Warszawa. 20. III. 1925., str. 17.

„Z ruchu Stow. pol.-jug” u: *Przegląd polsko-jugosłowiański*. god. IV. br. 7. Poznań. listopada–prosinac 1937., str. 109–110.

„Z ruchu Stow. pol.-jug. w Polsce i Jugosławji” u: *Przegląd polsko-jugosłowiański*. god. I. br. 3. Poznań. travanj 1934., str. 7.

„Z ruchu Stow. pol.-jug. w Polsce i Jugosławji” u: *Przegląd polsko-jugosłowiański*. god. I. br. 9. Poznań. listopad 1934., str. 22–23.

„Z ruchu Stow. pol.-jug. w Polsce i Jugosławji” u: *Przegląd polsko-jugosłowiański*. god. I. br. 11. Poznań. prosinac 1934., str. 13–16.

„Z ruchu Stow. pol.-jug. w Polsce i Jugosławji” u: *Przegląd polsko-jugosłowiański*. god. II. br. 2. Poznań. veljača 1935., str. 12–15.

„Z ruchu Stow. pol.-jug. w Polsce i Jugosławji” u: *Przegląd polsko-jugosłowiański*. god. II. br. 3. Poznań. ożujak 1935., str. 11–12.

„Z ruchu Stow. pol.-jug. w Polsce i Jugosławji” u: *Przegląd polsko-jugosłowiański*. god. II. br. 4. Poznań. travanj 1935., str. 12–15.

„Z ruchu Stow. pol.-jug. w Polsce i Jugosławji” u: *Przegląd polsko-jugosłowiański*. god. II. br. 12. Poznań. prosinac 1935., str. 12–15.

„Z ruchu Stow. pol.-jug. z Belgradu” u: *Przegląd polsko-jugosłowiański*. god. III. br. 7. Poznań. srpanj 1936., str. 112.

„Z ruchu Stow. pol.-jug. z Katowic” u: *Przegląd polsko-jugosłowiański*. god. III. br. 5. Poznań. svibanj 1936., str. 77–78.

„Z ruchu Stow. pol.-jug. z Katowic” u: *Przegląd polsko-jugosłowiański*. god. IV. br. 7. Poznań. siječanj–travanj 1939., str. 10.

„Z ruchu Stow. pol.-jug. z Poznania” u: *Przegląd polsko-jugosłowiański*. god. III. br. 5. Poznań. svibanj 1936., str. 78–79.

„Z ruchu Stow. pol.-jug. z Poznania” u: *Przegląd polsko-jugosłowiański*. god. III. br. 6. Poznań. lipanj 1936., str. 93–94.

„Z ruchu Stow. pol.-jug. z Poznania” u: *Przegląd polsko-jugosłowiański*. god. III. br. 10. Poznań. listopad 1936., str. 157–158.

„Z ruchu Stow. pol.-jug. z Poznania” u: *Przegląd polsko-jugosłowiański*. god. IV. br. 3. Poznań. ożujak 1937., str. 47.

„Z ruchu Stow. pol.-jug. z Poznania” u: *Przegląd polsko-jugosłowiański*. god. IV. br. 5. Poznań. svibanj 1937., str. 79–80.

„Z ruchu Stow. pol.-jug. z Poznania” u: *Przegląd polsko-jugosłowiański*. god. IV. br. 7. Poznań. listopad–prosinac 1937., str. 110–111.

„Z ruchu Stow. pol.-jug. z Poznania” u: *Przegląd polsko-jugosłowiański*. god. V. br. 1. Poznań. siječanj–ożujak 1938., str. 13–15.

„Z ruchu Stow. pol.-jug. z Poznania” u: *Przegląd polsko-jugosłowiański*. god. V. br. 2. Poznań. travanj–lipanj 1938., str. 30–31.

„Z ruchu Stow. pol.-jug. z Poznania” u: *Przegląd polsko-jugosłowiański*. god. VI. br. 1. Poznań. siječanj–travanj 1939., str. 10–15.

„Z ruchu Stow. pol.-jug. z Poznania” u: *Przegląd polsko-jugosłowiański*. god. VI. br. 2. Poznań. svibanj–lipanj 1939., str. 32.

„Z ruchu Stow. pol.-jug. z Warszawy” u: *Przegląd polsko-jugosłowiański*. god. III. br. 3. Poznań. ożujak 1936., str. 44–47.

„Z ruchu Stow. pol.-jug. z Zagrzebia” u: *Przegląd polsko-jugosłowiański*. god. III. br. 1. Poznań. siječanj 1936., str. 13.

„Z ruchu Stow. pol.-jug. z Zagrzebia” u: *Przegląd polsko-jugosłowiański*. god. III. br. 6. Poznań. lipanj 1936., str. 93.

„Z ruchu Stow. pol.-jug. z Zagrzebia” u: *Przegląd polsko-jugosłowiański*. god. III. br. 12. Poznań. prosinac 1936., str. 188.

„Z ruchu Stow. pol.-jug. ze Lwowa” u: *Przegląd polsko-jugosłowiański*. god. IV. br. 6. Poznań. lipanj–rujan 1937., str. 95.

„Z życia słowiańskiego w Poznaniu” u: *Ruch Słowiański*. ser. II. god. II. br. 1. Lwów. 1937., str. 7–9.

„Ze Zjazdu Delegatów Ligi Stowarzyszeń Polsko-Jugosłowiańskich” u: *Przegląd polsko-jugosłowiański*. god. IV. br. 3. Poznań. ożujak 1936., str. 37–40.

„Zlatko Baleković powrócił do Jugosławii” u: *Dziennik Polski*. god. II. br. 322 (648). Kraków. 23. XI. 1946., str. 4.

„Zmiany na placówkach dyplomatycznych w Polsce i w Jugosławji” u: *Przegląd polsko-jugosłowiański*. god. II. br. 11. Poznań. studeni 1935., str. 8–9.

Knjige i članci u znanstvenim časopisima i zbornicima radova

Agičić, Damir. „Kratka povijest Poljske Michała Tymowskog i hrvatsko-poljski odnosi u povijesnoj perspektivi” u: *Kratka povijest Poljske*. Matica hrvatska. Zagreb. 1999., str. 200–211.

Agičić, Damir. *Podijeljena Poljska 1772.–1918*. Srednja Europa. Zagreb. 2004.

Agičić, Damir. „Przyczynek do historii polsko-jugosłowiańskich stosunków kulturalnych po II wojnie światowej – działalność Wiktora Bazieliacha na polu promocji kultury i jego praca tłumacza” u: *Studia z Dziejów Rosji i Europy Środkowo-Wschodniej*. sv. XLVI. Instytut Historii im. Tadeusza Manteuffla PAN w Warszawie. Warszawa. 2011., str. 217–236.

Alma Mater w podziemiu; Kartki z dziejów tajnego nauczania w Univerytecie Jagiellońskim 1941–1945 (prir. Maria i Alfred Zarbęowie). Wydawnictwo literackie. Kraków. 1964.

Andrić, Ivo. *Diplomatski spisi* (prir. Miladin Milošević). Prosveta. Beograd. 1992.

Andrić, Ivo. *Pisma (1912–1973), privatna pošta* (prir. Miroslav Karaulac). Matica srpska. Novi Sad. 2000.

Armia Krajowa w dokumentach 1939–1945. sv. 1. Studium Polski Podziemnej-Londyn: Zakład Narodowy imienia Ossolińskich. Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź. 1990.

- Baczkowska, Wanda. „Vilim Frančič” u Hajdukiewicz, Leszek. *Wyrok na Uniwersytet Jagielloński 6 listopada 1939*. Krajowa Agencja Wydawn. Kraków. 1989., str. 148–149.
- Baczkowska, Wanda. „Vilim Frančič” u: Perkowska, Urszula. *Corpus Academicorum Facultatis Philosophiae Universitatis Iagellonicae 1850-1945*. sv. XXIV. Księgarnia Akademicka. Kraków. 2007. str. 81–82.
- Banac, Ivo. *The National Question in Yugoslavia*. Cornell University Press. London. 1984.
- Banović, Snježana. „Druga bitka Julija Benešića za reformu HNK-a (1939.–1940.)” u: *Kazalište*. vol. XII. br. 37/38. Hrvatski centar ITI. Zagreb. 2009., str. 208–225.
- Barcik, Mieczysław; Cieślak, Adam; Grodowska–Kulińska, Danuta; Perkowska, Urszula. *Corpus studiosorum Universitatis Iagellonicae 1850/1851–1917/1918. A-D* (ur. Michalewicz, Jerzy). Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego. Kraków. 1999.
- Barcik, Mieczysław; Cieślak, Adam; Grodowska–Kulińska, Danuta; Perkowska, Urszula. *Corpus studiosorum Universitatis Iagellonicae 1850/1851–1917/1918. E-J* (ur. Stopka, Krzysztof). Towarzystwo Wydawnicze "Historia Iagellonica". Kraków. 2006.
- Barcik, Mieczysław; Cieślak, Adam; Gaszyński, Paweł; Grodowska–Kulińska, Danuta; Perkowska, Urszula; Żurkowski, Przemysław M. *Corpus studiosorum Universitatis Iagellonicae 1850/1851–1917/1918. M–N* (ur. Stopka, Krzysztof). Towarzystwo Wydawnicze "Historia Iagellonica". Kraków. 2011. (a)
- Barcik, Mieczysław; Cieślak, Adam; Gaszyński, Paweł; Grodowska–Kulińska, Danuta; Perkowska, Urszula; Żurkowski, Przemysław M. *Corpus studiosorum Universitatis Iagellonicae 1850/1851–1917/1918. O–Q* (ur. Stopka, Krzysztof). Towarzystwo Wydawnicze "Historia Iagellonica". Kraków. 2011. (b)
- Barcik, Mieczysław; Cieślak, Adam; Gaszyński, Paweł; Grodowska–Kulińska, Danuta; Perkowska, Urszula; Żurkowski, Przemysław M. *Corpus studiosorum Universitatis Iagellonicae 1850/1851–1917/1918. S–Ś* (ur. Stopka, Krzysztof). Towarzystwo Wydawnicze "Historia Iagellonica". Kraków. 2011. (c)
- Batinić, Ana. „Polonistička veza Julija Benešića i Zdenke Marković” u: *Poznanske Studia Slawistyczne*. br. 9. Poznań. 2015., str. 468–492.
- Batorović, Mato. *Iločani: kulturi, znanosti, prosyjeti*. KIC „Privlačica”. Vinkovci. 1990.
- Batowski, Henryk. *Polacy, Chorwaci i Węgrzy w r. 1848–1849*. Drukarnia Współczesna. Warszawa. 1937.
- Batušić, Slavko. „Iz Batušićevih pisama Juliju Benešiću” u: *Kronika Zavoda za književnost i teatrologiju JAZU*. god. III. br. 1. Zavod za književnost i teatrologiju JAZU. siječanj–lipanj 1977. Zagreb., str. 129–151.

- Benešić, Julije. „Hrvatsko-poljske prijateljske veze” u: *Današnja Poljska: zbornik za kulturnu suradnju Hrvatske s Poljskom* (ur. Julije Benešić). Društvo za kulturnu suradnju Hrvatske s Poljskom. Zagreb. 1948., str. 109–113.
- Benešić, Julije. *Hrvatsko-poljski rječnik*. Nakladni zavod Hrvatske. Zagreb. 1949.
- Benešić, Julije. *Istrgnuti listovi*. St. Kugli. Zagreb. 1922.
- Benešić, Julije. *Izabrani tekstovi*. Slavonica. Vinkovci. 1994.
- Benešić, Julije; Galović, Fran; Vrbanić, Milan; Milović, Zvonko. *Izbori iz djela*. Matica hrvatska: Zora. Zagreb. 1969.
- Benešić, Julije. *Kritike i članci*. Hrvatski izdavački bibliografski zavod. Zagreb. 1943.
- Benešić, Julije. „Kulturna saradnja Poljaka i jugoslavenskih naroda” u: *Današnja Poljska: zbornik za kulturnu suradnju Hrvatske s Poljskom* (ur. Julije Benešić). Društvo za kulturnu suradnju Hrvatske s Poljskom. Zagreb. 1948., str. 107–108.
- Benešić, Julije. „Leon Halbmillion” u: *Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti*. knj. 308. JAZU. Zagreb. 1955., str. 127–139.
- Benešić, Julije. „Njemačka nasilja u Poljskoj” u: *Današnja Poljska: zbornik za kulturnu suradnju Hrvatske s Poljskom* (ur. Julije Benešić). Društvo za kulturnu suradnju Hrvatske s Poljskom. Zagreb. 1948., str. 35–44.
- Benešić, Julije. „Osam godina u Varšavi (Kronika od godine 1930. do 1938.)”. rukopis. HAZU. Ostavština Julija Benešića. 18-2. Zagreb. 1960. (strojopis)
- Benešić, Julije. *Osiem lat w Warszawie*. Czytelnik. Warszawa. 1985.
- Benešić, Julije. *Poljska lirika*. Naklada zaklade tiskare Narodnih novina. Zagreb. 1939.
- Benešić, Julije. *Razgovori*. St. Kugli. Zagreb. 1922.
- Benešić, Julije. „Slavenska ideja u Poljaka” u: *Današnja Poljska: zbornik za kulturnu suradnju Hrvatske s Poljskom* (ur. Julije Benešić). Društvo za kulturnu suradnju Hrvatske s Poljskom. Zagreb. 1948., str. 104–106.
- Benešić, Juljusz. *Dwa odczyty o Polakach i o sobie*. Podstołeczna. Warszawa. 1934.
- Benešić, Juljusz. *Gramatyka języka chorwackiego czyli serbskiego*. Biblioteka Polska: Biblioteka Jugosłowiańska. Warszawa-Zagreb. (1937.) 1939.
- Benešić, Juljusz. *Jugosłowiańska poezja ludowa*. Biblioteka Polska: Biblioteka Jugosłowiańska. Warszawa. 1938.
- Benson, Leslie. *Jugosławia, Historia w zarysie*. Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego. Kraków, 2005.
- Blažina, Dalibor. *U auri dušnog dana*. Hrvatsko filološko društvo. Zagreb. 2005.

- Bobrownicka, Maria. „Krakowska Slawistyka Literaturoznawcza” u: *Ruch Literacki*. god. XXIV. br. 3–4 (138–139). Zakład Narodowy im. Ossolińskich: PAN. Kraków. svibanj–srpanj 1983., str. 187–200.
- Bobrownicka, Maria. „Poszukiwania i nepokoje Andricia” u: *Ivo Andrić w dziesiątą rocznicę śmierci (1975–1985)*. Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego. Warszawa. 1988., str. 7–22.
- Bogišić, Vlaho; Čale Feldman, Lada; Duda, Dean; Matičević, Ivica. *Leksikon hrvatske književnosti*. Naprijed. Zagreb. 1998.
- Božić, Ivan; Ćirković, Simo; Ekmečić, Milorad; Dedijer, Vladimir. *Istorija Jugoslavije*. 2. izdanje. Prosveta. Beograd. 1973.
- Bratulić, Josip. „Julije Benešić (1883–1957)” u: *Portreti hrvatskih jezikoslovaca*. Hrvatski radio. Zagreb. 1993., str. 199–206.
- Bratulić, Josip. „Julije Benešić kao filolog” u: *Hrvatsko-poljske veze XX. stoljeća – Julije Benešić u svom vremenu*. Hrvatsko-poljsko društvo. Zagreb. 1996., str. 10–17.
- Brlenić-Vujić, Branka. *Orfejeva oporuka – od moderne do postmoderne*. Matica hrvatska Osijek. Osijek. 2004.
- Brlenić-Vujić, Branka i Varga-Oswald, Tina. „Benešićeve teatrološke slike u lirici” u: *Riječ*, god. 14. sv. 4. HFDR. Rijeka. 2008., str. 89–102.
- Brlobaš, Željka. „Benešićeva književnokritička promišljanja” u: *Croatica et Slavica Iadertina*, god. X. br. 1. Sveučilište u Zadru, Odjel za kroatistiku i slavistiku. Zadar. 2014., str. 239–250.
- Brlobaš, Željka. „Benešićeva promišljanja o hrvatskom jeziku” u: *Dani Julija Benešića, Zbornik radova III*. Muzej grada Iloka. Ilok. 2008., str. 65–76.
- Brlobaš, Željka. „Julije Benešić kao priređivač i kritičar književnih tekstova” u: *Fluminensia*, god. XXVI. br. 2. Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci, Odsjek za kroatistiku. Rijeka. 2014., str. 123–132.
- Brlobaš, Željka. „Opis glagola u Benešićevoj *Gramatici*” u: *Dani Julija Benešića, Zbornik radova II*. Muzej grada Iloka. Ilok. 2006., str. 135–148.
- Buszko, Józef i Paczyńska, Irena. *Podstępne uwięzienie profesorów Uniwersytetu Jagiellońskiego i Akademii Górniczej (6 XI 1939 r.)*, *Dokumenty*. Uniwersytet Jagielloński. Kraków. 1995.
- Brzoza, Czesław i Sowa, Andrzej Leon. *Wielka Historia Polski*. sv. 5. Togra-Oficyjna Wydawnicza: Świat Książki. Kraków–Warszawa. 2003.

- Cirlić-Straszyńska, Danuta. „Benešić i poljski pisci” u: *Hrvatsko-poljske veze XX. stoljeća – Julije Benešić u svom vremenu*. Hrvatsko-poljsko društvo. Zagreb. 1996., str. 22–25.
- Chojnowski, Andrzej. „Glavni problemi unutarnjeg života Druge Republike” u: *Hrvati i Poljaci – narodi daleki i bliski. Zbornik radova sa znanstvenog skupa hrvatskih i poljskih povjesničara*. Hrvatski nacionalni odbor za povijesne znanosti: Filozofski fakultet u Zagrebu. Zagreb. 2003., str. 93–99.
- Cumft, Olgierd i Kujawa, Hubert Kazimierz. *Księga Lotników Polskich. Poległych, Zmarłych i Zaginionych 1939-1946*. Wydawnictwo Ministerstwa Obrony Narodowej. Warszawa. 1989.
- Czubiński, Antoni. *Historia Polski XX wieku*. Wydawnictwo Poznańskie. Poznań. 2003.
- Černi, Ružica, „Fotografije Julija Benešićca u fototeci Muzeja grada Iloka” u: *Dani Julija Benešićca, Zbornik radova I*. Pergamena: Muzej grada Iloka. Ilok. 2004., str. 57–67.
- Čalić, Marie-Janine. *Istorija Jugoslavije u 20. veku*. Clio. Beograd. 2013.
- Čučić, Ana. „Poljski knez Aleksandar Sapieha i Dubrovnik” u: *Hrvati i Poljaci – narodi daleki i bliski. Zbornik radova sa znanstvenog skupa hrvatskih i poljskih povjesničara*. Hrvatski nacionalni odbor za povijesne znanosti: Filozofski fakultet u Zagrebu. Zagreb. 2003., str. 7–11.
- Drozdek-Małolepsza, Teresa. „Hazena i piłka ręczna kobiet w Polsce w latach 1925–1939” u: *Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie. Kultura Fizyczna*. sv. XVI. br. 1. Akademia im. Jana Długosza. Częstochowa. 2017., str. 11–28.
- Dukovski, Darko. *Usud Europe*. C.A.S.H. Pula. 1999.
- Durković-Jakšić, Ljubomir. *Z dziejów stosunków jugosłowiańsko-polskich 1772–1840*. Matica srpska: Ossolineum. Zakład Narodowy im. Ossolińskich. Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk. 1977.
- Enciklopedija Jugoslavije 1 (A–Bosk)*. Leksikografski zavod FNRJ. Zagreb. 1960.
- Enciklopedija Jugoslavije 1 (A–Biz)*. Jugoslavenski leksikografski zavod. Zagreb. 1980.
- Enciklopedija Jugoslavije 5 (Jugos–Mak)*. Leksikografski zavod FNRJ. Zagreb. 1962.
- Enciklopedija leksikografskog zavoda 3 (Firković–Jugoslavica)*. Leksikografski zavod FNRJ. Zagreb. 1956.
- Encyklopedia Powszechna 1*. PWN. Warszawa. 1983.
- Encyklopedia Powszechna 2*. PWN. Warszawa. 1984.
- Encyklopedia Wojskowa A–M*. Wydawnictwo Naukowe PWN: Wydawnictwo Bellona. Warszawa. 2007.
- Esih, Ivan. *Poljsko slavenofilstvo s osobitim obzirom na poljsko-hrvatske odnose*. Hrvatsko kulturno društvo „Napredak”. Sarajevo. 1931.

- Esih, Ivan. „Vilim Frančić” u: *Leksikon pisaca Jugoslavije*. Matica srpska. Novi Sad. 1979., str. 154–155.
- Fatović-Ferenčić, Stella; Kale, Slaven; Hofgräff, Darija. „Istraživanja patološkog anatoma Eduarda Miloslavića na bojištima Drugoga balkanskog i Prvoga svjetskog rata” u: *Anali Zavoda za znanstveni i umjetnički rad u Osijeku*. sv. 30. HAZU. Zagreb–Osijek. 2014., str. 45–62.
- Feldmanowski, Hieronim. *Pieśni kroackie*. Nakładem księgarni M. Leitgebea. Poznań. 1867.
- Filipović Petrović, Ivana. „Leksikografska obrada frazema u Benešićevu *Rječniku hrvatskoga književnoga jezika od preporoda do I. G. Kovačića*” u: *Filologija*. knji. 58. HAZU. Zagreb. 2012., str. 115–132.
- Frančić, Vilim. „Bibliografia przekładów Julija Benešicia z literatury polskiej” u: *Pamiętnik Słowiański*. tom VIII. Wydawnictwo studium Słowiańskiego Uniwersytetu Jagiellońskiego. Kraków. 1958., str. 181–188. (a)
- Frančić, Vilim. „Budowa słowotwórcza serbskochorwackich kolektywów” u: *Zeszyty naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego*. sv. XLI. Kraków. 1961.
- Frančić, Vilim. „Dan poljsko-jugoslavenkog bratstva u Lavovu, Premijera Kosorove drame *Požar strasti*” u: *Obzor*. god. LXIII. br. 81. Zagreb. 25. ožujka 1922., str. 1–2.
- Frančić, Vilim. „Działalność Komisji Oświecenia Publicznego (KOP) w latach 1939-1941” u: *Rocznik Komisji Nauk Pedagogicznych*. sv. XIII. PAN: Komisja Nauk Pedagogicznych. Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk. 1971., str. 175–177.
- Frančić, Vilim. „Działalność naukowa Instytutu Językoznawstwa U. J. w latach 1951–56” u: *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego*. br. 17. Filologia. Z. 4. Uniwersytet Jagielloński: Państwowe Wydawnictwo Naukowe. Kraków. 1958c., str. 271–286.
- Frančić, Vilim. *Gramatyka opisowa języka serbochorwackiego*. PWN. Warszawa. 1956. (a)
- Frančić, Vilim. „Ivo Andrić, poeta-samotnik i epik Bośni” u: *Dziennik Polski*. god. II. br. 231 (557). Kraków. 24. VIII. 1946., str. 5.
- Frančić, Vilim. *Jugosławia, niewyzyskany rynek dla eksportu polskiego*. Wyższe Studium Handlowe. Kraków. 1932.
- Frančić, Vilim. *Juraj Križanić – życie i dzieło*. Sprawozdania z prac naukowych wydziału i PAN. Warszawa. 1969.
- Frančić, Vilim. „Krakovsko kazalište” u: *Obzor*. god. LXIV. br. 162. Zagreb. 15. VI. 1923., str. 1. (b)
- Frančić, Vilim. „Nekoliko sati milijunaš, Pismo iz Krakova” u: *Obzor*. god. LXIV. br. 194. Zagreb. 18. srpnja 1923., str. 1. (c)

- Frančić, Vilim. „O pracach gramatycznych i słownikarskich J. Benešicia” u: *Pamiętnik Słowiański*. tom VIII. Wydawnictwo studium Słowańskiego Uniwersytetu Jagiellońskiego. Kraków. 1958., str. 133–139. (b)
- Frančić, Vilim. „Pismo iz Krakova” u: *Obzor*. god. LXIV. br. 140. Zagreb. 24. svibnja 1923., str. 2–3. (a)
- Frančić, Vilim. *Słownik serbsko-chorwacko-polski*. Tom 1 (A–M). Wiedza Powszechna. Warszawa. 1956. (b)
- Frančić, Vilim. *Słownik serbsko-chorwacko-polski*. Tom 2 (N–Ž). Wiedza Powszechna. Warszawa. 1959.
- Frangeš, Ivo. *Povijest hrvatske književnosti*. Matica hrvatska: Cankarjeva založba. Zagreb–Ljubljana. 1987.
- Gaj, Ljudevit. *Kratka osnova horvatsko slavenskoga pravopisana, poleg mudrolubneh na-rod--neh i prigospodarneh temelov i zrokov = Kurzer Entwurf einer Kroatisch-slavischen Ortho-graphie nach philosophischen, nazionälen und ökonomischen Grundsätzen*. Međunarodni slavistički centar SR Hrvatske. Liber: Nacionalna i sveučilišna biblioteka. Zagreb. 1983. (pogovor Josip Bratulić). Pretisak izdanja: Vu Budimu iz tiskarnice Kraljevskoga Vseučilišća. Budim. 1830.
- Gieysztor, Aleksander; Kieniewicz, Stefan; Rostworowski, Emanuel; Tazbir, Janusz; Wereszycki, Henryk. *History of Poland*. PWN. Warszawa. 1968.
- Giza, Antoni i Gmitruk, Janusz. *Tajne raporty z Jugosławii*. Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza: Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego. Warszawa. 2002.
- Gerner, Eliza. *Tito Strozzi, Svjetla i sjene jednog glumačkog puta*. Prometej. Zagreb. 2004.
- Goldstein, Ivo. *Hrvatska 1918–2018*. Europaperss holding: Novi Liber. Zagreb. 2008.
- Grabowski, Tadeusz Stanisław. „Twórczość literacka i przekładowa Julije Benešicia” u: *Pamiętnik Słowiański*. sv. VIII. Wydawnictwo studium Słowańskiego Uniwersytetu Jagiellońskiego. Kraków. 1958., str. 109–131.
- Grudzień, Sebastian. „U krugu hrvatskih poznanstava Henryka Batowskog: između književnosti, politike i povijesti” u: *Poljsko-hrvatske veze kroz stoljeća – Povijest, kultura, književnost*. (ur. Maciej Czerwiński i Damir Agičić). Srednja Europa. Zagreb. 2018., str. 69–82.
- Gulić, Milan. „Odnosi između Kraljevine SHS/Jugoslavije i Republike Poljske (1919–1939). Pogled iz Beograda” u: *Jugoslavensko-poljski odnosi u XX veku*. Zbornik radova. Institut za savremenu istoriju: Institut za istoriju i međunarodne odnose. Beograd. 2015., str. 55–73.

Gwiazdomorski, Jan. *Wspomnienia z Sachsenhausena*. Wydawnictwo literackie. Kraków. 1964.

Hamm, Josip. „Društvo za kulturnu suradnju Hrvatske s Poljskom” u: *Današnja Poljska: zbornik za kulturnu suradnju Hrvatske s Poljskom* (ur. Julije Benešić). Društvo za kulturnu suradnju Hrvatske s Poljskom. Zagreb. 1948., str. 185–203.

Halecki, Oscar. *A History of Poland*. Roy Publishers Inc. New York. 1983.

Hećimović, Branko. *U zagrljaju kazališta*. Hrvatski centar ITI-UNESCO. Zagreb. 2004.

Herout, Vjenceslav. „Poznati Daruvarčani – Dr. Vilim Frančić” u: *Vrela, ogranak Matice hrvatske Daruvar*. god. X. br. 19/20. Daruvar. 2003., str. 27–28.

Jagodar, Josip. „Julije Benešić i njegova putovanja u Poljsku” u: *Hrašće–časopis za književnost, umjetnost, kulturu i povijest*. god. XXII. br. 52. Općinska narodna knjižnica Drenovci. Drenovci. srpanj–prosinac 2018., str. 13–26.

Jagodar, Josip. *Savez za oružanu borbu i Zemaljska armija u Poljskoj od 1939. do 1945. godine*. diplomski rad (mentor prof. dr. sc. Darko Dukovski). Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci. Rijeka. lipanj 2015.

Jareb, Jere. „Pola stoljeća hrvatske politike 1985-1945”. Institut za suvremenu povijest. Zagreb. 1995.

Jembrih, Alojz i Tomas, Domagoj. „Pisma Julija Benešića Vatroslavu Jagiću (1906–1918)” u: *Kroatologija*. god. IV. Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu. Zagreb. 2013., str. 1–23.

Jemrić, Marina. „Autobiografski tekst Julija Benešića i Josipa Kosora (usporedba)” u: *Fluminensia*, god. XXV. br. 1. Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci, Odsjeka za kroatistiku. Rijeka. 2013., str. 33–46.

Kale, Slaven. „Hrvati u Poljskoj” u: *Hrvatski iseljenički zbornik*. Hrvatska matica iseljenika. Zagreb. 2014., str. 146–151.

Kale, Slaven. „Slavist Vilim Frančić” u: *Književna smotra*. god. XLVII. br. 178 (4). Hrvatsko filološko društvo: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu. Zagreb. 2015., str. 101–110.

Karaś, Mieczysław. „Językoznawstwo w krakowskim środowisku naukowym” u: *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Historyczne*. br. 47. Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego. Kraków. 1974., str. 191–222.

Kasumović, Siniša. „Granice (sto Krležinih dana u Poljskoj)” u: *Tema*. god. VI. br. 9/12. Centar za knjigu. Zagreb. 2009., str. 31–50.

Kolarić, Aleksandra. „Juraj Utješenović i njegovo doba” u: *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti HAZU*. god. 16. Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti. Zagreb. 1998., str. 119–133.

Koljanin, Milan. „Poljske izbeglice u Jugoslaviji 1939–1941. godine” u: *Jugoslavensko-poljski odnosi u XX veku*. Zbornik radova. Institut za savremenu istoriju: Institut za istoriju i međunarodne odnose. Beograd. 2015., str. 141–154.

„Konvencija o kulturnoj saradnji između Federativne Narodne Republike Jugoslavije i Republike Poljske” u: *Današnja Poljska: zbornik za kulturnu suradnju Hrvatske s Poljskom* (ur. Julije Benešić). Društvo za kulturnu suradnju Hrvatske s Poljskom. Zagreb. 1948., str. 18–20.

Koskodan, Kenneth K. *No Greater Ally*. Osprey Publishing. Oxford–Long Island City. 2011.

Kot, Włodzimierz. „Miroslav Krleža i poljsko kazalište” u: *Dani Hvarškoga kazališta: Građa i rasprave o hrvatskoj književnosti i kazalištu*, god. VIII. br. 1. Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti – Književni krug Split. Split. travanj 1981., str. 376–390.

Korzeniowski, Stanisław. „Repatrijacija Poljaka iz Jugoslavije” u: *Današnja Poljska: zbornik za kulturnu suradnju Hrvatske s Poljskom* (ur. Julije Benešić). Društvo za kulturnu suradnju Hrvatske s Poljskom. Zagreb. 1948., str. 62–63.

Kucharski, Władysław. „Mieczysław Grabiński” u: Grabiński, Mieczysław. *Dyplomacja w Dachau....* Wydawnictwo „Słowa Polskiego”. Dachau–Freiman–Monachium–Dillingen. 1946.

Kuna, Branko. „Julije Benešić o jeziku književnosti” u: *Dani Julija Benešića, Zbornik radova III*. Muzej grada Iloka. Ilok. 2008., str. 77–84.

Kuntarić, Đuro. „Dr Zdenka Marković, najstariji živi hrvatski polonist”. poseban otisak iz: *Požeški zbornik*, god. IV. Matica hrvatska. Pododbor Slavonska Požega: Matica hrvatska. Ogranak Slavonska Požega. 1973., str. 1–13.

Lehr-Spławiński. Tadeusz. „Chrestomatia Słowiańska”. u: *Biblioteka Studium Słowiańskiego UJ*. serija C. br. 3. 1. dio: *Teksty Południowo-Słowiańskie*. Wydawnictwo Studium Słowiańskiego Uniwersytetu Jagiellońskiego. Kraków. 1949.

Leksikon hrvatskih pisaca (ur. Fališevac, Dunja; Nemeč, Krešimir; Novaković, Darko). Školska knjiga. Zagreb. 2000.

Lis, Tomasz Jacek. „Delatnost Lige poljsko-jugoslavenskih društava u međuratnom periodu” u: *Jugoslavija i Poljska u XX veku – Međunarodni tematski zbornik radova sa konferencije Jugoslovensko-poljski odnosi u XX veku*. Beograd. 2017., str. 115–128.

Loza, Stanisław. *Czy wiesz kto to jest?*. Główna Księgarnia Wojskowa. Warszawa. 1938.

Łukomski, Grzegorz; Polak, Bogusław; Suchcitz, Andrzej. *Kawalerowie Virtuti Militari 1792–1945 – wykazy odznaczonych za czyny z lat 1863–1864, 1914–1945*. Uczelniane Politechniki Koszalińskiej. Koszalin. 1997.

Małczak, Leszek. *Croatica. Literatura i kultura chorwacka w Polsce w latach 1944–1989*. Uniwersytet Śląski. Katowice. 2013.

Małczak, Leszek. „Obraz katolików i muzułmanów w polskich przekładach opowiadania Ivo Andrića *U musafirhani*” u: *Przekłady Literatur Słowiańskich*. god. II. br. 1. Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego. Katowice. 2011., str. 106–121.

Małczak, Leszek. „Rola krakowskich slawistów w polsko-chorwackich kontaktach kulturalnych i naukowych w latach 1944–1948.” u: *Tradycja i wyzwania. Metodologia badań slawistycznych XX i XXI wieku*. Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego. Kraków. 2015., str. 377–384.

Marić, Ante. „Fra Didak Burić (1898.–1974.)” u: *Stopama pobijenih, glasilo Vicepostulature postupka mučeništva „Fra Leo Petrović i 65 subraće”*. god. X. br. 2 (19). Široki Brijeg. lipanj – prosinac 2017., str. 44–50.

Marijanović, Stanislav. „Benešićeva književna mladost” u: *Revija–časopis za književnost, kulturu i društvena pitanja*. god. XV. br. 3. Centar za kulturu i umjetnost Radničkog sveučilišta „Božidar Maslarić“. Osijek. svibanj–lipanj 1975., str. 11–24.

Marijanović, Stanislav. „Jubilarni zapisi o Juliju Benešiću 1893–1973.” u: *Revija–časopis za književnost, kulturu i društvena pitanja*. god. XIII. br. 1. Centar za kulturu i umjetnost Radničkog sveučilišta „Božidar Maslarić“. Osijek. siječanj–veljula 1973., str. 10–11.

Marijanović, Stanislav. „Julije Benešić i Nikola Andrić-suodnos po srodnosti” u: *Dani Julija Benešića, Zbornik radova I*. Pergamena: Muzej grada Iloka. Ilok. 2004., str. 157–163.

Marković, Zdenka. *Što smo mi žene učinile za hrvatsko-poljsko zbliženje?*. Hrvatsko književno društvo Sv. Ćirila i Metoda. Zagreb. 1976., str. 323–338.

Maštrović, Tihomil. „Nepoznata korespondencija Ive Andrića. 118 pisama Zdenki Marković” u: *Poseban otisak iz Kronike*. Zavod za književnost i teatrologiju JAZU. br. 18–19. Zagreb. 1981., str. 13–80.

Maštrović, Tihomil. „Zdenka Marković i Ivo Andrić – jedno književno prijateljstvo” u: *Neukrotivo svoji: Kroatističke rasprave i članci*. Erasmus naklada. Zagreb. 2011., str. 193–215.

Matković, Marijan. *Julije Benešić i hrvatska književnost prve polovine XX. stoljeća*. Izdavački zavod JAZU. Vinkovci–Zagreb. 1968.

Matković, Marijan. *Razgovori i pogovori*. HAZU: Matica hrvatska: Nakladni zavod Matice hrvatske. Zagreb. 1985.

Mazower, Mark. *Mračni kontinent*. Prometej. Zagreb. 2004.

- Mićić, Srđan. „Poljska u jugoslavenskoj spoljnoj politici tokom 30-ih godina XX veka” u: *Jugoslavensko-poljski odnosi u XX veku. Zbornik radova*. Institut za savremenu istoriju: Institut za istoriju i međunarodne odnose. Beograd. 2015., str. 75–91.
- Michalewicz, Jerzy. *Relacje pracowników Uniwersytetu Jagiellońskiego o ich losach osobistych i dziejach uczelni w czasie Drugiej wojny światowej*. Secesja. Kraków. 2005.
- Mihanović, Nedjeljko. „Intendantska era Julija Benešića” u: *Đakovački susreti hrvatskih književnih kritičara*. br. 5. Matica hrvatska Đakovo. Đakovo. 2003., str. 57–69.
- Mihanović, Nedjeljko. „Kronologija života Julija Benešića” u: *Julije Benešić–Izložba u spomen 100. obljetnice rođenja*. Zavod za književnost i teatrologiju JAZU: Hrvatsko narodno kazalište: Kulturno umjetničko društvo „Julije Benešić” Ilok. Ilok. 1993., str. 11–15.
- Milanović, Zvonimir. „Muza dalmatinska i sarmatska. Intelektualna i politička sinergija poljskih i hrvatskih humanista u XVI. stoljeću” u: *Poljsko-hrvatske veze kroz stoljeća – Povijest, kultura, književnost*. (ur. Maciej Czerwiński i Damir Agičić). Srednja Europa. Zagreb. 2018., str. 1–13.
- Morawski, Konrad Sebastian. „Okoliczności budowy stosunków dyplomatycznych pomiędzy Polską a Jugosławią w 1918 roku” u: *Historia i Polityka: Półrocznik poświęcony myśli politycznej i stosunkom międzynarodowym*. br. 10 (17). Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika. Rzeszów. 2013., str. 95–114.
- Morsztyn, Hieronim. *Światowa rozkosz*. Biblioteka Pisarzy Staropolskich. Instytut Badań Literackich PAN: Stowarzyszenie „Pro Cultura Litteraria”. Warszawa. 1995.
- Mužić, Ivan. „Bijeli Hrvati u banskoj Hrvatskoj i županijska Hrvatska” u: *Starohrvatska prosvjeta*, sv. III. br. 37. Muzej hrvatskih arheoloških spomenika. Split. 2010., str. 265–298.
- Nikolić-Hoyt, Ana. „U pozadini rječnika” u: *Fluminensia*, god. XXV. br. 1. Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci, Odsjek za kroatistiku. Rijeka. 2013., str. 151–166.
- Nikolić-Hoyt, Ana. „Uz dovršavanje Benešićeva Rječnika” u: *Filologija*, knji. 55. HAZU. Zagreb. 2010., str. 61–87.
- Nowak-Bajcar, Sylwia. *Helena; Kobieta, Której nie ma i która jest*. Księgarnia Akademicka. Kraków. 2013.
- Oczkova, Barbara. „Vilim Francić” u: *Złota Księga–Uniwersytet Jagielloński. Suplement*. Księgarnia Akademicka. Kraków. 2008., str. 35–38.
- Ostojić, Ivan. „Hrvatski benediktinci i pokrštenje Poljaka” u: *Bogoslovna smotra*. god. XXXVI. br. 3–4. Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu. Zagreb. 1967., str. 650–652.

- Pawlak, Jerzy. *Polskie Eskadry w Wojnie Obronnej 1939*. Wydawnictwa Komunikacji i Łączności. Warszawa. 1982.
- Pavličević, Dragutin. *Povijest Hrvatske*. 2. izdanje. Naklada Pavičić. Zagreb. 2000.
- Pavličić, Pavao. *Barokni pakao*. P.I.P. Pavličić. Zagreb. 2003.
- Pavlović, Momčilo. „Oblici saradnje zemalja narodne demokratije 1945–1948. Primer Jugoslavija–Poljska” u: *Jugoslavensko-poljski odnosi u XX veku*. Zbornik radova. Institut za savremenu istoriju: Institut za istoriju i međunarodne odnose. Beograd. 2015., str. 167–184.
- Paździerski, Lech. „Działalność polonofilska w Jugosławii w pierwszej połowie XX wieku” u: *Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu*. knjiga XIV. br. 2. Novi Sad. 1971., str. 447–471.
- Paździerski, Lech. *Hrvatske teme*. Hrvatsko filološko društvo. Zagreb. 2009.
- Paździerski, Lech. „Iz osječko-iločke korespondencije J. Benešića s Poljacima” u: *Revija–časopis za književnost, kulturu i društvena pitanja*. god. XXI. br. 1. Centar za kulturu i umjetnost Radničkog sveučilišta „Božidar Maslarić”. Osijek. siječanj–veljača 1981., str. 1–13. (a)
- Paździerski, Lech. *Julije Benešić i Poljaci*. Hrvatsko filološko društvo. Zagreb. 2004.
- Paździerski, Lech. „Julije Benešić i Varšava” u: *Zbornik za slavistiku*. br. 24. Matica srpska. Novi Sad. 1983., str. 79–101.
- Paździerski, Lech. „Polonofilske dimenzije biografije Julija Benešića (u godinama 1908–1930.)” u: *Zbornik radova Instituta za strane jezike i književnosti*. sv. 1. Filozofski fakultet Univerziteta u Novom Sadu. Novi Sad. 1979., str. 241–260.
- Paździerski, Lech. „Poljski univerziteti Julija Benešića” u: *Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu*. knj. XVIII. br. 1. Novi Sad. 1975., str. 381–407.
- Paździerski, Lech. „Prvo Slovensko putovanje Julija Benešića” u: *Zbornik za slavistiku*. br. 21. Matica srpska. Novi Sad. 1981., str. 115–129. (b)
- Pejaković, Hrvoje. „Julije Benešić (1883.–1957.)” u: *Đakovački susreti hrvatskih književnih kritičara*. br. 5. Matica hrvatska Đakovo. Đakovo. 2003., str. 15–25.
- Pełczyński, Tadeusz. *Armia Krajowa i Powstanie Warszawskie*. Muzeum Armii Krakowej. Kraków. 2007.
- Perić, Ivo. *Povijest Hrvata*. CTT-Centar za transfer tehnologije. Zagreb. 1997.
- Pintarić, Nada. „Benešićeva hrvatska gramatika za Poljake” u: *Dani Julija Benešića, Zbornik radova I*. Pergamena: Muzej grada Iloka. Ilok. 2004., str. 105–112.
- Pintarić, Nada. „Vilim Frančić” u: *Hrvatski biografski leksikon*. sv. 4 (E–GM). Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Zagreb. 1998., str. 359–360.

- Pintarić, Nada. „Julije Benešić između Hrvatske i Poljske; Benešićevo otkrivanje Poljske” u: *Dani Julija Benešića, Zbornik radova I*. Pergamena: Muzej grada Iloka. Ilok. 2004., str. 127–133.
- Pjesnici hrvatske moderne* (prir. Vinko Brešić). Znanje. Zagreb. 2003.
- Pranjković, Ivo. „Konceptija Benešićev rječnika hrvatskoga književnoga jezika” u: *Dani Julija Benešića, Zbornik radova I*. Pergamena: Muzej grada Iloka. Ilok. 2004., str. 69–78.
- Roszkowski, Wojciech. *Historia Polski 1914–2014*. Wydawnictwo naukowe PWN. Warszawa. 2004.
- Rudkowska, Agnieszka Zofia i Kale, Slaven. „Hrvatska prisutnost u Poljskoj” u: *Hrvatska izvan domovine II*. Hrvatska matica iseljenika. Zagreb. 2017., str. 613–622.
- Sabljak, Tomislav. „Benešićev Rječnik hrvatskoga književnog jezika” u: *Kronika Zavoda za književnost i teatrologiju JAZU*. god. III. br. 2. Zavod za književnost i teatrologiju JAZU. srpanj–prosinac 1977. Zagreb., str. 9–10.
- Sachsenhausen; Księga pamiątkowa II krajowego zjazdu B. więźów politycznych obozu koncentracyjnego w dniach 5 i 6 listopada 1964* (ur. doc. dr. Vilim Frančić). Wydawnictwo literackie. Kraków. 1966.
- Samardžija, Marko. *Devet iločkih priopćenja i jedno warszawsko*. Muzej grada Iloka. Ilok. 2010.
- Samardžija, Marko. „O imenima u Hrvatsko-poljskom rječniku Julija Benešića” u: *Dani Julija Benešića, Zbornik radova III*. Muzej grada Iloka. Ilok. 2008., str. 85–88.
- Samardžija, Marko. „Rječnik iločkoga govora Julija Benešića” u: *Dani Julija Benešića, Zbornik radova I*. Pergamena: Muzej grada Iloka. Ilok. 2004., str. 79–85.
- Skład Uniwersytetu Jana Kazimierza w latach akademickich 1925/1926, 1926/1927*. Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie. Lwów. 1927.
- Skarżyński, Mirosław. „Poznańskie lata Henryka Ułaszyna” u: *Poznańskie Studia Polonistyczne, Seria językoznawcza*. sv. 19. (39). br. 1. Wydawnictwo „Poznańskie Studia Polonistyczne”. Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Poznań. 2012., str. 199–220.
- Sokulski, Mateusz. „Poljska kultura 1948.–1956. Perspektiva jugoslavenskog veleposlanstva u Poljskoj kao izraz legitimizacije vlastitog režima” u: *Historijski zbornik*. god. LXVII. br. 2. Društvo za hrvatsku povjesnicu. Zagreb. 2014., str. 345–360.
- Stamać, Ante. *Antologija hrvatskog pjesništva*. Školska knjiga. Zagreb. 2007.
- Šegota, Branko. „Benešić i Hrvatsko-poljsko društvo” u: *Hrvatsko-poljske veze XX. stoljeća – Julije Benešić u svom vremenu*. Hrvatsko-poljsko društvo. Zagreb. 1996., str. 38–40.

Šišić, Ferdo. *Povijest Hrvata u vrijeme narodnih vladara*. Školska knjiga: Narodne novine. Zagreb. 1925.

Szymański, Józef. *Herbarz rycerstwa polskiego z XVI wieku*. DiG. Warszawa. 2001.

Tanner, Marcus. *Croatia, a Nation forged in War*. Yale University Press. London. 2010.

Tymowski, Michał. *Kratka povijest Poljske*. Matica hrvatska. 1999.

Ułaszyn, Henryk. *Z Kopiovej na katedry uniwersyteckie – wspomnienia* (ur. Mirosław Skarżyński). Księgarnia Akademicka. Kraków. 2010.

Urbańczyk, Stanisław. „Katedra Filologii Słowiańskiej Uniwersytetu Jagiellońskiego” u: *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Historyczne*. br. 47. Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego. Kraków. 1974., str. 223–236.

Vidović Bolt, Ivana. „Jedan rječnik za sva vremena. Hrvatsko-poljski rječnik – Benešićev prinos hrvatskoj leksikografiji” u: *Tragovi tradicije, znakovi kulture. Zbornik u čast Stipi Botici*, Zagreb. 2018., str. 687–698.

Walkiewicz, Wiesław. *Jugosławia: Byt wspólny i rozpad*. Wydawnictwo Trio. Warszawa. 2000.

Wierzbicki, Jan. *Ivo Andrić*. Wiedza Powszechna. Warszawa. 1965.

Wierzbicki, Jan. *Miroslav Krleža*. Wiedza Powszechna. Warszawa. 1975.

Wierzbicki, Jan. „Słowo wstępne” u: *Ivo Andrić w dziesiątą rocznicę śmierci (1975–1985)*. Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego. Warszawa. 1988., str. 5–6.

Wittlin, Józef. *Sol zemlje* (ur. Slavko Batušić). Savremene biblioteke. Zagreb. 1940.

Zaborowski, Jan i Poznański, Stanisław. *Sonderaktion Krakau: W dwudziestą piątą rocznicę 6 listopada 1939*. Związek Bojowników o Wolność i Demokrację. Warszawa. 1964.

Zec, Dejan. „Jugoslovensko-poljski fudbalski kontakti u međuratnom periodu” u: *Jugoslavensko-poljski odnosi u XX veku*. Zbornik radova. Institut za savremenu istoriju: Institut za istoriju i međunarodne odnose. Beograd. 2015., str. 107–122.

Živančević, Milorad. „Andrić u Poljskoj” u: *Polonica*. Matica srpska. Novi Sad. 1987., 203–235.

Živančević, Milorad. „Ivo Andrić u Poljskoj” u: *Letopis Matice srpske*. CXXXVIII. knj. 389. sv. 4. Matica srpska. Novi Sad. 1962., str. 361–366.

Živančević, Milorad. „Poljsko-jugoslavenske književne veze u prošlosti i sadašnjosti” u: *Letopis Matice srpske*. CXXXVII. knj. 388. sv. 4. Matica srpska. Novi Sad. 1961., str. 291–294.

Žurek, Piotr. „Nova interpretacija geneze Načertanija: Srbocentrizam hotela Lambert i Hrvati” u: *Scrinia slavonica*. god. VI. Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje Hrvatskog instituta za povijest. Slavonski Brod. 2006., str. 629–648.

Žurek, Piotr. *Polska i Polacy w życiu Josipa Juraja Strossmayera*. Wydawnictwo Akademii Techniczno-Humanistycznej. Bielsko-Biała. 2006.

ŽIVOTOPIS

Josip Jagodar rodio se 15. kolovoza 1991. godine u Slavonskom Brodu. Nakon osnovne škole u Slavonskom Kobašu, završio je gimnaziju „Matija Mesić“ u Slavonskom Brodu 2010. godine. Dvopredmetni studij hrvatskog jezika i književnosti i povijesti završio je 2013., a magistrirao 2015. godine na Filozofskom fakultetu u Rijeci. U listopadu 2015. godine upisao je Poslijediplomski doktorski studij kroatologije na Hrvatskim studijima u Zagrebu. Završio je četiri ljetne škole poljskoga jezika i kulture (Krakov, 2012.; Torunj, 2013.; Rzeszów, 2014. i Varšava, 2015.) te ljetnu školu talijanskog jezika i kulture (Bovec, 2015.). Radio je kao lektor hrvatskog jezika na Riječkoj kroatističkoj školi na Filozofskom fakultetu u Rijeci (2014./2015.). Sudjelovao je i u organizaciji više međunarodnih konferencija i simpozija na Filozofskom fakultetu u Rijeci i Fakultetu za odgojne i obrazovne znanosti u Slavonskom Brodu. Obnašao je nekoliko funkcija na Filozofskom fakultetu u Rijeci (član studentskog zbora, Fakultetskog vijeća, Odbora za kvalitetu, demonstrator, predsjednik udruge „Idiom“, tajnik udruge Malleus, suosnivač i dopredsjednik udruge SUSRi). Izlagao je na konferencijama i znanstvenim skupovima u Rijeci, Slavonskom Brodu, Osijeku, Puli, Zagrebu, Zadru, Oriovcu, Novskoj i Poznanju (Poljska). Dobitnik je dviju stipendija: jednomjesečne stipendija Kraljice Jadwige Jagelonskog sveučilišta iz Krakova i jednomjesečne stipendije CEEPUS za potrebe istraživanja doktorske teme na Institutu za zapadnu i jugoistočnu slavistiku Sveučilišta u Varšavi i obje stipendije koristio je 2018. godine.

Aktivan je član DVD-a Slavonski Kobaš, Kreativne udruge mladih „Limes“ iz Slavonskog Kobaša, počasni predsjednik USK „Idiom“, član skupštine LAG „Posavina“, Savjeta mladih općine Oriovac i Brodsko-posavske županije. Sudjelovao je u nekoliko projekata za mlade te vodio nekoliko projekata u lokalnoj zajednici. Trenutno radi u OŠ „Dr. Stjepan Ilijašević“ kao nastavnik hrvatskog jezika gdje vodi i dramsku sekciju.

Objavljene knjige

1. Jagodar, Josip. *Lovstvo u Slavonskom Kobašu*. Despot Infinitus. Zagreb. 2019.
2. Berbić-Kolar, Emina; Đurić, Tanja; Grozdanović, Monika; **Jagodar, Josip**; Javor, Antun; Mihić, Ivana; Sudarević, Katarina. *Leksikon slavonske narodne medicine Brodskoga posavlja*. Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku. Osijek. 2017.

3. Jagodar, Josip. *Povijest dobrovoljnog vatrogasnog društva Slavonski Kobaš*. vlastita naklada. Slavonski Kobaš. 2012.

Objavljeni radovi

1. Jagodar, Josip. „Ilićeve Lovorike u Spomen knjizi Upravne općine Kobaš (1872.–1909.) i Spomenici Župe svetog Ivana Krstitelja iz Slavanskog Kobaša” u: *Zborniku radova sa znanstvenog simpozija o Luki Iliću Oriovčaninu: kulturološki, sociološki, politički i religijski učinci djelovanja Luke Ilića Oriovčanina na Novsku i Zapadnu Slavoniju*. Novska. 2019. (recenzirano i čeka tisak)

2. Jagodar, Josip. „Toponim Kobaš i slavni kobaški junaci u djelima *Lovorike gradiškoga narodnoga graničarskoga puka br. 8* i *Narodni slavonski običaji Luke Ilića Oriovčanina*” u: *Luka Ilić Oriovčaninu, zbornik radova znanstveno-stručnog skupa*. Hrvatski institut za povijest - Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje i Općina Oriovac. Slavonski Brod–Oriovac. 2019., str. 59–74.

3. Jagodar, Josip. „Julije Benešić i njegova putovanja u Poljsku” u: *Hrašće, časopis za književnost, umjetnost, kulturu i povijest*. Općinska narodna knjižnica Drenovci. god. XXII. br. 52. Drenovci. srpanj–prosinac 2018., str. 13–26.

4. Jagodar, Josip. „Vukovar kao primjer multietničkog i podijeljenoga grada” u: *Balkanica Posnaniensia Acta et studia*. vol. XXIV. Institut za povijest Sveučilišta Adama Mickiewicza u Poznaniu. Poznanj. Poljska. 2018., str. 101–126.

5. Jagodar, Josip i Petrović, Ivana. „Narječja i dijalekti u čitankama i udžbenicima osnovnih škola” u: *Zbornik radova Međunarodne studentske konferencije "Izazovi u odgoju i obrazovanju"*. Dislocirani studij u Slavonskome Brodu Fakulteta za odgojne i obrazovne znanosti Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku. Slavonski Brod. 2016., str. 107–120.

6. Jagodar, Josip. „Priče o običajima kao podloga za nastavne, izvannastavne i izvanškolske aktivnosti” u: *Zbornik radova Međunarodne studentske konferencije "Izazovi u odgoju i obrazovanju"*. Dislocirani studij u Slavonskome Brodu Fakulteta za odgojne i obrazovne znanosti Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku. Slavonski Brod. 2016., str. 100–106.

7. Jagodar, Josip. „Bez alata nema zanata; Alati i zanati u frazeologiji hrvatskoga jezika" u: *Zbornik radova s međunarodne studentske konferencije "Jezik: uputstva za upotrebu"*. Sveučilište Jurja Dobrile u Puli. Pula. 2016., str. 114–124.
8. Jagodar, Josip. „Družba Isusova-Isusovci", u: *Rostra*. vol. 6. br. 6. Zadar. 2014., str. 96–105.
9. Jagodar, Josip i Jukić, Sandra. „Zastupljenost Dragutina Tadijanovića u osnovnoškolskim i srednjoškolskim čitankama" u: *Zbornik radova s međunarodne studentske konferencije "Veliki dječji književnici kao univerzalni kapital"*. Dislocirani studij u Slavonskome Brodu Fakulteta za odgojne i obrazovne znanosti Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku. Slavonski Brod. Slavonski Brod. 2014., str. 181–190.
10. Jagodar, Josip. „Oporuka Oktavija Kole (1773.)" u: *Zbornik radova Društva studenata povijesti Hrvatskih studija "Ivan Lučić-Lucius"*. sv. 18–19. Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu. Zagreb. 2013., str. 219–226.

Objavljeni prikazi

1. Jagodar, Josip. „Jugoslovensko-poljski odnosi u XX veku, Momčilo Pavlović, Andrzej Zaćmiński, Dragomir Bondžić (ur.)" u: *Historijski zbornik*. god. LXII. br. 2. Društvo za hrvatsku povjesnicu. Zagreb. veljača 2018., str. 539–544.
2. Jagodar, Josip. „Pontes poeticae" u: *Jezik: Časopis za kulturu hrvatskoga književnog jezika*. god. LXI. br. 4–5. Hrvatsko filološko društvo. Zagreb. listopad–prosinac 2014., str. 199.
3. Jagodar, Josip. „Polska i Jugosławia w stosunkach międzynarodowych po II. wojnie światowej, Momčilo Pavlović i Andrzej Zaćmiński (ur.)" u: *Historijski zbornik*. god. LXIX. br. 1. Društvo za hrvatsku povjesnicu. Zagreb. ožujak 2017. str. 256–260.

Objavljeni članci

1. Jagodar, Josip. „Nabava lakih bombi za zrakoplovstvo Kraljevine Jugoslavije" u: *VP magazin, časopis za vojnu povijest*. Večernji list. Zagreb. siječanj 2019., str. 24–29.
2. Jagodar, Josip. „Vojno groblje u Varšavi (fotoreportaža)" u: *VP magazin, časopis za vojnu povijest*. Večernji list. Zagreb. ožujak 2018., str. 36–39.

3. Jagodar, Josip. „Muzej Varšavskog ustanka" u: *VP magazin, časopis za vojnu povijest*. Večernji list. Zagreb. svibanj 2017., str. 30–35.
4. Jagodar, Josip. „Savez za oružanu borbu i Zemaljska armija u Poljskoj 1939.-1945." u: *VP magazin, časopis za vojnu povijest*. Večernji list. Zagreb. veljača 2016., str. 27–39.
5. Jagodar, Josip. „Udruga studenata kroatistike *Idiom*" u: *Libra, Dvojezični časopis Hrvatskog kulturnog kluba u Švicarskoj*. Hrvatski kulturni klub. Baden (Švicarska). svibanj 2015., str. 35–36.

Urednik časopisa i zbornika

1. *Luka Ilić Oriovčaninu, zbornik radova znanstveno-stručnog skupa*. Hrvatski institut za povijest - Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje i Općina Oriovac. Slavonski Brod–Oriovac. 2019., urednici Josip Jagodar i Marijan Šabić
2. *Zbornik radova Međunarodne studentske konferencije "Jezik u (ne)književnim djelima"*, Udruga studenata kroatistike "Idiom". Rijeka. 2014., glavni urednik Josip Jagodar